CAII PLINII SECUNDI

HISTORIAE NATURALIS

LIBRI XXXVII.

AD

OPTIMORUM LIBRORUM FIDEM

EDITI

CUM INDICE RERUM.

EDITIO STEREOTYPA.

TOMUS I. LIB. I — VI.

LIPSIAE
EX OFFICINA CAROLI TAUCHNITII.
1830.

C. PLINII CAECILII
IUNIORIS
EPISTOLAE DUAE
IN QUIBUS DE VITA PLINII
AVUNCULI SUI DISSERIT.

LIBRI III. EPISTOLA V.
C. PLINIUS CAECILIUS MACRO SUO S.

Pergratum est mihi, quod tam diligenter libros avunculi mei lectitas, ut habere omnes velis, quaerasque, qui sint omnes. Fungar indicis partibus; atque etiam quo sint ordine scripti, notum tibi faciam. Est enim haec quoque studiosis non iniucunda cognitio. De iaculatione equestri unus. *Hunc, quum praefectus alae militaret, pari ingenio curaque composuit.* De vita Pomponii Secundi duo, *a quo singulariter amatus, hoc memoriae amici quasi debitum munus exsolvit.* Bellorum Germaniae viginti, *quibus omnia, quae cum Germanis gessimus, bella collegit. Inchoavit, quum in Germania militaret, somnio monitus. Adstitit enim quiescenti Drusi Neronis effigies, qui Germaniae latissime victor ibi periit: commendabat memoriam sui, orabatque, ut se ab iniuria oblivionis adsereret.* Studiosi tres, *in sex volumina propter amplitudinem divisi: quibus oratorem ab incunabulis instituit et perficit.*

Dubii sermonis octo *scripsit sub Nerone novissimis annis, quum omne studiorum genus paulo liberius et erectius periculosum servitus fecisset.* A fine Aufidii Bassi triginta unus. Naturae historiarum triginta septem: *opus diffusum, eruditum, nec minus varium quam ipsa natura. Miraris, quod tot volumina, multaque in his tam scrupulosa, homo occupatus absolverit? Magis miraberis, si scieris, illum aliquamdiu causas actitasse; decessisse anno sexto et quinquagesimo: medium tempus distentum impeditumque qua officiis maximis, qua amicitia principum egisse. Sed erat acre ingenium, incredibile studium, summa vigilantia. Lucubrare a Vulcanalibus incipiebat, non auspicandi causa, sed studendi, statim a nocte multa: hieme vero, ab hora septima, vel quum tardissime, octava, saepe sexta. Erat sane somni paratissimi; nonnunquam etiam inter studia instantis et deserentis. Ante lucem ibat ad Vespasianum Imperatorem: nam ille quoque noctibus utebatur: inde ad delegatum sibi officium. Reversus domum, quod reliquum erat temporis, studiis reddebat. Post cibum saepe (quem interdiu levem et facilem, veterum more, sumebat) aestate, si quid otii, iacebat in sole: liber legebatur: adnotabat excerpebatque. Nihil enim legit, quod non excerperet. Dicere etiam solebat,* nullum esse librum tam malum, ut non aliqua parte prodesset. *Post solem plerumque frigida lavabatur. Deinde gustabat; dormiebatque minimum. Mox, quasi alio die, studebat in coenae tempus. Super hanc liber legebatur; adnotabatur, et quidem cursim. Memini quendam ex amicis, quum lector quaedam perperam pronuntiasset, revocasse et repeti coegisse: huic avunculum meum dixisse,* Intellexeras nempe? *quum ille adnuisset,* Cur ergo revocabas? decem amplius versus hac tua interpellatione perdidimus. *Tanta erat parsimonia temporis. Surgebat aestate a coena luce; hieme intra pri-*

mam noctis: et, tanquam aliqua lege cogente. Haec inter medios labores urbisque fremitum. In secessu solum balinei tempus studiis eximebatur. Quum dico balinei, de interioribus loquor. Nam dum destringitur tergiturque, audiebat aliquid aut dictabat. In itinere, quasi solutus ceteris curis, huic uni vacabat. Ad latus notarius cum libro et pugillaribus, cuius manus hieme manicis muniebantur, ut ne caeli quidem asperitas ullum studii tempus eriperet: qua ex causa Romae quoque sella vehebatur. Repeto, me correptum ab eo, cur ambularem: Poteras, *inquit,* has horas non perdere. *Nam perire omne tempus arbitrabatur, quod studiis non impartiretur. Hac intentione tot ista volumina peregit,* Electorumque commentarios *centum sexaginta mihi reliquit, opisthographos quidem et minutissime scriptos: qua ratione multiplicatur hic numerus. Referebat ipse, potuisse se, quum procuraret in Hispania, vendere hos commentarios Largio Licinio quadringentis millibus nummûm: et tunc aliquanto pauciores erant. Nonne videtur tibi, recordanti quantum legerit, quantum scripserit, nec in officiis ullis, nec in amicitia principum fuisse? rursus, quum audis, quid studiis laboris impenderit, nec scripsisse satis nec legisse? Quid est enim, quod non aut illae occupationes impedire, aut haec instantia non possit efficere? Itaque soleo ridere, quum me quidam studiosum vocant: qui, si comparer illi, sum desidiosissimus. Ego autem tantum, quem partim publica, partim amicorum officia distringunt? Quis ex istis, qui tota vita literis assident, collatus illi, non quasi somno et inertiae deditus erubescat! Extendi epistolam, quamvis hoc solum quod requirebas, scribere destinassem, quos libros reliquisset. Confido tamen, haec quoque tibi non minus grata, quam ipsos libros, futura: quae te non tantum ad legendos eos, verum etiam ad simile aliquid elaborandum, possunt aemulationis stimulis excitare. Vale.*

LIBRI VI. EPISTOLA XVI.

C. PLINIUS TACITO SUO S.

Petis, ut tibi avunculi mei exitum scribam, quo verius tradere posteris possis. Gratias ago. Nam video, morti eius, si celebretur a te, immortalem gloriam esse propositam. Quamvis enim pulcherrimarum clade terrarum, ut populi, ut urbes, memorabili casu, quasi semper victurus occiderit; quamvis ipse plurima opera et mansura condiderit: multum tamen perpetuitati eius scriptorum tuorum aeternitas addet. Equidem beatos puto, quibus deorum munere datum est aut facere scribenda, aut scribere legenda; beatissimos vero, quibus utrumque. Horum in numero avunculus meus et suis libris et tuis erit. Quo libentius suscipio, deposco etiam, quod iniungis. Erat Miseni, classemque imperio praesens regebat. Nonum Kalend. Septembres, hora fere septima, mater mea indicat ei, apparere nubem inusitata et magnitudine et specie. Usus ille sole, mox frigida, gustaverat iacens, studebatque: poscit soleas, adscendit locum, ex quo maxime miraculum illud conspici poterat. Nubes (incertum procul intuentibus, ex quo monte: Vesuvium fuisse postea cognitum est) oriebatur, cuius similitudinem et formam non alia magis arbor, quam pinus expresserit. Nam longissimo velut trunco elata in altum, quibusdam ramis diffundebatur; credo quia recenti spiritu evecta, deinde senescente eo destituta, aut etiam pondere suo victa, in latitudinem vanescebat: candida interdum, interdum sordida et maculosa, prout terram cineremve sustulerat. Magnum propiusque noscendum, ut eruditissimo viro, visum. Iubet Liburnicam aptari: mihi, si venire una vellem, facit copiam. Respondi, studere me malle: et forte ipse, quod scriberem, dederat. Egrediebatur domo, accipit codicillos. Retinae classiarii, imminente peri-

culo exterriti, (nam villa ea subiacebat, nec ulla nisi navibus fuga) ut se tanto discrimini eriperet, orabant. Vertit ille consilium, et quod studioso animo inchoaverat, obit maximo. Deducit quadriremes; adscendit ipse non Retinae modo, sed multis (erat enim frequens amoenitas orae) laturus auxilium. Properat illuc, unde alii fugiunt; rectumque cursum, recta gubernacula in periculum tenet, adeo solutus metu, ut omnes illius mali motus, omnes figuras, ut deprehenderat oculis, dictaret enotaretque. Iam navibus cinis inciderat, quo propius accederet, calidior et densior: iam pumices etiam, nigrique et ambusti et fracti igne lapides: iam vadum subitum, ruinaque montis litora obstantia. Cunctatus paulum, an retro flecteret, mox gubernatori ut ita faceret monenti, FORTES, inquit, FORTUNA IUVAT: Pomponianum pete. *Stabiis erat, diremtus sinu medio. Nam sensim circumactis curvatisque litoribus mare infunditur. Ibi, quanquam nondum periculo appropinquante, conspicuo tamen, et, quum cresceret, proximo, sarcinas contulerat in naves, certus fugae, si contrarius ventus resedisset: quo tunc avunculus meus secundissimo invectus complectitur trepidantem, consolatur, hortatur: utque timorem eius sua securitate leniret, deferri se in balineum iubet; lotus accubat, coenat, atque hilaris, aut, quod est aeque magnum, similis hilari. Interim e Vesuvio monte pluribus locis latissimae flammae altaque incendia relucebant, quorum fulgor et claritas tenebris noctis excitabatur. Ille agrestium trepidatione igni relictas desertasque villas per solitudinem ardere, in remedium formidinis dictitabat. Tum se quieti dedit, et quievit verissimo quidem somno. Nam meatus animae, qui illi propter amplitudinem corporis gravior et sonantior erat, ab iis, qui limini obversabantur, audiebatur. Sed area, ex qua diaeta adibatur, ita iam cinere mixtisque pumicibus oppleta surrexerat, ut si longior in cubiculo mora es-*

set, exitus negaretur. Excitatus procedit, seque Pomponiano, ceterisque qui pervigilarant, reddit. In commune consultant, an intra tecta subsistant, an in aperto vagentur: nam crebris vastisque tremoribus tecta nutabant, et quasi emota sedibus suis, nunc huc, nunc illuc abire aut referri videbantur. Sub dio rursus, quanquam levium exesorumque pumicum casus metuebatur. Quod tamen periculorum collatio elegit. Et apud illum quidem ratio rationem, apud alios timorem timor vicit. Cervicalia capitibus imposita linteis constringunt. Id munimentum adversus decidentia fuit. Iam dies alibi, illic nox omnibus noctibus nigrior densiorque: quam tamen faces multae variaque lumina solvebant. Placuit egredi in litus, et e proximo adspicere, ecquid iam mare admitteret, quod adhuc vastum et adversum permanebat. Ibi super abiectum linteum recubans, semel atque iterum frigidam poposcit, hausitque. Deinde flammae, flammarumque praenuntius odor sulfuris, alios in fugam vertunt, excitant illum. Innixus servis duobus adsurrexit, et statim concidit, ut ego coniecto, crassiore caligine spiritu obstructo, clausoque stomacho, qui illi natura invalidus et angustus et frequenter interaestuans erat. Ubi dies redditus (is ab eo, quem novissime viderat, tertius) corpus inventum est integrum, illaesum, opertumque ut fuerat indutus: habitus corporis quiescenti, quam defuncto, similior. Interim Miseni ego et mater. Sed nihil ad historiam: nec tu aliud, quam de exitu eius, scire voluisti. Finem ergo faciam. Unum adiiciam, omnia me, quibus interfueram, quaeque statim, quum maxime vera memorantur, audiveram, vere persecutum. Tu potissima excerpes. Aliud est enim epistolam, aliud historiam; aliud amico, aliud omnibus scribere. Vale.

C. PLINII VITA

INCERTO AUCTORE.

C. Plinius Secundus Veronensis, natus sub Tiberio, patre Celere, matre Marcella, omnibus liberalibus disciplinis operam dedit: unus omnium mirifice studiosissimus. Nam perire omne tempus arbitrabatur, quod studiis non impertiretur. Opera edidit, in quibus multa scrupulosa absolvit: et nihilominus causas aliquando actitavit. Augur fuit: officia publica administravit: etiam Procurator in Hispania. Floruit maxime sub Impp. Vespasianis, Tito non mediocriter carus, cui Libros Naturalis historiae dicavit: opus diffusum, eruditum, varium, stilo duriusculum. Fuit opinioni Epicureae nonnunquam adstipulator: ubique tamen vitiorum acerrimus insectator. Periit sub Tito, anno aetatis sexto et quinquagesimo, Kal. Novembr., quum Miseni classem imperio regeret, spiritu obstructo, clausoque stomacho, (invalidus enim illi et angustus erat,) ex caligine nubis ortae e Vesuvio monte, et ad quam noscendam propius accesserat.

CAII PLINII VITA
EX SUETONII, UT VULGO CREDITUR, LIBRO DE VIRIS ILLUSTRIBUS.

Plinius Secundus, Novocomensis, equestribus militiis industrie functus, procurationes quoque splendidissimas atque continuas summa integritate administravit: et tamen liberalibus studiis tantam operam dedit, ut non temere quis plura in otio scripserit. Itaque bella omnia, quae unquam cum Germanis gesta sunt, viginti voluminibus comprehendit. Item Naturalis Historiae triginta septem libros absolvit. Periit clade Campaniae. Nam quum Misenensi classi praeesset, et flagrante Vesevo, ad explorandas propius causas, Liburnicas praetendisset; neque, adversantibus ventis, remeare posset: vi pulveris ac favillae oppressus est; vel, ut quidam existimant, a servo suo occisus: quem deficiens aestu, ut necem sibi maturaret, oraverat.

NOTITIA LITERARIA DE C. PLINIO SECUNDO EX IO. ALB. FABRICII BIBLIOTHECA LATINA

A IO. AUG. ERNESTI AUCTIUS EDITA

TOM. II. CAP. XIII.

PLINII AETAS.

C. Plinius Secundus, Veronensis, an Novocomensis fuerit. a multis disputatum est, initio facto per Ioannem Presbyterum, Ecclesiae Veronensis Mansionarium, qui eum Veronensem fecit: quos longa serie enumerat *Rezzonicus* Disquis. Plinianar. L. I.; ipse pro Novocomo, recte, ut nobis videtur, decernit. Natus sub Tiberio, a. C. 23. ut eidem videtur, (nam nec in hoc consentiunt:) sub Claudio stipendia fecit in Germania; sub Nerone et Vespasiano varia munera publica administravit, procurator primum in Hispania, deinde Praefectus classis Misenensis. Nec minus omnibus liberalibus disciplinis insigniter excultus, Epicureus, dogmate, non moribus, diligentia incredibili et eruditione admiranda, post elaborata plurima immortalitate dignissima volumina, quum Miseni agens ad Vesuvium montem, fumum et ignes evomere incipientem, cognoscendae rei cupiditate propius accessisset, ex fumo nubis, e monte ortae, spiritu obstructo, clausoque stomacho, obiit sub Tito Imp. anno aetatis sexto et quinquagesimo a. d. VIII. Kal. Sept. Vitam et res Plinii post Plinium Iuniorem

plures scripsere. Omnes vicit longe et obruit nuper *Ant. Iosephus Comes a Turre Rezzonici*, in opere eruditissimo Disquisitionum Plinianarum, i. e. de Utriusque Plinii patria, rebus gestis, scriptis, Codicibus, editionibus atque interpretibus, cuius T. I. Parmae a. 1763. T. II. 1767. in f. prodiit, promisso etiam T. III. Utramque Plinii Iun. epistolam de eo constituit et illustrat T. I. p. 110. sqq.

HISTORIAE NATURALIS LIBRI.

Ex scriptis Plinii solum ad nos pervenit opus, quod Plinius Iun. l. c. *Historias naturae* vocat, ipse auctor *Historiam naturalem*, in praefatione: male libri quidam editi et scr. *Historiam mundi* (Rezzonicus T. I. p. 194.) item *Historiam mundi naturalem*, opus, ut recte ait idem Plinius iunior, *diffusum, eruditum, nec minus varium, quam ipsa naturâ*. Constat *libris* XXX*VII*. eoque ex voluminibus ultra bis mille scriptorum Graecorum Latinorumque universam naturae varietatem complecti conatus est. Series operis et rerum explicatarum haec est: Post praefationem, cuius locum tenet Liber primus ad T. Vespasianum fil. Imp. *Libro II*. agit de Universo, caelo et terra; unde eum librum Melanchthon et alii separatim edidere, ut lectionibus scholasticis inserviret: inde de terra proprie et Geographicis rebus L. III. IV. V. VI. Hinc ad incolas terrae venit, et primum Libro VII. de homine et rebus humanis copiose eleganterque disserit: qui liber in primis dignus est lectu: tum de ceteris animalibus eorumque variis generibus, ut de terrestribus, id est, quae in terra incedunt. L. VIII. de aquatilibus, L. IX. de volatilibus, L. X. de insectis — XI. Ab XII. libro incipit exponere, quae terra eduntur, arbores, plantas, gramina, segetes, rem rusticam omnem, et cetera, eorumque usus in vita humana per artes ab hominibus inventas. Ad extremum in ipsam

terram descendit L. XXXI. agitque de metallis, initio ab auro facto, eorumque varietate, usibus etc. ceterisque rebus, quae e terra eruuntur; et desinit tandem L. ultimo XXXVII. in artibus pulchris, quibus materia subministratur e terrae visceribus, ut statuaria, pictura similibusque. *Librum primum*, suppositum Plinio, et ab interpolatoribus adtextum contendit bene meritus alioqui de Plinio *Ioannes Harduinus* Chronolog. V. T. p. 152. quem late refellit Ill. Rezzonicus, sed ut tamen de Indice auctorum concedat ac defendat p. 200. Plinius ipse testatur opus hoc exegisse se a. U. C. 830. Tito Vespasiano sextum consule, a. 230. post captam Carthaginem, et Corinthum, obitumque Catonis, a. 90. post obitum Virgilii. De quo v. plura apud Rezzonicum T. I. p. 172. sqq. Quum vero plurima e Graecis petierit scriptoribus, in illorum sensu assequendo non semper feliciter versatus videtur viris doctis. *Neque vero novum est*, inquit Iosephus Scaliger sive Yvo Villiomarus in locos controversos Titii pag. 14. *Plinium in reddendo Aristotele aut Theophrasto offendere, quum sexcentis locis hoc commiserit. Quod utique non Plinii inscitiae attribuendum, sed eorum negligentiae, qui excerpta ex auctoribus mala fide descripta ad eum deferebant, ut in ordinem ab eo digererentur. Ita enim opus suum eruditissimum magna ex parte composuit vir ille nunquam satis laudatus. Quare errores in Plinio notamus, qui non sunt Plinii, sed amanuensium.* Innumera eiusmodi observata Salmasio ad Solin. cuius Salmasii videndum etiam iudicium de Plinio homonymis hyles Iatricae praemissum; ut omittam Budaei, Allatii, et aliorum loca adducta a Crenio in limine partis VII. animadvers. quibus illum Naturae, ut vocabat Lansius, Orat. pro Gallia pag. 126. Protonotarium hallucinatum annotarunt. Addam haec Vignolii Marvillii personati scriptoris T. 2. Misc. p. 42. *L'Histoire na-*

turelle de Pline est un édifice d'une parfaitement belle structure, mais dont les dedans ne sont pas toujours assez bien meublés pour de si beaux dehors. Le dessein en est magnifique, les préfaces qui en font les entrées sont très justes, la morale qui en est le solide, est admirable, et il y a des ornemens qu'on ne sauroit payer. Telle est la description du rosignol dans son dixieme livre. C'est dommage que ce grand homme se soit trop appuyé sur des écrivains peu sûrs, et que ne choisissant pas assez ses lectures, il n'ait pas été lui même toujours fidèle à traduire les témoignages, qu'il en a tirés. Profecit etiam e Latinis, tum iis, qui adhuc exstant, ut rei rusticae scriptoribus, in quibus interdum iniquiorem esse Columellae notavit Gesnerus ad Colum. II, 9, 8. V, 6, 20. — Epitomen operis confecit Sec. XII. extremo *Robertus Girkeladiensis,* quam Adrian. Relandus commemorat in Palaestina p. 439. Eius exemplum fuit nuper in Bibliotheca Uffenbachiana. Aliam esse Oxonii in Bibl. Balliolensi, cuius auctor fuerit *Rainoldus* quidam, tradit Vossius de Hist. latinis: sed in Catalogis MSS. Angliae nulla est eius mentio. — *Excerpta* autem e Plinio et Solino in membranis scripta, sub nomine *Diguillii* Grammatici, vidisse se testatur Salmasius ad Solin.

Absolvit Plinius opus suum paulo ante obitum, circa annum U. C. 830. ut non uno innuit loco: et quintum Consulatum Titi memorat lib. 2. cap. 25. quem ille gessit anno U. C. 828. C. 76. Incendium Vesuvii, quod speculatus Plinius occubuit, describitur a Dione libro LXVI. p. 755. seq. ad a. U. C. 831, Titi primum. Plinius in praef. *Viginti millia rerum dignarum cura, quoniam, ut ait Domitius Piso, thesauros oportet esse, non libros, ex lectione voluminum circiter duum millium, quorum pauca admodum studiosi attingunt propter secretum materiae, exquisitis auctoribus D.* (Ita legendum, non C.) *includimus triginta sex*

voluminibus, adiectis rebus plurimis, quas aut ignoraverant priores, aut postea invenerat vita. Volumen secundum citat Plinius 6, 34. septimum 33, 19. Nonnunquam etiam libri non numerum, sed argumentum, ut 9, 54. *ut diximus in circuitu Mundi*, respiciens ad volumen secundum et seq. Et 33, 6. *sicut dicemus in gemmarum volumine:* respicit enim ad librum 37.

Praeter naturalium, quam titulo ipso promittit atque ubertim pandit, rerum notitiam, discordiam concordiamque, usus et effectus: praeter historiam inventorum humani ingenii, laboris luxusque, et variarum artium, passim gravissimas adspergit sententias, et iudicium de vanitate rerum humanarum, mortaliumque stultitia, speciatim de perditis Romanorum per opes moribus, nec minus de mira sapientia ac provida arte, fidemque omnem superante vi naturae, per quam Numen intelligi voluit. Itaque licet Epicuri immersus erroribus, tamen ab Atheismi ἐγκλήματι absolvitur, iudice Ulrico Zwinglio lib. de Providentia T. I. Opp. 356. A Georgio Agricola praefat. ad libros X. de natura fossilium arguitur, *quod interdum haud observarit, a diversis scriptoribus unam rem duobus vel pluribus vocabulis appellari, interdum contra res duas vel plures uno vocabulo.* Talium hallucinationum plenum esse ait Salmasius pag. 258. qui passim etiam illas notavit exercitationibus in Solinum. vide pag. 298. 302. 303. Iosephus Scaliger in Scaligerianis primis pag. 85. *accuratus Plinii lector deprehendet, ipsum Plinium omnia, quae ex variis auctoribus excerpebat, ordine literarum sive Alphabetico in sua digessisse adversaria, neglecto ordine naturali, qui potior erat.* Confer et Reinesium III, 5. Var. Lect. Alia in diligentissimo illo viro notata vide, si placet, in Dan. Guil. Molleri diss. de Plinio Secundo pag. 20. seq. Non in omnibus obstringere se fidem suam, potiusque ad auctores relegare plus simplici

vice prae se fert Lib. VII. Cap. 1. *qui dubiis*, inquit, *reddentur omnibus, modo ne sit fastidio Graecos sequi, tanto maiore eorum diligentia vel cura maiore.* Adde VIII, 34. *Sint ista, ut rerum Naturae libuit*, inquit II, 54. *aliis certa, aliis dubia, aliis damnanda: nos cetera, quae sunt in his memorabilia, non omittemus:* et II, 101. *ut nihil, quod equidem noverim, praeteream.* Hinc aequius de Plinio nostro iudicat Io. Raius Epistola ad Io. Listerum, (Bibl. Angloise Tom. IV. p. 10.) ne alios iam memorem, quorum testimonia congessit Iac. Pontanus lib. V. φιλοκαλίας c. 1. pag. 142. et lib. 6. c. 10. p. 195. Sane reprehendi non raro Plinium immerito, ac praeter rem mendacii argui, ubi quae tradit verissima esse comperiuntur, pulchre notatum est a Casparo a Reyes, qui erudite illustrat locum lib. VII. c. 51. *atque etiam morbus est aliquis per sapientiam mori.* Sed de reprehensoribus et cavillatoribus Plinii videndus Ill. *Rezzonicus* T. I. Lib. VII. qui de iis copiose ibi dixit et accurate.

SCRIPTA DEPERDITA.

Deperdita Plinii scripta haec enumerantur a Plinio iuniore Epp. III, 5. *de iaculatione equestri* liber unus: *de Vita (L.) Pomponii Secundi libri II.* (*Pomponius* hic *Veronensis* an *Novocomensis* fuerit, pariter, ut de Plinio ipso disputatur. Novocomensem fuisse defendit idem Comes Rezzonicus Tom. I. p. 150.) *Bellorum Germaniae* libri XX. *Studiosus* libri III. Voll. VI. *Dubii Sermonis* L. VIII. *Historiarum* XXXVII. *a fine Aufidii Bassi. Electorum* CLX. non in libris scriptis numerandi. Fuere enim tantum Loci excerpti e scriptis lectis ad usus varios vel cogitandi vel scribendi. De his omnibus diligenter scripsit saepe laudatus *Rezzonicus* T. I. L. V. Ipse Plinius, auctor, hos libros interdum tangit, ut H. N. VIII, 65. librum *de iaculatione equestri*, XVI, 4. *de Vita Pomponii*: in

Praefat. libros *dubii sermonis:* item ibidem *libros Historiarum*, et II, 53. 85. Alios praeter hos alii, ut *de bellis Germanicis* Tacit. A. I, 68. Symmach. IV, 18. Libros *dubii Sermonis*, Grammatici, Diomedes, Charisius et alii.

SCRIPTA VARIA AD PLINIUM PERTINENTIA.

Exempla Operis huius *scripta* adhuc exstant permulta; quorum magnum numerum diligenter enarrat et recenset Ill. *Rezzonicus* Comes T. II. p. 218. Pleraque sunt recentioris aetatis: et circa tempora restitutarum literarum, quaedam etiam Sec. XV. scripta. Nam propter copiam doctrinae celebratam multi cupiebant exemplum libri habere, unde et post tam frequentes editiones factae. Inprimis antiqua et clara sunt exempla: *Ricardianum* Florentiae, quod nono saltem seculo scriptum putatur; *Toletanum*, quo Pintianus et Schottus usi sunt; et *Escorialense* e seculo eodem nono, nondum collatum cum edd.; *Parisiense* tempore Caroli Calvi scriptum, et pauca alia. Exemplar *Gottorpiense* quoque celebratum est a nonnullis: idque conferri cum edito exemplo optat Ill. *Rezzonicus*. Sed de usu Codd. ad constituendum textum Plinii post recensitas editiones aliquid monebimus. Valde inter se variare scriptos libros, omninoque valde vitiosos esse, non est mirum, in tanta magnitudine operis, et multitudine rerum vulgo non notarum, quum etiam in iis libris, quorum populare argumentum est, tanta vitiorum copia irrepserit. Nec illa vitiositas est nova. Nam *Symmachus* iam de eo malo questus est, Epist. I, 24. Similia alii tradunt. *Guibertus* ait, *Robertum* quendam, Abbatem Montis S. Mich. incidisse in exemplum Plinianae hist. valde vitiosum; id eum correxisse feliciter. Qualem illam hominis, illo tempore, correctionem fuisse putemus? Apud Decembrium autem Polit. liter. p. 44. Lonel-

lus ait, se multa Plinii exempla e remotis etiam nationibus conquisivisse, ut adiutoribus Guarino et Victorino correctissimum haberet. Et omnino, non modo ante, sed et post inventam typographiam in editis exemplis, ut Stephanus ait, in Epist. de typogr. sua, p. 42. Plinium coniecturis omnium tanquam scopum misere expositum fuisse.

VERSIONES.

Versiones Plinianae historiae exstant pluribus linguis. Prima est sine dubio *Italica Christoph. Landini*, primum edita, quod quidem certo constet, Venet. 1476. f. per Iensonum; saepe illa repetita. De hac versione intelligendum, quod dicit Sabellicus de linguae latinae restauratione p. 334. med. *Landinum Plinium et Livium, duo linguae latinae lumina, non sine piaculi suspicione omnibus vulgasse.* Nam idem et Livium Italicum fecit. Si verum est, quod traditum reperi a nonnullis, e libro scripto factam esse hanc versionem, usus etiam criticos habet. Sed tum iam edita exempla plura exstabant: potuit tamen, ubi haerebat, libros scriptos consulere, quod an et quomodo factum sit, iudicabunt ii, qui cum editis contulerint accurate. In editione repetita nona Venet. 1484. correctorem habuit *Io. a Francesio*, in decima ibid. 1543. 4. *Ant. Brucciolum:* qui deinde a se versum Italice Plinium edidit Venet. 1548. 4. Novam post dedit *Ludov. Dominicus* Venet. 1561. 8. etiam additis notulis; quae illas obscuravit, etsi Brucciolum fere sequitur sensu, et verbis elegantior est, ut iudicat illustris Rezzonicus.

Gallica versio totius operis Pliniani exstat, facta ab *Antonio Pineto* (du Pinet) cuius prima certa editio est Lugd. a. 1566. apud Claud. Sennetonum: (nam altera 1562. incerta est) saepe repetita in Gallia et extra Galliam. — Novam versionem moliri coepere

viri quidam docti medio hoc seculo nostro, sed res exitum non habuit. Nuper autem nova versio lucem vidit cum textu latino, ita facto, ut nihil in eo poneretur, quod non in aliquo libro scripto exstaret; quod est ad commendationem operis apud vulgus speciosum: versioni subiectae sunt notae, ad res maxime explicandas et illustrandas pertinentes; (quanquam et grammaticae et criticae insunt:) in quibus utique multa vulgaria etiam verbosius, quam necesse erat, traduntur. In eo opere plures laborarunt; unus scripsit, praesertim versionem, ut una orationis forma operi redderetur: quae est, quoad nobis iudicare licet, elegans. Prodiit 1771 - 1782. Paris. 4. XII tom. Opus debetur maxime Cl. *Poinsinet de Sivri.* — De *Durandi* versionibus particularum Plinianarum infra dicetur.

Hispanica versio una modo typis vulgata est, *Hieronymo Gornesio ab Huerta* auctore (nam *Francisci Hernandii* versio librorum 26. scripta tantum exstat) eiusque pars prima Libros XI. complexa primum prodiit Mantuae Carpet. a. 1624. altera 1629. f.

Anglice versus est Plinii textus a *Philemone* Batavo, qui in Anglia medicinam fecit, editusque Lond. 1634. — *Belgice* Arnhemii primum a. 1619. 4. deinde Amstelod. a. 1664. 8. sub titulo: *Plinius* van Menschen, Vogeln, onde Vischen. — *Germanice* versus olim ex parte est, a L. I. usque ad L. V. Argentor. 1509. fol. et a L. VII. usque ad XI. per notum illum *Henricum Eppendorpium:* quae versio prodiit Argentorati 1543. Sed alia versio facta est postea per *Ioannem Heydenum,* quae primum prodiit Francof. 1565. fol. deinde 1571. 1584. et 1600. repetita. Res non est tanti. Nam nemo eam hodie legere curet, nec adeo multum de ea sperare licet. Nuper autem Rostochii Vol. I. 1764. Vol. II. 1765. 4. prodiit novi exempli versio Germanica, cuius auctor fuit *Io. Dan.*

Denso Pomeranus: qui post diuturnum rerum naturalium studium, et cognito ingenio Pliniano, non male adeoque praeparatus ad hunc laborem accessit; non modo sensus Plinianos bene exprimere conatus est, sed et rebus nondum nomen Germanicum habentibus, nomina apta imponere: quae res ei saepe non male cessit. Ceterum aliud volumen promisit, in quo et emendaretur textus Plinianus et historia naturalis ad nostra usque tempora continuaretur, h. e. nova post Plinium in quoque genere inventa traderentur. In quo virum doctum non solita nostrae aetati festinatione uti, res ipsa docet, quum nonus ab illius promissi tempore annus labatur, necdum illud volumen prodierit. Novae versionis auctor exstitit *G. Grosse*, quae versio duodecim voll. prodiit Francof. 8. 1781-88.

Arabica versio, auctore *Honiam*, fil. *Isaaci*, memoratur in Herbeloti Bibliotheca Oriental. p. 199. et in Act. Erud. 1720. p. 415.

INTERPRETES PARTIUM QUARUNDAM.

Iuvat etiam per saturam paucis referre, qui partes quasdam Pliniani operis illustrarunt. M. Antonius *Sabellicus* Centuriis duabus annotationum, varia Plinii loca illustravit, quae recusae sunt Venet. 1508. et exstant in T. I. Facis Gruter. De his saepe ille in Epp. *Rob. de Valle* Rothomagensis dedit Explanationes difficilium Plinii locorum a. 1500. 4. (exigui momenti, iudice Harduino). Nic. *Leonicenus* de Plinii, et aliorum Medicorum erroribus: cuius liber primum prodiit a. 1491. Additus est liber de herbis, fruticibus, animalibus, metallis, serpentibus etc. in editione Basil. 1529, 4. in quo refellit, quem vocat Patronum Plinii (s. Sabellici) i. e. Collinutium. Eiusdem Leoniceni de falsa quarundam herbarum inscriptione in Plinio, Argent. 1536. Huic rescripsit Pan-

dulph. *Collinutius* in defensione adversus Leonicenum Pliniomastigem. v. et Epist. Totti et Menochii p. 211. seqq. adde ill. Rezzonici Plin. L. VII. p. 217. ubi p. 219. etiam Verderius refellitur.

In Plinii Praefationem commentarius *Marini Becichemi* Scodrensis prodiit Paris. 1519. Corn. *Vitellii* Epist. ad Parthenium Benacensem, qua eandem praefationem illustrat, Perotti Cornucopiae subiungitur, in quo saepe Plinius explicatur: Philippi *Melanchthonis* paraphrasis prodiit cum Orationibus duabus Demosthenis in Aristogitonem Latine versis Hagenoae 1527. 8. Video etiam laudari Antonium *Fabrum* (vide Catalogum Bibliothecae Seilerianae pag. 124.) in Plinii praefationem Rom. 1510. 4. *Leodegarii a Quercu* commentarius prodiit primum Paris. 1556. 4. apud Vascosan. tum Heidelb. 1600. 8. In illam praeterea scripsere Martinus *de Figueredo*, Olyssipone 1529. f. Adrianus *Turnebus*, (in libros Nat. hist. praefatio ex emendatione Adr. *Turnebi* cum eiusdem notis. Paris. ap. Vascosanum, 4.) qui notas suas Guil. *Pellicerio*, Montispessuli Episcopo, debere se fatetur, et quas Harduinus sibi haud visas memorat: *L. Antonius Flaminius*, atque *Antonius Ferrariensis.* Pellicerii notis in Plinium MSS. usum se fuisse Harduinus testatur. Similiter ineditae alicubi delitescunt in Plinium notae Antonii Nebrissensis, Ioannis Andreae Stranaei, Petri Ciacconii, Christophori Longolii, et fortasse Franc. Calvi. Vide animadversiones philologicas Thomae Crenii T. 7. p. 12. et 207. seq. D. de Aylva (forte de Sylva, inquit Harduinus) Medici Frisii commentarios in Plin. laudat Muntingius.

In Librum I et II Francisci *de Villabolos* exstat glossa naturalis, Compluti 1524. fol. *In Librum II* Georgius *Valla*, Venet. 1502. 4. Iacobus *Zieglerus*, de quo v. Schelhornii Amoen. hist. Tom. II. p. 265. *Coili-*

nutius et Vadianus, Basil. 1531. 4. Iacobus *Milichius*, Prof. Mathem. Vitemb. Hagenoae 1534. 4. Halae Suevorum 1538. 4. Francof. 1543. 1553. 1563. 4. Paris. 1563. 4. Lips. 1573. 4. Is vero res ipsas potius tractat, quam auctoris sensum investigat; tum se adiutum profitetur Ziegleri commentariis in eundem librum, neque tamen totum subtiliter conscriptis. Rudolph. *Goclenius*, Marpurg. 1612. 12. *Gelenius* emendatus Paris. 1543.

In Librum VII Guglingerus, Cracov. 1526. 4. In locum Plinii VII, 50. ubi *mortis per sapientiam* mentio, (verba Plinii sunt: *Atque etiam morbus est aliquis per sapientiam mori.*) scripsere Alciatus II, 60. parerg. Mercurial. VI, 20. Var. lect. Bisciola XVII, 12. hor. subseciv. Cerda ad Georg. Virgilii IV, 260. Eduardus Fernandez, Ioannes de Luna Vega, Franciscus Ximenez Guillen, et Io. Pineda, Beverovicius quaest. Epistol. pag. 23. 27. 66. 69. 78. et Wedelius Centur. I. diss. Medico Philolog. X, 10.

In Librum IX Francisci *Massarii* Veneti castigationes et adnotationes Basil. 1537. 4. cum praefat. B. Rhenani, Paris. 1542. 4. *In Libri* XXX *cap. I* et II commentarius argutissimi scriptoris, i. e. *Io. Trithemii*, complectens Magiae naturalis rationem, prodiit Herbipoli 1548. 4. quo difficultates Plinianae, praesertim de Magia, explicantur et tolluntur. Nic. *Maroneae* Commentarius in Plinium et Dioscoridem de amomo editus est Basil. 1608. 4. Melch. *Guillandini* in aliquot capita Plinii lib. XIII. (de papyro) Venet. 1572. 4. Lausannae 1576. 4. contra quem Iosephus Scaliger in scriptis postumis scripsit Paris. 1610. 4. Plinius *de Piscibus* cum scholiis Io. *Caesarii* prodiit Venet. 1518. 4. Argentorat. 1534. 4. Christiani Gabrielis *Fischeri*, Regiomontani nota ad Plinii IX, 33. (num. 52. Harduin.) de Concharum differentiis, in Actis Eruditor. a. 1733. p. 487. Antonii *Vallisnerii*

dialogos inter Plinium et Malpighium legas in Museo Minervae Venetae (Galleria di Minerva) Tom. I, pag. 297. et Tom. III, pag. 297. 353. quibus ingeniose refellitur generatio, quam ex putredine sine semine fieri multi sibi persuaserant. Vide et Diarium Venetum, Giornale de'letterati d'Italia, Tom. 13. p. 180.

De duabus partibus Pliniani operis etiam bene meruit David *Durandus*, Sacerdos Londinensis et Societatis eruditae Lond. Sodalis, primum de L. XXXV. ad calcem libri, *Histoire de la peinture ancienne*, qui prodiit Lond. 1725. f. cum figg. deinde de L. XXXIII. de auro et argento ad calcem libri: *Histoire naturelle de l'or et l'argent*. Lond. 1729. f. Primum utrumque librum fecit francicum, textum latinum libri utriusque ex MSS. Voss. et ed. pr. 1469. emendare subinde tentavit, suasque notas addidit, ad L. XXXIII etiam Gronovianas, ut et aliorum, ut Pintiani, correctiones et notas, et Harduini. Inprimis digna est, quae legatur praefatio ad Historiam Picturae; ad notitiam scilicet edd. quarundam veterum. Ceterum in notis ipsius exempla latinitatis non bene intellectae plura reperimus. Etiam *praefationem Plinii* ab eo editam et ex iisdem libris correctam Lond. 1728. 8. reperimus: ipsi non vidimus.

Post hunc nuper plura loca Pliniani operis e libris scriptis editisque feliciter correxit et explicavit illustravitque Ill. *Rezzonicus* in praeclaro Disquisitionum Plinianarum opere, ut T. I, p. 242. seq. *Librum primum* ad Vespasianum. T. II, c. IX, p. 3. *Libri II*, et ceterorum omnium particulas plures, hoc nomine praeclare de Plinio meritus, etiam exemplo illius operis diligenter tractandi proposito, quod imitentur, qui Plinii novam et perfectam editionem curare instituant.

Neque ex hoc numero excludemus Io. Matth. *Gesnerum*, qui *Chrestomathiam Plinianam* cum notis

edidit Ienae a. 1723. 8. repetitam et emendatam Lips. et Zellae a. 1753. in quo libro est ad Plinium et intelligendum egregia praeparatio, et ad totum lectione cognoscendum invitatio. Et venit ei aliquando, Goettingae quum esset, in mentem totum opus edere, quum ei etiam Codex oblatus fuisset ab aliquo in vicinia Goettingensi (Eyringii Biographia Gesneri T. III, p. 352,) et copia esset exempli Pliniani operis a Petr. Francio cum Cod. scr. collati; haberetque collegas rerum naturalium et medicarum peritissimos, quos in locis ad Physicorum et Medicorum disciplinam pertinentibus in consilium vocare posset, melius deinde eas dicturus, quam ipsi possent. Sed id institutum exitum non habuit.

Finem vix reperiremus, si omnes memorare vellemus, qui per varias occasiones Plinio profuere. Sed principes sunt *Budaeus*, Iul. Caesar *Scaliger*, *Salmasius* in Polyhistore, et notis ad Hist. Aug. scriptores, in quibus et locum de papyro ita explicavit, ut nihil, quod melius dici posset, reliquerit. — Nec praetermittendus *Scheuchzerus*, cuius *Dialogus inter Plinium et Salmasium* in Clerici Bibl.Sel. T.XVII, p. 192. et in eius Hist. nat. Helvet. plura sunt, quae ad Plinium pertinent, ut P. VI, pag. 130. 159. *de androdamente* ad XXXVII, 10. Et eius libri multa vel explicantur vel illustrantur ab iis, qui *de gemmis* scripsere: multa in Commentariis Acad. Paris. literarum bonarum, Partibus quidem recentioribus, etiam ad artes pertinentia, etsi non raro infeliciter, propter latinitatem non satis intellectam, inprimis ab Com. *Caylus*, aut vitiosam scripturam.

Fuerunt etiam, qui in Plinio laborarunt edendo, sed absolvere destinata non potuere. De miro studio Christophori *Longolii* Mechlinensis, qui a. C. 1522. natus, Patavii obiit, quum vix annos 34. vixisset, quos labores susceperit, quae itinera et pericula

obierit,ut Plinianam Historiam digne illustrare posset, vide quaeso Melchioris Adami vitas Philosophorum in Longolio. Idem Adamus narrat, Longolium paene puerum plura in Plinio emendasse et notasse, quae ipso inscio et invito in Gallia fuerint edita. Memorat etiam Orationem, de laudibus C. Plinii, ac commentaria in XI Plinii libros. Et Gesnero Longolii Commentaria in Plinium celebrantur, quem Pictavii publice cum summa omnium admiratione docte et eleganter fuerit interpretatus. Tamen Longolium et Steph. *Aquaeum*, qui Paris. 1530. f. edidit Comm. in Plin. minorum gentium interpretes vocari video ab Andr. *Schotto*, qui in Epistola ad Ortelium, Melae subiecta, *Pintiani*, inquit, *in Plinium utinam te hortante Plantinus noster, typographus omnium quot sunt, erunt, maxime industrius, in vulgus edat cum* Iac. Susii et Brugensium *notis: esset cur Reipublicae literariae, patriae, et Plinio ipsi iam paene in integrum restituto gratularemur. Nos Toletanum Codicem MS. quo usus est Pintianus, inspeximus, non pauca relicta collegimus, Solinum quoque et Capellam cum MSS. compositos recensuimus: sed maturescere sinam.* Ex eodem Schotto praeterea discimus, quod Plinium illustravit etiam seculi sui alter Varro, Petrus *Ciacconius* Toletanus, cuius vigilias Plinianas adhuc, inquit, nobis heredes invident et thesauro incumbendo premunt. Petri *Pierii Smensae*, Schotani, notas et emendationes in Historiam naturalem Plinii memorat Suffridus Petri de scriptoribus Frisiae decad. XVI, 2. nunquam editas, ut existimo, quemadmodum et Roberti *Constantini* Antonius Teissierius in elogiis Thuaneis Gallice versis illustratisque Tom. 4. pag. 508. Dan. Guil. *Mollerus* in diss. circulari de Plinio Secundo, Altdorf. 1688.4. notat Nicolaum *Rigaltium* quoque et Octavium *Ferrarium* Plinii Historiae naturali recensendae animum

applicuisse, licet consilia eorum mors praevertit. Ipse Ferrarius pag. 309. Epist. *De Plinio vix ulla spes superest, quum immensum pelagus et summa dies inflans vela colligere et retro cursum vertere impellat. Itaque labor omnis non sine fructu per tot annos magno scriptori impensus frustra susceptus fuerit. Sic Dii voluere.* Eodem loco testatur, se veterem editionem Venetam contulisse cum manu exarato codice, qui Pici Mirandulani fuerit. Notas Ferrarii non ultra librum duodecimum processisse a. 1675. testatus est Christophorus Arnoldus. Vide Burchard. Gotthelf Struv. T. I, fascic. 7. actor. literariorum ex MSS. eruditorum p. 78.

EDITIONES PLINII.

1469 Editio princeps, Veneta fol. per Ioannem Spirensem Germanum. (Qua ed. non usus est Harduinus.)

1470 Romana I., naturalis historia. Ad calcem haec leguntur: Sub Romano pontifice Max. Paul. II. Veneto, impress. Romae in domo Petri et Francisci de Maximis iuxta campum Florae, praesidentibus magistris Conrado Sweynheim et Arnoldo Pannarz, anno Dominici natalis, 1470. fol. cum epistola Io. Andreae, Aleriensis episcopi, ad Paulum II.

1472 Veneta II., (Harduino I.) historiae naturalis libri XXXVII. cum Andr. Aleriensis ep. ad Paulum Secundum Venetum. Venetiis per Nicol. Ienson Gallicum. fol.

1473 Romana II, repet. Rom. 1470 fol. quam editionem Brotheus curavit, qui textum Plinii 275 locis ex codice quodam a Perotto emendato, correxit, sectionesque capitum et titulos primus fecit.

1476 Veneta III. per Nicol. Ienson. fol. quae repetitio videtur ed. 1472.

1476 Parmensis I. fol., ducta e Iensoniana, sed locis nonnullis emendata a Beroaldo.

1479 Tarvisina fol. sequitur Parmensem.

1480 Parmensis II., typis Andr. Portiliae fol. item sequitur primam.

1481 Parmensis III. fol. typis Andr. Portiliae.

1481 Veneta IV. fol. apud Thomam de Blavis, e Parmensibus posterioribus ducta.

1483 Veneta V. (Harduino II.) impr. opera et impensis Io. (Rainaldi) de Novimago Alamani, anno nativitatis domini 1483 d. VI. mensis Iunii, fol. Adiectae sunt quaedam correctiones; ceterum editio mendosa.

1486 Veneta VI. Fol.

1487 Veneta VII. impr. per magistrum Marinum Saracenum.

1496 Brixiensis I fol. typis Angeli et Iac. Britannicorum. Hae omnes editiones Parmensem sequuntur.

1492 et 1493 Castigationes Plinianae Hermolai Barbari, Romae fol. quas deinde plerique receperunt.

1496 Veneta fol. cum castigatt. Herm. Barbari per Barthol. de Zanis.

1497 Veneta, apud Bernardum Benalium, ex correctione Hermolai Barb., fol.

1498 Veneta fol. apud eund. rep. ed. prioris.

1498 Veneta fol. cum praefat. Palmarii. Repetitio est Venetae a. 1472., correcta ad mptum librum Barberinianum, additis etiam variantibus in margine.

1498 Brixiensis II. fol. e castigationibus Hermolai Barbari, cum notulis quibusdam marginalibus manu Guil. Pellicerii Episc. Monspeliensis passim exaratis, in decem fere priores libros. Sequitur haec editio Benalianam, unde apparet, falsum esse numerum in calce eius adiectum 1496, forte ex priori Brixiensi ductum.

1499 Naturae historiarum libri XXXVII, e castigationibus Hermolai Barbari quam emendatissimi editi. In calce: Impressi Venetiis per Io. Alvisium de Varisio Mediolanensem, 1499. d. 18. Maji. fol. (Curavit h. ed. Io. Bapt. Palmarius. Harduinus non inspexit.)

1507 Veneta. F. C. Plinii Secundi Veronensis historiae naturalis libri XXXVII ab Alexandro Bene-

dicto physico emendatiores redditi. Impress. per Ioannem Rubeum et Bernardinum fratresque Vercellenses ab incarnatione anno Domini 1507 die XVI Ianuarii. — Multa in hac ed. bene sunt emendata ex codice antiquo, et variantes additae, indexque adiectus et Hermolai Barbari castigationes.

1510 per Alex. Benedictum, Veron. 2 voll. 8.

1510 ab Alex. Benedicto emendatiores redditi, 2 voll. 8. sine loci et typographi nomine. rep. ed. 1507.

1511 C. Plinii Secundi nat. historia cum quibusdam Hermolai Barbari, Viri undecunque periti lecturarum annotationibus etc. quae omnia emunctis a Nic. de Pratis characteribus Francisci Regnault ac Io. Frellon impendio in Lutetiae Parrhisiorum Academia feliciter impressa, anno a nostrae salutis redemtione MDXI. fol.

1513 Paris. fol.

1513 Venet. cum Alex. Benedicti emendatt. Venetiis per Melchiorem Sessam, cum figuris. Editio nitida et rara.

1514 Paris. ap. Nic. de Pratis, per Franc. Regnault. fol.

1515 Aldina. Hist. nat. Venet. partes tres. 8.

1516 C. Plinii Secundi hist. nat. libri XXXVII. olim ab Alex. Benedicto castigati, nunc autem ex collatione multorum exemplarium diligentius recogniti. Venetiis, a Phil. Pincio Mantuano impr. a. MDXVI die ultimo Decembr. etc.

1518 fol. Hagenoae ex Hermolai Barbari emendatione et Io. Bapt. Palmarii, cum Indice Io. Camertis. Repetitio est Venetae a. 1498.

1519 Venet. fol.

1524 Paris. fol. — (Et haec et 1511, 1513 et 1514 sequuntur ed. Hermolai.)

1524 Colon. 8. per Io. Caesarium.

1524 Colon. fol. per Io. Caesarium. Ed. multis locis emendata. (Caesarii scholia in Plinium et Oppianum prodierunt Argent. 1534. 4.)

1525 Basil. fol. ap. Io. Frobenium, ab Erasmo curata. Sequitur Coloniensem, sed emendata ex codice antiquo.

1525 Veneta cum castigationn. Hermolai B. fol.

1526 Paris. fol. Curavit h. ed. Angelus quidam, maxime secutus Hermolaum, sed adhibitis etiam codicibus et adiecto indice ex Camerte.

1530 Basil. fol. per Beatum Rhenanum. Ducta ex Erasmiana 1525.

1532 Paris. f. curante Petr. Bellocirio, (vero nomine Danesio.) Editio perbona.

1534 Hermolai Barbari in Plin. castigationes. Basil.

1535 Venet. 4 voll. 8. ed. Andr. Asulano, sub Aldi insigni. Praefatus est Andr. Rabirius Brixianus.

1535 Castigationes Sigism. Gelenii, qui genuinum Plinii textum codicum ope ab Hermolai Barbari emendationibus vindicavit, unde eum plerique sunt secuti.

1535 Basil. fol. per Beatum Rhenanum. Usus is est Aldina. Sed et Gelenii castigationes accessere.

1536 Venet. ap. Ald. 4 voll. 8. cum dupl. indice. rep. 1535.

1536 Beati Rhenani castigationes in aliquot Plinii loços (Lib. I — XIV.) Basil. fol.

1538 Venet. 3 voll. 8. rep. ed. 1535.

1539 Basil. fol. c. castigg. Sigism. Gelenii et Beati Rhenani. Usus est editor Aldina.

1540 Venet. 2 voll. 8. rep. ed. 1535.

1543 Basil. per Sigism. Gelenium.

.... Paris. apud Audoenum, sine loco et anno.

1543 Paris. fol. apud Reynault.

1543 Paris. fol. apud Barthelinum et Rolandum.

1545 Basil. fol. accurante Frobenio. (E Geleniana ducta.)

1548 Lugduni ap. Beringos fratres fol. (E Gelenii edit., cum eiusd. notis; additis quibusdam lectionibus variantt.)

1548 Frelloniana. (Sed Frellonius cum Beringis exemplaria videtur esse partitus; unde eadem cum priori.)

1549 Basil. Frobeniana.

1554 Basil. fol. cum adnott. Gelenii.

1559 Naturalis historiae libri triginta septem, a Paullo Manutio multis in locis emendati. Castigg. S. Gelenii. Index plenissimus. Venet. ap. P. Manutium, fol. (Est repet. ed. Lugd. 1548.)

1560 et 1561 Lugd. 12. ex castigatione Andr. Morguaesii, apud haeredes Iac. Iuntae (i. e. Phil. Tingum, qui diserte commemoratur in praefatione) unde Iuntina editio appellatur, non recte. Adiectae sunt varr. lectt. ex codicibus.

1561 Lugd. fol. apud Anton. Vincentium cum praefat. Io. Nic. Victorii.

1561 Lugd. opera Iuntarum, 16.

1563 Lugd. fol. apud Frellonium vel Vincentium (erant enim socii librarii) cum notulis in margine, et in fine notis Gelenii.

1565 Colon. 8.

1571 Venet. fol. apud Hieron. Scotum. Textus est Paulli Manutii.

1582 Genev. e Geleniana ducta.

1582 Frankofurti fol. (ad Basileenses facta.)

1582 Lugd. Bat. fol. apud Petrum Sanctandreanum.

1587 Lugd. fol. per Iacobum Dalecampium, Medicum. Is et ex codd. mptis praesertim Chiffletii et Cuiacii excerpta dedit, et ad intelligendum egregie profuit, unde plerique sequentium eum secuti sunt.

1593 Genev. 8. apud Iac. Stoerium, e Geleniana et Dalecampiana ducta.

1593 Lugd. Bat. fol. apud Hieron. Commelinum, similis fere ed. 1582. — Eodem hoc anno apud eundem etiam recusae sunt castigationes Rhenani, fol.

1597 Lugd. fol.

1599 Francof. fol. rep. ed. 1582. Sed et Dalecampio usus est editor. Accessere notae anonymi, forte Iani Gruteri.

1601 Genevae 12. apud Iac. Stoerium. rep. ed. 1593.

1606 Lugd. fol. rep. ed. 1587.

1608 Francof. 8. rep. ed. 1599.

1608 Francof. 8. apud Claudium Marnium et haeredes Io. Aubrii. rep. ed. Dalecamp. 1587.

1613 M. Guilandini comm. in Plinii de papyro capita III ex rec. H. Salmuth. Ambergae. 8.

1615 Genev. fol. sumt. I. Crispini.

1616 Genev. fol. ap. Stoerium.

1629 Salmasii Exercitt. Plinianae in Solinum, Paris. ap. Drouart, fol. 2 voll. (repetitae Ultraiecti 1687. fol.)

1631 Genevae, sumtibus I. Crispini, fol.

1635 Lugd. Bat. 3 voll. 12. ex officina Elzeviriana per Io. de Laet.

1669 Naturalis historiae Tomus I — III. Cum commentariis et adnotationibus Hermolai Barbari, Pintiani, Rhenani, Gelenii, Dalecampii, Scaligeri, Salmasii, Is. Vossii, et variorum. Accedunt praeterea variae lectiones ex Mss. compluribus ad oram paginarum accurate indicatae. Item Io. Frid. Gronovii notarum liber singularis. Lugd. Bat. Roterod. ap. Hackios, 8.

1685 Harduini I. Paris. 5 voll. 4.

1723 Harduini II. Historiae naturalis libri XXXVII. quos interpretatione et notis illustravit Ioannes

Harduinus. Iussu regis Christianissimi Ludovici magni, in usum Delphini. Editio altera emendatior et auctior. To. I — III. Parisiis, typ. Ant. Urb. Coustelier, fol. (XV codicum usus lectionibus, octo ipse contulit. Notae textui subiectae difficiliora explicant; criticae ad calcem cuiusque libri sunt reiectae. In textu tamen quaedam residua sunt vitia per errores typographorum in editt. vulgaribus orta. Adiecti indices tres, geographicus, personarum, et verborum sententiarumque.)

1723 Chrestomathia Pliniana I. Matth. Gesneri exhibet loca selecta hist. natur. Ienae. 8.

1741 Paris. (Basil.) fol. repet. ed. Paris. 1723, sed valde vitiose.

1760 Hist. nat. Paris. ap. Brocas et Barbou.

1766 Berolini, Tomis V. 8. (ex Harduini edit. textu exscripto, cum indicibus, in quibus additae etiam sunt explicationes rerum et sententiarum, curante I. P. Millero.)

1769 Paris. ap. Io. Barbou. 12.

1771 Hist. natur. de Pline, traduite avec le texte latin, des notes et observations sur les connoissances des anciens, comparés avec les decouvertes des modernes, auct. Poinsenet de Sivry. A Paris 1771 —1782. Tom. I — XII. 4.

1776 Selecta capita quaedam ex C. Plinii Sec. hist. nat. ad usum scholarum edidit Iac. Aikin. Londini. 8.

1778 C. Plinius Sec. de Aquatilibus c. commentariis Laur. Theod. Gronovii. Lugd. Bat. 8.

1778 — Cum interpretatione et notis integris Io. Harduini, itemque cum commentariis et adnotationibus Hermolai Barbari, Pintiani, Rhenani, Gelenii, Dalecampii, Scaligeri, Salmasii, Is. Vossii, I. F. Gronovii, et variorum. Recensuit, varietatem-

que lectionis adiecit Io. Georg. Frid. Franzius. Lips. imp. Guil. Gottl. Sommeri. 8. Voll. I — X. 1778 — 1791.

1783 Caii Plinii Secundi Historiae naturalis libri XXXVII ex recensione Ioannis Harduini. Praemittitur notit. liter. Accedit index, studiis societatis Bipontinae. Vol. I — V. 8. (indice non adiecto.)

1790 ex historia naturali excerpta, quae ad artes spectant, ed. Heyne. 8. Gotting.

1824 Excerpta ex Plin. hist. nat. l. XXXIV, quae ad artes spectant, ed. E. F. Wüstemann. 8. Gothae.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER I.

C. PLINIUS SECUNDUS VESPASIANO SUO S.

Libros Naturalis Historiae, novitium Camoenis Quiritium tuorum opus, natum apud me proxima foetura, licentiore epistola narrare constitui tibi, iucundissime Imperator: (sit enim haec tui praefatio verissima, dum maximo consenescit in patre.) Namque tu solebas meas esse aliquid putare nugas, ut obiicere moliar Catullum conterraneum meum. (Agnoscis et hoc castrense verbum.) Ille enim, ut scis, permutatis prioribus setabis, duriusculum se fecit, quoniam volebat existimari a Veraniolis suis et Fabullis. Simul ut hac mea petulantia fiat, quod proxime non fieri questus es in alia procaci epistola nostra, ut in quaedam acta exeant, sciantque omnes, quam ex aequo tecum vivat imperium. Triumphalis et Censorius tu, sexiesque Consul, ac Tribunitiae potestatis particeps: et quod his nobilius fecisti, dum illud patri pariter et equestri ordini praestas, Praefectus praetorio eius: omniaque haec Reipublicae: et nobis quidem qualis in castrensi contubernio! Nec quidquam in te mutavit fortunae

amplitudo, nisi ut prodesse tantundem posses, ut velles. Itaque cum ceteris in venerationem tui pateant omnia illa, nobis ad colendum te familiarius audacia sola superest. Hanc igitur tibi imputabis, et in nostra culpa tibi ignosces. Perfricui faciem, nec tamen profeci: quoniam alia via occurris ingens, et longius etiam submoves ingenii fascibus. Fulgurat in nullo unquam verius dicta vis eloquentiae, Tribunitiae potestatis facundia. Quanto tu ore patris laudes tonas! quanto fratris amas! quantus in poetica es! O magna foecunditas animi! quemadmodum fratrem quoque imitareris, excogitasti. Sed haec quis possit intrepidus aestimare, subiturus ingenii tui iudicium, praesertim lacessitum? Neque enim similis est conditio publicantium, et nominatim tibi dicantium. Tum possem dicere: Quid ista legis, Imperator? Humili vulgo scripta sunt, agricolarum, opificum turbae, denique studiorum otiosis: quid te iudicem facis? Quum hanc operam condicerem, non eras in hoc albo. Maiorem te sciebam, quam ut descensurum huc putarem. Praeterea est quaedam publica etiam eruditorum reiectio. Utitur illa et M. Tullius, extra omnem ingenii aleam positus, et (quod miremur) per advocatum defenditur. *Nec doctissimis: Manium Persium haec legere nolo, Iunium Congum volo.* Quod si hoc Lucilius, qui primus condidit stili nasum, dicendum sibi putavit: si Cicero mutuandum, praesertim quum de Republica scriberet: quanto nos causatius ab aliquo iudice defendimus? Sed haec ego mihi nunc patrocinia ademi nuncupatione: quoniam plurimum refert, sortiatur aliquis iudicem, an eligat: multumque apparatus interest apud invitatum hospitem, et oblatum. Quum apud Catonem, illum ambitus hostem, et repulsis tanquam honoribus indeptis gaudentem, flagrantibus comitiis pecunias deponerent candidati, hoc se

facere pro innocentia (quod in rebus humanis summum esset) profitebantur. Inde illa nobilis M. Ciceronis suspiratio: O te felicem, M. Porci, a quo rem improbam petere nemo audet! Quum Tribunos appellaret L. Scipio Asiaticus, inter quos erat Gracchus: hoc attestabatur, vel inimico iudici se probari posse. Adeo summum quisque causae suae iudicem facit quemcunque, quum eligit, unde provocatio appellatur. Te quidem, in excelsissimo humani generis fastigio positum, summa eloquentia, summa eruditione praeditum, religiose adiri etiam a salutantibus scio. Et ideo subit cura, ut, quae tibi dicantur, te digna sint. Verum et diis lacte rustici multaeque gentes supplicant, et mola tantum salsa litant, quia non habent thura: nec ulli fuit vitio deos colere quoquo modo posset. Meae quidem temeritati accessit hoc quoque, quod levioris operae hos tibi dedicavi libellos. Nam nec ingenii sunt capaces, quod alioquin nobis perquam mediocre erat: nec admittunt excessus aut orationes, sermonesve, aut casus mirabiles, vel eventus varios, non alia iucunda dictu, aut legentibus blanda, sterili materia. Rerum natura, hoc est, vita narratur, et haec sordidissima sui parte, ut plurimarum rerum aut rusticis vocabulis aut externis, immo barbaris, etiam cum honoris praefatione ponendis. Praeterea iter est non trita auctoribus via, nec qua peregrinari animus expetat. Nemo apud nos, qui idem tentaverit; nemo apud Graecos, qui unus omnia ea tractaverit. Magna pars studiorum amoenitates quaerimus. Quae vero tractata ab aliis dicuntur immensae subtilitatis, obscuris rerum tenebris premuntur. Iam omnia attingenda, quae Graeci τὰς ἐγκυκλοπαιδείας vocant; et tamen ignota, aut incerta ingeniis facta. Alia vero ita multis prodita, ut in fastidium sint adducta. Res ardua, vetustis novitatem dare, novis auctoritatem, obsoletis nitorem,

obscuris lucem, fastiditis gratiam, dubiis fidem, omnibus vero naturam, et naturae suae omnia. Itaque etiam non assecutis, voluisse, abunde pulchrum atque magnificum est. Equidem ita sentio, peculiarem in studiis causam eorum esse, qui difficultatibus victis, utilitatem iuvandi praetulerunt gratiae placendi: idque iam et in aliis operibus ipse feci: et profiteor mirari me T. Livium, auctorem celeberrimum, in historiarum suarum, quas repetit ab origine Urbis, quodam volumine sic orsum: Satis iam sibi gloriae quaesitum; et potuisse se desinere, ni animus inquies pasceretur opere. Profecto enim populi gentium victoris, et Romani nominis gloriae, non suae composuisse illa decuit. Maius meritum esset, operis amore, non animi causa perseverasse: et hoc populo Romano praestitisse, non sibi. Viginti millia rerum dignarum cura, (quoniam, ut ait Domitius Piso, thesauros oportet esse, non libros) ex lectione voluminum circiter duum millium, quorum pauca admodum studiosi attingunt, propter secretum materiae, ex exquisitis auctoribus centum, inclusimus triginta sex voluminibus, adiectis rebus plurimis, quas aut ignoraverant priores, aut postea invenerat vita. Nec dubitamus, multa esse, quae et nos praeterierint. Homines enim sumus, et occupati officiis: subcisivisque temporibus ista curamus, id est, nocturnis, ne quis vestrum putet his cessatum horis. Dies vobis impendimus: cum somno valetudinem computamus: vel hoc solo praemio contenti, quod dum ista (ut ait M.Varro) musinamur, pluribus horis vivimus. Profecto enim vita vigilia est. Quibus de causis atque difficultatibus nihil auso promittere, hoc ipsum tu praestas quod ad te scribimus. Nec fiducia operis haec est, sed indicatura. Multa valde pretiosa ideo videntur, quia sunt templis dicata. Nos quidem omnes, patrem, te, fratremque diximus opere iusto, tempo-

rum nostrorum historiam orsi a fine Aufidii Bassi. Ubi sit ea quaeres? iam pridem peracta sarcitur: et alioquin statutum erat heredi mandare, ne quid ambitioni dedisse vita iudicaretur. Proinde occupantibus locum faveo: ego vero et posteris, quos scio nobiscum decertaturos, sicut ipsi fecimus cum prioribus. Argumentum huius stomachi mei habebis, quod in his voluminibus auctorum nomina praetexui. Est enim benignum (ut arbitror) et plenum ingenui pudoris, fateri per quos profeceris: non ut plerique ex iis, quos attigi, fecerunt. Scito enim conferentem auctores me deprehendisse a iuratissimis et proximis veteres transscriptos ad verbum, neque nominatos: non illa Virgiliana virtute, ut certarent: non Ciceroniana simplicitate, qui in libris de Republica Platonis se comitem profitetur: in Consolatione filiae, Crantorem, inquit, sequor: item Panaetium de Officiis: quae volumina eius ediscenda, non modo in manibus quotidie habenda, nosti. Obnoxii profecto animi, et infelicis ingenii est, deprehendi in furto malle, quam mutuum reddere, quum praesertim sors fiat ex usura. Inscriptionis apud Graecos mira felicitas: κηρίον inscripsere, quod volebant intelligi favum: alii κέρας ἀμαλθείας, quod Copiae cornu: ut vel lactis gallinacei sperare possis in volumine haustum. Iam Musae, πανδέκται, ἐγχειρίδιον, λειμὼν, πίναξ, σχέδιον, inscriptiones, propter quas vadimonium deseri possit. At quum intraveris, dii deaeque, quam nihil in medio invenies! Nostri crassiores, Antiquitatum, Exemplorum, Artiumque: facetissimi, Lucubrationem, ut qui Bibaculus erat et vocabatur: paulo minus serio, Varro in Satyris suis Sesculyssem et Flextabula. Apud Graecos desiit nugari Diodorus, et βιβλιοθήκης historiam suam inscripsit. Apion quidem Grammaticus, hic quem Tiberius Caesar cymbalum mundi vocabat, quum publicae famae tympa-

num potius videri posset, immortalitate donari a se scripsit, ad quos aliqua componebat. Me non poenitet nullum festiviorem excogitasse titulum. Et ne in totum videar Graecos insectari, ex illis nos velim intelligi pingendi fingendique conditoribus, quos in libellis his invenies, absoluta opera, et illa quoque quae mirando non satiamur, pendenti titulo inscripsisse: ut, *Apelles faciebat*, aut *Polycletus:* tanquam inchoata semper arte et imperfecta: ut contra iudiciorum varietates superesset artifici regressus ad veniam, velut emendaturo quidquid desideraretur, si non esset interceptus. Quare plenum verecundiae illud est, quod omnia opera tanquam novissima inscripsere, et tanquam singulis fato ademti. Tria non amplius, ut opinor, absolute traduntur inscripta, *Ille fecit*, quae suis locis reddam: quo apparuit, summam artis securitatem auctori placuisse, et ob id magna invidia fuere omnia ea. Ego plane meis adiici posse multa confiteor: nec his solis, sed et omnibus quae edidi: ut ob id caveam istos Homeromastigas: (ita enim verius dixerim:) quoniam audio et Stoicos, et Dialecticos, Epicureos quoque (nam de Grammaticis semper exspectavi) parturire adversus libellos, quos de Grammatica edidi, et subinde abortus facere iam decem annis, quum celerius etiam elephanti pariant. Ceu vero nesciam, adversus Theophrastum, hominem in eloquentia tantum, ut nomen divinum inde invenerit, scripsisse etiam feminam, et proverbium inde natum, suspendio arborem eligendi. Non queo mihi temperare, quo minus ad hoc pertinentia ipsa Censorii Catonis verba ponam: ut inde appareat, etiam Catoni de militari disciplina commentanti, qui sub Africano, immo vero et sub Hannibale didicisset militare, et ne Africanum quidem ferre potuisset, qui Imperator triumphum reportasset, paratos fuisse istos, qui obtrectatione alienae scientiae

famam sibi aucupantur. Quid enim ait in eo volumine? *Scio ego, quae scripta sunt, si palam proferantur, multos fore qui vitilitigent: sed ii potissimum, qui verae laudis expertes sunt. Eorum ego orationes sino praeterfluere.* Nec Plancus illepide, quum diceretur Asinius Pollio orationes in eum parare, quae ab ipso aut liberis post mortem Planci ederentur, ne respondere posset: *Cum mortuis non nisi larvas luctari.* Quo dicto sic repercussit illas, ut apud eruditos nihil impudentius judicetur. Ergo securi etiam contra vitilitigatores, quos Cato eleganter ex vitiis et litigatoribus composuit, (quid enim illi aliud quam litigant, aut litem quaerunt?) exsequemur reliqua propositi. Quia occupationibus tuis publico bono parcendum erat, quid singulis contineatur libris huic epistolae subiunxi: summaque cura, ne perlegendos eos haberes, operam dedi. Tu per hoc et aliis praestabis ne perlegant: sed ut quisque desideraverit aliquid, id tantum quaerat, et sciat quo loco inveniat. Hoc ante me fecit in literis nostris Valerius Soranus, in libris quos *ἐποπτίδων* inscripsit.

C. PLINII SECUNDI
HISTORIARUM MUNDI
ELENCHOS.

Libro II. *continetur de Mundo et Elementis.*

Summa. Res, et historiae, et observationes, CCCCXVII.

Ex Auctoribus: M. Varrone, Sulpicio Gallo, Tito Caesare Imperatore, Q. Tuberone, Tullio Tirone, L. Pisone, T. Livio, Corn. Nepote, Statio Seboso, Caelio Antipatro, Fabiano, Antiate, Muciano, Cae-

cina qui de Etrusca disciplina scripsit, Tarquitio qui item, Iulio Aquila qui item, Sergio Paulo.

Externis: Platone, Hipparcho, Timaeo, Sosigene, Petosiri, Necepso, Pythagoricis, Posidonio, Anaximandro, Epigene Gnomonico, Euclide, Coerano Philosopho, Eudoxo, Democrito, Critodemo, Thrasyllo, Serapione, Dicaearcho, Archimede, Onesicrito, Eratosthene, Pythea, Herodoto, Aristotele, Ctesia, Artemidoro Ephesio, Isidoro Characeno, Theopompo.

Libro III. *continentur situs, gentes, maria, oppida, portus, montes, flumina, mensurae, populi qui sunt aut fuerunt.*

Ex Auctoribus: Turannio Gracile, Corn. Nepote, T. Livio, Catone Censorio, M. Agrippa, M. Varrone, Divo Augusto, Varrone Atacino, Antiate, Hygino, L. Vetere, Mela Pomponio, Curione patre, Caelio, Arruntio, Seboso, Licinio Muciano, Fabricio Tusco, L. Atteio Capitone, Verrio Flacco, L. Pisone, Gelliano, Valeriano.

Externis: Artemidoro, Alexandro Polyhistore, Thucydide, Theophrasto, Isidoro, Theopompo, Metrodoro Scepsio, Callicrate, Xenophonte Lampsaceno, Diodoro Syracusano, Calliphane, Timagene.

Libro IV. *continentur situs, gentes, maria, oppida, portus, montes, flumina, mensurae, populi qui sunt aut fuerunt.*

Flumina clara,
Montium clari,
Insulae,
Quae intercidere oppida aut gentes.
Res, historiae et observationes.

Numerus deest in omnibus MSS.

Ex Auctoribus: M. Varrone, Catone Censorio, M. Agrippa, Divo Augusto, Varrone Atacino, Corn. Nepote, Hygino, L. Vetere, Pomponio Mela, Licinio Muciano, Fabricio Tusco, Atteio Capitone, Atteio Philologo.

Externis: Polybio, Hecataeo, Hellanico, Damaste, Eudoxo, Dicaearcho, Timosthene, Ephoro, Cratete Grammatico, Serapione Antiochense, Callimacho, Artemidoro, Apollodoro, Agathocle, Eumacho, Timaeo Siculo, Myrsilo, Alexandro Polyhistore, Thucydide, Dosiade, Anaximandro, Philistide Mallote, Dionysio, Aristide, Callidemo, Menaechmo, Aglosthene, Anticlide, Heraclide, Philemone, Xenophonte, Pythea, Isidoro, Philonide, Xenagora, Astynomo, Staphylo, Metrodoro, Cleobulo, Posidonio.

Libro V. *continentur situs, gentes, maria, oppida, portus, montes, flumina, mensurae, populi qui sunt aut fuerunt.*

I. Mauritaniarum.
II. Numidiae.
III. Africae.
IV. Syrtium.
V. Cyrenaicae.
VI. *Libyae Mareotidis.*
VII. Insularum circa Africam.
VIII. Aversorum Africae.
IX. Aegypti et Thebaidis.
X. Nili.
XI. *Urbium in Aegypto.*

Numerus deest in omnibus MSS. Numerus insularum 118. *manifesto in*

Insulae, CXVIII. *mendo cubat. Forte* 318.
Quae intercidere oppida aut gentes.
Res, historiae, et observationes.

Ex Auctoribus: Agrippa, Suetonio Paulino, M. Varrone, Varrone Atacino, Cornelio Nepote, Hygino, L. Vetere, Mela, Domitio Corbulone, Licinio Muciano, Cl. Caesare, Arruntio, Livio filio, Seboso, Actis triumphorum.

Externis: Iuba rege, Hecataeo, Hellanico, Damaste, Dicaearcho, Baetone, Timosthene, Philonide, Xenagora, Astynomo, Staphylo, Aristotele, Dionysio, Aristocrito, Ephoro, Eratosthene, Hipparcho, Panaetio, Serapione Antiocheno, Callimacho, Agathocle, Polybio, Timaeo Mathematico, Herodoto, Myrsilo, Alexandro Polyhistore, Metrodoro, Posidonio qui περίπλουν aut περιήγησιν, Sotade, Periandro, Aristarcho Sicyonio, Eudoxo, Antigene, Callicrate, Xenophonte Lampsaceno, Diodoro Syracusano, Hannone, Himilcone, Nymphodoro, Calliphone, Artemidoro, Megasthene, Isidoro, Cleobulo, Aristocreonte.

Libro VI. *continentur situs, gentes, maria, oppida, portus, montes, flumina, mensurae, populi qui sunt aut fuerunt.*

I. Ponti et Mariandynorum:
II. Paphlagonum:
III. Cappadocum.
IV. Themiscyrena regio, et in ea gentes.
V. Regio Colchica, et gentes Achaeorum, et ceterae eodem tractu gentes.
VI. Bosphorus Cimmerius.
VII. Maeotis, et gentes circa Maeotim.
VIII. *Cappadociae situs.*
IX. Armenia maior, et minor.

Summa: Oppida, MCXCV.
Gentes, DLXXVI.
Flumina clara, CXV.
Montes clari, XXXVIII.
Insulae, CVIII.

Quae intercidere oppida aut gentes, XCV.
Res, historiae, et observationes, MMCCXIV.

Ex Auctoribus: M. Agrippa, M. Varrone, Varrone Atacino, Corn. Nepote, Hygino, L. Vetere, Mela Pomponio, Domitio Corbulone, Licinio Muciano, Claudio Caesare, Arruntio, Seboso, Fabricio Tusco, T. Livio, Seneca, Nigidio.

Externis: Iuba rege, Hecataeo, Hellanico, Damaste, Eudoxo, Dicaearcho, Baetone, Timosthene, Patrocle, Demodamante, Clitarcho, Eratosthene, Alexandro Magno, Ephoro, Hipparcho, Panaetio, Callimacho, Artemidoro, Apollodoro, Agathocle, Polybio, Eumacho, Timaeo Siculo, Alexandro Polyhistore, Isidoro, Amometo, Metrodoro, Posidonio, Onesicrito, Nearcho, Megasthene, Diogneto, Aristocreonte, Bione, Dalione, Simonide minore, Basile, Xenophonte Lampsaceno.

Libro VII. *continetur hominum generatio et institutio, atque inventio artium.*

Summa Res, historiae, et observationes DCCXLVII.

Ex Auctoribus: Verrio Flacco, Cn. Gellio, Licinio Muciano, Massurio Sabino, Agrippina Claudii, M. Cicerone, Asinio Pollione, Messala, Rufo, Corn. Nepote, Virgilio, Livio, Cordo, Melisso, Seboso, Corn. Celso, Maximo Valerio, Trogo, Nigidio Figulo, Pomponio Attico, Pediano Asconio, Fabiano, Catone Censorio, Actis, Fabio Vestale.

Externis: Herodoto, Aristea, Baetone, Isigono, Cratete, Agatharchide, Calliphane, Aristotele, Nymphodoro, Apollonide, Phylarcho, Damone, Megasthene, Ctesia, Taurone, Eudoxo, Onesicrito, Clitarcho, Duride, Artemidoro, Hippocrate medico, Asclepiade medico, Hesiodo, Anacreonte, Theopompo, Hellanico, Damaste, Ephoro, Epigene, Beroso, Petosiri, Necepso, Alexandro Polyhistore, Xenophonte, Callimacho, Democrito, Diyllo historico, Stratone qui contra Ephori εὑρήματα scripsit, Heraclide Pontico, Asclepiade qui τραγῳδούμενα, Philostephano, Hegesia, Archimacho, Thucydide, Mnesigi-

tone, Xenagora, Metrodoro Scepsio, Anticlide, Critodemo.

Libro VIII. *continentur terrestrium animalium naturae.*

Ex Auctoribus: Muciano, Procilio, Verrio Flacco, L. Pisone, Corn. Valeriano, Catone Censorio, Fenestella, Trogo, Actis, Columella, Virgilio, Varrone, Lucilio, Metello Scipione, Corn. Celso, Nigidio, Trebio Nigro, Pomponio Mela, Mamilio Sura.

Externis: Iuba rege, Polybio, Herodoto, Antipatro, Aristotele, Demetrio Physico, Democrito, Theophrasto, Euanthe, Agrippa qui Ὀλυμπιονίκας, Hierone rege, Attalo Philometore item, Ctesia, Duride, Philisto, Archyta, Phylarcho, Amphilocho Athenaeo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymaeo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenaeo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chaerea Athenaeo, Diodoro Prienaeo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagone Thasio, Euphronio Athenaeo, Hegesia Maroneo, Menandris, Prienaeo et Heracleote, Menecrate poeta, Androtione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item, Lysimacho, qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Archelao rege, Nicandro.

Libro IX. *continetur aquatilium natura.*

Ex Auctoribus: Turranio Gracile, Trogo, Maecenate, Alfio Flavio, Corn. Nepote, Laberio mimographo, Fabiano, Fenestella, Muciano, Aelio Stilone, Statio Seboso, Melisso, Seneca, Cicerone, Macro Aemilio, Messala Corvino, Trebio Nigro, Nigidio.

Externis: Aristotele, Archelao rege, Callimacho, Democrito, Theophrasto, Thrasyllo, Hegesidemo Cythnio, Alexandro Polyhistore.

Libro X. *continentur volucrum naturae.*

Summa: Res, et historiae, et observationes DCCXCIV.

Ex Auctoribus: Manilio, Corn. Valeriano, Actis, Umbricio Meliore, Massurio Sabino, Antistio Labeone, Trogo, Cremutio, M. Varrone, Macro Aemilio, Melisso, Muciano, Nepote, Fabio Pictore,

T. Lucretio, Corn. Celso, Horatio, D. Eculeone, Hygino, Sasernis, Nigidio, Mamilio Sura.

Externis: Homero, Phemonoe, Philemone, Boeo qui ὀρνιθογονίαν, Hyla qui de auguriis, Aristotele, Theophrasto, Callimacho, Aeschylo, Hierone rege, Philometore rege, Archyta Tarentino, Amphilocho Atheniense, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymaeo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Atheniense, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chaerea Atheniense, Diodoro Prienaeo, Dione Colophonio, Democrito, Diophane Nicaeense, Epigene Rhodio, Evagone Thasio, Euphronio Athenaeo, Iuba, Androtione qui de agricultura, Aeschrione qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Nicandro, Onesicrito, Phylarcho, Hesiodo.

Libro XI. *continentur insectorum animalium genera.*

Summa: Res, et historiae, et observationes MMCCLXX.

Ex Auctoribus: M. Varrone, Hygino, Scropha, Saserna, Celso Cornelio, Aemilio Macro, Virgilio, Columella, Iulio Aquila, qui de Etrusca disciplina scripsit, Tarquitio qui item, Umbricio qui item, Catone Censorio, Domitio Calvino, Trogo, Melisso, Fabiano, Muciano, Nigidio, Mamilio, Oppio.

Externis: Aristotele, Democrito, Neoptolemo qui *μελιτουργικά*, Aristomacho qui item, Philisto qui item, Nicandro, Menecrate, Dionysio qui Magonem transtulit, Empedocle, Callimacho, Attalo rege, Apollodoro qui de bestiis venenatis, Hippocrate, Herophilo, Erasistrato, Asclepiade, Themisone, Posidonio Stoico, Menandris, Prienense et Heracleote, Euphronio Athenaeo, Theophrasto, Hesiodo, Philometore rege.

Libro XII. *continentur arborum naturae.*

Summa. Res, et historiae, et observationes, DCCCCXXIV.

Ex Auctoribus: M. Varrone, Muciano, Virgilio, Fabiano, Seboso, Pomponio Mela, Flavio, Procilio, Trogo, Hygino, Claudio Caesare, Corn. Nepote,

Sextio Nigro qui graece de medicina scripsit, Cassio Hemina, L. Pisone, Tuditano, Antiate.

Externis: Theophrasto, Herodoto, Callisthene, Isigono, Clitarcho, Anaximene, Duride, Nearcho, Onesicrito, Polycrito, Olympiodoro, Diogneto, Nicobulo, Anticlide, Charete Mitylenaeo, Menaechmo, Dorotheo Athenaeo, Lyco, Antaeo, Ephippo, Chaerea, Democle, Ptolemaeo Lago, Marsya Macedone, Zoilo item, Democrito, Amphilocho, Aristomacho, Alexandro Polyhistore, Iuba, Apollodoro qui de odoribus scripsit, Heraclide medico, Archidemo item, Dionysio item, Democede item, Euphronio item, Mneside item, Diagora item, Iolla item, Heraclide Tarentino, Xenocrate Ephesio, Eratosthene.

Libro XIII. *continentur historiae de peregrinis arboribus, et unguentis.*

Summa. Res, et historiae, et observationes, CCCCLXVIII.

Ex Auctoribus: M. Varrone, Muciano, Virgilio, Fabiano, Seboso, Pomponio Mela, Fabio, Hygino, Trogo, Procilio, Claudio Caesare, Corn. Nepote, Sextio Nigro qui graece de medicina scripsit, Cassio Hemina, L. Pisone, Tuditano, Antiate.

Externis: Theophrasto, Herodoto, Callisthene, Isigono, Clitarcho, Anaximene, Duride, Nearcho, Onesicrito, Polycrito, Olympiodoro, Diogneto, Cleobulo, Anticlide, Charete Mitylenaeo, Menaechmo, Dorotheo Atheniense, Lyco, Antaeo, Ephippo, Dione, Adimanto, Ptolemaeo Lago, Marsya Macedone, Zoilo item, Democrito, Amphilocho, Alexandro Polyhistore, Aristomacho, Iuba rege, Apollodoro qui de odoribus scripsit, Heraclide medico, Botrye medico, Archidemo item, Dionysio item, Democede item, Euphronio item, Mneside item, Diagora item, Iolla item, Heraclide Tarentino, Xenocrate Ephesio.

Libro XIV. *continentur fructiferae arbores.*

Summa: Res, et historiae, et observationes, DX.

Ex Auctoribus: Corn. Valeriano, Virgilio, Celso, Catone Censorio, Sasernis patre et filio, Scropha, Varrone, D. Silano, Fabio Pictore, Trogo, Hygino, Flacco Verrio, Graecino, Iulio Attico, Columella, Massurio Sabino, Fenestella, Tergilla, M. Accio Plauto, Flavio, Dosseno, Scaevola, Aelio, Atteio Capitone, Cotta Messalino, L. Pisone, Pompeio Lenaeo, Fabiano, Sextio Nigro, Vibio Rufo.

Externis: Hesiodo, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Attalo Philometore rege, Hierone rege, Archyta, Xenophonte, Amphilocho Athenaeo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymaeo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenaeo, Botrye item, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chaerea Atheniense, Chaeristo item, Diodoro Prienaeo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Evagone Thasio, Euphronio Athenaeo, Androtione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Asclepiade medico, Onesicrito, Iuba rege.

Libro XV. *continentur naturae frugiferarum arborum.*

Summma. Res, et historiae, et observationes DXX

Ex Auctoribus: Fenestella, Fabiano, Virgilio, Corn. Valeriano, Celso, Catone Censorio, Saser nis patre et filio, Scropha, M. Varrone, D. Silan Fabio Pictore, Trogo, Hygino, Flacco Verrio, Gra cino, Attico Iulio, Massurio Sabino, Tergilla, Cott Messalino, Columella, L. Pisone, Pompeio Lenae M. Accio Plauto, Flavio, Dosseno, Scaevola, Aeli Atteio Capitone, Sextio Nigro, Vibio Rufo.

Externis: Hesiodo, Aristotele, Democrito, Hierone rege, Archyta, Attalo Philometore rege, Xenophonte, Amphilocho Athenaeo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymaeo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenaeo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chaerea Athenaeo, Chaeristo item, Diodoro Prienaeo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Evagone Thasio, Euphronio Athenaeo, Androtione qui de agricultura scripsit, Aeschrione item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Asclepiade medico, Erasistrato item, Commiade qui de conditura vini, Aristomacho qui item, Hicesio qui item, Themisone medico, Onesicrito, Iuba rege.

Libro XVI. *continentur silvestrium arborum naturae.*

Summa. Res, et historiae, et observationes, MCCXXXV.

Ex Auctoribus: M. Varrone, Fetiale, Nigidio, Cornelio Nepote, Hygino, Massurio, Catone, Muciano, L. Pisone, Trogo, Calpurnio Basso, Cremutio, Sextio Nigro, Corn. Boccho, Vitruvio, Graecino.

Externis: Alexandro Polyhistore, Hesiodo, Theophrasto, Democrito, Homero, Timaeo mathematico.

Libro XVII. *continentur sativarum arborum naturae.*

Summa. Res, et historiae, et observationes, MCCCLXXX.

Ex Auctoribus: Cornelio Nepote, Catone Censorio, M. Varrone, Celso, Virgilio, Hygino, Sasernis patre et filio, Scropha, Calpurnio Basso, Trogo, Aemilio Macro, Graecino, Columella, Attico Iu-

lio, Fabiano, Sura Mamilio, Dosseno Mundo, C. Epidio, L. Pisone.

EXTERNIS: Hesiodo, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Theopompo, Hierone rege, Attalo Philometore rege, Archyta, Xenophonte, Amphilocho Atheniense, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymaeo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chaerea Atheniense, Chaeristo item, Diodoro Prienaeo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Evagone Thasio, Euphronio Athenaeo, Androtione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Aristandro qui de portentis.

Libro XVIII. *continentur naturae frugum.*

Summa. Res, et historiae, et observationes, MMLX.

Ex Auctoribus: Massurio Sabino, Cassio Hemina, Verrio Flacco, L. Pisone, Corn. Celso, Turrannio Gracile, D. Silano, M. Varrone, Catone Censorio, Scropha, Sasernis patre et filio, Domitio Calvino, Hygino, Virgilio, Trogo, Ovidio, Graecino, Columella, Tuberone, L. Tarutio qui Graece de astris scripsit, Caesare Dictatore qui item, Sergio Paulo, Sabino Fabiano, M. Cicerone, Calpurnio Basso, Atteio Capitone, Mamilio Sura, Accio qui Praxidica.

Externis: Hesiodo, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Hierone rege, Attalo Philometore rege, Archelao rege, Archyta, Xenophonte, Amphilocho Athenaeo, Anaxipoli Thasio, Aristophane Milesio, Apollodoro Lemnio, Antigono Cymaeo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenaeo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chaerea Atheniense, Chaeristo item, Diodoro Prienaeo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Evagone Thasio, Euphronio Athenaeo, Androtione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Thalete, Eudoxo, Philippo, Calippo, Dositheo, Parmenisco, Metone, Critone, Oenopide, Zenone, Euctemone, Harpalo, Hecataeo, Anaximandro, Sosigene, Hipparcho, Arato, Zoroastre, Archibio.

Libro XIX. *continentur lini natura, et cultus hortensiorum.*

LIX. Quibus salsae aquae prosint.
LX. Ratio rigandi hortos.
LXI. De succis et saporibus hortensiorum.
LXII. De piperitide, et libanotide, et smyrnio.

Summa. Res, et historiae, et observationes, MDCXLIV.

Ex Auctoribus: M. Accio Plauto, M. Varrone, D. Silano, Catone Censorio, Hygino, Virgilio, Muciano, Celso, Columella, Calpurnio Basso, Mamilio Sura, Sabino Tirone, Licinio Macro, Q. Hirtio, Vibio Rufo, Caesennio qui κηπουρικὰ scripsit, Castritio item, Firmo item, Petricho.

Externis: Herodoto, Theophrasto, Democrito, Aristomacho, Menandro qui *Βιόχρηστα* scripsit, Anaxilao.

Libro XX. *continentur medicinae ex his quae seruntur in hortis.*

I. et II. De cucumere silvestri, XXVI.
III. Elaterio, XXVII.
IV. Anguino cucumere, sive erratico, V.
V. Cucumere sativo, IX.
VI. Pepone, XI.
VII. Cucurbita, XVII.
VIII. Colocynthide, X.
IX. Rapis, IX.
X. Rapo silvestri, I.
XI. Napis, sive bunio, sive buniade, V.
XII. Raphanis et armoracia.
XIII. Raphano sativo.
XIV. Pastinaca, V. Hibisco, sive moloche agria, sive pistolochia, XI.
XV. Staphylino, sive pastinaca erratica, XXII.
XVI. Gingidio.
XVII. Sisere, XI.

Summa. Res, et historiae, et observationes MDCLX.

Ex Auctoribus: Catone Censorio, M. Varrone, Pompeio Lenaeo, C. Valgio, Hygino, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Iulio Basso qui item, Celso, Antonio Castore.

Externis: Democrito, Theophrasto, Orpheo, Menandro qui *Βιόχρηστα* scripsit, Pythagora.

Medicis: Hippocrate, Nicandro, Chrysippo, Diocle, Ophelione, Heraclide, Hicesio, Dionysio,

Apollodoro Tarentino, Apollodoro Citiense, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateva, Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mneside, Epicharmo, Damione, Dalione, Sosimene, Tlepolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Philino, Petricho, Mictone, Glaucia, Xenocrate.

Libro XXI. *continentur naturae florum et coronamentorum.*

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, DCCXXX.

Ex Auctoribus: Catone Censorio, M. Varrone, Massurio, Antiate, Caepione, Vestino, Vibio Rufino, Hygino, Pomponio Mela, Pomponio Lenaeo, Corn. Celso, Calpurnio Basso, C. Valgio, Licinio Macro, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore.

Externis: Theophrasto, Democrito, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui *Βιόχρηστα* scripsit, Nicandro, Homero, Hesiodo, Musaeo, Sophocle, Anaxilao.

Medicis: Mnesitheo qui de coronis, Callimacho qui item, Phania physico, Simo, Timaristo, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophelione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Citiense, Apollodoro Tarentino, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateva, Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mneside, Damione, Dalione, Sosimene, Tlepolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Philino, Petricho, Mictone, Glaucia, Xenocrate.

Libro XXII. *continetur auctoritas herbarum et frugum.*

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, DCCCCVI.

Ex Auctoribus: Iisdem, quibus priore libro, et praeter eos, Chrysermo, Eratosthene, Alcaeo.

Libro XXIII. *continentur medicinae ex arboribus cultis.*

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, MCDXVIII.

Ex Auctoribus: C. Valgio, Pompeio Lenaeo, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore, M. Varrone, Corn. Celso, Fabiano.

Externis, et Medicis: Iisdem, quibus libro XXI.

Libro XXIV. *continentur medicinae ex arboribus silvestribus.*

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, MCLXXVI.

Ex Auctoribus: Iisdem, quibus anteriore libro.

Libro XXV. *continentur naturae herbarum sponte nascentium, et auctoritas.*

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, MCCXCII.

Ex Auctoribus: Iisdem, quibus supra, et praeter eos Xantho.

Libro XXVI. *continentur reliquae ex herbis per genera morborum Medicinae.*

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, MCXXVIII.

Ex Auctoribus: Iisdem, quibus anteriore libro.

Libro XXVII. *continentur reliqua genera herbarum, et medicinae.*

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, DCCLII.

Ex Auctoribus: Pompeio Lenaeo, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore, Cornelio Celso.

Externis: Theophrasto, Apollodoro Citiense, Democrito, Aristogitone, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui *βιόχρηστα* scripsit, Nicandro.

Medicis: Mnesitheo, et ceteris iisdem, quibus in priore libro.

Libro XXVIII. *continentur medicinae ex animalibus.*

LXXXI. *Mira de animalibus.* Sunt medicinae ex apro VII. Sue, IX. Cervo, III. Lupo, XXVII. Urso, XXIV. Onagro, XII. Asino, LXXVI. Pulea, III. Equifero, XI. Equulei coagulo, I. Equo, XLII. Hippace, I. Bubus feris, II. Bove, LXXXI. Tauro, LIII. Vitulo, LIX. Lepore, LXIV. Vulpe, XX. Mele, II. Fele, V. Capra, CXVI. Hirco, XXXI. Hoedo, XXI.

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, MDCLXXXII.

Ex Auctoribus: M. Varrone, L. Pisone, Fabiano, Valerio Antiate, Verrio Flacco, Catone Censorio, Servio Sulpicio, Licinio Macro, Celso, Massurio, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Bytho Dyrracheno, Opilio medico, Cranio medico.

Externis: Democrito, Apollonio qui μύρωσιν, Mileto, Artemone, Sextilio, Antaeo, Homero, Theophrasto, Lysimacho, Attalo, Xenocrate, Orpheo qui Διφυεῖς, Archelao qui item, Demetrio, Sotira, Laïde, Elephantide, Salpe, Olympiade Thebana, Diotimo Thebano, Iolla, Mictone Smyrnaeo, Aeschine medico, Hippocrate, Aristotele, Metrodoro, Icetida medico, Hesiodo, Dalione, Caecilio, Bione qui περὶ δυνάμεων, Anaxilao, Iuba rege.

Libro XXIX. *continentur medicinae ex reliquis animalibus, quae aut placida non sunt aut fera.*

I. De origine medicinae.
II. De Hippocrate: quando primum clinice, quando primum iatraliptice.
III. De Chrysippo, et Erasistrato.
IV. De Empirice.

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, DCCCLIV.

Ex Auctoribus: M. Varrone, L. Pisone, Verrio Flacco, Antiate, Nigidio, Cassio Hemina, Cicerone, Plauto, Celso, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Caecilio medico, Metello Scipione, Ovidio poeta, Licinio Macro.

Externis: Philopatore, Homero, Aristotele, Orpheo, Democrito, Anaxilao.

Medicis: Botrye, Apollodoro, Archidemo, Anaxilao, Aristogene, Xenocrate, Diodoro, Chrysippo Philosopho, Horo, Nicandro, Apollonio Pitanaeo.

Libro XXX. *continentur medicinae ex animalibus reliquae.*

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, DCCCLIV.

Ex Auctoribus: M. Varrone, Nigidio, M. Cicerone, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Licinio Macro.

Externis: Eudoxo, Aristotele, Hermippo, Homero, Apione, Orpheo, Democrito, Anaxilao.

Medicis: Botrye, Horo, Apollodoro, Menandro, Archidemo, Aristogene, Xenocrate, Diodoro, Chrysippo, Nicandro, Apollonio Pitanaeo.

Libro XXXI. *continentur medicinae ex aquatilibus.*

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, DCCCCXXIV.

Ex Auctoribus: M. Varrone, Cassio Parmense, Cicerone, Muciano, Caelio, Celso, Trogo, Ovidio, Polybio, Sornatio.

Externis: Callimacho, Ctesia, Eudico, Theophrasto, Eudoxo, Theopompo, Polyclyto, Iuba, Lyco, Apione, Epigene, Pelope, Apelle, Democrito, Thrasyllo, Nicandro, Menandro comoedo, Attalo, Sallustio Dionysio, Andrea, Nicerato, Hippocrate, Anaxilao.

Libro XXXII. *continentur medicinae ex aquatilibus.*

vitia. 1. Maenae. 2. Scolopendra. 3. Saurus. 4. Conchae. 5. Silurus, etc.

XXIX. Ad tussim, et pectoris vitia.

XXX. *Ad iocinoris, et lateris dolores.* 1. Strombus, sive concha longa. 2. Tethea, etc.

XXXI. *Ad alvi vitia.* 1. Olus marinum. 2. Myaces. 3. Mituli. 4. Pelorides. 5. Seriphium. 6. Maenae. 7. Erythinus, etc.

XXXII. *Ad lienem, calculos, ac vesicae vitia.* 1. Solea piscis. 2. Rhombus. 3. Blendea. 4. Urtica marina. 5. Pulmo marinus. 6. Onyches, etc.

XXXIII. *Ad enterocelas, et sedis vitia.* 1. Ex colubro aquatico. 2. Ex hydro. 3. Mugile. 4. Pelamide, etc.

XXXIV. *Ad panos, et verendorum vitia.* 1. Sciaena. 2. Percae. 3. Squatinae. 4. Smarides, etc.

XXXV. *Ad urinae incontinentiam.* 1. Ophidion, etc.

XXXVI. *Ad podagras, et pedum dolores.* 1. Ex fibro. 2. Bryon, etc.

XXXVII. *Ad comitiales.*

XXXVIII. *Ad febres.* 1. Ex asello pisce. 2. Ex pagro. 3. Ex balaena, etc.

XXXIX. *Ad lethargicos, cachecticos, hydropicos.*

XL. *Ad ambusta, et ignes sacros.*

XLI. *Ad nervorum vitia.*

XLII. *Ad sistendum sanguinem, et ad extrahendum.* 1. Ex Polypo. 2. Ex sanguisugis, etc.

XLIII. *Ad extrahenda corpori inhaerentia.*

XLIV. *Ad hulcera, carcinomata, et carbunculos.*

XLV. *Ad verrucas, et unguium scabritiem.* 1. Ex glano, etc.

XLVI. *Ad mulierum morbos.* 1. Ex glaucisco, etc.

XLVII. *Ad pilos tollendos, psilothra.*

XLVIII. *Ad infantium morbos.*

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes. DCCCCXC.

Ex Auctoribus: Licinio Macro, Trebio Nigro, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Ovidio poeta, Cassio Hemina, Maecenate, L. Atteio.

Externis: Iuba, Andrea, Salpe, Apione, Pelope, Apelle Thasio, Thrasyllo, Nicandro.

Libro XXXIII. *continentur metallorum naturae.*

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, MCXXV.

Ex Auctoribus: L. Pisone, Antiate, Verrio, M. Varrone, Corn. Nepote, Messala, Iunio Gracchano, Attico Pomponio, Muciano, Calvo Licinio, Corn. Nepote, Boccho, Fetiale, Fenestella, Valerio Maximo, Iulio Basso qui de medicina Graece scripsit, Sextio Nigro qui item, Marso poeta.

Externis: Democrito, Theophrasto, Iuba, Timaeo historico qui de medicina metallica scripsit, Heraclide, Andrea, Diagora, Botrye, Archidemo, Dionysio, Aristogene, Democle, Mneside, Attalo me-

dico, Xenocrate item, Theomnesto, Nymphodoro, Iolla, Apollodoro, Pasitele qui mirabilia opera scripsit, Antigono qui de toreutice, Menaechmo qui item, Xenocrate qui item, Duride qui item, Menandro qui de toreutis, Heliodoro qui de Atheniensium anathematis, Metrodoro Scepsio.

Libro XXXIV. *continentur aeris metalla.*

I. Aeris metalla.
II. Genera aeris.
III. Quae Corinthia.
IV. Quae Deliaca.
V. Quae Aeginetica.
VI. De candelabris.
VII. De templorum ornamentis ex aere.
VIII. De tricliniis aereis.
IX. Quod primum Dei simulacrum Romae ex aere factum. De origine statuarum, et honore.
X. Statuarum genera et figurae.
XI. Quibus primum publice positae: quibus primum in columna: quando rostra.
XII. Quibus externis Romae publice positae.
XIII. Quae prima Romae statua equestris posita publice, et quibus Romae mulieribus in publico positae.
XIV. Quando omnes privatim et publice statuae ex publico sublatae.
XV. Quae prima ab externis publice posita.
XVI. Fuisse antiquitus in Italia statuarios.
XVII. De pretiis signorum immodicis.
XVIII. De colossis in Urbe celeberrimis.
XIX. Nobilitates ex aere operum, et artificum, CCCLXVI.
XX. Differentiae aeris, et mixturae. De pyropo. De Campano aere.
XXI. De servando aere.

Libro XXXV. *continetur de pictura et coloribus.*

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, DCCCCLVI.

Ex Auctoribus: Messala oratore, Messala sene, Fenestella, Attico, Verrio, M. Varrone, Corn. Nepote, Decio Eculeone, Muciano, Melisso, Vitruvio, Cassio Severo Longulano, Fabio Vestale qui de pictura scripsit.

Externis: Pasitele, Apelle, Melanthio, Asclepiodoro, Euphranore, Parrhasio, Heliodoro qui ἀναθήματα scripsit Athenis, Metrodoro, qui de architectonice scripsit, Democrito, Theophrasto, Apione Grammatico qui de metallica disciplina scripsit, Nymphodoro, Andrea, Heraclide, Iolla, Apollodoro, Diagora, Botrye, Archidemo, Dionysio, Aristogene. Democle, Mneside, Xenocrate Zenonis, Theomnesto.

Libro XXXVI. *continentur lapidum naturae.*

Summa. Medicinae, et historiae, et observationes, DXXIII.

Ex Auctoribus: M. Varrone, Caelio, Galba, C. Ictio, Muciano, Nepote Cornelio, L Pisone, Tuberone, Seneca, Fabio Vestale, Annio Fetiale, Fabiano, Catone Censorio, Vitruvio.

Externis: Theophrasto, Pasitele, Iuba rege, Nicandro, Sotaco, Sudine, Alexandro Polyhistore, Apione, Plistonico, Duride, Herodoto, Euhemero, Aristagora, Dionysio, Artemidoro, Butorida, Antisthene, Demetrio, Demotele, Lycea.

Libro XXXVII. *gemmae continentur.*

26. Chrysopis. 27. Cepionides. (*In R.* 2. Ceponides.)

LVII. 1. Daphnia. 2. Diadochos. 3. Diphyes. 4. Dionysias. 5. Dracontites.

LVIII. 1. Encardia, sive ariste. 2. Enorchis. 3. Exebenus. 4. Eristalis. (*In R.* 2. Erystallis.) 5. Erotillos, sive amphicome, sive hieromnemon. 6. Eumeces. 7. Eumithres. 8. Eupetalos. 9. Euneus. 10. Eurotias. 11. Eusebes. 12. Epimelas.

LIX. 1. Galaxias. 2. Galactites, sive leucogaeus, sive leucographias, sive synophitis. 3. Gallaica. 4. Gassidiana. 5. Glossopetra. 6. Gorgonia. 7. Goniaea.

LX. 1. Heliotropion. 2. Hephaestitis. 3. Hermuredina. (*In R.* 2. Hermeodes: *forte*, Horminodes.) 4. Hexecontalithos. 5. Hieracitis. 6. Hammitis. 7. Hammonis cornu. 8. Hormision. 9. Hyaeniae.

LXI. 1. Idaei dactyli. 2. Icterias. 3. Iovis gemma. 4. Indica. 5. Ion.

LXII. 1. Lepidotis. 2. Lesbias. 3. Leucophthalmos. 4. Leucopoecilos. 5. Libanochrus. 6. Limoniatis. 7. Lipare. 8. Lysimachos. 9. Leucochrysos.

LXIII. 1. Memnonia. 2. Medea. 3. Meconitis. 4. Mithrax. 5. Morochites. 6. Morion, sive pramnium, sive Alexandrinum. 7. Myrrhites. 8. Myrmecias. 9. Myrsinitis. 10. Mesoleucos. 11. Mesomelas.

LXIV. 1. Nasamonitis. 2. Nebritis. 3. Nympharena.

LXV. 1. Olca. 2. Ombria, sive notia. 3. Oritis, sive sideritis. 4. Ostracias, sive ostracitis. 5. Ophicardelos. 6. Obsidiana.

LXVI. 1. Panchrus. 2. Pangonius. 3. Paneros, sive paederastos. 4. Ponticarum genera IV.

Summa. Res, et historiae, et observationes, MCCC.

Ex Auctoribus: M. Varrone, Actis triumphorum, Maecenate, Iaccho, Cornelio Boccho.

Externis: Iuba rege, Xenocrate Zenonis, Sudine, Aeschylo, Philoxeno, Euripide, Nicandro, Satyro, Theophrasto, Charete, Philemone, Demostrato, Zenothemi, Metrodoro, Sotaco, Pythea, Timaeo Siculo, Nicia, Theochresto, Asaruba, Mnasea, Theomene, Ctesia, Mithridate, Sophocle, Archelao rege, Callistrato, Democrito, Ismenia, Olympico, Alexandro Polyhistore, Apione, Horo, Zoroastre, Zachalia.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER II.

I. Mundum, et hoc, quod nomine alio caelum appellare libuit, cuius circumflexu teguntur cuncta, numen esse credi par est, aeternum, immensum, neque genitum, neque interiturum unquam. Huius extera indagare, nec interest hominum, nec capit humanae coniectura mentis. Sacer est, aeternus, immensus, totus in toto, immo vero ipse totum; finitus, et infinito similis; omnium rerum certus, et similis incerto; extra, intra, cuncta complexus in se: idemque rerum naturae opus, et rerum ipsa natura. Furor est, mensuram eius animo quosdam agitasse, atque prodere ausos: alios rursus, occasione hinc sumta aut his data, innumerabiles tradidisse mundos, ut totidem rerum naturas credi oporteret: aut, si una omnes incubaret, totidem tamen Soles, totidemque Lunas, et cetera, ut iam in uno et immensa et innumerabilia sidera: quasi non eadem quaestione semper in termino cogitationis occursura, desiderio finis alicuius: aut, si haec infinitas naturae omnium artifici possit assignari, non illud idem in uno facilius sit intelligi, tanto praesertim opere. Furor est, profecto furor, egredi ex eo, et tanquam interna eius

cuncta plane iam sint nota, ita scrutari extera: quasi vero mensuram ullius rei possit agere, qui sui nesciat; aut mens hominis videre, quae mundus ipse non capiat.

II. Formam eius in speciem orbis absoluti globatam esse, nomen in primis, et consensus in eo mortalium, orbem appellantium, sed et argumenta rerum, docent: non solum quia talis figura omnibus sui partibus vergit in sese, ac sibi ipsa toleranda est, seque includit et continet, nullarum egens compaginum, nec finem aut initium ullis sui partibus sentiens: nec quia ad motum, quo subinde verti debeat, ut mox apparebit, talis aptissima est: sed oculorum quoque probatione: quod convexus, mediusque, quacunque cernatur: cum id accidere in alia non possit figura.

III. Hanc ergo formam eius aeterno et irrequieto ambitu, inenarrabili celeritate, viginti quatuor horarum spatio circumagi, Solis exortus et occasus haud dubium reliquere. An sit immensus, et ideo sensum aurium excedens tantae molis rotatae vertigine assidua sonitus, non equidem facile dixerim: non hercle magis, quam circumactorum simul tinnitus siderum, suosque volventium orbes, an dulcis quidam et incredibili suavitate concentus. Nobis, qui intus agimus, iuxta diebus noctibusque tacitus labitur mundus. Esse innumeras ei effigies animalium rerumque cunctarum impressas, nec, ut in volucrum notamus ovis, laevitate continua lubricum corpus, quod clarissimi auctores dixere, rerum argumentis indicatur: quoniam inde deciduis rerum omnium seminibus innumerae, in mari praecipue, ac plerumque confusis, monstrificae gignantur effigies. Praeterea visus probatione, alibi plaustri, alibi ursi, tauri alibi, alibi literae figura, candidiore medio per verticem circulo. Equidem et consensu gentium moveor. Nam quem

κόσμον Graeci, nomine ornamenti appellaverunt, eum nos a perfecta absolutaque elegantia, mundum. Caelum quidem haud dubie caelati argumento diximus, ut interpretatur M. Varro. Adiuvat rerum ordo, descripto circulo, qui Signifer vocatur, in duodecim animalium effigies: et per illas Solis cursus, congruens tot seculis, ratio.

IV. Nec de elementis video dubitari, quatuor ea esse. Ignium summum: inde tot stellarum collucentium illos oculos. Proximum spiritus, quem Graeci nostrique eodem vocabulo aëra appellant. Vitalem hunc, et per cuncta rerum meabilem, totoque consertum: huius vi suspensam, cum quarto aquarum elemento, librari medio spatio tellurem. Ita mutuo complexu diversitatis effici nexum, et levia ponderibus inhiberi, quo minus evolent: contraque gravia, ne ruant, suspendi, levibus in sublime tendentibus. Sic pari in diversa nisu, vi sua quaeque consistere, irrequieto mundi ipsius constricta circuitu: quo semper in se currente, imam atque mediam in toto esse terram, eandemque universi cardine stare pendentem, librantem per quae pendeat: ita solam immobilem circa eam volubili universitate, eandem ex omnibus necti, eidemque omnia inniti. Inter hanc caelumque eodem spiritu pendent, certis discreta spatiis, septem sidera, quae ab incessu vocamus errantia, cum errent nulla minus illis. Eorum medius Sol fertur, amplissima magnitudine ac potestate: nec temporum modo, terrarumque, sed siderum etiam ipsorum, caelique rector. Hunc mundi esse totius animum, ac planius mentem; hunc principale naturae regimen, ac numen credere decet, opera eius aestimantes. Hic lucem rebus ministrat, aufertque tenebras: hic reliqua sidera occultat, illustrat: hic vices temporum, annumque semper renascentem ex usu naturae temperat: hic caeli tristitiam discu-

tit atque etiam humani nubila animi serenat: hic suum lumen ceteris quoque sideribus foenerat, praeclarus, eximius, omnia intuens, omnia etiam exaudiens, ut principi literarum Homero placuisse in uno eo video.

V. Quapropter effigiem Dei formamque quaerere, imbecillitatis humanae reor. Quisquis est Deus, si modo est alius, et quacunque in parte, totus est sensus, totus visus, totus auditus, totus animae, totus animi, totus sui. Innumeros quidem credere, atque etiam ex virtutibus vitiisque hominum, ut Pudicitiam, Concordiam, Mentem, Spem, Honorem, Clementiam, Fidem, aut (ut Democrito placuit) duos omnino, Poenam et Beneficium, maiorem ad socordiam accedit. Fragilis et laboriosa mortalitas in partes ista digessit, infirmitatis suae memor, ut portionibus coleret quisque, quo maxime indigeret. Itaque nomina alia aliis gentibus, et numina in iisdem innumerabilia reperimus: inferis quoque in genera descriptis, morbisque et multis etiam pestibus, dum esse placatas trepido metu cupimus. Ideoque etiam publice Febris fanum in Palatio dicatum est, Orbonae ad aedem Larium, et ara Malae Fortunae Exquiliis. Quamobrem maior caelitum populus etiam quam hominum intelligi potest, quum singuli quoque ex semetipsis totidem Deos faciant, Iunones Geniosque adoptando sibi: gentes vero quaedam animalia, et aliqua etiam obscoena, pro diis habeant, ac multa dictu magis pudenda, per foetidos cibos, et alia similia iurantes. Matrimonia quidem inter Deos credi, tantoque aevo ex his neminem nasci; et alios esse grandaevos semperque canos, alios iuvenes atque pueros, atri coloris, aligeros, claudos, ovo editos, et alternis diebus viventes morientesque, puerilium prope deliramentorum est. Sed super omnem impudentiam, adulteria inter ipsos fingi-

mox iurgia et odia, atque etiam furtorum esse et scelerum numina. Deus est mortali iuvare mortalem, et haec ad aeternam gloriam via. Hac proceres iere Romani: hac nunc caelesti passu cum liberis suis vadit maximus omnis aevi rector Vespasianus Augustus fessis rebus subveniens. Hic est vetustissimus referendi benemerentibus gratiam mos, ut tales numinibus adscribant. Quippe et omnium aliorum nomina Deorum, et quae supra retuli siderum, ex hominum nata sunt meritis. Iovem quidem aut Mercurium, aliterve alios inter se vocari, et esse caelestem nomenclaturam, quis non interpretatione naturae fateatur? Irridendum vero agere curam rerum humanarum illud quidquid est summum. Anne tam tristi atque multiplici ministerio non pollui credamus dubitemusve? Vix prope est iudicare, utrum magis conducat generi humano, quando aliis nullus est deorum respectus, aliis pudendus. Externis famulantur sacris; ac digitis deos gestant: monstra quoque, quae colunt, damnant: et excogitant cibos: imperia dira in ipsos, ne somno quidem quieto, irrogant. Non matrimonia, non liberos, non denique quidquam aliud, nisi iuvantibus sacris, deligunt. Alii in Capitolio fallunt, ac fulminantem peierant Iovem: et hos iuvant scelera, illos sacra sua poenis agunt.

Invenit tamen inter has utrasque sententias medium sibi ipsa mortalitas numen, quo minus etiam plana de Deo coniectatio esset. Toto quippe mundo, et locis omnibus, omnibusque horis omnium vocibus Fortuna sola invocatur: una nominatur, una accusatur, una agitur rea, una cogitatur, sola laudatur, sola arguitur, et cum conviciis colitur: volubilis, a plerisque vero et caeca etiam existimata, vaga, inconstans, incerta, varia, indignorumque fautrix. Huic omnia feruntur accepta: et in tota ratione mortalium, sola utramque paginam facit. Adeoque ob-

noxiae sumus sortis, ut Sors ipsa pro Deo sit, qua Deus probatur incertus.

Pars alia et hanc pellit, astroque suo eventus assignat, nascendi legibus: semelque in omnes futuros unquam Deo decretum: in reliquum vero otium datum. Sedere coepit sententia haec, pariterque et eruditum vulgus, et rude in eam cursu vadit. Ecce fulgurum monitus, oraculorum praescita, aruspicum praedicta, atque etiam parva dictu, in auguriis sternutamenta, et offensiones pedum. Divus Augustus laevum prodidit sibi calceum praepostere inductum, quo die seditione militari prope afflictus est. Quae singula improvidam mortalitatem involvunt, solum ut inter ista certum sit, nihil esse certi, nec miserius quidquam homine, aut superbius. Ceteris quippe animantium sola victus cura est, in quo sponte naturae benignitas sufficit: uno quidem vel praeferendo cunctis bonis, quod de gloria, de pecunia, ambitione, superque de morte non cogitant.

Verum in his Deos agere curam rerum humanarum credi, ex usu vitae est: poenasque maleficiis aliquando seras, occupato Deo in tanta mole, nunquam autem irritas esse; nec ideo proximum illi genitum hominem, ut vilitate iuxta belluas esset. Imperfectae vero in homine naturae praecipua solatia, ne Deum quidem posse omnia. Namque nec sibi potest mortem consciscere, si velit, quod homini dedit optimum in tantis vitae poenis: nec mortales aeternitate donare, aut revocare defunctos: nec facere, ut qui vixit, non vixerit; qui honores gessit, non gesserit: nullumque habere in praeterita ius, praeterquam oblivionis: atque (ut facetis quoque argumentis societas haec cum Deo copuletur) ut bis dena, viginti non sint, ac multa similiter efficere non posse: per quae declaratur haud dubie naturae potentia, idque esse quod Deum vocamus. In haec divertisse

non fuerit alienum, vulgata propter assiduam quaestionem de Deo.

VI. Hinc redeamus ad reliqua naturae. Sidera, quae affixa diximus mundo, non illa, ut existimat vulgus, singulis attributa nobis, et clara divitibus, minora pauperibus, obscura defectis, ac pro sorte cuiusque lucentia, annumerata mortalibus: quia nec cum suo quaeque homine orta moriuntur, nec aliquem exstingui, decidua significant. Non tanta caelo societas nobiscum est, ut nostro fato mortalis sit ibi quoque siderum fulgor. Illa nimio alimento tracti humoris ignea vi abundantiam reddunt, quum decidere creduntur: ut apud nos quoque id, luminibus accensis, liquore olei notamus accidere. Ceterum aeterna est caelestibus natura, intexentibus mundum, intextuque concretis: potentia autem ad terram magnopere eorum pertinens: quae propter effectus, claritatemque, et magnitudinem, in tanta subtilitate nosci potuerunt, sicut suo demonstrabimus loco. Circulorum quoque caeli ratio in terrae mentione aptius dicetur, quando ad eam tota pertinet. Signiferi modo inventionibus non dilatis. Obliquitatem eius intellexisse, hoc est, rerum fores aperuisse, Anaximander Milesius traditur primus, Olympiade quinquagesima octava. Signa deinde in eo Cleostratus, et prima Arietis ac Sagittarii. Sphaeram ipsam ante multo Atlas. Nunc relicto mundi ipsius corpore, reliqua inter caelum terrasque tractentur.

Summum esse, quod vocant Saturni sidus, ideoque minimum videri, et maximo ambire circulo, ac trigesimo anno ad brevissima sedis suae principia regredi, certum est. Omnium autem errantium siderum meatus, interque ea Solis et Lunae, contrarium mundo agere cursum, id est, laevum, illo semper in dexteram praecipiti. Et quamvis assidua conver-

sione immensae celeritatis attollantur ab eo, rapianturque in occasum, adverso tamen ire motu per suos quaeque passus: ita fieri, ne convolutus aer eandem in partem aeterna mundi vertigine, ignavo globo torpeat, sed findatur, adverso siderum verbere discretus et digestus. Saturni autem sidus gelidae ac rigentis esse naturae, multoque ex eo inferiorem Iovis circulum, et ideo motu celeriori duodenis circumagi annis. Tertium Martis, quod quidam Herculis vocant, ignei, ardentis a Solis vicinitate, binis fere annis converti. Ideoque huius ardore nimio, et rigore Saturni, interiectum ambobus, ex utroque temperari Iovem, salutaremque fieri. Deinde Solis meatum esse partium quidem trecentarum sexaginta: sed ut observatio umbrarum eius redeat ad notas, quinos annis dies adiici, superque quartam partem diei. Quam ob causam quinto anno unus intercalaris dies additur, ut temporum ratio Solis itineri congruat.

Infra Solem ambit ingens sidus, appellatum Veneris, alterno meatu vagum, ipsisque cognominibus aemulum Solis ac Lunae. Praeveniens quippe et ante matutinum exoriens, Luciferi nomen accipit, ut Sol alter, diem maturans: contra ab occasu refulgens nuncupatur Vesper, ut prorogans lucem, vicemque Lunae reddens. Quam naturam eius Pythagoras Samius primus deprehendit, Olympiade circiter trigesima secunda, qui fuit urbis Romae annus centesimus tredecimus. Iam magnitudine extra cuncta alia sidera est: claritatis quidem tantae, ut unius huius stellae radiis umbrae reddantur. Itaque et in magno nominum ambitu est. Alii enim Iunonis, alii Isidis, alii Matris Deûm appellavere. Huius natura cuncta generantur in terris. Namque in alterutro exortu genitali rore conspergens, non terrae modo conceptus implet, verum animantium quoque omnium

stimulat: Signiferi autem ambitum peragit trecentis et duodequinquagenis diebus, ab Sole nunquam absistens partibus sex atque quadraginta longius, ut Timaeo placet.

Simili ratione, sed nequaquam magnitudine aut vi, proximum illi Mercurii sidus, a quibusdam appellatum Apollinis: inferiore circulo fertur, novem diebus ociore ambitu, modo ante Solis exortum, modo post occasum splendens, nunquam ab eo viginti tribus partibus remotior, ut hic idem et Sosigenes docent. Ideo et peculiaris horum siderum ratio est, neque communis cum supra dictis. Namque ea et quarta parte caeli a Sole abesse, et tertia; et adversa Soli saepe cernuntur: maioresque alios habent cuncta plenae conversionis ambitus, in magni anni ratione dicendos.

Sed omnium admirationem vincit novissimum sidus, terrisque familiarissimum, et in tenebrarum remedium ab natura repertum, Lunae. Multiformi haec ambage torsit ingenia contemplantium, et proximum ignorari maxime sidus indignantium: crescens semper, aut senescens: et modo curvata in cornua facie, modo aequa portione divisa, modo sinuata in orbem: maculosa, eademque subito praenitens: immensa orbe pleno, ac repente nulla; alias pernox, alias sera, et parte diei Solis lucem adiuvans: deficiens, et in defectu tamen conspicua: quae mensis exitu latet, quum laborare non creditur. Iam vero humilis, et excelsa, et ne id quidem uno modo, sed alias admota caelo, alias contigua montibus, nunc in Aquilonem elata, nunc in Austros deiecta: quae singula in ea deprehendit hominum primus Endymion: et ob id amore eius captus fama traditur. Non sumus profecto grati erga eos, qui labore curaque lucem nobis aperuere in hac luce: miraque humani ingenii peste, sanguinem et caedes condere

annalibus iuvat, ut scelera hominum noscantur mundi ipsius ignaris.

Proxima ergo cardini, ideoque minimo ambitu, vicenis diebus septenisque, et tertia diei parte, peragit spatia eadem, quae Saturni sidus altissimum triginta (ut dictum est) annis. Deinde morata in coitu Solis biduo, quum tardissime, e tricesima luce rursus ad easdem vices exit; haud scio an omnium, quae in caelo pernosci potuerunt, magistra: in duodecim mensium spatia oportere dividi annum, quando ipsa toties Solem redeuntem ad principia consequitur: Solis fulgore reliqua siderum regi; siquidem in toto mutuata ab eo luce fulgere, qualem in repercussu aquae volitare conspicimus: ideo molliore, et imperfecta vi solvere tantum humorem, atque etiam augere, quem Solis radii absumant: ideo et inaequali lumine aspici: quia ex adverso demum plena, reliquis diebus tantum ex se terris ostendat, quantum ex Sole ipsa concipiat: in coitu quidem non cerni; quoniam haustum omnem lucis aversa illo regerat, unde acceperit: sidera vero haud dubie humore terreno pasci; quia orbe dimidio nonnunquam maculosa cernatur, scilicet nondum suppetente ad hauriendum ultra iusta vi: maculas enim non aliud esse quam terrae raptas cum humore sordes: defectus autem suos, et Solis, rem in tota contemplatione naturae maxime miram et ostento similem, eorum magnitudinum umbraeque indices exsistere.

VII. Quippe manifestum est, Solem interventu Lunae occultari, Lunamque terrae obiectu: ac vices reddi, eosdem Solis radios Luna interpositu suo auferente terrae, terraque Lunae. Hac subeunte repentinas obduci tenebras, rursumque illius umbrá sidus hebetari. Neque aliud esse noctem, quam terrae umbram. Figuram autem umbrae similem metae, ac turbini inverso; quando mucrone tantum in-

gruat, neque Lunae excedat altitudinem: quoniam nullum aliud sidus eodem modo obscuretur, et talis figura semper mucrone deficiat. Spatio quidem consumi umbras, indicio sunt volucrum praealti volatus. Ergo confinium illis est aeris terminus, initiumque aetheris. Supra Lunam pura omnia ac diuturnae lucis plena. A nobis autem per noctem cernuntur sidera, ut reliqua lumina e tenebris. Et propter has causas nocturno tempore deficit Luna. Stati autem atque menstrui non sunt utrique defectus, propter obliquitatem Signiferi, Lunaeque multivagos, ut dictum est, flexus, non semper in scrupulis partium congruente siderum motu.

VIII. Haec ratio mortales animos subducit in caelum, ac velut inde contemplantibus, trium maximarum rerum naturae partium magnitudinem detegit. Non posset quippe totus sol adimi terris, intercedente Luna, si terra maior esset quam Luna. Tertia ex utroque vastitas Solis aperitur, ut non sit necesse amplitudinem eius oculorum argumentis, atque coniectura animi scrutari: immensum esse, quia arborum in limitibus porrectarum in quotlibet passuum millia umbras paribus iaciat intervallis, tanquam toto spatio medius: et quia per aequinoctium omnibus in meridiana plaga habitantibus, simul fiat a vertice: item quia circa solstitialem circulum habitantium meridie ad Septemtrionem umbrae cadant, ortu vero ad occasum; quae fieri nullo modo possent, nisi multo, quam terra, maior esset: nec quod montem Idam exoriens latitudine exsuperet, dextra laevaque large amplectens, praesertim tanto discretus intervallo.

Defectus Lunae magnitudinem eius haud dubia ratione declarat, sicut terrae parvitatem ipse deficiens. Namque quum sint tres umbrarum figurae constetque, si par lumini sit materia, quae iacta

umbram, columnae effigie iaci, nec habere finem; si vero maior materia, quam lumen, turbinis recti, ut sit imum eius angustissimum, et simili modo infinita longitudo; si minor materia, quam lux, metae exsistere effigiem in cacuminis finem desinentem; talemque cerni umbram deficiente Luna: palam fit, ut nulla amplius relinquatur dubitatio, superari magnitudine terram: id quidem et tacitis ipsius naturae indiciis. Cur enim partitis vicibus anni brumalis abscedit? ut noctium opacitate terras reficiat, exusturus haud dubie, et sic quoque exurens quadam in parte: tanta magnitudo est.

IX. Et rationem quidem defectus utriusque, primus Romani generis in vulgus extulit Sulpicius Gallus, qui Consul cum Marcello fuit: sed tum Tribunus militum, sollicitudine exercitu liberato, pridie quam Perseus rex superatus a Paulo est, in concionem ab imperatore productus ad praedicendam eclipsim, mox et composito volumine. Apud Graecos autem investigavit primus omnium Thales Milesius, Olympiadis XLVIII anno quarto, praedicto Solis defectu, qui Alyatte rege factus est, Urbis conditae anno CLX. Post eos utriusque sideris cursum in sexcentos annos praecinuit Hipparchus, menses gentium, diesque et horas, ac situs locorum, et visus populorum complexus, aevo teste, haud alio modo, quam consiliorum naturae particeps. Viri ingentes supraque mortalium naturam, tantorum numinum lege deprehensa, et misera hominum mente absoluta, in defectibus scelera, aut mortem aliquam siderum pavente: quo in metu fuisse Stesichori et Pindari vatum sublimia ora palam est deliquio Solis: et in Luna veneficia arguente mortalitate, et ob id crepitu dissono auxiliante. Quo pavore ignarus causae Nicias Atheniensium imperator, veritus classem portu educere, opes eorum afflixit. Macti ingenio este,

caeli interpretes, rerumque naturae capaces, argumenti repertores, quo Deos hominesque vicistis. Quis enim haec cernens, et statos siderum (quoniam ita placuit appellare) labores, non suae necessitati mortalis genitus ignoscat? Nunc confessa de iisdem breviter atque capitulatim attingam, ratione admodum necessariis locis strictimque reddita: nam neque instituti operis talis argumentatio est; neque omnium rerum afferre posse causas minus mirum est, quam constare in aliquibus.

X. Defectus ducentis viginti tribus mensibus redire in suos orbes certum est: Solisque defectum non nisi novissima primave fieri Luna, quod vocant coitum; Lunae autem non nisi plena, semperque citra quam proxime fuerit. Omnibus autem annis fieri utriusque sideris defectus statis diebus horisque sub terra. Nec tamen cum superne fiunt, ubique cerni, aliquando propter nubila, saepius globo terrae obstante convexitatibus mundi. Intra ducentos annos Hipparchi sagacitate compertum est, et Lunae defectum aliquando quinto mense a priore fieri, Solis vero septimo: eundem bis in triginta diebus supra terras occultari, sed ab aliis atque aliis hoc cerni: quaeque sunt in hoc miraculo maxime mira, cum conveniat umbra terrae Lunam hebetari, nunc ab occasus parte hoc ei accidere, nunc ab exortus: et quanam ratione, cum Solis exortu umbra illa hebetatrix sub terra esse debeat, semel iam acciderit, ut in occasu Luna deficeret, utroque super terram conspicuo sidere. Nam ut duodecim diebus utrumque sidus quaereretur, et nostro aevo accidit, Imperatoribus Vespasianis, patre IV, filio iterum Consulibus.

XI. Lunam semper, aversis a Sole cornibus, si crescat, ortus spectare; si minuatur, occasus, haud dubium est. Lucere dodrantes semuncias horarum ab

secunda adiicientem usque ad plenum orbem, detrahentemque in diminutionem. Intra quatuordecim autem partes Solis, semper occultam esse. Quo argumento amplior errantium stellarum, quam Lunae, magnitudo colligitur: quando illae et a septenis interdum partibus emergant. Sed altitudo cogit minores videri: sicut affixas caelo Solis fulgore interdiu non cerni, cum aeque ac noctu luceant: idque manifestum fiat defectibus Solis, et praealtis puteis.

XII. Errantium autem tres, quas supra Solem dicimus sitas, occultantur, meantes cum eo. Exoriuntur vero matutino, discedentes partibus nunquam amplius undenis. Postea radiorum eius contactu teguntur, et in triquetro a partibus centum viginti stationes matutinas faciunt, quae et primae vocantur: mox in adverso a partibus centum octoginta, exortus vespertinos. Iterumque in centum viginti ab alio latere appropinquante, stationes vespertinas, quas secundas vocant; donec assecutus in partibus duodenis occultet illas: qui vespertini occasus appellantur. Martis stella ut propior, etiam ex quadrato sentit radios, ab nonaginta partibus: unde et nomen accepit is motus, primus et secundus nonagenarius dictus ab utroque exortu. Eadem stationalis senis mensibus commoratur in signis, alioqui bimestris: cum ceterae utraque statione quaternos menses non impleant.

Inferiores autem duae occultantur in coitu vespertino, simili modo: relictoque Sole, totidem in partibus faciunt exortus matutinos, atque a longissimis distantiae suae metis Solem insequuntur; adeptaeque occasu matutino conduntur ac praetereunt. Mox eodem intervallo vespere exoriuntur usque ad quos diximus terminos. Ab his retrogradiuntur ad Solem, et occasu vespertino delitescunt. Veneris stella et stationes duas, matutinam vespertinamque,

ab utroque exortu facit, a longissimis distantiae suae finibus: Mercurii, stationes breviore momento, quam ut deprehendi possint.

XIII. Haec est luminum occultationumque ratio, perplexior motu, multisque involuta miraculis. Siquidem magnitudines suas et colores mutant, et eaedem ad Septemtrionem accedunt, abeuntque ad Austrum, terrisque propiores aut caelo repente cernuntur: in quibus aliter multa, quam priores, tradituri, fatemur ea quoque illorum esse muneris, qui primi quaerendi vias demonstraverint: modo ne quis desperet secula proficere semper. Pluribus de causis haec omnia accidunt.

Prima circulorum, quos Graeci ἀψῖδας in stellis vocant: etenim Graecis utendum erit vocabulis. Sunt autem hi sui cuique earum, aliique quam mundo: quoniam terra a verticibus duobus, quos appellaverunt polos, centrum caeli est, nec non Signiferi, oblique inter eos siti. Omnia autem haec constant ratione circini semper indubitata. Ergo ab alio cuique centro absides suae exsurgunt: ideoque diversos habent orbes, motusque dissimiles, quoniam interiores absidas necesse est breviores esse. Igitur a terrae centro absides altissimae sunt, Saturno in Scorpione, Iovi in Virgine, Marti in Leone, Soli in Geminis, Veneri in Sagittario, Mercurio in Capricorno, mediis omnium partibus. Et e contrario, ad terrae centrum humillimae atque proximae. Sic fit, ut tardius moveri videantur, cum altissimo ambitu feruntur: non quia accelerent tardentve naturales motus, qui certi ac singuli sunt illis, sed quia deductas ab summa abside lineas coarctari ad centrum necesse est, sicut in rotis radios: idemque motus alias maior, alias minor, centri propinquitate sentitur.

Altera sublimitatum causa; quoniam a suo centro absidas altissimas habent in aliis signis. Saturnus in

Librae parte vicesima, Jupiter Cancri quinta decima, Mars Capricorni vicesima octava, Sol Arietis decima nona, Venus Piscium vicesima septima, Mercurius Virginis decima quinta, Luna Tauri tertia.

Tertia altitudinum ratio, caeli mensura, non circuli, intelligitur: subire eas, aut descendere per profundum aëris, oculis existimantibus.

Huic connexa latitudinum Signiferi, obliquitatisque, causa est. Per hunc stellae, quas diximus, feruntur: nec aliud habitatur in terris, quam quod illi subiacet: reliqua a polis squalent. Veneris tantum stella excedit eum binis partibus: quae causa intelligitur efficere, ut quaedam animalia et in desertis mundi nascantur. Luna quoque per totam latitudinem eius vagatur, sed omnino non excedens eum. Ab his Mercurii stella laxissime, ut tamen e duodenis partibus (tot enim sunt latitudinis) non amplius octonas pererret, neque has aequaliter, sed duas medio eius, et supra quatuor, infra duas. Sol deinde medio fertur inter duas partes flexuoso Draconum meatu inaequalis: Martis stella quatuor medias, Iovis mediam et super eam duas: Saturni duabus, ut Sol. Haec erit latitudinum ratio ad Austrum descendentium, aut ad Aquilonem subeuntium. Hac constare et tertiam illam a terra subeuntium in caelum. Et pariter scandi eam quoque existimavere plerique falso: qui ut coarguantur, aperienda est subtilitas immensa, et omnes eas complexa causas.

Convenit stellas in occasu vespertino proximas esse terrae et latitudine et altitudine: exortusque matutinos in initio cuiusque fieri: stationes in mediis latitudinum articulis, quae vocant ecliptica. Perinde confessum est, motum augeri, quamdiu in vicino sint terrae: cum abscedant in altitudinem, minui. Quae ratio Lunae maxime sublimitatibus approbatur. Aeque non est dubium, in exortibus matutinis

etiamnum augeri, atque a stationibus primis tres superiores diminui usque ad stationes secundas. Quae cum ita sint, manifestum erit ab exortu matutino latitudines scandi; quoniam in eo primum habitu incipiant parcius adiici motus: in stationibus vero primis altitudinem subire, quoniam tum primum incipiat detrahi numerus, stellaeque retroire. Cuius rei ratio privatim reddenda est. Percussae in qua diximus parte, et triangulo Solis radio inhibentur rectum agere cursum, et ignea vi levantur in sublime. Hoc non protinus intelligi potest visu nostro, ideoque existimantur stare, unde et nomen accepit statio. Progreditur deinde eiusdem radii violentia, et retroire cogit vapor repercussus. Multo id magis in vespertino earum exortu, toto Sole averso, cum in summas absidas expelluntur, minimeque cernuntur, quoniam altissime absunt, et minimo feruntur motu; tanto minore, cum hoc in altissimis absidum evenit signis. Ab exortu vespertino latitudo descenditur, parcius iam se minuente motu: non tamen ante stationes secundas augente, quum et altitudo descenditur, superveniente ab alio latere radio, eademque vi rursus ad terras deprimente, quae sustulerit in caelum ex priore triquetro. Tantum interest, subeant radii, an superveniant. Multoque eadem magis in vespertino occasu accidunt. Haec est superiorum stellarum ratio: difficilior reliquarum, et a nullo ante nos reddita.

XIV. Primum igitur dicatur, cur Veneris stella nunquam longius XLVI partibus, Mercurius viginti tribus a Sole abscedant, saepe citra eas ad Solem reciprocent. Conversas habent utraeque absidas, ut infra Solem sitae: tantumque circulis earum sub terra est, quantum superne praedictarum: et ideo non possunt abesse amplius, quoniam curvatura absidum ibi non habet longitudinem maiorem. Ergo utrique

simili ratione modum statuunt absidum suarum margines, ac spatia longitudinis latitudinum evagatione pensant. At enim cur non semper ad quadraginta sex, et ad partes viginti tres perveniunt? Immo vero. Sed ratio canonica fallit. Namque apparet, absidas quoque earum moveri, quod nunquam transeant Solem. Itaque cum in partem ipsam eius incidere margines alterutro latere, tum et stellae ad longissima sua intervalla pervenire intelliguntur; cum citra fuere margines totidem partibus: et ipsae ocius redire creduntur, cum sit illa semper utrique extremitas summa. Hinc et ratio motuum conversa intelligitur. Superiores enim celerrime feruntur in occasu vespertino, hae tardissime: illae a terra altissime absunt, cum tardissime moventur; hae, cum ocissime. Quia sicut in illis propinquitas centri accelerat, ita in his extremitas circuli. Illae ab exortu matutino minuere celeritatem incipiunt, hae vero augere: illae retro cursum agunt a statione matutina usque ad vespertinam; Veneris, a vespertina usque ad matutinam. Incipit autem ab exortu matutino latitudinem scandere, altitudinem vero ac Solem insequi a statione matutina, ocissima in occasu matutino, et altissima: digredi autem latitudine, motumque minuere ab exortu vespertino: retro quidem ire, simulque altitudine digredi a statione vespertina. Mercurii rursus stella utroque modo scandere ab exortu matutino, digredi vero latitudine a vespertino: consecutoque Sole ad quindecim partium intervallum, consistit quatriduo prope immobilis. Mox ab altitudine descendit, retroque graditur ab occasu vespertino usque ad exortum matutinum. Tantumque haec, et Luna, totidem diebus, quot subiere, descendunt. Veneris quindecies pluribus subit. Rursus Saturni et Iovis duplicato digrediuntur: Martis etiam quadruplicato. Tanta est naturae varietas.

Sed ratio evidens: nam quae in vaporem Solis nituntur, etiam descendunt aegre.

XV. Multa promi amplius circa haec possunt secreta naturae, legesque, quibus ipsa serviat. Exempli gratia: in Martis sidere, cuius est maxime inobservabilis cursus, nunquam id stationem facere Iovis sidere triquetro, raro admodum sexaginta partibus discreto; qui numerus sexangulas mundi efficit formas: nec exortus, nisi in duobus signis tantum, Cancri et Leonis, simul edere. Mercurii vero sidus in Piscibus exortus vespertinos raros facere, creberrimos in Virgine, in Libra matutinos. Item matutinos in Aquario, rarissimos in Leone. Retrogradum in Tauro et Geminis non fieri: in Cancro vero non citra vicesimam quintam partem. Lunam bis coitum cum Sole et in nullo alio signo facere quam Geminis: non coire aliquando in Sagittario tantum. Novissimam vero primamque eadem die vel nocte, nullo alio in signo quam Ariete, conspici: id quoque paucis mortalium contingit. Et inde fama cernendi Lynceo. Non comparere in caelo Saturni sidus, et Martis cum plurimum diebus centum septuaginta: Iovis triginta sex, aut cum minimum, denis detractis diebus: Veneris sexaginta novem, aut cum minimum, quinquaginta duobus: Mercurii tredecim, aut cum plurimum, octodecim.

XVI. Colores ratio altitudinum temperat: siquidem earum similitudinem trahunt, in quarum aera venere subeundo, tingitque appropinquantes utralibet alieni meatus circulus: frigidior in pallorem, ardentior in ruborem, ventosus in horrorem: Sol atque commissurae absidum, extremaeque orbitae atram in obscuritatem. Suus quidem cuique color est, Saturno candidus, Iovi clarus, Marti igneus, Lucifero candens, Vesperi refulgens, Mercurio radians, Lunae blandus: Soli, cum oritur, ardens; postea ra-

dians: his causis connexo visu et earum quae caelo continentur. Namque modo multitudo conferta inest circa dimidios orbes Lunae, placida nocte leniter illustrante eas: modo raritas, ut fugisse miremur, plenilunio abscondente: aut cum Solis, suprave dictarum radii, visus perstrinxere nostros. Et ipsa autem Luna ingruentium Solis radiorum haud dubie differentias sentit, hebetante cetero inflexos mundi convexitate eos, praeterquam ubi recti angulorum competunt ictus. Itaque in quadrato Solis dividua est, in triquetro seminani ambitu orbe, impletur autem in adverso: rursusque minuens easdem effigies paribus edit intervallis, simili ratione, qua supra Solem tria sidera.

XVII. Sol autem ipse quatuor differentias habet, bis aequata nocte diei, vere et autumno; et in centrum incidens terrae, octavis in partibus Arietis ac Librae: bis permutatis spatiis: in auctum diei, bruma, octava in parte Capricorni: noctis vero, solstitio totidem in partibus Cancri. Inaequalitatis causa obliquitas est signiferi, cum pars aequa mundi super subterque terras omnibus fiat momentis. Sed quae recta in exortu suo consurgunt signa, longiore tractu tenent lucem: quae vero obliqua, ociore transeunt spatio.

XVIII. Latet plerosque, magna caeli affectatione compertum a principibus doctrinae viris, superiorum trium siderum ignes esse, qui decidui ad terras fulminum nomen habeant: sed maxime ex iis medio loco siti: fortassis quoniam contagium nimii humoris ex superiori circulo, atque ardoris, ex subiecto, per hunc modum egerat. Ideoque dictum Iovem fulmina iaculari. Ergo ut e flagrante ligno carbo cum crepitu, sic a sidere caelestis ignis exspuitur, praescita secum afferens; ne abdicata quidem sui parte in divinis cessante operibus. Idque maxi-

me turbato fit aëre: quia collectus humor abundantiam stimulat, aut quia turbatur quodam ceu gravidi sideris partu.

XIX. Intervalla quoque siderum a terra multi indagare tentaverunt: et Solem abesse a Luna undeviginti partes, quantum Lunam ipsam a terra, prodiderunt. Pythagoras vero, vir sagacis animi, a terra ad Lunam, centum viginti sex millia stadiorum esse collegit. Ab ea usque ad Solem, duplum. Inde ad duodecim signa, triplicatum. In qua sententia et Gallus Sulpicius noster fuit.

XX. Sed Pythagoras interdum ex musica ratione appellat tonum, quantum absit a terra Luna. Ab ea ad Mercurium, spatii eius dimidium: et ab eo ad Venerem fere tantundem. A qua ad Solem sesquiplum: a Sole ad Martem, tonum, id est, quantum ad Lunam a terra. Ab eo usque Iovem dimidium, et ab eo ad Saturnum dimidium, et inde sesquiplum ad Signiferum. Ita septem tonos effici, quam diapasôn harmoniam vocant, hoc est, universitatem concentus. In ea Saturnum Dorio moveri phthongo, Iovem Phrygio, et in reliquis similia, iucunda magis, quam necessaria subtilitate.

XXI. Stadium centum viginti quinque nostros efficit passus, hoc est, pedes sexcentos viginti quinque. Posidonius non minus quadraginta stadiorum a terra altitudinem esse, in qua nubila, ac venti, nubesque proveniant. Inde purum liquidumque, et imperturbatae lucis aerem. Sed a turbido ad Lunam vicies centum millia stadiorum. Inde ad Solem quinquies millies. Eo spatio fieri, ut tam immensa eius magnitudo non exurat terras. Plures autem nubes nongentis stadiis in altitudinem subire prodiderunt. Incomperta haec et inextricabilia; sed tam prodenda, quam sunt prodita: in queis tamen una ratio Geometricae collectionis nunquam fallacis possit non

repudiari, si cui libeat altius ista persequi. Nec ut mensura, (id enim velle paene dementis otii est,) sed ut tantum aestimatio coniectandi constet animo. Nam cum trecentis sexaginta et fere sex partibus orbis Solis, ex circuitu eius, patere appareat circulum, per quem meat; semperque dimetiens tertiam partem ambitus, et tertiae paulo minus septimam colligat: apparet, demta eius dimidia (quoniam terra centralis interveniat) sextam fere partem huius immensi spatii, quod circa terram circuli solaris animo comprehenditur, inesse altitudinis spatio: Lunae vero duodecimam; quoniam tanto breviore, quam Sol, ambitu currit: ita ferri eam in medio Solis ac terrae. Mirum quo procedat improbitas cordis humani, parvulo aliquo invitata successu, sicut in supradictis occasionem impudentiae ratio largitur: ausique divinare Solis ad terram spatia, eadem ad caelum agunt; quoniam sit medius Sol: ut protinus mundi quoque ipsius mensura veniat ad digitos. Quantas enim dimetiens habet septimas, tantas habere circulum duo et vicesimas, tanquam plane a perpendiculo mensura caeli constet.

Aegyptia ratio, quam Petosiris et Necepsos ostendere, singulas partes in lunari circulo (ut dictum est) minimo, triginta tribus stadiis paulo amplius patere colligit: in Saturni amplissimo duplum: in Solis, quem medium esse diximus, utriusque mensurae dimidium. Quae computatio plurimum habet pudoris: quoniam ad Saturni circulum, addito Signiferi ipsius intervallo, innumerabilis multiplicatio efficitur.

XXII. Restant pauca de mundo: namque et in ipso caelo stellae repente nascuntur. Plura earum genera. Cometas Graeci vocant, nostri crinitas, horrentes crine sanguineo, et comarum modo in vertice hispidas. Iidem Pogonias, quibus inferiore ex parte,

in speciem barbae longae, promittitur iuba. Acontiae iaculi modo vibrantur, ocissimo significatu. Haec fuit de qua quinto consulatu suo Titus Imperator Caesar praeclaro carmine perscripsit, ad hunc diem novissime visa. Easdem breviores et in mucronem fastigatas, Xiphias vocavere, quae sunt omnium pallidissimae, et quodam gladii nitore, ac sine ullis radiis: quos Disceus, suo nomini similis, colore autem electro, raros e margine emittit. Pitheus doliorum cernitur figura, in concavo fumidae lucis. Cerațias cornus speciem habet, qualis fuit cum Graecia apud Salamina depugnavit. Lampadias ardentes imitatur faces: Hippeus equinas iubas, celerrimi motus, atque in orbem circa se euntes. Fit et candidus cometes, argenteo crine, ita refulgens, ut vix contueri liceat, specieque humana Dei effigiem in se ostendens. Fiunt et hirti villorum specie, et nube aliqua circumdati. Semel adhuc iubae effigies mutata in hastam est, Olympiade centesima nona, urbis anno trecentesimo nonagesimo octavo. Brevissimum, quo cernerentur, spatium septem dierum annotatum est: longissimum, octoginta.

XXIII. Moventur autem alii errantium modo, alii immobiles haerent. Omnes ferme sub ipso Septemtrione, aliqua eius parte non certa, sed maxime in candida, quae lactei circuli nomen accepit. Aristoteles tradit et simul plures cerni: nemini compertum alteri, quod equidem sciam. Ventos autem ab iis graves aestusque significari. Fiunt et hibernis mensibus, et in austrino polo, sed ibi citra ullum iubar. Diraque comperta Aethiopum et Aegypti populis, cui nomen aevi eius rex dedit Typhon, ignea specie, ac spirae modo intorta, visu quoque torvo, nec stella verius, quam quidam igneus nodus. Sparguntur aliquando et errantibus stellis, ceterisque crines. Sed cometes nunquam in occasura parte caeli

est: terrificum magna ex parte sidus, ac non leviter piatum, ut civili motu Octavio Consule, iterumque Pompeii et Caesaris bello. In nostro vero aevo circa veneficium, quo Claudius Caesar imperium reliquit Domitio Neroni, ac deinde principatu eius, assiduum prope ac saevum. Referre arbitrantur, in quas partes sese iaculetur, aut cuius stellae vires accipiat, quasque similitudines reddat, et quibus in locis emicet. Tibiarum specie, musicae arti portendere: obscoenis autem moribus, in verendis partibus signorum: ingeniis et eruditioni, si triquetram figuram quadratamve paribus angulis ad aliquos perennium stellarum situs edant: venena fundere, in capite septemtrionalis austrinaeve serpentis. Cometes in uno totius orbis loco colitur in templo Romae, admodum faustus Divo Augusto iudicatus ab ipso: qui incipiente eo, apparuit ludis quos faciebat Veneri Genetrici, non multo post obitum patris Caesaris, in collegio ab eo instituto. Namque his verbis id gaudium prodidit: *Iis ipsis ludorum meorum diebus, sidus crinitum per septem dies in regione caeli, quae sub septemtrionibus est, conspectum. Id oriebatur circa undecimam horam diei, clarumque et omnibus e terris conspicuum fuit. Eo sidere significari vulgus credidit, Caesaris animam inter Deorum immortalium numina receptam: quo nomine id insigne simulacro capitis eius, quod mox in foro consecravimus, adiectum est.* Haec ille in publicum, interiore gaudio sibi illum natum, seque in eo nasci interpretatus est: et, si verum fatemur, salutare id terris fuit. Sunt qui et haec sidera perpetua esse credant, suoque ambitu ire, sed non nisi relicta a Sole cerni. Alii vero, qui nasci humore fortuito, et ignea vi, ideoque solvi.

XXIV. Idem Hipparchus, nunquam satis laudatus, ut quo nemo magis approbaverit cognationem

cum homine siderum, animasque nostras partem esse caeli, novam stellam et aliam in aevo suo genitam deprehendit: eiusque motu, qua die fulsit, ad dubitationem est adductus, anne hoc saepius fieret, moverenturque et eae, quas putamus affixas. Idemque ausus, rem etiam Deo improbam, annumerare posteris stellas, ac sidera ad nomen expungere; organis excogitatis, per quae singularum loca atque magnitudines signaret: ut facile discerni posset ex eo, non modo, an obirent, nascerenturve, sed an omnino aliqua transirent, moverenturve: item an crescerent, minuerenturque, caelo in hereditate cunctis relicto: si quisquam, qui cretionem eam caperet, inventus esset.

XXV. Emicant et faces, non nisi cum decidunt visae: qualis Germanico Caesare gladiatorum spectaculum edente praeter ora populi meridiano transcucurrit. Duo genera earum: lampades vocant plane faces, alterum bolidas, quale Mutinensibus malis visum est. Distant quod faces vestigia longa faciunt, priore ardente parte: bolis vero perpetua ardens, longiorem trahit limitem.

XXVI. Emicant et trabes simili modo, quas δόκους vocant: qualis cum Lacedaemonii classe victi, imperium Graeciae amisere. Fit et caeli ipsius hiatus, quod vocant chasma.

XXVII. Fit et sanguinea specie (quo nihil terribilius mortalium timori est) incendium, ad terras cadens inde: sicut Olympiadis centesimae septimae anno tertio, quum rex Philippus Graeciam quateret. Atque haec ego statis temporibus naturae, ut cetera, arbitror exsistere; non, ut plerique, variis de causis, quas ingeniorum acumen excogitat; quippe ingentium malorum fuere praenuntia: sed ea accidisse, non quia haec facta sunt, arbitror; verum haec ideo facta, quia incasura erant illa. Raritate autem oc-

cultam eorum esse rationem, ideoque non, sicut exortus supra dictos, defectusque et multa alia, nosci.

XXVIII. Cernuntur et stellae cum sole totis diebus, plerumque et circa solis orbem, ceu spiceae coronae: et versicolores circuli, qualiter Augusto Caesare in prima iuventa Urbem intrante, post obitum patris, ad nomen ingens capessendum. Exsistunt eaedem coronae circa Lunam, et circa nobilia astra, caelo quoque inhaerentia.

XXIX. Circa Solem arcus apparuit, L. Opimio, Q. Fabio consulibus: orbis, L. Portio, M'. Acilio. Circulus rubri coloris, L. Iulio, P. Rutilio coss.

XXX. Fiunt prodigiosi, et longiores Solis defectus: qualis occiso Dictatore Caesare, et Antoniano bello, totius paene anni pallore continuo.

XXXI. Et rursus plures Soles simul cernuntur: nec supra ipsum, nec infra, sed ex obliquo: nunquam iuxta, nec contra terram: nec noctu: sed aut oriente, aut occidente. Semel et meridie conspecti in Bosphoro produntur, qui a matutino tempore duraverunt in occasum. Trinos Soles antiqui saepius videre: sicut Sp. Postumio, Q. Mucio: et Q. Marcio, M. Portio: et M. Antonio, P. Dolabella: et M. Lepido, L. Planco coss. Et nostra aetas vidit Divo Claudio principe, consulatu eius, Cornelio Orfito collega. Plures simul, quam tres, visi, ad hoc aevi nunquam produntur.

XXXII. Lunae quoque trinae, ut Cn. Domitio, C. Fannio Consulibus, apparuere: quos plerique appellaverunt Soles nocturnos.

XXXIII. Lumen de caelo noctu visum est, C. Caecilio, Cn. Papirio Consulibus, et saepe alias, ut diei species noctu luceret.

XXXIV. Clypeus ardens ab occasu ad ortum scintillans transcurrit, Solis occursu, L. Valerio, C. Mario Consulibus.

XXXV. Scintillam e stella cadere, et augeri ter
rae appropinquantem, ac postquam Lunae magnitu
dine facta sit, illuxisse ceu nubilo die; dein cum i
caelum se reciperet, lampadem factam, semel un
quam proditur, Cn. Octavio, C. Scribonio Consulibus
Vidit hoc Silanus Proconsul cum comitatu suo.

XXXVI. Fieri videntur et discursus stellarum
nunquam temere, ut non ex ea parte truces vent
cooriantur.

XXXVII. Exsistunt stellae et in mari terrisque
Vidi nocturnis militum vigiliis, inhaerere pilis pr
vallo fulgorem effigie ea. Et antennis navigantium
aliisque navium partibus, ceu vocali quodam son
insistunt, ut volucres sedem ex sede mutantes: gra
ves, cum solitariae venere, mergentesque navigia: e
si in carinae ima deciderint, exurentes: geminae au
tem salutares, et prosperi cursus praenuntiae: qua
rum adventu fugari diram illam ac minacem, appe
latamque Helenam, ferunt. Et ob id Polluci et Ca
stori id numen assignant: eosque in mari deos invo
cant. Hominum quoque capita vespertinis hori
magno praesagio circumfulgent. Omnia incerta ra
tione, et in naturae maiestate abdita.

XXXVIII. Hactenus de mundo ipso, sideribusqu
Nunc reliqua caeli memorabilia. Namque et hoc ca
lum appellavere maiores, quod alio nomine aëra
omne quod inani simile, vitalem hunc spiritum fun
dit. Infra Lunam haec sedes, multoque inferior, (u
animadverto propemodum constare) infinitum ex su
periore natura aëris, infinitum et terreni halitus m
scens, utraque sorte confunditur. Hinc nubila, ton
trua, et alia fulmina. Hinc grandines, pruinae, im
bres, procellae, turbines. Hinc plurima mortaliu
mala, et rerum naturae pugna secum. Terrena i
caelum tendentia deprimit siderum vis; eademqu
quae sponte non subeunt, ad se trahit. Decidunt im

bres, nebulae subeunt, siccantur amnes, ruunt grandines, torrent radii, et terram in medium undique impellunt. Iidem infracti resiliunt: et, quae potuere, auferunt secum. Vapor ex alto cadit, rursumque in altum redit. Venti ingruunt inanes, iidemque cum rapina remeant. Tot animalium haustus spiritum e sublimi trahit. At ille contra nititur, tellusque, ut inani, caelo spiritum infundit. Sic ultro citroque commeante natura, ut tormento aliquo, mundi celeritate discordia accenditur. Nec stare pugnae licet, sed assidue rapta convolvitur, et circa terram immenso rerum causas globo ostendit, subinde per nubes caelum aliud obtexens. Ventorum hoc regnum. Itaque praecipua eorum natura ibi, et ferme reliquas complexa causas: quoniam et tonitruum et fulminum iactus, horum violentiae plerique assignant. Quin et ideo lapidibus pluere interim, quod vento sint rapti, et multa similiter. Quam ob rem plura simul dicenda sunt.

XXXIX. Tempestatum, rerumque quasdam statas esse causas, quasdam vero fortuitas, aut adhuc rationis incompertae, manifestum est. Quis enim aestates, et hiemes, quaeque in temporibus annua vice intelliguntur, siderum motu fieri dubitet? Ut Solis ergo natura temperando intelligitur anno, sic reliquorum quoque siderum propria est quibusque vis, et ad suam cuique naturam fertilis. Alia sunt in liquorem soluti humoris foecunda, alia concreti in pruinas, aut coacti in nives, aut glaciati in grandines: alia flatus, alia teporis, alia vaporis, alia roris, alia rigoris. Nec vero haec tanta debent existimari, quanta cernuntur; cum esse eorum nullum minus Luna tam immensae altitudinis ratio declaret. Igitur in suo quaeque motu naturam suam exercent: quod manifestum Saturni maxime transitus imbribus faciunt. Nec meantium modo siderum haec vis est,

sed multorum etiam adhaerentium caelo, quoties errantium accessu impulsa, aut coniectu radiorum exstimulata sunt: qualiter in Suculis sentimus accidere, quas Graeci ob id pluvio nomine Hyadas appellant. Quin et sua sponte quaedam, statisque temporibus, ut Hoedorum exortus. Arcturi vero sidus non ferme sine procellosa grandine emergit.

XL. Nam Caniculae exortu accendi Solis vapores quis ignorat? cuius sideris effectus amplissimi in terra sentiuntur. Fervent maria exoriente eo, fluctuant in cellis vina, moventur stagna. Orygem appellat Aegyptus feram, quam in exortu eius contra stare, et contueri tradit, ac velut adorare, cum sternuerit. Canes quidem toto eo spatio maxime in rabiem agi, non est dubium.

XLI. Quin partibus quoque signorum quorundam sua vis inest, ut autumnali aequinoctio brumaque, cum tempestatibus confici sidus intelligimus. Nec imbribus tantum tempestatibusque, sed multis et corporum et ruris experimentis. Afflantur alii sidere, alii commoventur, statis temporibus, alvo, nervis, capite, mente. Olea, et populus alba, et salices, solstitio folia circumagunt. Floret ipso brumali die suspensa in tectis arentis herba pulegii, rumpuntur intentae spiritu membranae. Miretur hoc, qui non observet quotidiano experimento, herbam unam, quae vocatur heliotropium, abeuntem Solem intueri semper, omnibusque horis cum eo verti, vel nubilo obumbrante. Iam quidem lunari potestate ostrearum, conchyliorumque, et concharum omnium corpora augeri, ac rursus minui. Quin et soricum fibras respondere numero Lunae, exquisivere diligentiores: minimumque animal formicam sentire vires sideris, interlunio semper cessantem. Quo turpior homini inscitia est, fatenti praecipue iumentorum quorundam in oculis morbos cum Luna increscere ac

minui. Patrocinatur vastitas caeli, immensa discreta altitudine in duo atque septuaginta signa. Hae sunt rerum aut animantium effigies, in quas digessere caelum periti. In his quidem mille sexcentas annotavere stellas, insignes videlicet effectu, visuve. Exempli gratia, in cauda Tauri septem, quas appellavere Vergilias; in fronte Suculas; Booten, qui sequitur Septemtriones.

XLII. Extra has causas non negaverim exsistere imbres ventosque: quoniam humidam a terra, alias vero propter vapores fumidam exhalari caliginem certum est. Nubesque liquore egresso in sublime, aut ex aere coacto in liquorem, gigni. Densitas earum, corpusque haud dubio coniectatur argumento, cum Solem obumbrent, perspicuum alias etiam urinantibus in quamlibet profundam aquarum altitudinem.

XLIII. Igitur non eam inficias, posse in has et ignes superne stellarum decidere, quales sereno saepe cernimus: quorum ictu concuti aëra verum est, quando et tela vibrata stridunt. Cum vero in nubem pervenerint, vaporem dissonum gigni, ut candente ferro in aquam demerso, et fumidum vorticem volvi. Hinc nasci procellas. Et si in nube luctetur flatus aut vapor, tonitrua edi: si erumpat ardens, fulmina: si longiore tractu nitatur, fulgetra. His findi nubem, illis perrumpi. Et esse tonitrua impactorum ignium plagas: ideoque protinus coruscare igneas nubium rimas. Posse et repulsu siderum depressum, qui a terra meaverit, spiritum nube cohibitum tonare, natura strangulante sonitum dum rixetur, edito fragore cum erumpat, ut in membrana spiritu intenta. Posse et attritu, dum in praeceps feratur, illum, quisquis est, spiritum accendi. Posse et conflictu nubium elidi ut duorum lapidum, scintillantibus fulgetris. Sed haec omnia esse fortuita. Hinc bruta fulmina et va-

na, ut quae nulla veniant ratione naturae. His percuti montes, his maria, omnesque alios irritos iactus. Illa vero fatidica ex alto, statisque de causis, et ex suis venire sideribus.

XLIV. Simili modo ventos, vel potius flatus, posse et ex arido siccoque anhelitu terrae gigni non negaverim: posse et aquis aëra exspirantibus, qui neque in nebulam densetur, nec crassescat in nubes: posse et Solis impulsu agi: quoniam ventus non aliud intelligatur, quam fluctus aëris: pluribusque etiam modis. Namque et e fluminibus, ac sinubus, et e mari videmus, et quidem tranquillo; et alios quos vocant Altanos, e terra consurgere. Qui quidem cum e mari redeunt, Tropaei vocantur: si pergunt, Apogei.

Montium vero flexus crebrique vertices, et conflexa cubito, aut confracta in humeros iuga, concavi vallium sinus, scindentes inaequalitate ideo resultantem aera, (quae causa etiam voces multis in locis reciprocas facit sine fine) ventos generant.

Iam quidam et specus, qualis in Dalmatiae ora, vasto in praeceps hiatu, in quem deiecto levi pondere, quamvis tranquillo die, turbini similis emicat procella. Nomen loco est Senta. Quin et in Cyrenaica provincia rupes quaedam Austro traditur sacra, quam profanum sit attrectari hominis manu, confestim Austro volvente arenas. In domibus etiam multis, manu facta inclusa opacitate conceptacula auras suas habent, adeo causa non deest.

XLV. Sed plurimum interest, flatus sit, an ventus. Illos status atque perspirantes: quos non tractus aliquis, verum terrae sentiunt: qui non aura, non procella, sed mares appellatione quoque ipsa venti sunt: sive assiduo mundi incitatu, et contrario siderum occursu nascuntur: sive hic est ille generabilis rerum naturae spiritus, huc illuc tanquam in

utero aliquo vagus; sive disparili errantium siderum ictu, radiorumque multiformi iactu flagellatus aer; sive a suis sideribus exeunt his propioribus, sive ab illis caelo affixis cadunt: palam est, illos quoque legem naturae habere non ignotam, etiamsi nondum percognitam. Viginti amplius auctores Graeci veteres prodidere de his observationes. Quo magis miror, orbe discordi, et in regna, hoc est, in membra, diviso, tot viris curae fuisse tam ardua inventu; inter bella praesertim et infida hospitia, piratis etiam omnium mortalium hostibus transitus ferme tenentibus: ut hodie quaedam in suo quisque tractu ex eorum commentariis, qui nunquam eo accessere, verius noscat, quam indigenarum scientia: nunc vero pace tam festa, tam gaudente proventu rerum artiumque principe, omnino nihil addisci nova inquisitione, immo ne veterum quidem inventa perdisci. Non erant maiora praemia in multos dispersa fortunae magnitudine: et ista plures sine praemio alio, quam posteros iuvandi, eruerunt. Mores hominum senuere, non fructus: et immensa multitudo aperto, quodcunque est, mari, hospitalique litorum omnium appulsu navigat; sed lucri, non scientiae gratia. Nec reputat caeca mens, et tantum avaritiae intenta, id ipsum scientia posse tutius fieri. Quapropter scrupulosius, quam instituto fortassis conveniat operi, tractabo ventos, tot millia navigantium cernens.

XLVI. Veteres quatuor omnino servavere, per totidem mundi partes (ideo nec Homerus plures nominat) hebeti, ut mox iudicatum est, ratione. Secuta aetas octo addidit, nimis subtili et concisa: proximis inter utramque media placuit, ad brevem ex numerosa additis quatuor. Sunt ergo bini in quatuor caeli partibus: ab Oriente aequinoctiali Subsolanus, ab Oriente brumali Vulturnus: illum Apelioten, hunc Eurum Graeci appellant. A Meridie Auster, et

ab Occasu brumali Africus; Noton et Liba nominant. Ab Occasu aequinoctiali Favonius, ab Occasu solstitiali Corus: Zephyrum et Argesten vocant. A Septemtrionibus Septemtrio: interque eum et exortum solstitialem Aquilo: Aparctias et Boreas dicti. Numerosior ratio quatuor his interiecerat, Thrascian, media regione inter Septemtrionem et Occasum solstitialem: itemque Caecian, media inter Aquilonem et exortum aequinoctialem, ab Ortu solstitiali: Phoenicem, media regione inter ortum brumalem et meridiem. Item inter Liba et Noton, compositum ex utroque medium, inter Meridiem et hibernum Occidentem, Libonoton. Nec finis. Alii quippe Mesen nomine etiamnum addidere inter Borean et Caecian: et inter Eurum et Noton, Euronotum. Sunt etiam quidam peculiares quibusque gentibus venti, non ultra certum procedentes tractum, ut Atheniensibus Sciron, paulum ab Argeste deflexus, reliquae Graeciae ignotus. Alicubi elatior idem Olympias vocatur. Consuetudo omnibus his nominibus Argesten intelligit: et Caecian aliqui vocant Hellespontiam, et eosdem alibi aliter. Item in Narbonensi provincia clarissimus ventorum est Circius, nec ulli violentia inferior, Ostiam plerumque recta Ligustico mari perferens: idem non modo in reliquis partibus caeli ignotus, sed ne Viennam quidem, eiusdem provinçiae urbem, attingens, paucis ante limitibus iugi modici occursu tantus ille ventorum coercetur. Et Austros in Aegyptum penetrare negat Fabianus. Quo fit manifesta lex naturae, ventis etiam et tempore et fine dicto.

XLVII. Ver ergo aperit navigantibus maria: cuius in principio, Favonii hibernum molliunt caelum, Sole Aquarii XXV obtinente partem. Is dies sextus est ante Februarias Idus. Competit ferme et hoc omnibus, quos deinde ponam, per singulas interca-

lationes uno die anticipantibus; rursumque lustro sequenti ordinem servantibus. Favonium quidam a. d. VIII Kalendas Martii Chelidoniam vocant, ab hirundinis visu: nonnulli vero Ornithian, uno et LX die post brumam ab adventu avium, flantem per dies novem. Favonio contrarius est, quem Subsolanum appellavimus. Datus est autem huic exortus Vergiliarum in totidem partibus Tauri, sex diebus ante Maias Idus: quod tempus austrinum est, huic vento Septemtrione contrario. Ardentissimo autem aestatis tempore exoritur Caniculae sidus, Sole primam partem Leonis ingrediente: qui dies XV ante Augustas Kalendas est. Huius exortum diebus octo ferme Aquilones antecedunt, quos Prodromos appellant. Post biduum autem exortus, iidem Aquilones constantius perflant his diebus, quos Etesias appellant. Mollire eos creditur Solis vapor geminatus ardore sideris: nec ulli ventorum magis stati sunt. Post eos rursus Austri frequentes, usque ad sidus Arcturi, quod exoritur undecim diebus ante aequinoctium Autumni. Cum hoc Corus incipit. Corus autumnat: huic est contrarius Vulturnus. Post id aequinoctium diebus vere quatuor et quadraginta, Vergiliarum occasus hiemem inchoat: quod tempus in III Idus Novembris incidere consuevit: hoc est Aquilonis hiberni, multumque aestivo illi dissimilis, cuius ex adverso est Africus. Ante brumam autem septem diebus totidemque postea, sternitur mare halcyonum foeturae, unde nomen hi dies traxere: reliquum tempus hiemat. Nec tamen saevitia tempestatum cludit mare. Piratae primum coegere mortis periculo in mortem ruere, et hiberna experiri maria: nunc idem hoc avaritia cogit.

XLVIII. Ventorum frigidissimi sunt, quos a Septemtrione diximus spirare, et vicinus his Corus. Hi et reliquos compescunt, et nubes abigunt. Hu-

midi, Africus, et praecipue Auster Italiae. Narrant et in Ponto Caecian in se trahere nubes. Sicci, Corus et Vulturnus, praeterquam desinentes. Nivales, Aquilo et Septemtrio. Grandines Septemtrio importat, et Corus: aestuosus Auster: tepidi Vulturnus, et Favonius. Iidem Subsolano sicciores: et in totum omnes a Septemtrione et Occidente sicciores, quam a Meridie et Oriente. Saluberrimus autem omnium Aquilo: noxius Auster, et magis siccus; fortassis quia humidus frigidior est. Minus esurire eo spirante creduntur animantes. Etesiae noctu desinunt fere, et a tertia diei hora oriuntur. In Hispania et Asia ab oriente flatus est eorum; in Ponto ab Aquilone; reliquis in partibus a Meridie. Spirant autem et a bruma, cum vocantur Ornithiae; sed leniores, et paucis diebus. Permutant et duo naturam cum situ. Auster Africae serenus, Aquilo nubilus. Omnes venti vicibus suis spirant maiore ex parte, aut ut contrarius desinenti incipiat. Cum proximi cadentibus surgunt, a laevo latere in dextrum, ut Sol, ambiunt. De ratione eorum menstrua, quarta maxime Luna decernit. Iisdem autem ventis in contrarium navigatur prolatis pedibus, ut noctu plerumque adversa vela concurrant. Austro maiores fluctus eduntur, quam Aquilone: quoniam ille infernus ex imo maris spirat, hic summo. Ideoque post Austros noxii praecipue terrae motus. Noctu Auster, interdiu Aquilo vehementior. Et ab Ortu flantes diuturniores sunt ab Occasu flantibus. Septemtriones impari fere desinunt numero: quae observatio et in aliis multis rerum naturae partibus valet. Mares itaque existimantur impari numero. Sol et auget, et comprimit flatus. Auget exoriens occidensque, comprimit meridianus aestivis temporibus. Itaque medio diei aut noctis plerumque sopiuntur; qui aut nimio frigore, aut aestu solvuntur. Et im-

bribus venti sopiuntur. Exspectantur autem maxime, unde nubes discussae adaperuere caelum. Omnium quidem (si libeat observare minimos ambitus) redire easdem vices quadriennio exacto Eudoxus putat: non ventorum modo, verum et reliquarum tempestatum magna ex parte. Et est principium lustri eius, semper intercalari anno, Caniculae ortu. De generalibus ventis haec.

XLIX. Nunc de repentinis flatibus, qui exhalante terra (ut dictum est) coorti, rursusque deiecti, interim obducta nubium cute, multiformes exsistunt. Vagi quippe et ruentes torrentium modo (ut aliquibus placere ostendimus) tonitrua et fulgura edunt. Maiore vero illati pondere incursuque, si late siccam rupere nubem, procellam gignunt, quae vocatur a Graecis Ecnephias. Sin vero depresso sinu arctius rotati effregerint, sine igne, hoc est, sine fulmine, vorticem faciunt, qui Typhon vocatur, id est, vibratus Ecnephias. Defert hic secum aliquid abruptum e nube gelida, convolvens, versansque, et ruinam suam illo pondere aggravans, et locum ex loco mutans rapida vertigine: praecipua navigantium pestis, non antennas modo, verum ipsa navigia contorta frangens; tenui remedio aceti in advenientem effusi, cui frigidissima est natura. Idem illisu ipse repercussus, correpta secum in caelum refert, sorbetque in excelsum.

L. Quod si maiore depressae nubis eruperit specu, sed minus lato quam procella, nec sine fragore, Turbinem vocant, proxima quaeque prosternentem. Idem ardentior, accensusque dum furit, Prester vocatur, amburens contacta pariter et proterens. Non fit autem aquilonius Typhon, nec nivalis aut nive iacente Ecnephias. Quod si simul rupit nubem, exarsitque, et ignem habuit, non postea concepit, fulmen est. Distat a Prestere, quo flam-

ma ab igni. Hic late funditur flatu, illud conglobatur impetu. Vortex autem remeando distat a turbine, quomodo stridor a fragore. Procella latitudine ab utroque: disiecta nube verius, quam rupta. Fit et caligo belluae similis, nube dira navigantibus. Vocatur et columna, cum spissatus humor rigensque ipse se sustinet. Ex eodem genere, et in longum veluti fistula nubes aquam trahit.

LI. Hieme et aestate rara fulmina, contrariis de causis: quoniam hieme densatus aer nubium crassiore corio spissatur; omnisque terrarum exhalatio rigens ac gelida, quidquid accipit ignei vaporis, exstinguit. Quae ratio immunem Scythiam et circa rigentia a fulminum casu praestat: et e diverso nimius ardor Aegyptum: siquidem calidi siccique halitus terrae, raro admodum, tenuesque densantur in nubes. Vere autem et autumno crebriora fulmina, corruptis in utroque tempore aestatis hiemisque causis. Qua ratione crebra in Italia: quia mobilior aer mitiore hieme, et aestate nimbosa, semper quodammodo vernat, vel autumnat. Italiae quoque partibus iis, quae a Septemtrione discedunt ad teporem, qualis est Urbis et Campaniae tractus, iuxta hieme et aestate fulgurat, quod non in alio situ.

LII. Fulminum ipsorum plura genera traduntur. Quae sicca veniunt, non adurunt, sed dissipant. Quae humida, non urunt, sed infuscant. Tertium est, quod clarum vocant, mirificae maxime naturae, quo dolia exhauriuntur intactis operimentis, nulloque alio vestigio relicto. Aurum, et aes, et argentum liquatur intus, sacculis ipsis nullo modo ambustis, ac ne confuso quidem signo cerae. Marcia princeps Romanarum icta gravida, partu exanimato, ipsa citra ullum aliud incommodum vixit. In Catilinanis prodigiis Pompeiano ex municipio M. Herennius Decurio sereno die fulmine ictus est.

LIII. Tuscorum literae novem Deos emittere fulmina existimant, eaque esse undecim generum: Iovem enim trina iaculari. Romani duo tantum ex iis servavere: diurna attribuentes Iovi, nocturna Summano: rariora sane eadem de causa frigidioris caeli. Etruria erumpere terra quoque arbitratur, quae infera appellat, brumali tempore facta; saeva maxime et exsecrabilia; cum sint omnia, quae terrena existimant, non illa generalia, nec a sideribus venientia, sed ex proxima atque turbidiore natura. Argumentum evidens, quod omnia a superiore caelo decidentia obliquos habent ictus: haec autem quae vocant terrena, rectos. Sed quia ex propiore materia cadunt, ideo creduntur e terra exire, quoniam ex repulsu nulla vestigia edunt, cum sit illa ratio non inferi ictus, sed adversi. A Saturni ea sidere proficisci subtilius ista consectati putant: sicut cremantia, a Martis. Qualiter, cum Volsinii oppidum Tuscorum opulentissimum totum concrematum est fulmine. Vocant et familiaria in totam vitam fatidica, quae prima fiunt familiam suam cuique indepto. Ceterum existimant non ultra decem annos portendere privata, praeterquam aut matrimonio primo facta, aut natali die: publica non ultra tricesimum annum, praeterquam in deductione oppidorum.

LIV. Exstat Annalium memoria, sacris quibusdam et precationibus vel cogi fulmina, vel impetrari. Vetus fama Etruriae est, impetratum, Volsinios urbem agris depopulatis subeunte monstro, quod vocavere Voltam. Evocatum et a Porsenna suo rege. Et ante eum a Numa saepius hoc factitatum, in primo Annalium suorum tradit L. Piso gravis auctor: quod imitatum parum rite Tullum Hostilium ictum fulmine. Lucosque et aras et sacra habemus; interque Statores, et Tonantes, et Fere-

trios, Elicium quoque accepimus Iovem. Varia in hoc vitae sententia, et pro cuiusque animo. Imperari naturae, audacis est credere: nec minus hebetis, beneficiis abrogare vires: quando in fulgurum quoque interpretatione eo profecit scientia, ut ventura alia finito die praecinat: et an peremtura sint fatum, aut apertura potius alia fata, quae lateant innumerabilibus in utroque publicis privatisque experimentis. Quamobrem sint ista, ut rerum naturae libuit, aliis certa, aliis dubia, aliis probata, aliis damnanda: nos cetera, quae sunt in his memorabilia, non omittemus.

LV. Fulgetrum prius cerni, quam tonitrum audiri, cum simul fiant, certum est. Nec mirum; quoniam lux sonitu velocior. Ictum autem et sonitum congruere, ita modulante natura: sed sonitum profecti esse fulminis, non illati. Etiamnum spiritum ociorem fulmine; ideo quati prius omne et afflari, quam percuti: nec quenquam tangi, qui prior viderit fulmen, aut tonitru audierit. Laeva prospera existimantur; quoniam laeva parte mundi ortus est. Nec tam adventus spectatur, quam reditus: sive ab ictu resiliit ignis, sive opere confecto, aut igne consumto spiritus remeat. In sedecim partes caelum in eo adspectu divisere Tusci. Prima est a septemtrionibus ad aequinoctialem exortum: secunda ad meridiem: tertia ad aequinoctialem occasum: quarta obtinet, quod reliquum est ab occasu ad septemtriones. Has iterum in quaternas divisere partes, ex quibus octo ab exortu sinistras, totidem e contrario appellavere dextras. Ex his maxime dira, quae septemtrionem ab occasu attingunt. Itaque plurimum refert, unde venerint fulmina, et quo concesserint. Optimum est, in exortivas redire partes. Ideo cum a prima caeli parte venerint, et in eandem concesserint, summa felicitas portenditur, quale Sul-

lae Dictatori ostentum datum accepimus. Cetera ipsius mundi portione minus prospera aut dira. Quaedam fulgura enuntiare non putant fas, nec audire, praeterquam si hospiti indicentur, aut parenti. Magna huius observationis vanitas, tacta Iunonis aede, Romae deprehensa est, Scauro Consule, qui mox princeps fuit.

Noctu magis, quam interdiu, sine tonitribus fulgurat. Unum animal hominem non semper exstinguit, cetera illico: hunc videlicet natura tribuente honorem, cum tot belluae viribus praestent. Omnia contrarias incubant in partes: homo, nisi convertatur in percussas, non exspirat. Superne icti considunt. Vigilans ictus conniventibus oculis, dormiens patentibus reperitur. Hominem ita exanimatum cremari fas non est: condi terra religio tradidit. Nullum animal, nisi exanimatum, fulmine accenditur. Vulnera fulminatorum frigidiora sunt reliquo corpore.

LVI. Ex iis, quae terra gignuntur, lauri fruticem non icit: nec unquam quinque altius pedibus descendit in terram. Ideo pavidi altiores specus tutissimos putant: aut tabernacula e pellibus belluarum, quas vitulos appellant: quoniam hoc solum animal ex marinis non percutiat; sicut nec e volucribus aquilam, quae ob hoc armigera huius teli fingitur. In Italia inter Terracinam et aedem Feroniae, turres bellicis temporibus desiere fieri, nulla non earum fulmine diruta.

LVII. Praeter haec inferiore caelo relatum in monumenta est, lacte et sanguine pluisse M'. Acilio, C. Porcio Coss. et saepe alias: sicut carne, P. Volumnio, Servio Sulpitio Coss. exque ea non putruisse, quod non diripuissent aves. Item ferro in Lucanis, anno antequam M. Crassus a Parthis interemtus est, omnesque cum eo Lucani milites, quorum magnus numerus in exercitu erat. Effigies, quae pluit, spon-

giarum fere similis fuit: aruspices praemonuerunt superna vulnera. L. autem Paulo, C. Marcello Coss. lana pluit circa castellum Carissanum, iuxta quod post annum T. Annius Milo occisus est. Eodem causam dicente lateribus coctis pluisse, in eius anni acta relatum est.

LVIII. Armorum crepitus, et tubae sonitus auditos e caelo Cimbricis bellis accepimus: crebroque et prius, et postea. Tertio vero consulatu Marii ab Amerinis et Tudertibus spectata arma caelestia, ab ortu occasuque inter se concurrentia, pulsis quae ab occasu erant. Ipsum ardere caelum, minime mirum est, et saepius visum, maiore igne nubibus correptis.

LIX. Celebrant Graeci, Anaxagoram Clazomenium Olympiadis septuagesimae octavae secundo anno praedixisse caelestium literarum scientia, quibus diebus saxum casurum esset e Sole. Idque factum interdiu in Thraciae parte ad Aegos flumen. Qui lapis etiam nunc ostenditur, magnitudine vehis, colore adusto, comete quoque illis noctibus flagrante. Quod si quis praedictum credat, simul fateatur necesse est, maioris miraculi divinitatem Anaxagorae fuisse: solvique rerum naturae intellectum, et confundi omnia, si aut ipse Sol lapis esse, aut unquam lapidem in eo fuisse credatur: decidere tamen crebro, non erit dubium. In Abydi gymnasio e . ea causa colitur hodieque, modicus quidem, sed quem in medio terrarum casurum idem Anaxagoras praedixisse narratur. Colitur et Cassandriae, quae Potidaea vocitata est, ob id deducta. Ego ipse vidi in Vocontiorum agro paulo ante delatum.

LX. Arcus vocamus, extra miraculum frequentes, et extra ostentum. Nam ne pluvios quidem aut serenos dies cum fide portendunt. Manifestum est, radium Solis immissum cavae nubi, repulsa acie in

Solem refringi; colorumque varietatem mixtura nubium, aëris, igniumque fieri. Certe nisi Sole adverso non fiunt; nec unquam, nisi dimidia circuli forma: nec noctu; quamvis Aristoteles prodat aliquando visum: quod tamen fatetur idem non nisi tricesima Luna posse. Fiunt autem hieme maxime ab aequinoctio autumnali die decrescente. Quo rursus crescente ab aequinoctio verno, non exsistunt: nec circa solstitium longissimis diebus: bruma vero, hoc est, brevissimis diebus, frequenter. Iidem sublimes humili Sole, humilesque sublimi: et minores oriente aut occidente, sed in latitudinem diffusi; meridie exiles, verum ambitus maioris. Aestate vero per meridiem non cernuntur: post autumni aequinoctium, quacunque hora: nec unquam plures simul, quam duo.

LXI. Cetera eiusdem naturae non multis dubia esse video. Grandinem conglaciato imbre gigni, et nivem eodem humore mollius coacto; pruinam autem ex rore gelido. Per hiemem nives cadere, non grandines: ipsasque grandines interdiu saepius, quam noctu; et multo celerius resolvi, quam nives. Nebulas nec aestate, nec maximo frigore exsistere. Rores neque gelu, neque ardoribus, neque ventis, nec nisi serena nocte. Gelando liquorem minui, solutaque glacie non eundem inveniri modum. Varietates colorum figurarumque in nubibus cerni, prout admixtus ignis superet, aut vincatur.

LXII. Praeterea quasdam proprietates quibusdam locis esse. Roscidas aestate Africae noctes. In Italia Locris, et in lacu Velino, nullo non die apparere arcus. Rhodi et Syracusis nunquam tanta nubila obduci, ut non aliqua hora Sol cernatur: qualia aptius suis referentur locis. Haec sint dicta de aëre.

LXIII. Sequitur terra, cui uni rerum naturae partium, eximia propter merita, cognomen indidimus maternae venerationis. Sic hominum illa, ut caelum

Dei: quae nos nascentes excipit, natos alit, semelque editos sustinet semper: novissime complexa gremio iam a reliqua natura abdicatos, tum maxime, ut mater, operiens; nullo magis sacra merito, quam quo nos quoque sacros facit; etiam monumenta ac titulos gerens, nomenque prorogans nostrum, et memoriam extendens contra brevitatem aevi. Cuius numen ultimum iam nullis precamur irati grave: tanquam nesciamus hanc esse solam, quae nunquam irascatur homini. Aquae subeunt in imbres, rigescunt in grandines, tumescunt in fluctus, praecipitantur in torrentes: aër densatur nubibus, furit procellis. At haec benigna, mitis, indulgens, ususque mortalium semper ancilla, quae coacta generat! quae sponte fundit! quos odores saporesque! quos succos! quos tactus! quos colores! quam bona fide creditum foenus reddit! quae nostri causa alit! Pestifera enim animantia, vitali spiritu habente culpam, necesse est illi seminata excipere, et genita sustinere. Sed in malis generantium noxa est. Illa serpentem homine percusso non amplius recipit, poenasque etiam inertium nomine exigit; illa medicas fundit herbas, et semper homini parturit. Quin et venena nostri misertam instituisse credi potest; ne in taedio vitae fames, mors terrae meritis alienissima, lenta nos consumeret tabe: ne lacerum corpus abrupta dispergerent: ne laquei torqueret poena praepostera, incluso spiritu, cui quaereretur exitus: ne in profundo quaesita morte, sepultura pabulo fieret: ne ferri cruciatus scinderet corpus. Ita est, miserta genuit id, cuius facillimo haustu, illibato corpore, et cum toto sanguine exstingueremur, nullo labore, sitientibus similes: qualiter defunctos, non volucris, non fera attingeret, terraeque servaretur, qui sibi ipsi periisset. Verum fateamur, terra nobis malorum remedium

genuit; nos illud vitae fecimus venenum. Non enim et ferro, quo carere non possumus, simili modo utimur? Nec tamen quereremur merito, etiamsi maleficii causa tulisset: adversus unam quippe naturae partem ingrati sumus. Quas non ad delicias, quasque non ad contumelias servit homini? In maria iacitur, aut, ut freta admittamus, eroditur aquis: ferro, ligno, igne, lapide, fruge, omnibus cruciatur horis, multoque plus, ut deliciis, quam ut alimentis famuletur nostris. Nisi tamen, quae summa patiatur, atque extrema cute, tolerabilia videantur. Penetramus in viscera, auri argentique venas, et aeris ac plumbi metalla fodientes: gemmas etiam et quosdam parvulos quaerimus lapides, scrobibus in profundum actis. Viscera ejus extrahimus, ut digito gestetur gemma, quam petimus. Quot manus atteruntur, ut unus niteat articulus! Si ulli essent inferi, iam profecto illos avaritiae atque luxuriae cuniculi refodissent. Et miramur si eadem ad noxam genuit aliqua! Ferae enim, credo, custodiunt illam, arcentque sacrilegas manus. Non inter serpentes fodimus, et venas auri tractamus cum veneni radicibus? Placatiore tamen Dea ob hoc, quod omnes hi opulentiae exitus ad scelera, caedesque et bella tendunt: quamque sanguine nostro irrigamus, insepultis ossibus tegimus. Quibus tamen, velut exprobrato furore, tandem ipsa se obducit, et scelera quoque mortalium occultat. Inter crimina ingrati animi et hoc duxerim, quod naturam eius ignoramus.

LXIV. Est autem figura prima, de qua consensus iudicat. Orbem certe dicimus terrae, globumque verticibus includi fatemur. Neque enim absoluti orbis est forma, in tanta montium excelsitate, tanta camporum planitie: sed cuius amplexus, si capita linearum comprehendantur ambitu, figuram absolu-

ti orbis efficiat: id quod ipsa rerum naturae cogit ratio, non eisdem causis, quas attulimus in caelo. Namque in illo cava in se convexitas vergit, et cardini suo, hoc est, terrae, undique incumbit. Haec, ut solida atque conferta, assurgit, intumescenti similis, extraque protenditur. Mundus in centrum vergit: at terra exit a centro, immensum eius globum in formam orbis assidua circa eam mundi volubilitate cogente.

LXV. Ingens hic pugna literarum, contraque vulgi: circumfundi terrae undique homines, conversisque inter se pedibus stare, et cunctis similem esse caeli verticem, ac simili modo ex quacunque parte mediam calcari: illo quaerente, cur non decidant contra siti; tanquam non ratio praesto sit, ut nos non decidere mirentur illi. Intervenit sententia, quamvis indocili probabilis turbae, inaequali globo, ut si sit figura pineae nucis, nihilominus terram undique incoli. Sed quid hoc refert alio miraculo exoriente? pendere ipsam, ac non cadere nobiscum: ceu spiritus vis, mundo praesertim inclusi, dubia sit: aut possit cadere, natura repugnante, et quo cadat, negante. Nam sicut ignium sedes non est nisi in ignibus, aquarum nisi in aquis, spiritus nisi in spiritu: ita terrae, arcentibus cunctis, nisi in se, locus non est. Globum tamen effici mirum est, in tanta planitie maris, camporumque. Cui sententiae adest Dicaearchus, vir in primis eruditus, regum cura permensus montes, ex quibus altissimum prodidit Pelion, MCCL passuum, ratione perpendiculi, nullam esse eam portionem universae rotunditatis colligens. Mihi incerta haec videtur coniectatio, haud ignaro quosdam Alpium vertices, longo tractu, nec breviore quinquaginta millibus passuum assurgere. Sed vulgo maxima haec pugna est, si coactam in verticem aquarum quoque figu-

ram credere cogatur. Atqui non aliud in rerum natura aspectu manifestius. Namque et dependentes ubique guttae parvis globantur orbibus: et pulveri illatae, frondiumque lanugini impositae, absoluta rotunditate cernuntur: et in poculis repletis media maxime tument: quae propter subtilitatem humoris, mollitiamque in se residentem, ratione facilius, quam visu, deprehenduntur. Idque etiam magis mirum, in poculis repletis, addito humore minimo circumfluere quod supersit: contra evenire ponderibus additis ad vicenos saepe denarios: scilicet quia intus recepta liquorem in verticem attollant, at cumulo eminente infusa dilabantur. Eadem est causa, propter quam e navibus terra non cernatur, e navium malis conspicua: ac procul recedente navigio, si quid, quod fulgeat, religetur in mali cacumine, paulatim descendere videatur, et postremo occultetur. Denique Oceanus, quem fatemur ultimum, quanam alia figura cohaereret, atque non decideret, nullo ultra margine includente? Ipsum id ad miraculum redit, quonam modo, etiamsi globetur, extremum non decidat mare. Contra quod, ut sint plana maria, et qua videntur figura, non posse id accidere, magno suo gaudio, magnaque gloria inventores Graeci subtilitate geometrica docent. Namque cum e sublimi in inferiora aquae ferantur, et sit haec natura earum confessa: nec quisquam dubitet in litore ullo accessisse eas, quo longissime devexitas passa sit: procul dubio apparere, quo quid humilius sit, propius centro esse terrae: omnesque lineas, quae emittuntur ex eo ad proximas aquas, breviores fieri, quam quae ad extremum mare a primis aquis. Ergo totas, omnique ex parte aquas vergere in centrum: ideoque non decidere, quoniam in interiora nitantur.

LXVI. Quod ita formasse artifex Natura credi

debet, ut cum terra arida et sicca constare per se ac sine humore non posset, nec rursus stare aqua, nisi sustinente terra, mutuo implexu iungerentur; hac sinus pandente, illa vero permeante totam, intra, extra, supra, venis, ut vinculis, discurrentibus: atque etiam in summis iugis erumpente: quo spiritu acta et terrae pondere expressa, siphonum modo emicat: tantumque a periculo decidendi abest, ut in summa quaeque et altissima exsiliat. Qua ratione manifestum est, quare tot fluminum quotidiano accessu maria non crescant. Est igitur in toto suo globo tellus medio ambitu praecincta circumfluo mari. Nec argumentis hoc investigandum, sed iam experimentis cognitum.

LXVII. A Gadibus, columnisque Herculis, Hispaniae et Galliarum circuitu, totus hodie navigatur occidens. Septemtrionalis vero Oceanus, maiore ex parte navigatus est, auspiciis Divi Augusti, Germaniam classe circumvecta ad Cimbrorum promontorium: et inde immenso mari prospecto, aut fama cognito, ad Scythicam plagam, et humore nimio rigentia. Propter quod minime verisimile est illic maria deficere, ubi humoris vis superet. Iuxta vero ab ortu ex Indico mari, sub eodem sidere pars tota vergens in Caspium mare, pernavigata est Macedonum armis, Seleuco atque Antiocho regnantibus, qui et Seleucida atque Antiochida ab ipsis appellari voluere. Circa Caspium quoque multa Oceani litora explorata, parvoque brevius, quam totus, hinc aut illinc Septemtrio eremigatus. Ut tamen coniecturae locum sic quoque non relinquat, ingens argumentum paludis Maeoticae, sive ea illius Oceani sinus est, ut multos adverto credidisse, sive angusto discreti situ restagnatio. Alio latere Gadium, ab eodem occidente, magna pars meridiani sinus ambitu Mauritaniae navigatur hodie. Maiorem qui-

dem eius partem, et Orientis, victoriae Magni Alexandri lustravere, usque in Arabicum sinum. In quo res gerente C. Caesare Augusti filio, signa navium ex Hispaniensibus naufragiis feruntur agnita. Et Hanno, Carthaginis potentia florente, circumvectus a Gadibus ad finem Arabiae, navigationem eam prodidit scripto: sicut ad extera Europae noscenda missus eodem tempore Himilco. Praeterea Nepos Cornelius auctor est, Eudoxum quendam sua aetate, cum Lathurum regem fugeret, Arabico sinu egressum, Gades usque pervectum: multoque ante eum Caelius Antipater, vidisse se, qui navigasset ex Hispania in Aethiopiam commercii gratia. Idem Nepos de septemtrionali circuitu tradit, Quinto Metello Celeri, L. Afranii in Consulatu collegae, sed tum Galliae proconsuli, Indos a rege Suevorum dono datos, qui ex India commercii causa navigantes, tempestatibus essent in Germaniam abrepti. Sic maria circumfusa undique dividuo globo partem orbis auferunt nobis: nec inde huc, nec hinc illo pervio tractu. Quae contemplatio apta detegendae mortalium vanitati, poscere videtur, ut totum hoc, quidquid est, in quo singulis nihil satis est, ceu subiectum oculis, quantum sit ostendam.

LXVIII. Iam primum in dimidio computari videtur, tanquam nulla portio ipsi decidatur Oceano: qui toto circumdatus medio, et omnes ceteras fundens recipiensque aquas, et quidquid exit in nubes, ac sidera ipsa tot et tantae magnitudinis pascens, quo tandem amplitudinis spatio credetur habitare? Improba et infinita debet esse tam vastae molis possessio. Adde quod ex relicto plus abstulit caelum. Nam cum sint eius quinque partes, quas vocant Zonas, infesto rigore et aeterno gelu premitur omne, quidquid est subiectum duabus extremis, utrinque circa vertices: hunc qui septemtrio vocatur, eum-

que qui adversus illi, austrinus appellatur. Perpetua caligo utrobique, et alieno molliorum siderum aspectu, maligna, ac pruina tantum albicans lux. Media vero terrarum, qua Solis orbita est, exusta flammis et cremata, cominus vapore torretur. Circa duae tantum, inter exustam et rigentes, temperantur: eaeque ipsae inter se non perviae, propter incendium sideris. Ita terrae tres partes abstulit caelum: Oceani rapina in incerto est.

Sed et relicta nobis una portio, haud scio an etiam in maiore damno sit. Idem siquidem Oceanus infusus in multos (ut dicemus) sinus, adeo vicino accessu interna maria allatrat, ut centum quindecim millibus passuum Arabicus sinus distet ab Aegyptio mari: Caspius vero CCCLXXV millibus a Pontico. Idem interfusus intrat per tot maria, quibus Africam, Europam, Asiamque dispescit, quantum terrarum occupat? Computetur etiam nunc mensura tot fluminum, tantarum paludum: addantur et lacus, et stagna. Iam elata in caelum, et ardua aspectu quoque iuga: iam silvae, vallesque praeruptae, et solitudines, et mille causis deserta detrahantur. Hae tot portiones terrae, immo vero, ut plures tradidere, mundi punctus, (neque enim est aliud in universo:) haec est materia gloriae nostrae, haec sedes: hic honores gerimus, hic exercemus imperia, hic opes cupimus, hic tumultuamur humanum genus, hic instauramus bella etiam civilia, mutuisque caedibus laxiorem facimus terram. Et ut publicos gentium furores transeam, haec in qua conterminos pellimus, furtoque vicini cespitem nostro solo adfodimus, ut qui latissime rura metatus fuerit, ultraque fines exegerit accolas, quota terrarum parte gaudeat? vel cum ad mensuram avaritiae suae propagaverit, quam tandem portionem eius defunctus obtineat!

LXIX. Mediam esse mundi totius haud dubiis constat argumentis; sed clarissime aequinoctii paribus horis. Nam nisi in medio esset, aequales dies noctesque haberi non posse deprehendunt et dioptrae, quae vel maxime id confirmant: cum aequinoctiali tempore ex eadem linea ortus occasusque cernatur, et solstitialis exortus per suam lineam, brumalisque occasus. Quae accidere nullo modo possent, nisi in centro sita esset.

LXX. Tres autem circuli supra dictis zonis implexi, inaequalitates temporum distinguunt: solstitialis a parte Signiferi excelsissima nobis, ad septemtrionalem plagam versus: contraque ad alium polum brumalis: item medio ambitu Signiferi orbis incedens aequinoctialis.

LXXI. Reliquorum, quae miramur, causa in ipsius terrae figura est: quam globo similem, et cum ea aquas, iisdem intelligitur argumentis. Sic enim fit haud dubie, ut nobis septemtrionalis plagae sidera nunquam occidant; contra meridianae nunquam oriantur: rursusque haec illis non cernantur, attollente se contra medios visus terrarum globo. Septemtriones non cernit Troglodytice, et confinis Aegyptus: nec Canopum Italia, et quem vocant Berenices crinem; item quem sub Divo Augusto cognominavere Caesaris thronon, insignes ibi stellas. Adeoque manifesto assurgens fastigium curvatur, ut Canopus quartam fere partem signi unius supra terram eminere Alexandriae intuentibus videatur: eadem a Rhodo terram quodammodo ipsam stringere: in Ponto omnino non cernatur, ubi maxime sublimis septemtrio. Idem a Rhodo absconditur, magisque Alexandriae. In Arabia Novembri mense prima vigilia occultus, secunda se ostendit: in Meroe solstitio vesperi paulisper apparet, paucisque ante exortum Arcturi diebus pariter cum die

cernitur. Navigantium haec maxime cursus deprehendunt, in alia adverso, in alia prono mari: subitoque conspicuis, atque ut e freto emergentibus, quae in anfractu pilae latuere, sideribus. Neque enim (ut dixere aliqui) mundus hoc polo excelsiore se attollit: aut undique cernerentur haec sidera: verum haec eadem quibusque proximis sublimiora creduntur: eademque demersa longinquis: utque nunc sublimis in deiectu positis videtur hic vertex, sic illam terrae devexitatem transgressis, illa se attollunt, residentibus quae hic excelsa fuerant: quod nisi in figura pilae, accidere non posset.

LXXII. Ideoque defectus Solis ac Lunae vespertinos orientis incolae non sentiunt: nec matutinos ad occasum habitantes: meridianos vero saepius. Nobili apud Arabiam Magni Alexandri victoria, Luna defecisse noctis secunda hora prodita est: eademque in Sicilia exoriens. Solis defectum, Vipsanio et Fonteio Coss. qui fuere ante paucos annos, factum pridie Kalendas Maias, Campania hora diei inter septimam et octavam sensit: Corbulo dux in Armenia inter horam diei decimam et undecimam prodidit visum, circuitu globi alia et aliis detegente et occultante. Quod si plana esset terra, simul omnia apparerent cunctis, noctesque non iierent inaequales: nam aeque aliis, quam in medio sitis, paria duodecim horarum intervalla cernerentur, quae nunc in omni parte simili modo congruunt.

LXXIII. Ideo nec nox diesque quaevis eadem toto orbe simul est, opposito globi noctem, aut ambitu diem afferente. Multis hoc cognitum experimentis. In Africa Hispaniaque, Turrium Hannibalis; in Asia vero propter piraticos terrores, simili specularum praesidio excitato: in queis praenuntiativos ignes sexta hora diei accensos, saepe compertum est, tertia noctis a tergo ultimis visos. Eius-

dem Alexandri cursor Philonides, ex Sicyone Elin mille et ducenta stadia novem diei confecit horis: indeque, quamvis declivi itinere, tertia noctis hora remensus est saepius. Causa, quod eunti cum Sole iter erat: eundem remeans obvium contrario praetervertebat occursu. Qua de causa ad occasum navigantes, quamvis brevissimo die, vincunt spatia nocturnae navigationis, ut Solem ipsum comitantes.

LXXIV. Vasaque horoscopa non ubique eadem sunt usui, in trecentis stadiis, aut, ut longissime, in quingentis, mutantibus semet umbris Solis. Itaque umbilici (quem gnomonem appellant) umbra, in Aegypto meridiano tempore, aequinoctii die, paulo plus quam dimidiam gnomonis mensuram efficit. In urbe Roma nona pars gnomonis deest umbrae. In oppido Ancone superest quinta. Decima in parte Italiae, quae Venetia appellatur, eisdem horis umbra gnomoni par fit.

LXXV. Simili modo tradunt in Syene oppido, quod est supra Alexandriam quinque millibus stadiorum, solstitii die medio nullam umbram iaci: puteumque eius experimenti gratia factum, totum illuminari. Ex quo apparere, tum Solem illi loco supra verticem esse: quod et in India supra flumen Hypasin fieri tempore eodem Onesicritus scripsit. Constatque in Berenice urbe Troglodytarum, et inde stadiis quatuor millibus DCCCXX in eadem gente, Ptolemaide oppido, quod in margine Rubri maris ad primos elephantorum venatus conditum est, hoc idem ante solstitium quadragenis quinis diebus, totidemque postea fieri; et per eos XC dies in meridiem umbras iaci. Rursus in Meroe (Insula haec caputque gentis Aethiopum, quinque millibus stadiorum a Syene in amne Nilo habitatur:) bis anno absumi umbras, Sole duodevicesimam Tauri partem, et quartamdecimam Leonis obtinente. In Indiae gente Ore-

tum, mons est Maleus nomine, iuxta quem umbrae aestate in austrum, hieme in septemtrionem iaciuntur. Quindecim tantum noctibus ibi apparet septemtrio. In eadem India Patalis celeberrimo portu, Sol dexter oritur, umbrae in meridiem cadunt. Septemtrionem, ibi Alexandro morante, annotatum prima tantum noctis parte aspici. Onesicritus dux eius scripsit, quibus in locis Indiae umbrae non sint, septemtrionem non conspici, et ea loca appellari Ascia: nec horas dinumerari ibi.

LXXVI. At in tota Troglodytice, umbras bis quadraginta quinque diebus in anno Eratosthenes in contrarium cadere prodidit.

LXXVII. Sic fit, ut vario lucis incremento, in Meroe longissimus dies XII horas aequinoctiales, et octo partes unius horae colligat: Alexandriae vero XIV horas: in Italia quindecim: in Britannia XVII; ubi aestate lucidae noctes, haud dubie repromittunt id, quod cogit ratio credi; solstitii diebus accedente Sole propius verticem mundi, angusto lucis ambitu, subiecta terrae continuos dies habere senis mensibus; noctesque e diverso ad brumam remoto. Quod fieri in insula Thule, Pytheas Massiliensis scripsit, sex dierum navigatione in septemtrionem a Britannia distante: quidam vero et in Mona, quae distat a Camalduno Britanniae oppido circiter ducentis millibus, affirmant.

LXXVIII. Umbrarum hanc rationem, et quam vocant gnomonicen, invenit Anaximenes Milesius, Anaximandri (de quo diximus) discipulus: primusque horologium, quod appellant sciothericon, Lacedaemone ostendit.

LXXIX. Ipsum diem alii aliter observavere. Babylonii inter duos Solis exortus: Athenienses inter duos occasus: Umbri a meridie in meridiem: vulgus omne a luce ad tenebras: sacerdotes Romani, et

qui diem diffiniere civilem: item Aegyptii, et Hipparchus, a media nocte in mediam. Minora autem intervalla esse lucis inter ortus Solis iuxta solstitia, quam aequinoctia, apparet: quia positio Signiferi circa media sui obliquior est; iuxta solstitium vero rectior.

LXXX. Contexenda sunt his caelestibus nexa causis. Namque Aethiopas vicini sideris vapore torreri, adustisque similes gigni, barba et capillo vibrato, non est dubium. Et adversa plaga mundi, atque glaciali, candida cute esse gentes, flavis promissas crinibus: truces vero ex caeli rigore has, illas mobilitate hebetes: ipsoque crurum argumento, illis in supera succum revocari, natura vaporis: his in inferas partes depelli, humore deciduo. Hic graves feras, illic varias effigies animalium provenire, et maxime alitum, et in multas figuras gigni volucres. Corporum autem proceritatem utrobique: illic ignium nisu, hic humoris alimento. Medio vero terrae salubris utrimque mixtura, fertilis ad omnia tractus, magna et in colore temperies, ritus molles, sensus liquidus, ingenia foecunda, totiusque naturae capacia. Iisdem imperia, quae nunquam extimis gentibus fuerint: sicut ne illae quidem his paruerint, avulsae, ac pro immanitate naturae urgentis illas, solitariae.

LXXXI. Babyloniorum placita motus terrae, hiatusque, et cetera omnia, vi siderum existimant fieri; sed illorum trium, quibus fulmina assignant: fieri autem, meantium cum Sole, aut congruentium, et maxime circa quadrata mundi. Praeclara quaedam esse et immortalis in eo, si credimus, divinitas perhibetur Anaximandro Milesio Physico: quem ferunt Lacedaemoniis praedixisse, ut urbem ac tecta custodirent: instare enim motum terrae, cum et urbs tota eorum corruit, et Taygeti montis magna pars ad formam puppis eminens abrupta, cladem insuper

eam ruina pressit. Perhibetur et Pherecydi Pythagorae doctori alia coniectatio, sed et illa divina, haustu aquae e puteo praesensisse, ac praedixisse ibi terrae motum. Quae si vera sunt, quantum a Deo tandem videri possunt tales distare, dum vivant? Et haec quidem arbitrio cuiusque existimanda relinquantur: ventos in causa esse non dubium reor. Neque enim unquam intremiscunt terrae, nisi sopito mari, caeloque adeo tranquillo, ut volatus avium non pendeant, subtracto omni spiritu qui vehit: nec unquam, nisi post ventos, condito scilicet in venas et cava eius occulto flatu. Neque aliud est in terrae tremor, quam in nube tonitruum: nec hiatus aliud, quam cum fulmen erumpit, incluso spiritu luctante, et ad libertatem exire nitente.

LXXXII. Varie itaque quatitur, et mira eduntur opera: alibi prostratis moenibus, alibi hiatu profundo haustis, alibi egestis molibus, alibi emissis amnibus: nonnunquam etiam ignibus, calidisve fontibus, alibi averso fluminum cursu. Praecedit vero comitaturque terribilis sonus, alias murmur similius mugitibus, aut clamori humano, armorumve pulsantium fragori: pro qualitate materiae excipientis: formaque vel cavernarum, vel cuniculi, per quem meat: exilius grassante in angusto; eodem rauco in recurvis, resultante in duris, fervente in humidis, fluctuante in stagnantibus: item fremente contra solida. Itaque et sine motu saepe editur sonus. Nec simplici modo quatitur, sed tremit vibratque. Hiatus vero alias remanet, ostendens quae sorbuit, alias occultat ore compresso, rursusque ita inducto solo, ut nulla vestigia exstent, urbibus plerumque devoratis, agrorumque tractu hausto. Maritima autem maxime quatiuntur. Nec montuosa tali malo carent. Exploratum est mihi, Alpes Apenninumque saepius tremuisse. Et autumno ac vere terrae crebrius mo-

entur, sicut fiunt fulmina. Ideo Galliae et Aegytus minime quatiuntur: quoniam hic aestatis cau-a obstat, illic hiemis. Item noctu saepius, quam nterdiu. Maximi autem motus exsistunt matutini espertinique: sed propinqua luce crebri: interdiu utem circa meridiem. Fiunt et Solis Lunaeque deectu, quoniam tempestates tunc sopiuntur. Praeciue vero, cum sequitur imbrem aestus, imbresve estum.

LXXXIII. Navigantes quoque sentiunt non dubia oniectura, sine flatu intumescente fluctu subito aut uatiente icti. Intremunt vero et in navibus posita, eque quam in aedificiis, crepituque praenuntiant. Quin et volucres non impavidae sedentes. Est et in caelo signum, praeceditque motu futuro, aut interdiu, aut paulo post occasum sereno, ceu tenuis linea nubis in longum porrectae spatium. Est et in puteis turbidior aqua, nec sine odoris taedio.

LXXXIV. Sicut in iisdem est remedium, quale et crebri specus praebent: conceptum enim spiritum exhalant: quod in certis notatur oppidis, quae minus quatiuntur, crebris ad eluviem cuniculis cavata. Multoque sunt tutiora in iisdem illis quae pendent: sicut Neapoli in Italia intelligitur; parte eius, quae solida est, ad tales casus obnoxia. Tutissimi sunt aedificiorum fornices, anguli quoque parietum, alterno pulsu renitente. Et latere terreno facti parietes minore noxa quatiuntur. Magna differentia est et in ipso genere motus: pluribus siquidem modis quatitur. Tutissimum est, cum vibrat crispante aedificiorum crepitu: et cum intumescit assurgens, alternoque motu residet: innoxium et cum concurrentia tecta contrario ictu arietant; quoniam alter motus alteri renititur. Undantis inclinatio, et fluctus more quaedam volutatio infesta est: aut cum in unam partem totus se motus impellit. Desinunt au-

tem tremores, cum ventus emersit: sin vero duravere, non ante quadraginta dies sistuntur: plerumque et tardius, utpote cum quidam annuo et biennio spatio duraverint.

LXXXV. Factum est semel, quod equidem in Etruscae disciplinae voluminibus inveni, ingens terrarum portentum, L. Marcio, Sex. Iulio Coss. in agro Mutinensi. Namque montes duo inter se concurrerunt, crepitu maximo assultantes, recedentesque, inter eos flamma fumoque in caelum exeunte interdiu, spectante e via Aemilia magna equitum Romanorum, familiarumque, et viatorum multitudine. Eo concursu villae omnes elisae: animalia permulta, quae intra fuerant, exanimata sunt, anno ante sociale bellum: quod haud scio an funestius terrae ipsi Italiae fuerit, quam civilia. Non minus mirum ostentum et nostra cognovit aetas, anno Neronis principis supremo, sicut in rebus eius exposuimus, pratis oleisque intercedente via publica, in contrarias sedes transgressis, in agro Marrucino, praediis Vectii Marcelli equitis Romani, res Neronis procurantis.

LXXXVI. Fiunt simul cum terrae motu et inundationes maris, eodem videlicet spiritu infusi, ac terrae sidentis sinu recepti. Maximus terrae memoria mortalium exstitit motus, Tiberii Caesaris principatu, XII urbibus Asiae una nocte prostratis. Creberrimus Punico bello, intra eundem annum septies atque quinquagies nuntiatus Romam. Quo quidem anno ad Trasymenum lacum dimicantes, maximum motum neque Poeni sensere, nec Romani. Nec vero simplex malum, aut in ipso tantum motu periculum est: sed par aut maius ostento. Nunquam urbs Roma tremuit, ut non futuri eventus alicuius id praenuntiatum esset.

LXXXVII. Eadem nascentium causa terrarum est,

cum idem ille spiritus attollendo potens solo, non valuit erumpere. Nascuntur enim nec fluminum tantum invectu, sicut Echinades insulae ab Acheloo amne congestae, maiorque pars Aegypti a Nilo; in quam a Pharo insula noctis et diei cursum fuisse Homero credimus: sed et recessu maris, sicut eidem de Circeiis. Quod accidisse et in Ambraciae portu decem millium passuum intervallo; et Atheniensium quinque millium ad Piraeeum memoratur: et Ephesi, ubi quondam aedem Dianae alluebat. Herodoto quidem si credimus, mare fuit supra Memphim usque ad Aethiopum montes: itemque a planis Arabiae. Mare et circa Ilium, et tota Teuthrania, quaque campos intulerit Maeander.

LXXXVIII. Nascuntur et alio modo terrae, ac repente in aliquo mari emergunt, velut paria secum faciente natura; quaeque hauserit hiatus, alio loco reddente.

LXXXIX. Clarae iam pridem insulae, Delos et Rhodos, memoriae produntur enatae. Postea minores, ultra Melon Anaphe: inter Lemnum et Hellespontum Nea: inter Lebedum et Teon Halone: inter Cycladas, Olympiadis CXXXV anno quarto, Thera et Therasia. Inter easdem post annos CXXX Hiera, eademque Automate. Et ab duobus stadiis post annos CX in nostro aevo, M. Iunio Silano, L. Balbo Coss. a. d. VIII Idus Iulias, Thia. Ante nos et iuxta Italiam inter Aeolias insulas, item iuxta Cretam emersit e mari MMD passuum una cum calidis fontibus: altera Olympiadis CLXIII anno tertio, in Tusco sinu; flagrans haec violento cum flatu. Proditurque memoriae, magna circa illam multitudine piscium fluitante, confestim exspirasse, quibus ex his cibus fuisset. Sic et Pithecusas in Campano sinu ferunt ortas. Mox in his montem Epopon, cum repente flamma ex eo emicuisset, campestri aequa-

tum planitie. In eadem et oppidum haustum profundo: alioque motu terrae stagnum emersisse: et alio, provolutis montibus insulam exstitisse Prochytam.

XC. Namque et hoc modo insulas rerum natura fecit. Avellit Siciliam Italiae, Cyprum Syriae, Euboeam Boeotiae, Euboeae Atalantem et Macrin, Besbycum Bithyniae, Leucosiam Sirenum promontorio.

XCI. Rursus abstulit insulas mari, iunxitque terris: Antissam Lesbo, Zephyrium Halicarnasso, Aethusam Myndo, Dromiscon et Pernen Mileto, Narthecusam Parthenio promontorio. Hybanda quondam insula Ioniae, CC nunc a mari abest stadiis. Syrien Ephesus in mediterranea habet: Derasidas et Sophoniam vicina ei Magnesia. Epidaurus et Oricum insulae esse desierunt.

XCII. In totum abstulit terras, primum omnium ubi Atlanticum mare est, si Platoni credimus, immenso spatio. Mox interno, quae videmus hodie, mersam Acarnaniam Ambracio sinu, Achaiam Corinthio, Europam Asiamque Propontide et Ponto. Ad hoc perrupit mare Leucada, Antirrhium, Hellespontum, Bosphoros duos.

XCIII. Atque ut sinus et stagna praeteream, ipsa se comest terra: devoravit Cybotum altissimum montem, cum oppido Curite: Sipylum in Magnesia: et prius in eodem loco clarissimam urbem, quae Tantalis vocabatur. Galanis et Gamales urbium in Phoenice agros cum ipsis: Phegium Aethiopiae iugum excelsissimum: tanquam non infida grassarentur et litora.

XCIV. Pyrrham et Antissam circa Maeotim Pontus abstulit: Elicen et Buram in sinu Corinthio, quarum in alto vestigia apparent. Ex insula Cea amplius triginta millia passuum abrupta subito cum plurimis mortalium rapuit. Et in Sicilia dimidiam Tyn-

darida urbem, ac quidquid ab Italia deest. Similiter in Boeotia et Eleusina.

XCV. Motus enim terrae sileantur, et quidquid est, ubi saltem busta urbium exstant: simul ut terrae miracula potius dicamus, quam scelera naturae. Et hercule non caelestia enarratu difficiliora fuerint. Metallorum opulentia tam varia, tam dives, tam foecunda, tot seculis suboriens, cum tantum quotidie orbe toto populentur ignes, ruinae, naufragia, bella, fraudes: tantum vero luxuria, et tot mortales conterant: gemmarum pictura tam multiplex, lapidum tam discolores maculae, interque eos candor alicuius, praeter lucem omnia excludens: medicatorum fontium vis: ignium tot locis emicantium perpetua tot seculis incendia: spiritus letales alibi, aut scrobibus emissi, aut ipso loci situ mortiferi; alibi volucribus tantum, ut Soracte vicino Urbi tractu: alibi praeter hominem ceteris animantibus: nonnunquam et homini, ut in Sinuessano agro, et Puteolano: spiracula vocant, alii Charoneas scrobes, mortiferum spiritum exhalantes. Item in Hirpinis Amsancti, ad Mephitis aedem, locum, quem qui intravere, moriuntur. Simili modo Hierapoli in Asia, Matris tantum Magnae sacerdoti innoxium. Alibi fatidici specus, quorum exhalatione temulenti futura praecinunt, ut Delphis, nobilissimo oraculo. Quibus in rebus quid possit aliud causae afferre mortalium quispiam, quam diffusae per omne naturae subinde aliter atque aliter numen erumpens?

XCVI. Quaedam vero terrae ad ingressus tremunt, sicut in Gabiensi agro, non procul urbe Roma, iugera ferme ducenta, equitantium cursu: similiter in Reatino.

Quaedam insulae semper fluctuant, sicut in agro Caecubo, et eodem Reatino, Mutinensi, Statoniensi. In Vadimonis lacu, et ad Cutilias aquas opaca silva,

quae nunquam die ac noctu eodem loco visitur. In Lydia quae vocantur Calaminae, non ventis solum, sed etiam contis quo libeat impulsae, multorum civium Mithridatico bello salus. Sunt et in Nymphaeo parvae, Saltuares dictae: quoniam in symphoniae cantu ad ictus modulantium pedum moventur. In Tarquiniensi lacu magno Italiae, duo nemora circumferunt, nunc triquetram figuram edentes, nunc rotundam complexu, ventis impellentibus; quadratam nunquam.

XCVII. Celebre fanum habet Veneris Paphos, in cuius quandam aream non impluit. Item in Nea, oppido Troadis, circa simulacrum Minervae. In eodem et relicta sacrificia non putrescunt.

XCVIII. Iuxta Harpasa oppidum Asiae cautes stat horrenda, uno digito mobilis: eadem, si toto corpore impellatur, resistens. In Taurorum peninsula in civitate Parasino terra est, qua sanantur omnia vulnera. At circa Asson Troadis lapis nascitur, quo consumuntur omnia corpora: Sarcophagus vocatur. Duo sunt montes iuxta flumen Indum: alteri natura est, ut ferrum omne teneat, alteri ut respuat. Itaque si sint clavi in calciamento, vestigia avelli in altero non posse, in altero sisti. Locris et Crotone pestilentiam nunquam fuisse, nec ullo terrae motu laboratum, annotatum est. In Lycia vero semper a terrae motu XL dies serenos esse. In agro Arpano frumentum satum non nascitur. Ad aras Mucias in Veiente, et apud Tusculanum, et in silva Ciminia loca sunt, in quibus in terram depacta non detrahuntur. In Crustumino natum foenum ibi noxium, extra salubre est.

XCIX. Et de aquarum natura complura dicta sunt: sed aestus maris accedere et reciprocare, maxime mirum: pluribus quidem modis, verum causa in Sole, Lunaque. Bis inter duos exortus Lunae af-

fluunt, bisque remeant, vicenis quaternisque semper horis. Et primum attollente se cum ea mundo intumescentes, mox a meridiano caeli fastigio vergente in occasum residentes: rursusque ab occasu subter caeli ima, et meridiano contraria, accedente, inundantes: hinc donec iterum exoriatur, se resorbentes. Nec unquam eodem tempore, quo pridie, reflui; ut ancillante sidere, trahenteque secum avido haustu maria, et assidue aliunde, quam pridie, exoriente: paribus tamen intervallis reciproci, senisque semper horis, non cuiusque diei aut noctis, aut loci, sed aequinoctialibus: ideoque inaequales vulgarium horarum spatio, utcunque plures in eas aut diei aut noctis illarum mensurae cadunt, et aequinoctio tantum pares ubique. Ingens argumentum, plenumque lucis ac vocis etiam diurnae, hebetes esse, qui negent subtermeare sidera, ac rursus eadem resurgere: similemque terris, imo vero universae naturae exinde faciem, in iisdem ortus occasusque operibus: non aliter sub terra manifesto sideris cursu, aliove effectu, quam cum praeter oculos nostros feratur.

Multiplex etiamnum lunaris differentia, primumque septenis diebus. Quippe modici nova ad dividuam aestus, pleniores ab ea exundant, plenaque maxime fervent. Inde mitescunt. Pares ad septimam primis: iterumque alio latere dividua augentur. In coitu Solis pares plenae. Eadem Aquilonia, et a terris longius recedente mitiores, quam cum in austros digressa, propiore nisu vim suam exercet. Per octonos quoque annos ad principia motus et paria incrementa centesimo Lunae revocantur ambitu, augente ea cuncta: Solis annuis causis, duobus aequinoctiis maxime tumentes, et autumnali amplius, quam verno: inanes vero bruma, et magis solstitio. Nec tamen in ipsis, quos dixi, temporum articulis:

sed paucis post diebus: sicuti neque in plena aut novissima, sed postea: nec statim ut Lunam mundus ostendat occultetve, aut media plaga declinet; verum duabus fere horis aequinoctialibus serius: tardiore semper ad terras omnium, quae geruntur in caelo, effectu cadente, quam visu, sicuti fulguris, et tonitrus, et fulminum.

Omnes autem aestus in Oceano maiora integunt spatia inundantque, quam in reliquo mari: sive quia totum in universitate animosius est, quam in parte; sive quia magnitudo aperta sideris vim laxe grassantis efficacius sentit, eandem angustiis arcentibus. Qua de causa nec lacus, nec amnes similiter moventur. Octogenis cubitis supra Britanniam intumescere aestus Pytheas Massiliensis auctor est. Interiora autem maria terris clauduntur, ut portu. Quibusdam tamen in locis spatiosior laxitas ditioni paret: utpote cum plura exempla sint, in tranquillo mari, nulloque velorum impulsu, tertio die ex Italia provectorum Uticam, aestu fervente. Circa litora autem magis quam in alto deprehenduntur hi motus: quoniam et in corpore extrema pulsum venarum, id est, spiritus magis sentiunt. In plerisque tamen aestuariis propter dispares siderum in quoque tractu exortus, diversi exsistunt aestus, tempore, non ratione, discordes, sicut in Syrtibus.

C. Et quorundam tamen privata natura est, velut Tauromenitani euripi saepius, et in Euboea septies die ac nocte reciprocantis. Aestus idem triduo in mense consistit, septima, octava, nonaque Luna. Gadibus, qui est delubro Herculis proximus, fons inclusus ad putei modum, alias simul cum Oceano augetur minuiturque, alias vero utrumque contrariis temporibus. Eodem in loco alter, Oceani motibus consentit. In ripa Baetis oppidum est, cuius putei crescente aestu minuuntur, augescunt decedente,

mediis temporum immobiles. Eadem natura in Hispali oppido uni puteo, ceteris vulgaris. Et Pontus semper extra meat in Propontidem, introrsus in Pontum nunquam refluo mari.

CI. Omnia plenilunio maria purgantur: quaedam et stato tempore. Circa Messanam et Mylas fimo similia exspuuntur in litus purgamenta: unde fabula, Solis boves ibi stabulari. His addit (ut nihil, quod equidem noverim, praetereum) Aristoteles, nullum animal nisi aestu recedente exspirare. Observatum id multum in Gallico Oceano, et dumtaxat in homine compertum.

CII. Quo vera coniectatio exsistit, haud frustra spiritus sidus Lunam existimari. Hoc esse quod terras saturet, accedensque corpora impleat, abscedens inaniat. Ideo cum incremento eius augeri conchylia; et maxime spiritum sentire, quibus sanguis non sit. Sed et sanguinem hominum etiam cum lumine eius augeri ac minui: frondes quoque ac pabula (ut suo loco dicetur) sentire, in omnia eadem penetrante vi.

CIII. Itaque Solis ardore siccatur liquor: et hoc esse masculum sidus accepimus, torrens cuncta sorbensque.

CIV. Sic mari late patenti saporem incoqui salis, aut quia exhausto inde dulci tenuique, quod facillime trahat vis ignea, omne asperius crassiusque linquatur: ideo summa aequorum aqua dulciorem profundam: hanc esse veriorem causam asperi saporis, quam quod mare terrae sudor sit aeternus: aut quia plurimum ex arido misceatur illi vapore: aut quia terrae natura sicut medicatas aquas inficiat. Est in exemplis, Dionysio Siciliae tyranno, cum pulsus est ea potentia, accidisse prodigium, ut uno die in portu dulcesceret mare.

E contrario ferunt Lunae femineum ac molle si-

dus, atque nocturnum solvere humorem, et trahere, non auferre. Id manifestum esse, quod ferarum occisa corpora in tabem visu suo resolvat: somnoque sopitis torporem contractum in caput revocet, glaciem refundat, cunctaque humifico spiritu laxet. Ita pensari naturae vices, semperque sufficere, aliis siderum elementa cogentibus, aliis vero fundentibus. Sed in dulcibus aquis Lunae alimentum esse, sicut in marinis Solis.

CV. Altissimum mare XV stadiorum Fabianus tradit. Alii in Ponto ex adverso Coraxorum gentis (vocant *Βαθέα* Ponti) trecentis fere a continenti stadiis immensam altitudinem maris tradunt, vadis nunquam repertis.

CVI. Mirabilius id faciunt aquae dulces, iuxta mare ut fistulis emicantes. Nam nec aquarum natura a miraculis cessat. Dulces mari invehuntur, leviores haud dubie. Ideo et marinae, quarum natura gravior, magis invecta sustinent. Quaedam vero et dulces inter se supermeant alias. Ut in Fucino lacu invectus amnis, in Lario Addua, in Verbano Ticinus, in Benaco Mincius, in Sevino Ollius, in Lemanno Rhodanus; hic trans Alpes, superiores in Italia, multorum millium transitu hospitales suas tantum, nec largiores, quam intulere, aquas evehentes. Proditum hoc et in Oronte amne Syriae, multisque aliis.

Quidam vero odio maris subeunt vada, sicut Arethusa fons Syracusanus, in quo redduntur iacta in Alpheum, qui per Olympiam fluens, Peloponnesiaco litori infunditur. Subeunt terras, rursusque redduntur, Lycus in Asia, Erasinus in Argolica, Tigris in Mesopotamia. Et quae in Aesculapii fonte Athenis immersa sunt, in Phalerico redduntur. Et in Atinate campo fluvius mersus post XX M. pass. exit: et in Aquileiensi Timavus.

Nihil in Asphaltite Iudaeae lacu, qui bitumen gignit, mergi potest, nec in Armeniae maioris Arethusa: is quidem nitrosus pisces alit. In Salentino iuxta oppidum Manduriam lacus ad margines plenus, neque exhaustis aquis minuitur, neque infusis augetur. In Ciconum flumine, et in Piceno lacu Velino lignum deiectum, lapideo cortice obducitur: et in Surio Colchidis flumine, adeo ut lapidem plerumque durans adhuc integat cortex. Similiter in Silaro, ultra Surrentum, non virgulta modo immersa, verum et folia lapidescunt, alias salubri potu eius aquae. In exitu paludis Reatinae saxum crescit. Et in Rubro mari oleae, virentesque frutices enascuntur.

Sed et fontium plurimorum natura mira est fervore. Idque etiam in iugis Alpium, ipsoque in mari inter Italiam et Aenariam, ut in Baiano sinu, et in Liri fluvio, multisque aliis. Nam dulcis haustus in mari plurimis locis; ut ad Chelidonias insulas, et Aradum, et in Gaditano Oceano. Patavinorum aquis calidis herbae virentes innascuntur: Pisanorum ranae: ad Vetulonios in Etruria non procul a mari pisces. In Casinate fluvius appellatur Scatebra, frigidus, abundantior aestate. In eo, ut in Arcadiae Stymphali, enascuntur aquatiles musculi. In Dodone Iovis fons cum sit gelidus, et immersas faces exstinguat, si exstinctae admoveantur, accendit. Idem meridie semper deficit; qua de causa Ἀναπαυόμενον vocant. Mox increscens ad medium noctis exuberat: ab eo rursus sensim deficit. In Illyriis supra fontem frigidum expansae vestes accenduntur. Iovis Hammonis stagnum interdiu frigidum, noctibus fervet. In Troglodytis fons Solis appellatur dulcis, circa meridiem maxime frigidus: mox paulatim tepescens, ad noctis media fervore et amaritudine infestatur.

Padi fons mediis diebus aestivis velut interquiescens semper aret. In Tenedo insula fons, semper a

tertia noctis hora in sextam ab aestivo solstitio exundat. Et in Delo insula Inopus fons eodem, quo Nilus, modo, ac pariter cum eo decrescit augeturque. Contra Timavum amnem insula parva in mari est cum fontibus calidis, qui pariter cum aestu maris crescunt, minuunturque. In agro Pitinate trans Apenninum fluvius Novanus omnibus solstitiis torrens, bruma siccatur.

In Falisco omnis aqua pota candidos boves facit: in Boeotia amnis Melas oves nigras: Cephissus ex eodem lacu profluens, albas: rursus nigras Penius: rufasque iuxta Ilium Xanthus, unde et nomen amni. In Ponto fluvius Astaces rigat campos, in quibus pastae nigro lacte equae gentem alunt. In Reatino fons Neminie appellatus, alio atque alio loco exoritur, annonae mutationem significans. Brundisii in portu fons incorruptas praestat aquas navigantibus. Lyncestis aqua, quae vocatur acidula, vini modo temulentos facit. Item in Paphlagonia, et in agro Caleno. In Andro insula, templo Liberi patris, fontem Nonis Ianuariis semper vini sapore fluere Mucianus ter Consul credit: *Διὸς Θεοδοσία* vocatur. Iuxta Nonacrin in Arcadia Styx, nec odore differens, nec colore, epota illico necat. Item in Libroso Taurorum colle tres fontes, sine remedio, sine dolore mortiferi. In Carrinensi Hispaniae agro duo fontes iuxta fluunt, alter omnia respuens, alter absorbens. In eadem gente alius, aurei coloris omnes ostendit pisces, nihil extra illam aquam ceteris differentes. In Comensi iuxta Larium lacum, fons largus, horis singulis semper intumescit ac residet. In Cydonea insula ante Lesbon fons calidus, vere tantum fluit. Lacus Sinnaus in Asia circumnascente absinthio inficitur. Colophone in Apollinis Clarii specu lacuna est, cuius potu mira redduntur oracula, bibentium breviore vita. Amnes retro fluere et nostra vidit aetas,

Neronis principis annis supremis, sicut in rebus eius retulimus.

Iam omnes fontes aestate quam hieme gelidiores esse, quem fallit? Sicut illa permira naturae opera, aes et plumbum in massa mergi, dilatata fluitare: eiusdemque ponderis alia sidere, alia invehi. Onera in aqua facilius moveri. Scyrium lapidem, quamvis grandem innatare, eundemque comminutum mergi. Recentia cadavera ad vadum labi, intumescentia attolli. Inania vasa haud facilius, quam plena extrahi. Pluvias salinis aquas utiliores esse, quam reliquas: nec fieri salem, nisi admixtis dulcibus. Marinas tardius gelare, celerius accendi. Hieme mare calidius esse, autumno salsius. Omne oleo tranquillari. Et ob id urinantes ore spargere, quoniam mitiget naturam asperam, lucemque deportet. Nives in alto mari non cadere. Cum omnis aqua deorsum feratur, exsilire fontes: atque etiam in Aetnae radicibus flagrantis in tantum, ut quinquagena et centena millia passuum arenas flammarum globo eructet.

CVII. Iamque et ignium, quod est naturae quartum elementum, reddamus aliqua miracula. Sed primum ex aquis.

CVIII. In Commagenes urbe Samosatis stagnum est, emittens limum (maltham vocant) flagrantem. Cum quid attigit solidi, adhaeret: praeterea tactu sequitur fugientes. Sic defendêre muros oppugnante Lucullo: flagrabatque miles armis suis. Aquis etiam accenditur. Terra tantum restingui docuere experimenta.

CIX. Similis est natura naphthae: ita appellatur circa Babyloniam, et in Astacenis Parthiae, profluens, bituminis liquidi modo. Huic magna cognatio ignium, transiliuntque protinus in eam undecunque visam. Ita ferunt a Medea pellicem crema-

tam, postquam sacrificatura ad aras accesserat, corona igne rapta.

CX. Verum in montium miraculis, ardet Aetna noctibus semper, tantoque aevo ignium materia sufficit, nivalis hibernis temporibus, egestumque cinerem pruinis operiens. Nec in illo tantum natura saevit, exustionem terris denuntians. Flagrat in Phaselide mons Chimaera, et quidem immortali diebus ac noctibus flamma. Ignem eius accendi aqua, exstingui vero terra, aut foeno, Cnidius Ctesias tradit. Eadem in Lycia Hephaestii montes, teda flammante tacti, flagrant adeo, ut lapides quoque rivorum, et arenae in ipsis aquis ardeant: aliturque ignis ille pluviis. Baculo si quis ex iis accenso traxerit sulcos, rivos ignium sequi narrant. Flagrat in Bactris Cophanti noctibus vertex. Flagrat in Medis, et Sittacene, confinio Persidis: Susis quidem ad Turrim albam, e XV caminis, maximo eorum et interdiu. Campus Babyloniae flagrat, quadam veluti piscina iugeri magnitudine. Item Aethiopum iuxta Hesperium montem, stellarum modo campi noctu nitent. Similiter in Megalopolitanorum agro; tametsi internus sit ille, iucundus, frondemque densi supra se nemoris non adurens. Et iuxta gelidum fontem semper ardens Nymphaei crater dira Apolloniatis suis portendit, ut Theopompus tradidit. Augetur imbribus, egeritque bitumen temperandum fonte illo ingustabili: alias omni bitumine dilutius. Sed quis haec miretur? in medio mari Hiera insula Aeolia iuxta Italiam cum ipso mari arsit per aliquot dies sociali bello, donec legatio Senatus piavit. Maximo tamen ardet incendio Theôn ochema dictum, Aethiopum iugum, torrentesque Solis ardoribus flammas egerit. Tot locis, tot incendiis rerum natura terras cremat.

CXI. Praeterea cum sit huius unius elementi ratio

foecunda, seque ipsa pariat, et minimis crescat scintillis, quid fore putandum est in tot rogis terrae? Quae est illa natura, quae voracitatem in toto mundo avidissimam sine damno sui pascit? Addantur iis sidera innumera, ingensque Sol. Addantur humani ignes, et lapidum quoque insiti naturae, attrita inter se ligna, iam nubium et origines fulminum. Excedit profecto omnia miracula, ullum diem fuisse, quo non cuncta conflagrarent: cum specula quoque concava adversa Solis radiis facilius etiam accendant, quam ullus alius ignis. Quid quod innumerabiles parvi, sed naturales scatent? In Nymphaeo exit e petra flamma, quae pluviis accenditur. Exit et ad aquas Scantias. Haec quidem invalida, cum transit, nec longe in alia materia durans. Viret aeterno hunc fontem igneum contegens fraxinus. Exit in Mutinensi agro statis Vulcano diebus. Reperitur apud auctores, subiectis Ariciae arvis, si carbo deciderit, ardere terram. In agro Sabino et Sidicino unctum flagrare lapidem. In Salentino oppido Egnatia, imposito ligno in saxum quoddam ibi sacrum, protinus flammam exsistere. In Laciniae Iunonis ara sub dio sita, cinerem immobilem esse, perflantibus undique procellis.

Quin et repentinos exsistere ignes, et in aquis, et in corporibus etiam humanis. Trasymenum lacum arsisse totum: Servio Tullio dormienti in pueritia, ex capite flammam emicuisse: L. Marcio in Hispania interemtis Scipionibus concionanti, et milites ad ultionem exhortanti, arsisse simili modo, Valerius Antias narrat. Plura mox et distinctius; nunc enim quadam mixtura rerum omnium exhibentur miracula. Verum egressa mens interpretationem naturae, festinat legentium animos per totum orbem velut manu ducere.

CXII. Pars nostra terrarum, de qua memoro, am-

bienti (ut dictum est) Oceano velut innatans, longissime ab ortu ad occasum patet, hoc est, ab India ad Herculis columnas Gadibus sacratas, octuagies quinquies centena, sexaginta octo mill. pass. ut Artemidoro auctori placet. Ut vero Isidoro, nonagies octies centena, et decem et octo M. Artemidorus adiicit amplius, a Gadibus circuitu sacri promontorii ad promontorium Artabrum, quo longissime fons procurrit Hispaniae, CCCCXCI. Id mensurae duplici currit via. A Gange amne ostioque eius, quo se in Eoum Oceanum effundit, per Indiam Parthyenenque ad Myriandrum urbem Syriae, in Issico sinu positam, quinquagies bis centena, quindecim M. pass. Inde proxima navigatione Cyprum Insulam, Pataram Lyciae, Rhodum, Astypalaeam in Carpathio mari insulas, Laconicae Taenarum, Lilybaeum Siciliae, Calarim Sardiniae, vicies et semel centena, tria M. pass. Deinde Gades duodecies centena, et quinquaginta M. pass. Quae mensura universa ab eo mari efficit octogies quinquies centena, LXVIII M. pass.

Alia via, quae certior, itinere terreno maxime patet, a Gange ad Euphratem amnem quinquagies et semel centena M. pass. et LXIX. Inde Cappadociae Mazaca, CCCXIX. M. Inde per Phrygiam, Cariam, Ephesum, CCCCXV M. ab Epheso per Aegeum pelagus Delum, CC. Isthmum, CCXII quingenti. Inde terra, et Lechaico mari et Corinthiaco sinu Patras Peloponnesi, XC M. Leucadem LXXXVII millia quingenti: Corcyram totidem: Acroceraunia centum triginta duo millia quingenti: Brundisium LXXXVIII millia quingenti: Romam CCCLX millia. Alpes usque ad Scingomagum vicum DXIX. Per Galliam ad Pyrenaeos montes Illiberim DCCCCXXVII. Ad Oceanum et Hispaniae oram CCCXXXI. Traiectu Gadis septem millia quingenti. Quae mensura Artemidori ratione efficit octuagies novies centena, XXXXV.

Latitudo autem terrae a meridiano situ ad septemtrionem, dimidio fere minor colligitur, quadragies quater centena LXXXX millia. Quo palam fit, quantum et hinc vapor abstulerit, et illinc rigor. Neque enim deesse arbitror terris, aut non esse globi formam; sed inhabitabilia utrinque incomperta esse. Haec mensura currit a litore Aethiopici Oceani, qua modo habitatur, ad Meroen, decies centena millia. Inde Alexandriam, duodecies centena millia quinquaginta. Rhodum, DLXIII. Gnidum, LXXXVII millia quingenti. Con, XXV millia. Samum, C millia. Chium, LXXXXIV millia. Mitylenen, LXV millia. Tenedon, XCIV millia. Sigeum promontorium, XII millia quingenti. Os Ponti, CCCXII millia, quingenti. Carambim promontorium, CCCL. Os Maeotidis, CCCXII millia, quingenti. Ostium Tanais, CCLXXV mill. qui cursus compendiis maris brevior fieri potest, LXXXIX mill. Ab ostio Tanais nihil modicum diligentissimi auctores fecere: Artemidorus ulteriora incomperta existimavit, cum circa Tanaim Sarmatarum gentes degere fateretur ad septemtriones versas. Isidorus adiecit duodecies centena millia quinquaginta, usque ad Thulen: quae coniectura divinationis est. Ego non minore, quam proxime dicto spatio, Sarmatarum fines nosci intelligo. Et alioquin quantum esse debet, quod innumerabiles gentes subinde sedem mutantes capiat? Unde ulteriorem mensuram inhabitabilis plagae multo esse maiorem arbitror. Nam et a Germania immensas insulas non pridem compertas, cognitum habeo.

De longitudine ac latitudine haec sunt, quae digna memoratu putem. Universum autem hunc circuitum Eratosthenes, in omnium quidem literarum subtilitate, et in hac utique praeter ceteros solers, quem cunctis probari video, ducentorum quinquaginta duorum millium stadiûm prodidit. Quae men-

sura Romana computatione efficit trecenties quindecies centena millia pass. Improbum ausum: verum ita subtili argumentatione comprehensum, ut pudeat non credere. Hipparchus et in coarguendo eo, et in reliqua omni diligentia mirus, adiicit stadiorum paulo minus XXV millia.

Alia Dionysodoro fides: neque enim subtraham exemplum vanitatis Graecae maximum. Melius hic fuit, Geometrica scientia nobilis. Senecta diem obiit in patria. Funus duxere ei propinquae, ad quas pertinebat hereditas. Eae cum secutis diebus iusta peragerent, invenisse dicuntur in sepulcro epistolam Dionysodori nomine ad superos scriptam: Pervenisse eum a sepulcro ad infimam terram, esseque eo stadiorum quadraginta duo millia. Nec defuere Geometrae, qui interpretarentur, significare epistolam, a medio terrarum orbe missam, quo deorsum ab summo longissimum esset spatium, et idem pilae medium. Ex quo consecuta computatio est, ut circuitu esse ducenta quinquaginta duo millia stadiorum pronuntiarent.

CXIII. Harmonica ratio, quae cogit rerum naturam sibi ipsam congruere, addit huic mensurae stadiorum XII millia; terramque nonagesimam sextam totius mundi partem facit.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER III.

Hactenus de situ, et miraculis terrae, aquarumque, et siderum, ac ratione universitatis, atque mensura. Nunc de partibus: quanquam infinitum id quoque existimatur, nec temere sine aliqua reprehensione tractatum: haud ullo in genere venia iustiore, si modo minime mirum est, hominem genitum non omnia humana novisse. Quapropter auctorem neminem unum sequar; sed ut quemque verissimum in quaque parte arbitrabor. Quoniam commune ferme omnibus fuit, ut eos quisque diligentissime situs diceret, in quibus ipse prodebat: ideo nec culpabo, aut coarguam quenquam. Locorum nuda nomina, et quanta dabitur brevitate ponentur, claritate causisque dilatis in suas partes: nunc enim sermo de toto est. Quare sic accipi velim, ut si vidua fama sua nomina, qualia fuere primordio ante res ullas gestas, nuncupentur; et sit quaedam in his nomenclatura quidem, sed mundi rerumque naturae.

Terrarum orbis universus in tres dividitur partes, Europam, Asiam, Africam. Origo ab occasu Solis et Gaditano freto, qua irrumpens Oceanus Atlanticus in maria interiora diffunditur. Hinc intranti dextra

Africa est, laeva Europa: inter has Asia est. Termini amnes, Tanais, et Nilus. Quindecim M. pass. in longitudinem, quas diximus, fauces Oceani patent, quinque M. in latitudinem, a vico Mellaria Hispaniae ad promontorium Africae Album, auctore Turranio Gracili iuxta genito. T. Livius, ac Nepos Cornelius latitudinis tradiderunt, ubi minus, VII M. pass. ubi vero plurimum, X M. Tam modico ore tam immensa aequorum vastitas panditur. Nec profunda altitudo miraculum minuit. Frequentes quippe taeniae candicantis vadi carinas territant. Qua de causa Limen interni maris multi eum locum appellavere. Proximis autem faucibus utrinque impositi montes coercent claustra: Abila Africae, Europae Calpe, laborum Herculis metae. Quam ob causam indigenae columnas eius Dei vocant: creduntque perfossas exclusa antea admisisse maria, et rerum naturae mutasse faciem.

1. Primum ergo de Europa altrice victoris omnium gentium populi, longeque terrarum pulcherrima quam plerique merito non tertiam portionem fecere verum aequam; in duas partes, ab amne Tanai ad Gaditanum fretum, universo orbe diviso. Oceanus hoc quod dictum est spatio Atlanticum mare infundens, et avido meatu terras, quaecunque venientem expavere, demergens: resistentes quoque flexuoso litorum anfractu lambit: Europam vel maxime recessibus crebris excavans; sed in quatuor praecipuos sinus. Quorum primus a Calpe Hispaniae extimo (ut dictum est) monte, Locros et Brutium usque promontorium immenso ambitu flectitur.

II. In eo prima Hispania terrarum est, ulterior appellata, eadem Baetica. Mox a fine Urgitano citerior, eademque Tarraconensis ad Pyrenaea iuga. Ulterior in duas, per longitudinem, provincias dividitur. Siquidem Baeticae latere septemtrionali prae-

tenditur Lusitania, amne Ana discreta. Ortus hic Laminitano agro citerioris Hispaniae: et modo se in stagna fundens, modo in angustias resorbens, aut in totum cuniculis condens, et saepius nasci gaudens, in Atlanticum Oceanum effunditur. Tarraconensis autem hinc affixa Pyrenaeo, totoque eius latere decurrens, et simul ad Gallicum Oceanum Iberico a mari transversa se pandens, Solorio monte, et Oretanis iugis, Carpetanisque, et Asturum, a Baetica atque Lusitania distinguitur.

III. Baetica, a flumine eam mediam secante cognominata, cunctas provinciarum diviti cultu, et quodam fertili ac peculiari nitore praecedit. Iuridici conventus ei quatuor, Gaditanus, Cordubensis, Astigitanus, Hispalensis. Oppida omnia numero CLXXV. In iis coloniae IX, municipia XVIII. Latio antiquitus donata XXIX, libertate VI, foedere III, stipendiaria CXX. Ex his digna memoratu, aut Latiali sermone dictu facilia, a flumine Ana, litore Oceani, oppidum Onoba, Aestuaria cognominatum: Interfluentes, Luxia, et Urium: Arenae montes: Baetis fluvius: Litus Corense inflexo sinu; cuius ex adverso Gades, inter insulas dicendae. Promontorium Iunonis, portus Baesippo. Oppida: Belon, Mellaria: fretum ex Atlantico mari. Carteia, Tartessos a Graecis dicta. Mons Calpe. Dein litore interno oppidum Barbesula cum fluvio. Item Salduba: oppidum Suel: Malaca cum fluvio, foederatorum. Dein Maenoba cum fluvio. Sexti Firmum cognomine Iulium, Selambina, Abdera. Murgis Baeticae finis. Oram eam universam originis Poenorum existimavit M. Agrippa. Ab Ana autem Atlantico Oceano obversa Bastulorum Turdulorumque est. In universam Hispaniam M. Varro pervenisse Iberos et Persas, et Phoenicas, Celtasque, et Poenos tradit. Lusum enim Liberi patris, aut Lysam cum eo bacchantem nomen dedisse Lusi-

taniae, et Pana praefectum eius universae. At quae de Hercule ac Pyrene, vel Saturno traduntur, fabulosa in primis arbitror.

Baetis in Tarraconensis provinciae, non ut aliqui dixere, Mentesa oppido, sed Tugiensi exoriens saltu, iuxta quem Tader fluvius, qui Carthaginiensem agrum rigat, Ilorci refugit Scipionis rogum: versusque in occasum, Oceanum Atlanticum provinciam adoptans petit, modicus primo, sed multorum fluminum capax, quibus ipse famam aquasque aufert. Baeticae primum ab Ossigitania infusus, amoeno blandus alveo crebris dextra laevaque accolitur oppidis.

Celeberrima inter hunc et Oceani oram in mediterraneo Segeda, quae Augurina cognominatur: Iu lia, quae Fidentia: Urgao, quae Alba: Ebura, quae Cerealis: Iliberi, quod Liberini: Ilipula, quae Laus Astigi, quod Iulienses: Vesci, quod Faventia: Singili, Attegua, Arialdunum, Agla minor, Baebro, Castra vinaria, Episibrium: Hippo nova, Illurco, Osca Escua, Succubo, Nuditanum, Tuati vetus; omnia Bastitaniae vergentis ad mare, conventus vero Cordubensis. Circa flumen ipsum, Ossigi, quod cognominatur Laconicum: Illiturgi, quod Forum Iulium Ipasturgi, quod Triumphale: Sitia: et XIV M. passuum remotum in mediterraneo, Obulco, quod Pontificense appellatur. Mox Ripepora foederatorum Sacili Martialium, Onoba. Et dextra, Corduba, colonia Patriciae cognomine: inde primum navigabili Baeti. Oppida: Carbulo, Decuma: fluvius Singulis, eodem Baetis latere incedens. Oppida Hispalensis conventus: Celti, Arua, Canama, Evia, Ilip cognomine Ilia: Italica. Et a laeva, Hispalis colonia, cognomine Romulensis. Ex adverso oppidum Osset, quod cognominatur Iulia Constantia: Vergentum, quod Iulii Genius: Orippo, Caura, Siarum Fluvius Menoba, et ipse a dextro latere infusus. A

inter aestuaria Baetis, oppidum Nebrissa, cognomine Veneria, et Colobona. Coloniae: Asta, quae Regia dicitur: et in mediterraneo Asido, quae Caesariana.

Singulis fluvius in Baetin, quo dictum est ordine, irrumpens, Astigitanam coloniam alluit, cognomine Augustam Firmam, ab ea navigabilis. Huius conventus sunt reliquae coloniae immunes: Tucci, quae cognominatur Augusta Gemella: Itucci, quae Virtus Iulia: Attubi, quae Claritas Iulia: Urso, quae Genua Urbanorum: inter quae fuit Munda cum Pompeii filio capta. Oppida libera: Astigi vetus, Ostippo. Stipendiaria: Callet, Calucula, Castra gemina, Ilipula minor, Merucra, Sucrana, Obulcula, Oningis. Ab ora venienti prope Menobam amnem et ipsum navigabilem, haud procul accolunt Alontigiceli, Alostigi.

Quae autem regio a Baeti ad fluvium Anam tendit extra praedicta, Baeturia appellatur, in duas divisa partes, totidemque gentes: Celticos, qui Lusitaniam attingunt, Hispalensis conventus: Turdulos, qui Lusitaniam et Tarraconensem accolunt, iura Cordubam petunt. Celticos a Celtiberis ex Lusitania advenisse manifestum est, sacris, lingua, oppidorum vocabulis, quae cognominibus in Baetica distinguuntur: Seriae adiicitur Fama Iulia: Nertobrigae, Concordia Iulia: Segidae, Restituta Iulia: Contributae Iulia, Ucultuniacum, quae et Turiga nunc est: Laconimurgi, Constantia Iulia: Teresibus Fortunales, et Callensibus Emanici. Praeter haec in Celtica, Acinippo, Arunda, Arunci, Turobrica, Lastigi, Alpesa, Saepone, Serippo. Altera Baeturia, quam diximus Turdulorum, et conventus Cordubensis, habet oppida non ignobilia: Arsam, Mellariam, Mirobricam: regionis Osintiadis, Sisaponem.

Gaditani conventus: civium Romanorum Regina: Latinorum, Regia Carissa, cognomine Aurelia: Urgia cognominata Castrum Iulium: item Caesaris Salutariensis. Stipendiaria: Besaro, Belippo, Barbesula, Lacippo, Baesippo, Callet, Cappagum, Oleastro, Itucci, Brana, Lacibi, Saguntia, Andorisae.

Porro longitudinem universam eius prodidit M. Agrippa CCCCLXV M. passuum: latitudinem CCLVII M. sed cum termini Carthaginem usque procederent; quae causa magnos errores computatione mensurae saepius parit, alibi mutato provinciarum modo, alibi itinerum auctis aut diminutis passibus. Incubuere maria tam longo aevo, alibi processere litora, torsere se fluminum aut correxere flexus. Praeterea aliunde aliis exordium mensurae est, et aliâ meatus: ita fit, ut nulli duo concinant. Baeticae longitudo nunc a Castulonis oppidi fine Gades, CCL M. et a Murgi maritima ora XXV M. pass. amplior. Latitudo a Carteiana ora CCXXXVI M. pass. Agrippam quidem in tanta viri diligentia, praeterque in hoc opere cura, cum orbem terrarum orbi spectandum propositurus esset, errasse quis credat, et cum eo Divum Augustum? Is namque complexam eum porticum ex destinatione et commentariis M. Agrippae a sorore eius inchoatam peregit.

IV. Citerioris Hispaniae, sicut complurium provinciarum, aliquantum vetus forma mutata est: utpote cum Pompeius Magnus trophaeis suis, quae statuebat in Pyrenaeo, DCCCLXXVI oppida ab Alpibus ad fines Hispaniae ulterioris in ditionem a se redacta testatus sit. Nunc universa provincia dividitur in conventus septem: Carthaginiensem, Tarraconensem, Caesaraugustanum, Cluniensem, Asturum, Lucensem, Bracarum. Accedunt insulae, quarum mentione seposita, praeter civitates contributas aliis

CCXCIV, provincia ipsa continet oppida CLXXIX. In iis colonias XII, oppida civium Romanorum XIII, Latinorum veterum XVIII, foederatorum unum, stipendiaria CXXXV.

Primi in ora Bastuli: post eos, quo dicetur ordine, intus recedentes Mentesani, Oretani, et ad Tagum Carpetani: iuxta eos Vaccaei, Vectones, et Celtiberi Arevaci. Oppida orae proxima: Urci, adscriptumque Baeticae Barea: regio Mavitania, mox Deitania, dein Contestania: Carthago nova, colonia; cuius a promontorio quod Saturni vocatur, Caesaream Mauritaniae urbem CLXXXVII M. pass. traiectus. Reliqua in ora: flumen Tader, colonia immunis Illici, unde Illicitanus sinus. In eam contribuuntur Icositani. Mox Latinorum Lucentum, Dianium stipendiarium: Sucro fluvius, et quondam oppidum, Contestaniae finis. Regio Edetania amoeno praetendente se stagno, ad Celtiberos recedens. Valentia colonia, III M. pass. a mari remota: flumen Turium, et tantundem a mari Saguntum, civium Romanorum oppidum, fide nobile: flumen Uduba: regio Ilergaonum. Iberus amnis navigabili commercio dives, ortus in Cantabris, haud procul oppido Iuliobrica, per CCCCL M. pass. fluens: navium per CCLX M. a Varia oppido capax: quem propter universam Hispaniam Graeci appellavere Iberiam. Regio Cossetania, flumen Subi: colonia Tarraco, Scipionum opus, sicut Carthago Poenorum. Regio Ilergetum, oppidum Subur: flumen Rubricatum, a quo Laletani et Indigetes. Post eos, quo dicetur ordine, intus recedentes radice Pyrenaei, Ausetani, Lacetani: perque Pyrenaeum Cerretani, dein Vascones. In ora autem colonia Barcino, cognomine Faventia. Oppida civium Romanorum: Baetulo, Iluro: flumen Larnum: Blandae: flumen Alba: Emporiae: geminum hoc, veterum incolarum, et Graecorum, qui Phocaeensium

fuere soboles. Flumen Tichis. Ab eo Pyrenaea Venus in latere promontorii altero, XL M.

Nunc per singulos conventus reddentur insignia praeter supra dicta. Tarracone disceptant populi XLIII, quorum celeberrimi, civium Romanorum Dertusani, Bisgargitani: Latinorum, Ausetani, Cerretani, qui Iuliani cognominantur, et qui Augustani: Edetani, Gerundenses, Gessorienses: Teari, qui Iulienses. Stipendiariorum: Aquicaldenses, Onenses, Baeculonenses.

Caesaraugusta colonia immunis, amne Ibero affusa, ubi oppidum ante vocabatur Salduba, regionis Edetaniae, recipit populos CLII. Ex his civium Romanorum Belitanos, Celsenses, ex colonia: Calaguritanos, qui Nassici cognominantur: Ilerdenses, Surdaonum gentis; iuxta quos Sicoris fluvius: Oscenses, regionis Vescitaniae: Turiasonenses, Latinorum veterum: Cascantenses, Ergavicenses, Graccuritanos, Leonicenses, Ossigerdenses. Foederatos, Tarragenses. Stipendiarios: Arcobricenses, Andologenses, Arocelitanos, Bursaonenses, Calaguritanos qui Fibularenses cognominantur, Complutenses, Carenses, Cincenses, Cortonenses, Damanitanos, Larnenses, Lursenses, Lumberitanos, Lacetanos, Lubienses, Pompelonenses, Segienses.

Carthaginem conveniunt populi LXV, exceptis insularum incolis. Ex colonia Accitana Gemellenses, et Libisosona cognomine Foroaugustana, quibus duabus ius Italiae datum: ex colonia Salariense oppidani Latii veteris Castulonenses, qui Caesari Venales appellantur: Setabitani, qui Augustani: Valerienses. Stipendiariorum autem celeberrimi: Alabanenses, Bastitani, Consaburenses, Dianenses, Egelestani, Ilorcitani, Laminitani, Mentesani qui et Oritani, Mentesani qui et Bastuli, Oretani qui et Germani cognominantur: caputque Celtiberiae Segobri-

genses: Carpetaniae, Toletani Tago flumini impositi: dein Viatienses, et Virgilienses.

In conventum Cluniensem Varduli ducunt populos XIV, ex quibus Albanenses tantum nominare libeat: Turmodigi quatuor, in quibus Segisamonenses, Segisameiulienses. In eundem conventum Carietes et Vennenses quinque civitatibus vadunt, quarum sunt Velienses. Eodem Pelendones Celtiberorum, quatuor populis; quorum Numantini fuere clari: sicut in Vaccaeorum XVIII civitatibus, Intercatienses, Pallantini, Lacobricenses, Caucenses. Nam in Cantabricis VII populis, Iuliobrica sola memoratur. In Autrigonum decem civitatibus, Tritium, et Virovesca. Arevacis nomen dedit fluvius Areva. Horum sex oppida: Saguntia, et Uxama, quae nomina crebro aliis in locis usurpantur: praeterea Segovia, et nova Augusta, Termes, ipsaque Clunia Celtiberiae finis. Ad Oceanum reliqua vergunt, Vardulique ex praedictis, et Cantabri.

Iunguntur his Asturum XXII populi, divisi in Augustanos, et Transmontanos, Asturica urbe magnifica. In his sunt Cigurri, Paesici, Lancienses, Zoelae. Numerus omnis multitudinis ad CCXL M. liberorum capitum.

Lucensis conventus populorum est XVI, praeter Celticos, et Lebunos, ignobilium ac barbarae appellationis: sed liberorum capitum ferme CLXVI M.

Simili modo Bracarum XXIV civitates CLXXV M. capitum: ex quibus praeter ipsos Bracaros, Bibali, Coelerini, Gallaeci, Hequaesi, Limici, Querquerni, citra fastidium nominentur.

Longitudo citerioris Hispaniae est, ad finem Castulonis a Pyrenaeo, sexcenta septem M. pass. et ora paulo amplius. Latitudo a Tarracone ad litus Olarsonis, CCCVII. E radicibus Pyrenaei, ubi cuneatur angustiis inter duo maria, paulatim deinde se

pandens, qua contingit ulteriorem Hispaniam, tantundem et amplius latitudini adiicit. Metallis plumbi, ferri, aeris, argenti, auri, tota ferme Hispania scatet: Citerior et specularibus lapidibus: Baetica et minio. Sunt et marmorum lapicidinae. Universae Hispaniae Vespasianus Imperator Augustus iactatus procellis Reipublicae Latii ius tribuit. Pyrenaei montes Hispanias Galliasque disterminant, promontoriis in duo diversa maria proiectis.

V. Narbonensis provincia appellatur pars Galliarum, quae interno mari alluitur, Braccata ante dicta, amne Varo ab Italia discreta, Alpiumque vel saluberrimis Romano imperio iugis. A reliqua vero Gallia latere septemtrionali, montibus Gebenna et Iura: agrorum cultu, virorum, morumque dignatione, amplitudine opum, nulli provinciarum postferenda, breviterque Italia verius quam provincia. In ora regio Sardonum, intusque Consuaranorum. Flumina: Tecum, Vernodubrum. Oppida: Illiberis, magnae quondam urbis tenue vestigium: Ruscino, Latinorum. Flumen Atax e Pyrenaeo Rubrensem permeans lacum: Narbo Martius, Dacumanorum colonia, XII M. pass. a mari distans, Flumina: Arauris, Liria. Oppida de cetero rara, praeiacentibus stagnis: Agatha quondam Massiliensium, et regio Volcarum Tectosagum: atque ubi Rhoda Rhodiorum fuit: unde dictus multo Galliarum fertilissimus Rhodanus amnis, ex Alpibus se rapiens per Lemannum lacum, segnemque deferens Ararim, nec minus seipso torrentes Isaram, et Druentiam. Libyca appellantur duo eius ora modica: ex his alterum Hispaniense, alterum Metapinum: tertium, idemque amplissimum, Massalioticum. Sunt auctores, et Heracleam oppidum in ostio Rhodani fuisse.

Ultra, fossae ex Rhodano C. Marii opere, et nomine insignes: Stagnum, Mastramela: oppidum,

Maritima Avaticorum: superque campi lapidei, Herculis proeliorum memoria: Regio Anatiliorum; et intus Desuviatium, Cavarumque. Rursus a mari Tricorium: et intus Tricollorum, Vocontiorum, et Segovellaunorum: mox Allobrogum. At in ora Massilia Graecorum, Phocaeensium, foederata. Promontorium Zao: Citharista portus. Regio Camatullicorum. Dein Suelteri, supraque Verrucini. In ora autem Athenopolis Massiliensium, Forum Iulii Octavanorum colonia, quae Pacensis appellatur, et Classica: amnis in ea Argenteus. Regio, Oxubiorum, Ligaunorumque: super quos Suetri, Quariates, Adunicates. At in ora oppidum Latinum Antipolis. Regio Deciatium: amnis Varus, ex Alpium monte Cema profusus.

In mediterraneo coloniae: Arelate Sextanorum, Beterrae Septimanorum, Arausio Secundanorum. In agro Cavarum Valentia, Vienna Allobrogum. Oppida Latina: Aquae Sextiae Salluviorum, Avenio Cavarum, Apta Iulia Vulgientium, Alebece Reiorum Apollinarium, Alba Helvorum, Augusta Tricastinorum: Anatilia, Aeria, Bormanni, Comacina, Cabellio, Carcasum Volcarum Tectosagum: Cessero, Carpentoracte Meminorum: Cenicenses, Cambolectri, qui Atlantici cognominantur: Forum Voconii, Glanum Livii, Lutevani, qui et Foroneronienses: Nemausum Arecomicorum, Piscenae, Ruteni, Sanagenses, Tolosani Tectosagum, Aquitaniae contermini: Tasconi, Tarusconienses, Umbranici: Vocontiorum civitatis foederatae duo capita, Vasio, et Lucus Augusti. Oppida vero ignobilia XIX, sicut XXIV Nemausiensibus attributa. Adiecit formulae Galba Imperator ex Inalpinis Avanticos, atque Bodionticos: quorum oppidum Dinia. Longitudinem provinciae Narbonensis CCLXX M. pass. Agrippa tradit, latitudinem CCXLVIII.

VI. Italia dehinc, primique eius Ligures: mox Etruria, Umbria, Latium, ubi Tiberina ostia, et Roma terrarum caput, XVI M. pass. intervallo a mari. Volscorum postea litus, et Campaniae: Picentinum inde, ac Lucanum, Brutiumque, quo longissime in meridiem, ab Alpium fine, lunatis iugis in maria excurrit Italia. Ab eo Graeciae ora, mox Salentini, Pediculi, Apuli, Peligni, Frentani, Marrucini, Vestini, Sabini, Picentes, Galli, Umbri, Etrusci, Veneti, Carni, Iapides, Istri, Liburni. Nec ignoro, ingrati ac segnis animi existimari posse merito, si breviter atque in transcursu ad hunc modum dicatur terra, omnium terrarum alumna eadem et parens: numine Deûm electa, quae caelum ipsum clarius faceret, sparsa congregaret imperia, ritusque molliret, et tot populorum discordes ferasque linguas, sermonis commercio contraheret: colloquia, et humanitatem homini daret: breviterque, una cunctarum gentium in toto orbe patria fieret. Sed quid agam? Tanta nobilitas omnium locorum, (quos quis attigerit?) tanta rerum singularum populorumque claritas tenet. Urbs Roma, vel sola in ea, et digna tam festa cervice facies, quo tandem narrari debet opere? Qualiter Campaniae ora per se, felixque illa ac beata amoenitas? ut palam sit, uno in loco gaudentis opus esse naturae. Iam vero tota ea vitalis ac perennis salubritatis caeli temperies, tam fertiles campi, tam aprici colles, tam innoxii saltus, tam opaca nemora, tam munifica silvarum genera, tot montium afflatus, tanta frugum et vitium olearumque fertilitas, tam nobilia pecori vellera, tot opima tauris colla, tot lacus, tot amnium fontiumque ubertas, totam eam perfundens, tot maria, portus, gremiumque terrarum commercio patens undique: et tanquam ad iuvandos mortales, ipsa avide in maria procurrens. Neque ingenia, ritusque, ac viros, et lingua manu-

que superatas commemoro gentes. Ipsi de ea iudicavere Graeci, genus in gloriam suam effusissimum, quotam partem ex ea appellando Graeciam magnam? Nimirum id, quod in mentione caeli fecimus, hac quoque in parte faciendum est, ut quasdam notas ac pauca sidera attingamus. Legentes tantum, quaeso, meminerint, ad singula toto orbe edisserenda festinari.

Est ergo folio maxime querno assimilata, multo proceritate amplior, quam latitudine: in laeva se flectens cacumine, et Amazonicae figura desinens parmae, ubi a medio excursu Cocinthos vocatur, per sinus lunatos duo cornua emittens, Leucopetram dextera, Lacinium sinistra. Patet longitudine ab Alpino fine Praetoriae Augustae, per Urbem Capuamque cursu meante, Rhegium oppidum in humero eius situm, a quo veluti cervicis incipit flexus, docies centena et viginti millia passuum: multoque amplior mensura fieret Lacinium usque, ni talis obliquitas in latus digredi videretur. Latitudo eius varia est: CCCCX millium inter duo maria, inferum et superum, amnesque Varum atque Arsiam: mediae, atque ferme circa urbem Romam, ab ostio Aterni amnis in Adriaticum mare influentis, ad Tiberina ostia, CXXXVI, et paulo minus a Castro novo Adriatici maris Alsium ad Tuscum aequor, haud ullo inde loco CCC in latitudinem excedens. Universae autem ambitus a Varo ad Arsiam tricies centena, et quinquaginta novem millia passuum efficit.

Abest a circumdatis terris, Istria ac Liburnia quibusdam locis centena M. pass. Ab Epiro et Illyrico quinquaginta. Ab Africa minus CC, ut auctor est M. Varro. Ab Sardinia CXX M. Ab Sicilia M. CCCCC. A Corsica minus LXXX. Ab Issa quinquaginta. Incedit per maria caeli regione ad meridiem quidem: sed si quis id diligenti subti-

litate exigat, inter sextam horam primamque brumalem. Nunc ambitum eius, urbesque enumerabimus. Qua in re praefari necessarium est, auctorem nos Divum Augustum secuturos, descriptionemque ab eo factam Italiae totius in regiones XI. sed ordine eo, qui litorum tractu fiet: urbium quidem vicinitates oratione utique praepropera servari non posse: itaque interiori in parte digestionem in literas eiusdem nos secuturos, coloniarum mentione signata, quas ille in eo prodidit numero. Nec situs originesque persequi facile est, Ingaunis Liguribus (ut ceteri omittantur) agro tricies dato.

VII. Igitur ab amne Varo Nicaea oppidum a Massiliensibus conditum: fluvius Padus: Alpes, populique Inalpini multis nominibus, sed maxime Capillati: oppidum Vediantiorum civitatis Cemelion: portus Herculis Monoeci, Ligustica ora. Ligurum celeberrimi ultra Alpes Salluvii, Deciates, Oxybii: citra, Veneni, et Caturigibus orti Vagienni, Statyelli, Vibelli, Magelli, Euburiates, Casmonates, Veliates, et quorum oppida in ora proxima dicemus. Flumen Retuba, oppidum Albium Intemelium: flumen Merula, oppidum Albium Ingaunum: portus Vadum Sabatium: flumen Porcifera, oppidum Genua: fluvius Feritor, portus Delphini: Tigulia intus: Segesta Tiguliorum: flumen Macra, Liguriae finis. A tergo autem supra dictorum omnium Apenninus mons Italiae amplissimus, perpetuis iugis ab Alpibus tendens ad Siculum fretum. Ab altero eius latere ad Padum amnem Italiae ditissimum, omnia nobilibus oppidis nitent: Libarna, Dertona colonia, Iria, Barderate, Industria, Pollentia Carrea, quod Potentia cognominatur: Forofulvi, quod Valentinum: Augusta Vagiennorum, Alba Pompeia, Asta, Aquis Statyellorum. Haec regio ex descriptione Augusti nona est. Patet ora Liguriae inter amnes Varum et Macram, CCXI M. passuum.

VIII. Adnectitur septimae, in qua Etruria est, ab amne Macra, ipsa mutatis saepe nominibus. Umbros inde exegere antiquitus Pelasgi: hos Lydi, a quorum rege Tyrrheni, mox a sacrifico ritu, lingua Graecorum Thusci sunt cognominati. Primum Etruriae oppidum Luna portu nobile. Colonia Luca a mari recedens, propiorque Pisae inter amnes Auserem et Arnum, ortae a Pelope Pisisque, sive a Teutanis, Graeca gente. Vada Volaterrana: fluvius Cecinna, Populonium Etruscorum quondam hoc tantum in litore. Hinc amnes Prille, mox Umbro navigiorum capax, et ab eo tractus Umbriae, portusque Telamon: Cossa Volcientium a populo Romano deducta: Graviscae, Castrum novum, Pyrgi. Caeretanus amnis, et ipsum Caere intus M. passuum quatuor, Agylla a Pelasgis conditoribus dictum: Alsium, Fregenae. Tiberis amnis a Macra CCLXXXIV M. pass. Intus coloniae: Falisca Argis orta (ut auctor est Cato,) quae cognominatur Etruscorum, Lucus Feroniae, Rusellana, Senensis, Sutrina. De cetero Aretini veteres, Aretini Fidentes, Aretini Iulienses, Amitinenses, Aquenses cognomine Taurini, Blerani, Cortonenses, Capenates, Clusini novi, Clusini veteres, Fluentini praefluenti Arno appositi, Fesulae, Ferentinum, Fescennia, Hortanum, Herbanum, Nepet, Novem pagi, Praefectura Claudia Foroclodii, Pistorium, Perusia, Suanenses, Saturnini, qui ante Aurinini vocabantur, Subertani, Statones, Tarquinienses, Tuscanienses, Vetulonienses, Veientani, Vesentini, Volaterrani, Volcentini cognomine Etrusci, Volsinienses. In eadem parte oppidorum veterum nomina retinent agri, Crustuminus, Caletranus.

IX. Tiberis antea Tybris appellatus, et prius Albula, e media fere longitudine Apennini, finibus Aretinorum profluit: tenuis primo, nec nisi piscinis cor-

rivatus emissusque, navigabilis, sicuti Tinia et Glanis influentes in eum, novenorum ita conceptu dierum, si non adiuvent imbres. Sed Tiberis propter aspera et confragosa, ne sic quidem, praeterquam trabibus verius quam ratibus, longe meatibus fertur, per centum quinquaginta millia passuum non procul Tiferno, Perusiaque, et Ocriculo, Etruriam ab Umbris ac Sabinis: mox citra tredecim millia passuum Urbis, Veientem agrum a Crustumino, dein Fidenatem Latinumque a Vaticano dirimens: sed infra Aretinum Glanim duobus et quadraginta fluviis auctus, praecipuis autem Nare et Aniene, qui et ipse navigabilis Latium includit a tergo; nec minus tamen aquis ac tot fontibus in Urbem perductis: et ideo quamlibet magnarum navium ex Italo mari capax, rerum in toto orbe nascentium mercator placidissimus, pluribus prope solus, quam ceteri in omnibus terris amnes, accolitur, aspiciturque villis. Nullique fluviorum minus licet, inclusis utrinque lateribus: nec tamen ipse pugnat, quanquam creber ac subitis incrementis, et nusquam magis aquis quam in ipsa Urbe stagnantibus. Quinimmo vates intelligitur potius ac monitor, auctu semper religiosus verius, quam saevus.

Latium antiquum a Tiberi Circeios servatum est, mille passuum quinquaginta longitudine. Tam tenues primordio imperii fuere radices. Colonis saepe mutatis, tenuere alii aliis temporibus, Aborigines, Pelasgi, Arcades, Siculi, Aurunci, Rutuli. Et ultra Circeios Volsci, Osci, Ausones, unde nomen Latii processit ad Lirim amnem. In principio est Ostia, colonia a Romano rege deducta. Oppidum Laurentum, lucus Iovis Indigetis, amnis Numicius, Ardea a Danae Persei matre condita. Dein quondam Aphrodisium, Antium colonia, Astura flumen et insula. Fluvius Nymphaeus, Clostra Romana. Circeii quondam insu-

la immenso quidem mari circumdata, (ut creditur Homero) at nunc planitie. Mirum est, quod hac de re tradere hominum notitiae possumus. Theophrastus, qui primus externorum aliqua de Romanis diligentius scripsit: (nam Theopompus, ante quem nemo mentionem habuit, Urbem dumtaxat a Gallis captam dixit: Clitarchus ab eo proximus, legationem tantum ad Alexandrum missam:) hic iam plusquam et fama, Circeiorum insulae mensuram posuit stadia octoginta, in eo volumine, quod scripsit Nicodoro Atheniensium magistratu; qui fuit Urbis nostrae CCCCXL anno. Quidquid est ergo terrarum, praeter decem millia passuum prope ambitus, adnexum insulae, post eum annum accessit Italiae.

Aliud miraculum: A Circeiis palus Pomptina est, quem locum XXXIII urbium fuisse Mucianus ter Consul prodidit. Dein flumen Ufens, supra quod Terracina oppidum, lingua Volscorum Anxur dictum: et ubi fuere Amyclae, a serpentibus deletae. Dein locus speluncae, lacus Fundanus, Caieta portus. Oppidum Formiae, Hormiae prius olim dictum, ut existimavere, antiqua Laestrygonum sedes. Ultra fuit oppidum Pyrae: colonia Minturnae, Lyri amne divisa, Glani appellato. Oppidum Sinuessa, extremum in adiecto Latio, quam quidam Sinopen dixere vocitatam.

Hinc felix illa Campania est. Ab hoc sinu incipiunt vitiferi colles, et temulentia nobilis succo per omnes terras inclyto, atque (ut veteres dixere) summum Liberi Patris cum Cerere certamen. Hinc Setini et Caecubi protenduntur agri. His iunguntur Falerni, Caleni. Dein consurgunt Massici, Gaurani, Surrentinique montes. Ibi Laborini campi sternultur, et in delicias alicae populatur messis. Haec intora fontibus calidis rigantur: praeterque cetera si toto mari conchylio et pisce nobili annotantur. Nun-

quam generosior oleae liquor. Et hoc quoque certamen humanae voluptatis tenuere Osci, Graeci, Umbri, Thusci, Campani.

In ora Savo fluvius: Vulturnum oppidum cum amne, Liternum, Cumae Chalcidensium, Misenum, portus Baiarum, Bauli, lacus Lucrinus et Avernus, iuxta quem Cimmerium oppidum quondam. Dein Puteoli, colonia Dicaearchia dicti: postque Phlegraei campi, Acherusia palus Cumis vicina. Litore autem Neapolis Chalcidensium et ipsa, Parthenope a tumulo Sirenis appellata: Herculanium: Pompeii, haud procul aspectante monte Vesuvio, alluente vero Sarno amne: ager Nucerinus: et novem millia passuum a mari, ipsa Nuceria. Surrentum cum promontorio Minervae, Sirenum quondam sede. Navigatio a Circeiis duodeoctoginta millia passuum patet. Regio ea a Tiberi prima Italiae servatur, ex descriptione Augusti.

Intus coloniae: Capua ab campo dicta, Aquinum, Suessa, Venafrum, Sora, Teanum Sidicinum cognomine, Nola. Oppida: Abellinum, Aricia, Alba longa, Acerrani, Allifani, Atinates, Aletrinates, Anagnini, Atellani, Affilani, Arpinates, Auximates, Avellani, Alfaterni: et qui ex agro Latino, item Hernico, item Labicano cognominati: Bovillae, Calatiae, Casinum, Calenum, Capitulum Hernicum, Cereatini qui Mariani cognominantur: Corani a Dardano Troiano orti: Cubulterini, Castrimonienses, Cingulani: Fabienses, in monte Albano: Foropopulienses, ex Falerno: Frusinates, Ferentinates, Freginates, Fabraterni veteres, Fabraterni novi, Ficolenses, Foroappii, Forentani, Gabini, Interamnates Succasini, qui et Lirinates vocantur: Ilionenses, Lavinii, Norbani, Nomentani, Praenestini, urbe quondam Stephane dicta, Privernates, Setini, Signini, Suessulani, Telini, Trebulani cognomine Balinienses,

Trebani, Tusculani, Verulani, Veliterni, Ulubrenses, Ulvernates: superque Roma ipsa: cuius nomen alterum dicere, arcanis caerimoniarum nefas habetur: optimaque et salutari fide abolitum enuntiavit Valerius Soranus, luitque mox poenas. Non alienum videtur inserere hoc loco exemplum religionis antiquae, ob hoc maxime silentium institutae. Namque Diva Angerona, cui sacrificatur a. d. XII. Kalend. Ianuarii, ore obligato obsignatoque simulacrum habet.

Urbem tres portas habentem Romulus reliquit, aut (ut plurimas tradentibus credamus) quatuor. Moenia eius collegere ambitu Imperatoribus Censoribusque Vespasianis anno conditae DCCCXXVII pass. XIII M. CC. Complexa montes septem, ipsa dividitur in regiones quatuordecim, compita Larium CCLXV. Eiusdem spatium, mensura currente a milliario, in capite Romani fori statuto, ad singulas portas, quae sunt hodie numero triginta septem, ita ut duodecim semel numerentur, praetereanturque ex veteribus septem, quae esse desierunt, efficit passuum per directum XXX M. DCCLXV. Ad extrema vero tectorum cum castris Praetoriis ab eodem milliario per vicos omnium viarum mensura colligit paulo amplius septuaginta millia passuum. Quod si quis altitudinem tectorum addat, dignam profecto aestimationem concipiat, fateaturque nullius urbis magnitudinem in toto orbe potuisse ei comparari. Clauditur ab oriente aggere Tarquinii Superbi, inter prima opere mirabili. Namque eum muris aequavit, qua maxime patebat aditu plano. Cetero munita erat praecelsis muris, aut abruptis montibus, nisi quod exspatiantia tecta multas addidere urbes.

In prima regione praeterea fuere: in Latio clara oppida, Satricum, Pometia, Scaptia, Pitulum, Politorium, Tellene, Tifata, Caenina, Ficana, Crustumerium, Ameriola, Medullia, Corniculum, Satur-

nia, ubi nunc Roma est: Antipolis, quod nunc Ianiculum in parte Romae: Antemnae, Camerium, Collatia, Amitinum, Norbe, Sulmo: et cum his carnem in monte Albano soliti accipere populi Albenses, Albani, Aesolani, Acienses, Abolani, Bubetani, Bolani, Cusuetani, Coriolani, Fidenates, Foretii, Hortenses, Latinienses, Longulani, Manates, Macrales, Mutucumenses, Munienses, Numinienses, Olliculani, Octulani, Pedani, Pollustini, Querquetulani, Sicani, Sisolenses, Tolerienses, Tutienses, Vimitellarii, Velienses, Venetulani, Vitellenses. Ita ex antiquo Latio LIII populi interiere sine vestigiis. In Campano autem agro Stabiae oppidum fuere usque ad Cn. Pompeium et L. Catonem Consules, pridie Kalend. Maii, quo die L. Sulla legatus bello sociali id delevit, quod nunc in villam abiit. Intercidit ibi et Taurania. Sunt et morientis Casilini reliquiae. Praeterea auctor est Antias, oppidum Latinorum Apiolas captum a L. Tarquinio rege, ex cuius praeda Capitolium is inchoaverit. A Surrento ad Silarum amnem triginta millia passuum ager Picentinus fuit Tuscorum, templo Iunonis Argivae ab Iasone condito insignis. Intus oppidum Salerni, Picentia.

X. A Silaro regio tertia, et ager Lucanus Brutiusque incipit: nec ibi rara incolarum mutatione. Tenuerunt eam Pelasgi, Oenotrii, Itali, Morgetes, Siculi, Graeciae maxime populi: novissime Lucani a Samnitibus orti duce Lucio. Oppidum Paestum, Graecis Posidonia appellatum: sinus Paestanus: oppidum Helia, quae nunc Velia. Promontorium Palinurum: a quo sinu recedente traiectus ad columnam Rhegiam centum M. pass. Proximum autem huic flumen Melpes: oppidum Buxentum, Graece Pyxus: Laüs amnis: fuit et oppidum eodem nomine. Ab eo Brutium litus: oppidum Blanda, flumen Batum: portus Parthenius Phocensium: sinus Vibonensis,

locus Clampetiae: oppidum Temsa, a Graecis Temese dictum: et Crotoniensium Terina, sinusque ingens Terinaeus. Oppidum Consentia, intus. In peninsula fluvius Acheron, a quo oppidani Acherontini. Hippo, quod nunc Vibonem Valentiam appellamus: Portus Herculis, Metaurus amnis, Tauroentum oppidum, Portus Orestis, et Medma. Oppidum Scyllaeum, Cratais fluvius, mater (ut dixere) Scyllae. Dein columna Rhegia: Siculum fretum, ac duo adversa promontoria: ex Italia Caenys, ex Sicilia Pelorum, duodecim stadiorum intervallo. Unde Rhegium duodecim M. D. pass. Inde Apennini silva Sila, promontorium Leucopetra XII M. pass. Ab ea Locri cognominati a promontorio Zephyrio, absunt a Silaro CCCIII M. passuum.

Et includitur Europae sinus primus, in eoque maria nuncupantur: unde irrumpit Atlanticum, ab aliis magnum: qua intrat, Porthmos a Graecis, a nobis Gaditanum fretum: cum intravit, Hispanum, quatenus Hispanias illuit: ab aliis Ibericum, aut Balearicum: mox Gallicum ante Narbonensem provinciam: hinc Ligusticum. Ab eo ad Siciliam insulam Tuscum: quod ex Graecis alii Notium, alii Tyrrhenum, e nostris plurimi Inferum vocant. Ultra Siciliam ad Salentinos, Ausonium Polybius appellat. Eratosthenes autem inter ostium Oceani et Sardiniam quidquid est, Sardoum. Inde ad Siciliam Tyrrhenum. Ab hac Cretam usque Siculum: ab ea Creticum.

XI. Insulae per haec maria primae omnium Pityusae a Graecis dictae, a frutice pineo: nunc Ebusus vocatur utraque, civitate foederata, angusto freto interfluente: patent XLVI M. pass. Absunt a Dianio septingentis stadiis: totidem Dianium per continentem a Carthagine nova. Tantundem a Pityusis in altum, Baleares duae, et Sucronem versus Co-

lubraria. Baleares funda bellicosas, Graeci Gymnasias dixere. Maior centum mill. passuum longitudine, circuitu vero CCCLXXV M. Oppida habet civium Romanorum Palmam et Pollentiam: Latina, Cinium, et Cunici: et foederatum, Bocchorum fuit. Ab ea XXX M. pass. distat minor: longitudine, XL M. circuitu CL M. pass. Civitates habet, Iamnonem, Saniseram, Magonem. A maiore XII M. pass. in altum abest Capraria, insidiosa naufragiis: et e regione Palmae urbis, Maenariae, ac Tiquadra, et parva Hannibalis. Ebusi terra serpentes fugat, Colubrariae parit. Ideo infesta omnibus, nisi Ebusitanam terram inferentibus. Graeci Ophiusam dixere. Cuniculos Ebusus gignit, populantes Balearium messes. Sunt aliae XX ferme parvae mari vadoso.

Galliae autem ora, in Rhodani ostio, Metina: mox quae Blascon vocatur: tres Stoechades a vicinis Massiliensibus dictae propter ordinem, quas item nominant singulis vocabulis, Proten, et Mesen, quae et Pomponiana vocatur: tertia Hypaea. Ab his Sturium, Phoenice, Phila: Lero, et Lerina adversum Antipolim, in qua Vergoani oppidi memoria.

XII. In Ligustico mari est Corsica, quam Graeci Cyrnon appellavere, sed Tusco propior: a septemtrione in meridiem proiecta, longa passuum CL millia: lata maiore ex parte quinquaginta: circuitu CCCXXV M. Abest a vadis Volaterranis LXII M. pass. Civitates habet XXXIII, et colonias: Marianam, a C. Mario deductam: Aleriam, a Dictatore Sulla. Citra est Oglasa: intra vero sexaginta millia passuum a Corsica, Planaria a specie dicta, aequalis freto, ideoque navigiis fallax. Amplior Urgo, et Capraria, quam Graeci Aegilon dixere: item Aegilium: et Dianium, quam Artemisiam: ambae contra Cosanum litus: et Barpana, Maenaria, Columbaria, Venaria. Ilva cum ferri metallis, circuitu centum mil-

lia, a Populonio decem, a Graecis Aethalia dicta. Ab ea Planasia XXXVIII M. Ab his ultra Tiberina ostia in Antiano Astura, mox Palmaria, Sinonia, et adversum Formias Pontiae. In Puteolano autem sinu Pandataria, Prochyta: non ab Aeneae nutrice, sed quia profusa ab Aenaria erat. Aenaria ipsa a statione navium Aeneae, Homero Inarime dicta, Graecis Pithecusa, non a simiarum multitudine, (ut aliqui existimavere) sed a figlinis doliorum. Inter Pausilypum et Neapolim Megaris: mox a Surrento octo millibus passuum distantes, Tiberii principis arce nobiles Capreae, circuitu quadraginta millium passuum.

XIII. Mox Leucothea: extraque conspectum, pelagus Africum attingens, Sardinia, minus octo millibus passuum a Corsicae extremis, etiamnum angustias eas arctantibus insulis parvis, quae Cunicularíae appellantur: itemque Phintonis, et Fossae: a quibus fretum ipsum Taphros nominatur. Sardinia ab oriente patens, CLXXXVIII millia passuum: ab occidente, CLXXV millia: a meridie, LXXVII millia: a septemtrione, CXXV: circuitu DLXV millia: abest ab Africa Caralitano promontorio ducenta millia, a Gadibus quatuordecies centena. Habet et a Gorditano promontorio duas insulas, quae vocantur Herculis: a Sulcensi, Enosin: a Caralitano, Ficariam. Quidam haud procul ab ea etiam Berelidas ponunt, et Collodem, et quam vocant Heras lutra. Celeberrimi in ea populorum, Ilienses, Balari, Corsi. Oppidorum XVIII, Sulcitani, Valentini, Neapolitani, Bosenses, Caralitani civium Romanorum, et Norenses. Colonia autem una, quae vocatur ad turrim Libysonis. Sardiniam ipsam Timaeus Sandaliotim appellavit ab effigie soleae, Myrsilus Ichnusam a similitudine vestigii. Contra Paestanum sinum Leucasia est, a Sirene ibi sepulta appellata.

Contra Veliam, Pontia, et Iscia, utraeque uno nomine Oenotrides, argumentum possessae ab Oenotriis Italiae. Contra Vibonem parvae, quae vocantur Ithacesiae, ab Ulyssis specula.

XIV. Verum ante omnes claritate Sicilia, Sicania Thucydidi dicta, Trinacria pluribus, aut Triquetra, a triangula specie: circuitu patens, ut auctor est Agrippa, DCXVIII M. pass. quondam Brutio agro cohaerens, mox interfuso mari avulsa XV M. in longitudinem freto, in latitudinem autem MD pass. iuxta columnam Rhegiam. Ab hoc dehiscendi argumento, Rhegium Graeci nomen dedere oppido, in margine Italiae sito. In eo freto est scopulus Scylla: item Charybdis, mare vorticosum: ambo clara saevitia. Ipsius Triquetrae, ut diximus, promontorium Pelorus vocatur, adversus Scyllam vergens in Italiam: Pachynum in Graeciam, CCCCXL M. ab eo distante Peloponneso: Lilybaeum in Africam CLXXX M. intervallo a Mercurii promontorio: et a Caralitano Sardiniae CXC M. Inter se autem haec promontoria ac latera distant his spatiis. Terreno itinere a Peloro Pachynum CXCI M. pass. Inde Lilybaeum CC M. inde Pelorum, CLXX. Coloniae ibi quinque: urbes ac civitates LXIII. A Peloro mare Ionium ora spectante, oppidum Messana civium Romanorum, qui Mamertini vocantur. Promontorium Drepanum: colonia Tauromenium, quae antea Naxos, flumen Asines: mons Aetna nocturnis mirus incendiis. Crater eius patet ambitu stad. XX Favilla Tauromenium et Catinam usque pervenit fervens: fragor vero ad Maronem et Gemellos colles. Scopuli tres Cyclopum, portus Ulyssis, colonia Catina. Flumina : Symaethum, Terias. Intus Laestrygonii campi. Oppida: Leontini, Megaris: amnis Pantagies. Colonia Syracusae, cum fonte Arethusa. Quanquam et Temenitis, et Archidemia, et Magaea, et Cya-

ne, et Milichie fontes in Syracusano potantur agro. Portus Naustathmus, flumen Elorum, promontorium Pachynum: a qua fronte Siciliae flumen Hirminium, oppidum Camarina, fluvius Gelas, oppidum Acragas, quod Agrigentum nostri dixere. Thermae colonia: amnes Achates, Mazara, Hypsa. Selinus oppidum. Lilybaeum ab eo promontorium, Drepana, mons Eryx. Oppida: Panhormum, Solus, Himera cum fluvio, Cephaloedis, Aluntium, Agathyrnum, Tyndaris colonia, oppidum Mylae, et unde coepimus, Pelorus.

Intus, Latinae conditionis, Centuripini, Netini, Segestani. Stipendiarii, Assorini, Aetnenses, Agyrini, Acestaei, Acrenses, Bidini, Cetarini, Cacyrini, Drepanitani, Ergetini, Echetlienses, Erycini, Entellini, Etini, Enguini, Gelani, Galatini, Halesini, Hennenses, Hyblenses, Herbitenses, Herbessenses, Herbulenses, Halicyenses, Hadranitani, Imacarenses, Ichanenses, Ietenses, Mutustratini, Magellini, Murgentini, Mutycenses, Menanini, Naxii, Noaei, Petrini, Paropini, Phtinthienses, Semellitani, Scherini, Selinuntii, Symaethii, Talarenses, Tissinenses, Triocalini, Tiracienses, Zanclaei Messeniorum in Siculo freto.

Insulae sunt in Africam versae: Gaulos, Melita a Camerina LXXXIV M. pass. a Lilybaeo CXIII, Cosyra, Hieronesos, Caene, Galata, Lopadusa, Aethusa, quam alii Aegusam scripserunt: Bucinna: et a Solunte LXXX M. Osteodes: contraque Paropinos Ustica. Citra vero Siciliam ex adverso Metauri amnis, XXV millibus ferme pass. ab Italia, VII Aeoliae appellatae. Eaedem Liparaeorum, Hephaestiades a Graecis, a nostris Vulcaniae: Aeoliae, quod Aeolus Iliacis temporibus ibi regnavit. Lipara cum civium Rom. oppido, dicta a Liparo rege, qui successit Aeolo: antea Melogonis, vel Meligunis, vocitata: abest XXV M.

pass. ab Italia, ipsa circuitu paulo minori. Inter hanc et Siciliam altera, antea Therasia appellata, nunc Hiera; quia sacra Vulcano est, colle in ea nocturnas evomente flammas. Tertia Strongyle, a Lipara M. pass. ad exortum Solis vergens, in qua regnavit Aeolus; quae a Lipara liquidiore flamma tantum differt: e cuius fumo, quinam flaturi sunt venti, in triduum praedicere incolae traduntur: unde ventos Aeolo paruisse existimatum. Quarta Didyme, minor quam Lipara. Quinta Ericusa. Sexta Phoenicusa, pabulo proximarum relicta. Novissima eademque minima, Euonymos. Hactenus de primo Europae sinu.

XV. A Locris Italiae frons incipit, Magna Graecia appellata, in tres sinus recedens Ausonii maris; quoniam Ausones tenuere primi: patet octoginta sex M. pass. ut auctor est Varro. Plerique LXXV M. fecere. In ea ora flumina innumera, sed memoratu digna a Locris Sagra, et vestigia oppidi Caulonis, Mystia, Consilinum castrum, Cocinthum, quod esse longissimum Italiae promontorium aliqui existimant. Dein sinus Scylaceus: et Scylacium, Scylletium Atheniensibus, cum conderent, dictum: quem locum occurrens Terinaeus sinus peninsulam efficit: et in ea portus, qui vocatur Castra Hannibalis, nusquam angustiore Italia: XX M. passuum latitudo est. Itaque Dionysius maior intercisam eo loco adiicere Siciliae voluit. Amnes ibi navigabiles: Carcines, Crotalus, Semirus, Arocha, Targines. Oppidum intus Petilia: mons Clibanus, promontorium Lacinium: cuius ante oram insula X M. pass. a terra Dioscoron: altera Calypsus, quam Ogygiam appellasse Homerus existimatur: praeterea Tiris, Eranusa, Meloessa. Ipsum a Caulone abesse LXX M. pass. prodidit Agrippa. A Lacinio promontorio secundus Europae sinus incipit, magno ambitu flexus, et Acroceraunio, Epiri finitus promontorio, a quo abest

LXXV M. pass. Oppidum Croto, amnis Neaethus. Oppidum Thurii, inter duos amnes Crathin et Sybarin, ubi fuit urbs eodem nomine. Similiter est inter Sirin et Acirin Heraclia, aliquando Siris vocitata. Flumina: Acalandrum, Casuentum: oppidum Metapontum, quo tertia Italiae regio finitur. Mediterranei Brutiorum, Aprustani tantum: Lucanorum autem, Atenates, Bantini, Eburini, Grumentini, Potentini, Sontini, Sirini, Tergilani, Ursentini, Volcentani, quibus Numestrani iunguntur. Praeterea interiise Thebas Lucanas Cato auctor est. Et Pandosiam Lucanorum urbem fuisse Theopompus, in qua Alexander Epirotes occubuerit.

XVI. Connectitur secunda regio, amplexa Hirpinos, Calabriam, Apuliam, Salentinos, CCL M. sinu, qui Tarentinus appellatur, ab oppido Laconum, in recessu hoc intimo sito, contributa eo maritima colonia quae ibi fuerat. Abest CXXXVI M. pass. a Lacinio promontorio, adversam ei Calabriam in peninsulam emittens. Graeci Messapiam a duce appellavere: et ante Peucetia, a Peucetio Oenotri fratre, in Salentino agro. Inter promontoria C M. pass. intersunt. Latitudo peninsulae a Tarento Brundisium terreno itinere XXXV M. pass. patet, multoque brevius a portu Sasina. Oppida per continentem a Tarento, Varia, cui cognomen Apulae, Messapia, Aletium. In ora vero, Senum, Callipolis, quae nunc est Anxa, LXXV M. pass. a Tarento. Inde XXXII M. promontorium, quod Acran Iapygian vocant, quo longissime in maria excurrit Italia. Ab eo Basta oppidum, et Hydruntum decem ac novem M. passuum, ad discrimen Ionii et Adriatici maris, qua in Graeciam brevissimus transitus, ex adverso Apolloniatum oppidum: latitudine intercurrentis freti, quinquaginta M. non amplius. Hoc intervallum pedestri continuare transitu pontibus iactis primum Pyrrhus

Epiri rex cogitavit: post eum M. Varro, cum classibus Pompeii piratico bello praeesset. Utrumque aliae impedivere curae. Ab Hydrunte, Soletum desertum, dein Fratuertium: portus Tarentinus, statio Miltopae: Lupia Balesium, Coelium, Brundisium L M. pass. ab Hydrunte, in primis Italiae portu nobile, ac velut certiore transitu, sic utique longiore, excipiente Illyrica urbe Dyrrhachio CCXXV M. traiectu. Brundisio conterminus Pediculorum ager. IX adolescentes, totidemque virgines ab Illyriis, tredecim populos genuere. Pediculorum oppida, Rudiae, Egnatia, Barium. Amnes: Iapyx a Daedali filio rege, a quo et Iapygia: Pactius, Aufidus ex Hirpinis montibus Canusium praefluens.

Hinc Apulia Dauniorum cognomine, a duce Diomedis socero. In qua oppidum Salapia, Hannibalis meretricio amore inclytum: Sipontum, Uria: amnis Cerbalus, Dauniorum finis: portus Agasus, promontorium montis Gargani, a Salentino sive Iapygio CCXXXIV M. pass. ambitu Gargani: portus Garnae, lacus Pantanus. Flumen portuosum Frento, Teanum Apulorum: itemque Larinatum Cliternia: Tifernus amnis. Inde regio Frentana. Ita Apulorum genera tria: Teani, duce e Graiis: Lucani, subacti a Calchante, quae loca nunc tenent Atinates. Dauniorum praeter supra dicta coloniae, Luceria, Venusia. Oppida: Canusium, Arpi, aliquando Argos Hippium Diomede condente, mox Argyrippa dictum. Diomedes ibi delevit gentes Monadorum, Dardorumque, et urbes duas, quae in proverbii ludicrum vertere, Apinam et Tricam.

Cetero intus in secunda regione, Hirpinorum colonia una Beneventum, auspicatius mutato nomine, quae quondam appellata Maleventum: Auseculani, Aquiloni, Abellinates cognomine Protropi, Compsani, Caudini: Ligures, qui cognominantur Cornelia-

ni, et qui Bebiani: Vescellani, Aeculani, Aletrini, Abellinates cognominati Marsi, Atrani, Accani, Alfellani, Attinates, Arpani, Borcani, Collatini, Corinenses, et nobiles clade Romana Cannenses, Dirini, Forentani, Genusini, Herdonienses, Hyrini, Larinates, cognomine Frentani, Merinates, ex Gargano: Mateolani, Netini, Rubustini, Silvini: Strabellini, Turmentini, Vibinates, Venusini, Ulurtini, Calabrorum mediterranei: Aegetini, Apamestini, Argentini, Butuntinenses, Deciani, Grumbestini, Norbanenses, Paltonenses, Sturnini, Tutini. Salentinorum: Aletini, Basterbini, Neretini, Uxentini, Veretini.

XVII. Sequitur regio quarta gentium vel fortissimarum Italiae. In ora, Frentanorum, a Tiferno: flumen Trinium portuosum. Oppida: Histonium, Buca, Ortona: Aternus amnis. Intus Anxani cognomine Frentani. Carentini supernates, et infernates, Lanuenses: Marrucinorum Teatini: Pelignorum Corfinienses, Superequani, Sulmonenses: Marsorum Anxantini, Atinates, Fucentes, Lucenses, Maruvii: Albensium Alba ad Fucinum lacum: Aequiculanorum, Cliternini, Carseolani: Vestinorum, Angulani, Pinnenses, Peltuinates, quibus iunguntur Aufinates Cismontani: Samnitium, quos Sabellos, et Graeci Saunitas dixere, colonia, Bovianum vetus, et alterum cognomine Undecumanorum. Aufidenates, Esernini, Fagifulani, Ficolenses, Saepinates, Treventinates: Sabinorum, Amiternini, Curenses, Forum Decii, Forum novum, Fidenates, Interamnates, Nursini, Nomentani, Reatini, Trebulani, qui cognominantur Mutuscaci, et qui Suffenates, Tiburtes, Tarinates. In hoc situ ex Aequiculis interiere Comini, Tadiates, Caedici, Alfaterni. Gellianus auctor est, lacu Fucino haustum Marsorum oppidum Archippe, conditum a Marsya duce Lydorum: item Viticinorum in Piceno

deletum a Romanis, Valerianus. Sabini (ut quidam existimavere, a religione et deorum cultu Sevini appellati :) Velinos accolunt lacus, roscidis collibus. Nar amnis exhaurit illos sulphureis aquis. Tiberim ex his petens replet, e monte Fiscello labens, iuxta Vacunae nemora et Reate in eosdem conditus. At ex alia parte Anio, in monte Trebanorum ortus, lacus tres amoenitate nobiles, qui nomen dedere Sublaqueo, defert in Tiberim. In agro Reatino Cutiliae lacum, in quo fluctuet insula, Italiae umbilicum esse M. Varro tradit. Infra Sabinos Latium est, a latere Picenum, a tergo Umbria, Apennini iugis Sabinos utrinque vallantibus.

XVIII. Quinta regio Piceni est, quondam uberrimae multitudinis. Trecenta LX millia Picentium in fidem populi Romani venere. Orti sunt a Sabinis voto vere sacro. Tenuere ab Aterno amne, ubi nunc ager Adrianus, et Adria colonia, a mari VII M. pass. Flumen Vomanum: ager Praetutianus, Palmensisque. Item castrum novum, flumen Batinum, Truentum cum amne: quod solum Liburnorum in Italia reliquum est. Flumen Albula: Tervium, quo finitur Praetutiana regio, et Picentium incipit. Cupra oppidum, Castellum Firmanorum: et super id colonia Asculum, Piceni nobilissima, intus. Novana in ora: Cluana, Potentia, Numana, a Siculis condita. Ab iisdem colonia Ancona, apposita promontorio Cumero, in ipso flectentis se orae cubito: a Gargano CLXXXIIII M. pass. Intus Auximates, Beregrani, Cingulani, Cuprenses cognomine Montani, Falarienses, Pausulani, Pleninenses, Ricinenses, Septempedani, Tollentinates, Treienses, Urbesalvia, Pollentini.

XIX. Iungitur his sexta regio, Umbriam complexa, agrumque Gallicum circa Ariminum. Ab Ancona Gallica ora incipit Togatae Galliae cognomine. Si-

culi et Liburni plurima eius tractus tenuere, in primis Palmensem, Praetutianum, Adrianumque agrum. Umbri eos expulere, hos Etruria, hanc Galli. Umbrorum gens antiquissima Italiae existimatur, ut quos Ombrios a Graecis putent dictos, quod inundatione terrarum imbribus superfuissent. Trecenta eorum oppida Thusci debellasse reperiuntur. Nunc in ora flumen, Aesis: Senogallia. Metaurus fluvius: coloniae, Fanum Fortunae, Pisaurum cum amne. Et intus Hispellum, Tuder. De cetero Amerini, Attidiates, Asirinates, Arnates, Aesinates, Camertes, Casuentillani, Carsulani, Dolates cognomine Salentini, Fulginates, Foroflaminienses, Foroiulienses, cognomine Concubienses: Forobrentani, Forosempronienses, Iguvini, Interamnates cognomine Nartes: Mevanates, Mevanionenses, Matilicates: Narnienses, quod oppidum Nequinum antea vocatum est: Nucerini, cognomine Favonienses, et Camelani: Ocriculani, Ostrani, Pitulani, cognomine Pisuertes, et alii Mergentini: Pelestini, Sentinates, Sarsinates, Spoletini, Suasani, Sestinates, Suillates, Tadinates, Trebiates, Tuficani, Tifernates cognomine Tiberini, et alii Metaurenses: Vesionicates, Urbanates cognomine Metaurenses, et alii Hortenses: Vettonenses, Vindinates, Viventani. In hoc situ interiere Feliginates, et qui Clusiolum tenuere supra Interamnam: et Sarranates, cum oppidis, Acerris, quae Vatriae cognominabantur, Turocelo, quod Netriolum. Item Solinates, Curiates, Fallienates, Apiennates. Interiere et Arienates cum Crinovolo, et Usidicani, et Plangenses, Pisinates, Caelestini. Ameriam suprascriptam Cato ante Persei bellum conditam annis DCCCCLXIV prodidit.

XX. Octava regio determinatur Arimino, Pado, Apennino. In ora fluvius Crustumium, Ariminum colonia cum amnibus Arimino et Aprusa. Fluvius hinc

Rubico, quondam finis Italiae. Ab eo Sapis, et Vitis, et Anemo: Ravenna Sabinorum oppidum, cum amne Bedese, ab Ancona CV M. pass. Nec procul a mari, Umbrorum Butrium. Intus coloniae: Bononia, Felsina vocitata, cum princeps Etruriae esset: Brixillum, Mutina, Parma, Placentia. Oppida: Caesena, Claterna, Forum Clodii, Livii, Popilii, Truentinorum, Cornelii: Faventini, Fidentini, Otesini, Padinates, Regienses a Lepido, Solonates, Saltesque Galliani qui cognominantur Aquinates: Tanetani, Veliates cognomine Vecteri: Regiates: Urbanates. In hoc tractu interierunt Boii, quorum tribus CXII fuisse auctor est Cato: item Senones, qui ceperant Romam.

Padus gremio Vesuli montis, celsissimum in cacumen Alpium elati, finibus Ligurum Vagiennorum, visendo fonte profluens, condensque sese cuniculo, et in Forovibiensium agro iterum exoriens, nulli amnium claritate inferior: Graecis dictus Eridanus, ac poena Phaethontis illustratus: augetur ad Canis ortus liquatis nivibus: agris quamvis torrentior, nil tamen ex rapto sibi vindicans, atque ubi liquit agros, ubertate largior: trecentis M. pass. a fonte addens meatu duodenonaginta; nec amnes tantum Apenninos Alpinosque navigabiles capiens, sed lacus quoque immensos in eum sese exonerantes, omni numero XXX flumina in mare Adriaticum defert. Celeberrima ex iis, Apennini latere iactum Tanarum: Trebiam Placentinum: Tarum, Niciam, Gabellum, Scultennam, Rhenum: Alpium vero Sturam, Orgum, Durias duas, Sessiten, Ticinum, Lambrum, Adduam, Ollium, Mincium. Nec alius amnium tam brevi spatio maioris incrementi est. Urgetur quippe aquarum mole, et in profundum agitur, gravis terrae, quanquam deductus in flumina et fossas inter Ravennam Altinumque per CXX

M. pass. tamen qua largius vomit, septem maria dictus facere.

Angusta fossa Ravennam trahitur, ubi Padusa vocatur, quondam Messanicus appellatus. Proximum inde ostium magnitudinem portus habet, qui Vatreni dicitur; quo Claudius Caesar e Britannia triumphans, praegrandi illa domo verius quam nave intravit Adriam. Hoc ante Eridanum ostium dictum est, aliis Spineticum ab urbe Spina, quae fuit iuxta praevalens, ut Delphicis creditum est thesauris, condita a Diomede. Auget ibi Padum Vatrenus amnis, ex Forocorneliensi agro.

Proximum inde ostium Caprasiae, dein Sagis: dein Volane, quod ante Olane vocabatur. Omnia ea flumina, fossasque, primi a Sagi fecere Thusci: egesto amnis impetu per transversum in Atrianorum paludes, quae septem maria appellantur, nobili portu oppidi Thuscorum Atriae, a quo Atriaticum mare ante appellabatur, quod nunc Adriaticum.

Inde ostia plena: Carbonaria, ac fossiones Philistinae, quod alii Tartarum vocant: omnia ex Philistinae fossae abundatione nascentia: accedentibus Athesi ex Tridentinis Alpibus, et Togisono ex Patavinorum agris. Pars eorum et proximum portum fecit Brundulum, sicut Edronem Medoaci duo, ac Fossa Clodia. His se Padus miscet, ac per haec effunditur: plerisque, ut in Aegypto Nilus, quod vocant Delta, triquetram figuram inter Alpes atque oram maris facere proditus, stad. duum M. circuitu. Pudet a Graecis Italiae rationem mutuari. Metrodorus tamen Scepsius dicit, quoniam circa fontem arbor multa sit picea, quales Gallice vocentur Padi, hoc nomen accepisse. Ligurum quidem lingua amnem ipsum Bodincum vocari, quod significet fundo carentem. Cui argumento adest oppidum iuxta In-

dustria, vetusto nomine Bodincomagum, ubi praecipua altitudo incipit.

XXI. Transpadana appellatur ab eo regio undecima, tota in mediterraneo, cui maria cuncta fructuoso alveo important. Oppida: Vibi forum, Segusio. Coloniae ab Alpium radicibus, Augusta Taurinorum, antiqua Ligurum stirpe, inde navigabili Pado. Dein Salassorum Augusta Praetoria, iuxta geminas Alpium fores, Graias atque Poeninas. His Poenos, Graiis Herculem transisse memorant. Oppidum Eporedia, Sibyllinis [libris] a Populo Romano conditum iussis. Eporedias Galli bonos equorum domitores vocant. Vercellae Libicorum ex Sallyis ortae, Novaria ex Vertacomacoris, Vocontiorum hodieque pago, non (ut Cato existimat) Ligurum: ex quibus Levi et Marici condidere Ticinum, non procul a Pado: sicut Boii trans Alpes provecti, Laudem Pompeiam, Insubres Mediolanum. Orobiorum stirpis esse, Comum, atque Bergomum, et Licini forum, et aliquot circa populos auctor est Cato: sed originem gentis ignorare se fatetur, quam docet Cornelius Alexander ortam a Graecia, interpretatione etiam nominis, vitam in montibus degentibus. In hoc situ interiit oppidum Orobiorum Barra, unde Bergomates Cato dixit ortos, etiamnum prodente se altius quam fortunatius situm. Interiere et Caturiges Insubrum exsules, et Spina supra dicta. Item Melpum opulentia praecipuum, quod ab Insubribus, et Boiis, et Senonibus deletum esse eo die, quo Camillus Veios ceperit, Nepos Cornelius tradidit.

XXII. Sequitur decima regio Italiae, Adriatico mari apposita: cuius Venetia: fluvius Silis ex montibus Tarvisanis. Oppidum Altinum, flumen Liquentia ex montibus Opiterginis, et portus eodem nomine: colonia, Concordia: flumina et portus, Romatinum, Tilaventum maius, minusque, Anassum, in quod Var-

ramus defluit: Alsa, Natiso cum Turro, praefluentes Aquileiam coloniam, XV M. pass. a mari sitam. Carnorum haec regio, iunctaque Iapydum: amnis Timavus, castellum nobile vino Pucinum: Tergestinus sinus, colonia Tergeste, XXIII M. pass. ab Aquileia. Ultra quam VI M. pass. Formio amnis, ab Ravenna CLXXXIX M. pass. antiquus auctae Italiae terminus, nunc vero Istriae: quam cognominatam a flumine Istro, in Adriam effluente e Danubio amne, eodemque Istro, adversum Padi fauces, contrario eorum percussu mari interiecto dulcescente, plerique dixere falso, et Nepos etiam Padi accola. Nullus enim ex Danubio amnis in mare Adriaticum effunditur. Deceptos credo, quoniam Argo navis flumine in mare Adriaticum descendit, non procul Tergeste, nec iam constat quo flumine. Humeris travectam Alpes, diligentiores tradunt. Subiisse autem Istro, dein Savo, dein Nauporto, cui nomen ex ea causa est, inter Aemonam Alpesque exorienti.

XXIII. Istria, ut peninsula, excurrit. Latitudinem eius XL M. pass. circuitum vero CXXV M. prodidere quidam. Item adhaerentis Liburniae et Flanatici sinus. Alii Liburniae CLXXX M. pass. Nonnulli in Flanaticum sinum Iapydiam promovere, a tergo Istriae, CXXX M. pass. Dein Liburniam CL M. fecere. Tuditanus, qui domuit Istros, in statua sua ibi inscripsit: Ab Aquileia ad Titium flumen stad. M. Oppida Istriae civium Rom. Aegida, Parentium: colonia, Pola, quae nunc Pietas Iulia, quondam a Colchis condita. Abest a Tergeste C M. pass. Mox oppidum Nesactium: et nunc finis Italiae fluvius Arsia. Polam ab Ancona traiectus CXXX M. pass. est.

In mediterraneo regionis decimae, coloniae: Cremona, Brixia, Cenomanorum agro: Venetorum autem, Ateste: et oppida Acelum, Patavium, Opitergium, Belunum, Vicetia: Mantua Thuscorum trans

Padum sola reliqua. Venetos Troiana stirpe ortos, auctor est Cato: Cenomanos iuxta Massiliam habitasse in Volcis. Fertini, et Tridentini, et Berunenses, Rhaetica oppida: Rhaetorum et Euganeorum Verona, Iulienses Carnorum. Dein quos scrupulose dicere non attineat, Alutrenses, Asseriates, Flamonienses Vanienses, et alii cognomine Culici: Foroiulienses cognomine Transpadani, Foretani, Nedinates, Quarqueni, Taurisani, Togienses, Varbari. In hoc situ interiere per oram Iramine, Pellaon, Palsatium: ex Venetis Atina, et Caelina: Carnis, Segeste, et Ocra: Tauriscis Noreia. Et ab Aquileia ad duodecimum lapidem, deletum oppidum etiam invito Senatu, a Claudio Marcello, L. Piso auctor est. In hac regione et XI lacus inclyti sunt, amnesque eorum partus aut alumni: si modo acceptos reddunt, ut Adduam Larius, Ticinum Verbanus, Mincium Benacus, Ollium Sebinus, Lambrum Eupilis, omnes incolas Padi.

Alpes in longitudinem decies centena millia pass. patere a supero mari ad inferum, Caelius tradit: Timagenes XXII M. pass. deductis: in latitudinem autem Cornelius Nepos C M. T. Livius tria M. stadiorum: uterque diversis in locis. Nam et centum millia excedunt aliquando, ubi Germaniam ab Italia submovent: nec LXX M. explent reliqua sui parte graciles, veluti naturae providentia. Latitudo Italiae, subter radices earum a Varo, per vada Sabatia, Taurinos, Comum, Brixiam, Veronam, Vicetiam, Opitergium, Arsiam, DCCXLV millia passuum colligit.

XXIV. Incolae Alpium multi populi, sed illustres a Pola ad Tergestis regionem Secusses, Subocrini, Catali, Menocaleni: iuxtaque Carnos quondam Taurusci appellati, nunc Norici. His contermini Rhaeti et Vindelici, omnes in multas civitates divisi. Rhaetos Thuscorum prolem arbitrantur, a Gallis pulsos duce Rhaeto. Verso deinde Italiam pectore Alpium,

Latini iuris Euganeae gentes, quarum oppida XXXIV enumerat Cato. Ex iis Triumpilini, venalis cum agris suis populus: dein Camuni, compluresque similes finitimis attributi municipiis. Lepontios, et Salassos, Tauriscae gentis idem Cato arbitratur. Ceteri fere Lepontios relictos ex comitatu Herculis, interpretatione Graeci nominis credunt, praeustis in transitu Alpium nive membris: eiusdem exercitus et Graios fuisse, Graiarum Alpium incolas, praestantesque genere Euganeos, inde tracto nomine. Caput eorum Stonos: Rhaetorum Vennonetes, Sarunetesque, ortus Rheni amnis accolunt: Lepontiorum, qui Viberi vocantur, fontem Rhodani, eodem Alpium tractu. Sunt praeterea Latio donati incolae, ut Octodurenses, et finitimi Centrones, Cottianae civitates: Caturiges, et ex Caturigibus orti Vagienni Ligures, et qui Montani vocantur: Capillatorumque plura genera ad confinium Ligustici maris.

Non alienum videtur, hoc loco subiicere inscriptionem e trophaeo Alpium, quae talis est: IMPERATORI CAESARI DIVI F. AUG. PONTIFICI MAXIMO, IMP. XIIII. TRIBUNITIAE POTESTATIS, S. P. Q. R. QUOD EIUS DUCTU AUSPICIISQUE GENTES ALPINAE OMNES, QUAE A MARI SUPERO AD INFERUM PERTINEBANT, SUB IMPERIUM POP. ROM. SUNT REDACTAE. GENTES ALPINAE DEVICTAE: TRIUMPILINI, CAMUNI, VENOSTES, VENNONETES, ISARCI, BREUNI, GENAUNES, FOCUNATES: VINDELICORUM GENTES QUATUOR, CONSUANETES, RUCINATES, LICATES, CATENATES, AMBISUNTES, RUGUSCI, SUANETES, CALUCONES, BRIXENTES, LEPONTII, VIBERI, NANTUATES, SEDUNI, VERAGRI, SALASSI, ACITAVONES, MEDULLI, UCENI, CATURIGES, BRIGIANI, SOGIONTII, BRODIONTII, NEMALONI, EDENA-

TES, ESUBIANI, VEAMINI, GALLITAE, TRIULATTI, ECTINI, VERGUNNI, EGUITURI, NEMENTURI, ORATELLI, NERUSI, VELAUNI, SUETRI. Non sunt adiectae Cottianae civitates XII, quae non fuerunt hostiles: item attributae municipiis lege Pompeia. Haec est Italia diis sacra, hae gentes eius, haec oppida populorum. Super haec Italia, quae L. Aemilio Paulo, C. Attilio Regulo Consulibus, nuntiato Gallico tumultu, sola sine externis ullis auxiliis, atque etiam tunc sine transpadanis, equitum LXXX M. peditum DCC M. armavit. Metallorum omnium fertilitate nullis cedit terris. Sed interdictum id vetere consulto patrum, Italiae parci iubentium.

XXV. Arsiae gens Liburnorum iungitur, usque ad flumen Titium. Pars eius fuere Mentores, Hymani, Encheleae, Buni, et quos Callimachus Peucetias appellat: nunc totum uno nomine Illyricum vocatur generatim, populorum pauca effatu digna, aut facilia nomina. Conventum Scardonitanum petunt Iapydes, et Liburnorum civitates XIV; e quibus Lacinienses, Stlupinos, Burnistas, Olbonenses nominare non pigeat. Ius Italicum habent eo conventu Alutae, Flanates, a quibus sinus nominatur: Lopsi, Varvarini, immunesque Assesiates; et ex insulis Fertinates, Curictae. Ceterum per oram oppida a Nesactio, Alvona, Flanona, Tarsatica, Senia, Lopsica, Ortopula, Vegium, Argyruntum, Corinium, Aenona, civitas Pasini: Flumen Tedanium, quo finitur Iapydia. Insulae eius sinus cum oppidis, praeter supra significatas, Absyrtium, Arba, Crexa, Gissa, Portunata. Rursus in continente colonia Iadera, quae a Pola CLX M. pass. abest: inde triginta M. Colentum insula: XVIII ostium Titii fluminis.

XXVI. Liburniae finis, et initium Dalmatiae Scardona, in amne eo, XII M. pass. a mari. Dein Tario-

tarum antiqua regio, et castellum Tariona: promontorium Diomedis; vel, ut alii, peninsula Hyllis, circuitu C M. pass. Tragurium civium Romanorum, marmore notum: Sicum, in quem locum Divus Claudius veteranos misit. Salona colonia, ab Iadera CXII M. pass. Petunt in eam iura descripti in decurias CCCLXXXII, Dalmatae XXII, Decuni CCXXXIX, Ditiones LXIX, Mazaei LII, Sardiates. In hoc tractu sunt, Burnum, Andetrium, Tribulium, nobilitata populi Romani proeliis castella. Petunt et ex insulis, Issaei, Colentini, Separi, Epetini. Ab his castella, Piguntiae, Rataneum: Narona colonia tertii conventus, a Salona LXXII M. pass. apposita cognominis sui fluvio, a mari XX M. pass. M. Varro LXXXIX civitates eo ventitasse auctor est. Nunc soli prope noscuntur Cerauni decuriis XXIV, Daorizi XVII, Daesitiates CIII, Docleatae XXXIII, Deretini XIV, Deremistae XXX, Dindari XXXIII, Glinditiones XLIV, Melcomani XXIV, Naresii CII, Scirtari LXXII, Siculotae XXIV; populatoresque quondam Italiae Vardaei, non amplius quam XX decuriis. Praeter hos tenuere tractum eum Ozuaei, Partheni, Hemasini, Arthitae, Armistae. A Narone amne C M. pass. abest Epidaurum colonia. Ab Epidauro sunt oppida civium Rom. Rhizinium, Ascrivium, Butua, Olchinium, quod antea Colchinium dictum est, a Colchis conditum: amnis Drilo, superque eum oppidum civium Romanorum Scodra, a mari XVII M. pass. Praeterea multorum Graeciae oppidorum deficiens memoria, nec non et civitatum validarum. Eo namque tractu fuere Labeatae, Enderoduni, Sassaei, Grabaei, proprieque dicti Illyrii, et Taulantii, et Pyraei. Retinet nomen in ora Nymphaeum promontorium: Lissum oppidum civium Romanorum ab Epidauro C M. passuum. A Lisso Macedoniae provincia: gentes Partheni, et a

tergo eorum Dassaretae. Montes Candaviae a Dyrrachio LXXVIII M. pass. In ora vero Denda civium Romanorum, Epidamnum colonia, propter inauspicatum nomen a Romanis Dyrrachium appellata: flumen Aous, a quibusdam Aeas nominatum: Apollonia, quondam Corinthiorum colonia, IV M. passuum a mari recedens: cuius in finibus celebre Nymphaeum accolunt barbari, Amantes et Buliones. At in ora oppidum Oricum a Colchis conditum. Inde initium Epiri, montes Acroceraunia, quibus hunc Europae determinavimus sinum. Oricum, a Salentino Italiae promontorio distat LXXXV M. passuum.

XXVII. A tergo Carnorum et Iapydum, qua se fert magnus Ister, Rhaetis iunguntur Norici. Oppida eorum, Virunum, Celeia, Teurnia, Aguntum, Vianiomina, Claudia, Flavium Solvense. Noricis iunguntur lacus Peiso, deserta Boiorum: iam tamen colonia Divi Claudii Sabaria, et oppido Scarabantia Iulia habitantur.

XXVIII. Inde glandifera Pannoniae, qua mitescentia Alpium iuga, per medium Illyricum a septemtrione ad meridiem versa, molli in dextra ac laeva devexitate considunt. Quae pars ad mare Adriaticum spectat, appellatur Dalmatia, et Illyricum supra dictum. Ad septemtriones Pannonia vergit: finitur inde Danubio. In ea coloniae, Aemona, Siscia. Amnes clari et navigabiles in Danubium defluunt, Dravus e Noricis violentior, Savus ex Alpibus Carnicis placidior: CXX M. pass. intervallo. Dravus per Serretes, Serrapillos, Iasos, Andizetes: Savus per Colapianos, Breucosque. Populorum haec capita. Praeterea Arivates, Azali, Amantes, Belgites, Catari, Cornacates, Eravisci, Hercuniates, Latovici, Oseriates, Varciani. Mons Claudius, cuius in fronte Scordisci, in tergo Taurisci. Insula in Savo Metubarris, amnicarum maxima. Praeterea amnes memo-

randi, Colapis in Savum influens iuxta Sisciam, gemino alveo insulam ibi efficit, quae Segestica appellatur. Alter amnis Bacuntius in Savum Sirmio oppido influit: ubi civitas Sirmiensium et Amantinorum. Inde XLV M. pass. Taurunum, ubi Danubio miscetur Savus. Supra influunt Valdasus, Urpanus, et ipsi non ignobiles.

XXIX. Pannoniae iungitur provincia, quae Moesia appellatur, ad Pontum usque cum Danubio decurrens. Incipit a confluente supra dicto. In ea Dardani, Celegeri, Triballi, Timachi, Moesi, Thraces, Pontoque contermini Scythae. Flumina clara, e Dardanis Margis, Pingus, Timachus: ex Rhodope Oescus: ex Haemo, Utus, Escamus, Ieterus.

Illyrici latitudo, qua maxima est, CCCXXV M. passuum colligit. Longitudo a flumine Arsia ad flumen Drinium DCCC M. A Drinio ad promontorium Acroceraunium, CLXXII. M. Agrippa prodidit universum hunc sinum Italiae et Illyrici ambitu quatuordecies centena millia passuum. In eo duo maria, (quo distinximus fine:) Ionium, in prima parte; interius Adriaticum, quod Superum vocant.

XXX. Insulae in Ausonio mari praeter iam dictas, memoratu dignae, nullae: in Ionio paucae: Calabro litore ante Brundusium, quarum obiectu portus efficitur: contra Apulum litus Diomedea; conspicua monumento Diomedis: et altera eodem nomine, a quibusdam Teutria appellata.

Illyrici ora mille amplius insulis frequentatur, natura vadoso mari, aestuariisque tenui alveo intercursantibus. Clarae: ante ostia Timavi, calidorum fontium cum aestu maris crescentium: iuxta Istrorum agrum, Cissa, Pullaria, et Absyrtides Graiis dictae, a fratre Medeae ibi interfecto Absyrto. Iuxta eas Electridas vocavere, in quibus proveniret succinum, quod illi electrum appellant, vanitatis Graecae cer-

tissimum documentum: adeo ut quas earum designent, haud unquam constiterit. Contra Iader est Lissa: quaeque appellatae. Contra Liburnos Grateae aliquot: nec pauciores Liburnicae, Celadussae. Contra Tragurium Bavo: et capris laudata Brattia, Issa civium Romanorum, et cum oppido Pharia. Ab his Corcyra, Melaena cognominata, cum Gnidiorum oppido, distat XXV. M. passuum; inter quam et Il lyricum Melita, unde catulos Melitaeos appellari Callimachus auctor est: XV M. passuum ab ea tres Elaphites. In Ionio autem mari ab Orico III M. passuum, Sasonis piratica statione nota.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER IV.

I. Tertius Europae sinus Acrocerauniis incipit montibus, finitur Hellesponto: amplectitur praeter minores sinus XIX, XXV centena millia passuum. In eo Epirus, Acarnania, Aetolia, Phocis, Locris, Achaia, Messenia, Laconia, Argolis, Megaris, Attica, Boeotia: iterumque alio mari eadem Phocis et Locris, Doris, Phthiotis, Thessalia, Magnesia, Macedonia, Thracia. Omnis Graeciae fabulositas, sicut et literarum claritas, ex hoc primum sinu effulsit. Quapropter in eo paululum commorabimur.

Epiros in universum appellata, Acrocerauniis incipit montibus. In ea primi Chaones, a quibus Chaonia: dein Thesproti, Antigonenses: locus Aornos, et pestifera avibus exhalatio: Cestrini, Perrhaebi, quorum mons Pindus, Cassiopaei, Dryopes, Selli, Hellopes, Molossi, apud quos Dodonaei Iovis templum, oraculo illustre: Tomarus mons, centum fontibus circa radices, Theopompo celebratus.

Epirus ipsa ad Magnesiam Macedoniamque tendens a tergo suo Dassaretas supra dictos, liberam gentem, mox feram Dardanos habet: Dardanis laevo Triballi praetenduntur latere, et Moesicae gentes:

fronte iunguntur Medi ac Denselatae: quibus Thraces, ad Pontum usque pertinentes. Ita succincta Rhodopes, mox et Haemi vallatur excelsitas.

In Epiri ora castellum in Acrocerauniis Chimera, sub eo Aquae regiae fons. Oppida: Maeandria, Cestria: flumen Thesprotiae Thyamis: colonia Buthrotum: maximeque nobilitatus Ambracius sinus, D. pass. faucibus spatiosum aequor accipiens, longitudinis XXXIX M. pass. latitudinis XV M. In eum defertur amnis Acheron, e lacu Thesprotiae Acherusia profluens XXXVI M. pass. inde, et mille pedum ponte mirabilis omnia sua mirantibus. In sinu oppidum Ambracia. Molossorum flumina, Aphas, et Arachthus. Civitas Anactoria: locus Pandosia.

II. Acarnaniae, quae antea Curetis vocabatur, oppida: Heraclia, Echinus, et in ore ipso colonia Augusti Actium, cum templo Apollinis nobili, ac civitate libera Nicopolitana. Egressos sinu Ambracio in Ionium excipit Leucadium litus: promontorium Leucates. Dein sinus, ac Leucadia ipsa peninsula, quondam Neritis appellata, opere accolarum abscissa a continenti, ac reddita ventorum flatu congeriem arenae accumulantium: qui locus vocatur Dioryctos, stadiorum longitudine trium. Oppidum in ea Leucas, quondam Neritum dictum. Deinde Acarnanum urbes, Alyzea, Stratos, Argos Amphilochicum cognominatum. Amnis Achelous e Pindo fluens, atque Acarnaniam ab Aetolia dirimens, et Artemitam insulam assiduo terrae invectu continenti annectens.

III. Aetolorum populi Athamanes, Tymphaei, Ephyri, Aenienses, Perrhaebi, Dolopes, Maraces, Atraces, a quibus Atrax amnis Ionio mari infunditur. Aetoliae oppidum Calydon est septem millibus quingentis pass. a mari, iuxta Evenum amnem. Dein Macynia, Molycria: cuius a tergo Chalcis mons, et Taphiassus. At in ora promontorium Antirrhium,

ubi ostium Corinthiaci sinus, minus mille passuum latitudine influentis, Aetolosque dirimentis a Peloponneso. Promontorium, quod contra procedit, appellatur Rhion. Sed in Corinthiaco sinu oppida Aetoliae, Naupactum, Pylene: et in mediterraneo Pleuron, Halicyrna. Montes clari: in Dodone, Tomarus: in Ambracia, Crania: in Acarnania, Aracynthus: in Aetolia, Acanthon, Panaetolium, Macynium.

IV. Proximi Aetolis Locri, qui cognominantur Ozolae, immunes. Oppidum Oeanthe. Portus Apollinis Phaestii, sinus Crissaeus. Intus oppida: Argyna, Eupalia, Phaestum, Calamissus. Ultra Cirrhaei Phocidis campi, oppidum Cirrha, portus Chalaeon, a quo VII M. pass. introrsus liberum oppidum Delphi, sub monte Parnasso, clarissimum in terris oraculo Apollinis. Fons Castalius, amnis Cephissus praefluens Delphos, ortus in Lilaea quondam urbe. Praeterea oppidum Crissa, et cum Bulensibus Anticyra, Naulochum, Pyrrha, Amphissa immunis, Tithrone, Tritea, Ambrysus, Drymaea regio, Daulis appellata. Dein in intimo sinu angulus Boeotiae alluitur cum oppidis, Siphis, Thebis, quae Corsicae cognominatae sunt, iuxta Heliconem. Tertium ab hoc mari Boeotiae oppidum Pagae, unde Peloponnesi prosilit cervix.

V. Peloponnesus, Apia ante appellata et Pelasgia, peninsula haud ulli terrae nobilitate postferenda, inter duo maria, Aegaeum et Ionium, platani folio similis, propter angulosos recessus, circuitu DLXIII M. pass. colligit, auctore Isidoro. Eadem per sinus paene tantundem adiicit. Angustiae, unde procedit, Isthmos appellantur. In eo loco erumpentia e diverso, quae dicta sunt, maria, a septemtrione et exortu, eius omnem ibi latitudinem vorant; donec contrario incursu aequorum tantorum, in quinque M. pass. intervallo, exesis utrimque lateribus, angusta

cervice Peloponnesum contingat Hellas. Corinthiacus hinc, illinc Saronicus appellatur sinus: Lecheae hinc, Cenchreae illinc, angustiarum termini, longo et ancipiti navium ambitu, quas magnitudo plaustris transvehi prohibet: quam ob causam perfodere navigabili alveo angustias eas tentavere, Demetrius rex, Dictator Caesar, Caius princeps, Domitius Nero, infausto (ut omnium patuit exitu) incepto. Medio hoc intervallo, quod Isthmon appellavimus, applicata colli habitatur colonia Corinthus, antea Ephyra dicta, sexagenis ab utroque litore stadiis, e summa sua arce, quae vocatur Acrocorinthus, in qua fons Pirene, diversa duo maria prospectans. LXXXVII M. pass. ad Corinthiacum sinum traiectus est Patras a Leucade. Patrae colonia, in longissimo promontorio Peloponnesi condita, ex adverso Aetoliae et fluminis Eveni, minus M. pass. (ut dictum est) intervallo in ipsis faucibus, sinum Corinthiacum LXXXV M. pass. in longitudinem usque ad Isthmon transmittunt.

VI. Achaiae nomen provinciae ab Isthmo incipit: antea Aegialos vocabatur, propter urbes in litore per ordinem dispositas. Primae ibi, quas diximus, Lecheae Corinthiorum portus. Mox Oluros Pellenaeorum castellum. Oppida: Helice, Bura: in quae refugere, haustis prioribus, Sicyon, Aegira, Aegion, Erineos. Intus Cleonae, Hysiae. Panhormus portus, demonstratumque iam Rhium: a quo promontorio quinque M. pass. absunt Patrae, quas supra memoravimus: locus Pherae. In Achaia, IX montium Scioessa notissimus, fons Cymothoe. Ultra Patras oppidum Olenum, colonia Dyme: loca, Buprasium, Hyrmine: promontorium Araxum, Cyllenes sinus, promontorium Chelonates: unde Cyllenen quinque M. pass. castellum Phlius. Quae regio ab Homero Araethyrea dicta, postea Asopis.

Inde Eliorum ager, qui antea Epei vocabantur: ipsa Elis in mediterraneo, et a Pylo XII M. passuum intus delubrum Olympii Iovis, ludorum claritate fastos Graeciae complexum. Pisaeorum quondam oppidum, praefluente Alpheo amne. At in ora promontorium Ichthys. Amnis Alpheus navigatur VI pass. mill. prope oppida, Aulona, et Leprion. Promontorium Platanodes: omnia haec ad occasum versa.

VII. Ad meridiem autem Cyparissius sinus cum urbe Cyparissa LXXII millium passuum circuitu. Oppida, Pylos, Methone: locus Helos, promontorium Acritas: sinus Asinaeus, ab oppido Asine, Coronaeus a Corone. Finiuntur Taenaro promontorio. Ibi regio Messenia duodeviginti montium. Amnis Pamisus. Intus autem ipsa Messene. Ithome, Oechalia, Arene, Pteleon, Thryon, Dorion, Zancle, variis clara temporibus. Huius sinus circuitus LXXX M. pass. traiectus vero XXX M.

VIII. Dehinc a Taenaro ager Laconicus, liberae gentis: et sinus circuitu CVI M. traiectu XXXIX mill. Oppida: Taenarum, Amyclae, Pherae, Leuctra: et intus Sparta, Theramne: atque ubi fuere Cardamyle, Pithane, Anthane: Locus Thyrea, Gerania. Mons Taygetus: amnis Eurotas, sinus Aegilodes, oppidum Psammathus. Sinus Gytheates ab oppido: ex quo ad Cretam insulam certissimus cursus. Omnes autem Maleae promontorio includuntur.

IX. Qui sequitur sinus ad Scyllaeum, Argolicus appellatur, traiectu quinquaginta M. pass. idem ambitu centum sexaginta duorum millium. Oppida: Boea, Epidaurus Limera cognomine, Zarax, Cyphanta portus. Amnes: Inachus, Erasinus, inter quos Argos Hippium cognominatum, supra locum Lernen, a mari duobus M. pass. novemque additis millibus, Mycenae: et ubi fuisse Tiryntha tradunt: et locus Mantinea. Montes: Artemius, Apesantus, Asterion,

Parparus, aliique undecim numero. Fontes: Niobe, Amymone, Psamathe. A Scyllaeo ad Isthmum CLXXVII M. pass. Oppida: Hermione, Troezen, Coryphasium: appellatumque alias Inachium, alias Dipsium Argos. Portus Schoenitas, sinus Saronicus, olim querno nemore redimitus, unde nomen; ita Graecia antiqua appellante quercum. In eo Epidaurum oppidum, Aesculapii delubro celebre: Spiraeum promontorium, portus Anthedon, et Bucephalus: et quas supra dixeramus, Cenchreae, Isthmi pars altera cum delubro Neptuni, quinquennalibus inclyto ludis. Tot sinus Peloponnesi oram lancinant, tot maria allatrant. Siquidem a septemtrione Ionium irrumpit: ab occidente, Siculo pulsatur: a meridie, Cretico urgetur: ab oriente brumali, Aegaeo: ab oriente solstitiali, Myrtoo, quod a Megarico incipiens sinu, totam Atticam alluit.

X. Mediterranea eius Arcadia maxime tenet, undique a mari remota: initio Drymodes, mox Pelasgis appellata. Oppida eius: Psophis, Mantinea, Stymphalum, Tegea, Antigonea, Orchomenum, Pheneum, Palantium, unde Palatium Romae: Megalopolis, Gortyna, Bucolium, Carnion, Parrhasie, Thelpusa, Melaenae, Heraea, Pyle, Pallene, Agrae, Epium, Cynaetha, Lepreon Arcadiae, Parthenium, Alea, Methydrium, Enispe, Macistum, Lampe, Clitorium, Cleonae: inter quae duo oppida, regio Nemea, Bembinadia vocitata. Montes in Arcadia, Pholoë cum oppido: item Cyllene: Lycaeus, in quo Lycaei Iovis delubrum: Maenalus, Artemisius, Parthenius, Lampeus, Nonacris: praeterque, ignobiles octo. Amnes: Ladon, e paludibus Phenei: Erymanthus e monte eiusdem nominis, in Alpheum defluentes.

Reliquae civitates in Achaia dicendae, Aliphiraei, Abeatae, Pyrgenses, Paroreatae, Paragenitae, Tortuni, Typanei, Thriasii, Trittenses. Universae Acha-

iae libertatem Domitius Nero dedit. Peloponnesus in latitudine a promontorio Maleae, ad oppidum Aegium Corinthiaci sinus CXC M. pass. patet. At in transversum ab Elide Epidaurum, CXXV M. ab Olympia Argos per Arcadiam LXVIII M. Ab eodem loco ad Phliunta dicta mensura est. Universa autem, velut pensante aequorum incursus natura, in montes VI atque LXX extollitur.

XI. Ab Isthmi angustiis Hellas incipit, nostris Graecia appellata. In ea prima Attica, antiquitus Acte vocata. Attingit Isthmum parte sui, quae appellatur Megaris, a colonia Megara, e regione Pagarum. Duo haec oppida excurrente Peloponneso sita sunt, utraque ex parte velut in humeris Helladis. Pagaei, et amplius Aegosthenienses contributi Megarensibus. In ora autem, portus Schoenus. Oppida: Sidus, Cremmyon, Scironia saxa VI M. longitudine. Geranea, Megara, Eleusin. Fuere et Oenoa, Probalinthos: nunc sunt ab Isthmo quinquaginta quinque M. pass. Piraeeus et Phalera portus, quinque M. pass. muro recedentibus Athenis iuncti. Libera haec civitas, nec indigã ullius praeconii amplius: tanta claritas superfluit. In Attica fontes, Cephissia, Larine, Callirhoe Enneacrunos. Montes: Brilessus, Aegialeus, Icarius, Hymettus, Lycabetus: locus Ilissos. A Piraeeo XLV M. pass. Sunium promontorium, Thoricos promontorium. Potamos, Steria, Brauron, quondam oppida. Rhamnus pagus, locus Marathon, campus Thriasius, oppidum Melita, et Oropus, in confinio Boeotiae.

XII. Cuius Anthedon, Onchestos, Thespiae liberum oppidum, Lebadea: nec cedentes Athenis claritate, quae cognominantur Boeotiae Thebae, duorum numinum Liberi atque Herculis (ut volunt) patria. Et Musis natale in nemore Heliconis assignant. Datur et his Thebis saltus Cithaeron, amnis Ismenus.

Praeterea fontes in Boeotia, Oedipodia, Psamathe, Dirce, Epicrane, Arethusa, Hippocrene, Aganippe, Gargaphie. Montes, extra praedictos, Mycalessus, Hadylius, Acontius. Reliqua oppida, inter Megaram et Thebas: Eleutherae, Haliartus, Plataeae, Pherae, Aspledon, Hyle, Thisbe, Erythrae, Glissas, Copae: iuxta Cephissum amnem Larymna, et Anchoa: Medeon, Phlygone, Acraephia, Coronea, Chaeronea. In ora autem infra Thebas, Ocalee, Heleon, Scolos, Schoenos, Peteon, Hyrie, Mycalessus, Hilesion, Pteleon, Olyros, Tanagra liber populus: et in ipsis faucibus Euripi, quem facit obiectu insulae Euboeae, Aulis capaci nobilis portu. Boeotos Hyantas antiquitus dixere.

Locri deinde Epicnemidii cognominantur, olim Leleges appellati, per quos amnis Cephissus defertur in mare. Oppida: Opus, unde et sinus Opuntinus, Cynos. Phocidis in litore unum Daphnus. Introrsus in Locris, Elatea, et in ripa Cephissi (ut diximus) Lilaea: Delphosque versus, Cnemis, et Hyampolis. Rursus Locrorum ora, in qua Larymna, Thronium, iuxta quod Boagrius amnis defertur in mare. Oppida: Narycion, Alope, Scarphia. Postea Maliacus sinus ab incolis dictus: in quo oppida, Halcyone, Econia, Phalara.

XIII. Doris deinde, in qua Sperchios, Erineon, Boion, Pindus, Cytinum. Doridis a tergo mons est Oeta.

XIV. Sequitur mutatis saepe nominibus Aemonia: eadem Pelasgicum Argos, Hellas, eadem Thessalia, et Dryopis, semper a regibus cognominata. Ibi genitus Rex nomine Graecus, a quo Graecia: ibi Hellen, a quo Hellenes. Hos eosdem Homerus tribus nominibus appellavit, Myrmidonas, et Hellenas, et Achaeos.

Ex his Phthiotae nominantur Dorida accolentes. Eorum oppida, Echinus in faucibus Sperchii fluminis,

Thermopylarum angustiae: quo argumento IV M. passuum inde Heraclea, Trachin dicta est. Mons ibi Callidromus: oppida celebria, Hellas, Halos, Lamia, Phthia, Arne.

XV. In Thessalia autem Orchomenus, Minyeus antea dictus: et oppidum Almon, ab aliis Salmon, Atrax, Pelinna: fons Hyperia. Oppida: Pherae, quarum a tergo Pieris ad Macedoniam protenditur, Larissa, Gomphi, Thebae Thessaliae, nemus Pteleon: sinus Pagasicus. Oppidum Pagasae, idem postea Demetrias dictum, Tricca, Pharsalici campi cum civitate libera, Cranon, Iletia. Montes Phthiotidis, Nymphaeus, quondam topiario naturae opere spectabilis: Buzygaeus, Donacesa, Bermius, Daphissa, Chimerion, Athamas, Stephane. In Thessalia sunt quatuor atque triginta: quorum nobilissimi, Cerceti, Olympus, Pierus, Ossa: cuius ex adverso Pindus et Othrys, Lapitharum sedes: hi ad occasum vergentes: ad ortus, Pelios: omnes theatrali modo inflexi, caveatis ante eos septuaginta quinque urbibus. Flumina Thessaliae, Apidanus, Phoenix, Enipeus, Onochonus, Pamisus. Fons Messeis. Lacus Boebeis. Et ante cunctos claritate Peneus, ortus iuxta Gomphos: interque Ossam et Olympum nemorosa convalle defluens quingentis stadiis, dimidio eius spatii navigabilis. In eo cursu Tempe vocantur quinque mill. passuum longitudine, et ferme sesquiiugeri latitudine, ultra visum hominis attollentibus se dextera laevaque leniter convexis iugis. Intus sua luce viridante allabitur Peneus, viridis calculo, amoenus circa ripas gramine, canorus avium concentu. Accipit amnem Orcon, nec recipit; sed olei modo supernatantem (ut dictum est Homero) brevi spatio portatum abdicat: poenales aquas dirisque genitas argenteis suis misceri recusans.

XVI. Thessaliae annexa Magnesia est, cuius fons

Libethra. Oppida: Iolcus, Hormenium, Pyrrha, Methone, Olizon. Promontorium, Sepias. Oppida: Casthanaea, Sphalathra: Promontorium Aeantium. Oppida: Meliboea, Rhizus, Erymnae: Ostium Penei. Oppida, Homolion, Orthe, Thespiae, Phalanna, Thaumacie, Gyrton, Cranon, Acharne, Dotion, Melitaea, Phylace. Porro Epiri, Achaiae, Atticae, Thessaliae in porrectum longitudo quadringentorum octoginta mill. pass. traditur: latitudo ducentorum octoginta septem millium.

XVII. Macedonia postea centum quinquaginta populorum, duobus inclyta regibus, quondamque terrarum imperio, Emathia antea dicta. Haec ad Epiroticas gentes in Solis occasum recedens post terga Magnesiae atque Thessaliae, infestatur a Dardanis. Partem eius septemtrionalem Paeonia ac Pelagonia protegunt a Triballis. Oppida: Aege, in quo mos sepeliri reges: Beroea: et in regione, quae Pieria appellatur a nemore, Aeginium. In ora Heraclea, flumen Apilas. Oppida: Pydna, Aloros. Amnis Aliacmon. Intus Aloritae, Vallaei, Phylacaei, Cyrrhestae, Tyrissaei. Pella colonia. Oppidum Stobi civium Rom. Mox Antigonea, Europus ad Axium amnem, eodemque nomine, per quod Rhoedias fluit. Eordeae, Scydra, Mieza, Gordyniae. Mox in ora Ichnae, fluvius Axius. Ad hunc finem Dardani, Treres, Pieres, Macedoniam accolunt. Ab hoc amne Paeoniae gentes: Paroraei, Eordenses, Almopii, Pelagones, Mygdones. Montes, Rhodope, Scopius, Orbelus. Dein praeiacente gremio terrarum, Arethusii, Antiochienses, Idomenenses, Doberi, Aestraeenses, Allantenses, Andaristenses, Morylli, Garesci, Lyncestae, Othryonei, et liberi Amantini atque Orestae: coloniae Bullidensis et Diensis: Xylopolitae, Scotussaei liberi, Heraclea Sintica, Tymphaei, Toronaei.

In ora sinus Macedonici oppidum Chalastra, et intus Phileros, Lete: medioque flexu litoris Thessalonica, liberae conditionis. Ad hanc a Dyrrachio CXIV millia passuum Therme. In Thermaico sinu oppida, Dicaea, Pydna, Derrha, Scione. Promontorium Canastraeum. Oppida: Pallene, Phlegra. Qua in regione montes, Hypsizorus, Epitus, Halcyone, Leoomne. Oppida: Nyssos, Phinelon, Mendae: et in Pallenensi Isthmo quondam Potidaea, nunc Cassandria colonia: Anthemus, Olophyxos: sinus Mecybernaeus. Oppida: Physcella, Ampelos, Torone, Singos: fretum, quo montem Athon Xerxes rex Persarum continenti abscidit, in longitudine passuum MD. Mons ipse a planitie excurrit in mare LXXV mill. passuum. Ambitus radicis centum quinquaginta mill. colligit. Oppidum in cacumine fuit Acrothon: nunc sunt Uranopolis, Palaeotrium, Thyssus, Cleonae, Apollonia, cuius incolae Macrobii cognominantur. Oppidum Cassera, faucesque alterae Isthmi, Acanthus, Stagira, Sithone, Heraclea, et regio Mygdoniae subiacens: in qua recedentes a mari, Apollonia, Arethusa. In ora rursus Posidium, et sinus cum oppido Cermoro, Amphipolis liberum, gens Bisaltae. Dein Macedoniae terminus amnis Strymon, ortus in Haemo. Memorandum, in septem lacus eum fundi, priusquam dirigat cursum.

Haec est Macedonia, terrarum imperio potita quondam: haec Asiam, Armeniam, Iberiam, Albaniam, Cappadociam, Syriam, Aegyptum, Taurum, Caucasum transgressa: haec in Bactris, Medis, Persis dominata, toto Oriente possesso: haec etiam Indiae victrix, per vestigia Liberi Patris atque Herculis vagata: haec eadem est Macedonia, cuius uno die Paulus Aemilius Imperator noster septuaginta duas urbes direptas vendidit. Tantam differentiam sortis praestitere duo homines.

XVIII. Thracia sequitur, inter validissimas Europae gentes, in strategias quinquaginta divisa. Populorum eius, quos nominare non pigeat, amnem Strymonem accolunt dextero latere Denseletae et Medi, ad Bisaltas usque supra dictos: laevo, Digeri, Bessorumque multa nomina ad Nestum amnem Pangaei montis ima ambientem, inter Elethos, Diobessos, Carbilesos: inde Brysas, Sapaeos, Odomantes. Odrysarum gens fundit Hebrum, accolentibus Cabyletis, Pyrogeris, Drugeris, Caenicis, Hypsaltis, Benis, Corpillis, Bottiaeis, Edonis. Eodem sunt in tractu Selletae, Priantae, Doloncae, Thyni, Coeletae maiores Haemo, minores Rhodopae subditi. Inter quos Hebrus amnis. Oppidum sub Rhodope Poneropolis antea, mox a conditore Philippopolis, nunc a situ Trimontium dicta. Haemi excelsitas sex mill. passuum subitur. Aversa eius et in Istrum devexa Moesi, Getae, Aorsi, Gaudae, Clariaeque: et sub iis Arraei Sarmatae, quos Areatas vocant, Scythaeque: et circa Ponti litora Moriseni, Sithoniique Orphei vatis genitores obtinent.

Ita finit Ister a septemtrione: ab ortu Pontus ac Propontis: a meridie Aegaeum mare: cuius in ora a Strymone, Apollonia, Oesyma, Neapolis, Datos. Intus Philippi colonia: absunt a Dyrrachio CCCXXV M. pass. Scotusa, Topiris, Nesti amnis ostium. Mons Pangaeus. Heraclea, Olynthos. Abdera libera civitas, stagnum Bistonum et gens. Oppidum fuit Tirida, Diomedis equorum stabulis dirum. Nunc sunt Dicaea, Ismaron: locus Parthenion, Phalesina, Maronea prius Ortagurea dicta. Mons, Serrium, et Zone: tum locus Doriscus decem mill. hominum capax. Ita Xerxes ibi dinumeravit exercitum. Os Hebri. Portus Stentoris. Oppidum Aenos liberum cum Polydori tumulo, Ciconum quondam regio. A Dorisco incurvatur ora ad Macron Tichos centum vi-

ginti duorum mill. pass. Circa quem locum fluvius Melas, a quo sinus appellatur. Oppida: Cypsella, Bisanthe, Macron Tichos dictum, qua a Propontide ad Melanem sinum inter duo maria porrectus murus procurrentem excludit Cherronesum.

Iamque Thracia altero latere a Pontico litore incipiens, ubi Ister amnis immergitur, vel pulcherrimas in ea parte urbes habet, Istropolin Milesiorum, Tomos, Calatinque, quae antea Acervetis vocabatur. Heracleam habuit, et Bizonen terrae hiatu raptam: nunc habet Dionysopolin, Crunos antea dictam. Alluit Ziras amnis. Totum eum tractum Scythae Aroteres cognominati tenuere. Eorum oppida: Aphrodisias, Libistos, Zigere, Borcobe, Eumenia, Parthenopolis, Gerania, ubi Pygmaeorum gens fuisse proditur: Cattuzos Barbari vocant, creduntque a gruibus fugatos. In ora a Dionysopoli est Odessus Milesiorum. Flumen Panysus. Oppidum Tetranaulochus. Mons Haemus vasto iugo procumbens in Pontum, oppidum habuit in vertice Aristaeum. Nunc in ora Mesembria, Anchialum, ubi Messa fuerat. Astice regio habuit oppidum Anthium: nunc est Apollonia. Flumina: Panissa, Pira, Tearus, Orosines. Oppida: Thynias, Halmydessos, Develton cum stagno, quod nunc Deultum vocatur, veteranorum: Phinopolis, iuxta quam Bosphorus. Ab Istri ostio ad os Ponti pass. DLV mill. alii fecere. Agrippa adiecit LX. Inde ad murum supra dictum centum quinquaginta: ab eo Cherronesus CXXVI mill.

Sed a Bosphoro, sinus Costhenes. Portum Senum; et alter, qui Mulierum cognominatur. Promontorium Chrysoceras, in quo oppidum Byzantium liberae conditionis, antea Lygos dictum. Abest a Dyrrachio septingentis undecim millibus passuum. Tantum patet longitudo terrarum inter Adriaticum mare et Propontidem. Amnes: Bathynias, Pydaras, sive Aty-

ras. Oppida: Selymbria, Perinthus latitudine ducentorum passuum continenti annexa. Intus Bizya, arx regum Thraciae, a Terei nefasto crimine invisa hirundinibus. Regio Caenica, colonia Flaviopolis, ubi antea Zela oppidum vocabatur. Et a Bizya quinquaginta millia passuum Apros colonia, quae a Philippis abest centum octoginta octo mill. pass. At in ora amnis Erginus: oppidum fuit Ganos: deseritur et Lysimachia iam in Cherroneso.

Alius namque ibi Isthmos angustia simili est, eodem nomine, et pari latitudine. Illustrant duae urbes utrinque litora, quae haud dissimili modo tenuere: Pactye a Propontide, Cardia a Melane sinu: haec ex facie loci nomine accepto: utraeque comprehensae postea Lysimachia quinque mill. pass. a Longis muris. Cherronesos a Propontide habuit Tiristasin, Crithoten: Cissam flumini Aegos appositam: nunc habet a colonia Apro XXII mill. passuum, Resiston ex adverso coloniae Parianae. Et Hellespontus, septem (ut diximus) stadiis Europam ab Asia dividens, quatuor illic inter se contrarias urbes habet: in Europa Callipolin et Seston, et in Asia Lampsacum et Abydon. Dein promontorium Cherronesi Mastusia adversum Sigeo: cuius in fronte obliqua Cynossema; ita appellatur Hecubae tumulus, statio Achaeorum. Turris et delubrum Protesilai. Et in extrema Cherronesi fronte, quae vocatur Aeolium, oppidum Elaeus. Dein petenti Melanem sinum, portus Coelos, et Panhormus, et supra dicta Cardia. Tertius Europae sinus ad hunc modum clauditur. Montes extra praedictos Thraciae Edonus, Gigemoros, Meritus, Melamphyllos. Flumina in Hebrum cadentia, Bargus, Suemus. Macedoniae, Thraciae, Hellesponti longitudo est supra dicta. Quidam septingentorum viginti mill. faciunt. Latitudo ducentorum octoginta quatuor millium est.

Aegaeo mari nomen dedit scopulus inter Tenum et Chium verius quam insula, Aex nomine a specie caprae, quae ita Graecis appellatur, repente e medio mari exsiliens. Cernunt eum a dextra parte Andrum navigantes ab Achaia, dirum ac pestiferum. Aegaei pars Myrtoo datur: appellatur ab insula parva, quae cernitur Macedoniam a Geraesto petentibus, haud procul Euboeae Carysto. Romani omnia haec maria duobus nominibus appellant: Macedonicum, quacunque Macedoniam aut Thraciam attingit: Graeciense, qua Graeciam alluit. Nam Graeci et Ionium dividunt in Siculum, ac Creticum, ab insulis. Item Icarium, quod est inter Samum, et Myconum. Cetera nomina sinus dedere, quos diximus. Et maria quidem gentesque in tertio Europae sinu ad hunc modum se habent.

XIX. Insulae autem ex adverso Thesprotiae: a Buthroto duodecim millia passuum, eadem ab Acrocerauniis quinquaginta mill. cum urbe eiusdem nominis, Corcyra, liberae civitatis, et oppido Cassiope, temploque Cassii Iovis, passuum nonaginta septem mill. in longitudinem patens: Homero dicta Scheria et Phaeacia, Callimacho etiam Drepane. Circa eam aliquot, sed ad Italiam vergens Thoronos: ad Leucadiam Paxoe duae, quinque M. discretae a Corcyra. Nec procul ab iis ante Corcyram Ericusa, Marathe, Elaphusa, Malthace, Trachie, Pythionia, Ptychia, Tarachie. Et a Phalacro Corcyrae promontorio scopulus, in quem mutatam Ulyssis navem a simili specie fabula est. Ante Leucimnam, Sybota. Inter Leucadiam autem et Achaiam permultae, quarum Teleboides, eaedemque Taphiae, ab incolis ante Leucadiam appellantur, Taphias, Oxiae, Prinoessa: et ante Aetoliam Echinades, Aegialia, Cotonis, Thyatira, Geoaris, Dionysia, Cyrnus, Chalcis, Pinara, Mystus.

Ante eas in alto Cephalenia, Zacynthus, utraque

libera: Ithaca, Dulichium, Same, Crocylea. A Paxo Cephalenia quondam Melaena dicta, undecim millibus pass. abest, circuitu patet XLIV. Same diruta a Romanis, adhuc tamen oppida tria habet. Inter hanc et Achaiam, cum oppido magnifica et fertilitate praecipua, Zacynthus, aliquando appellata Hyrie, Cephaleniae a meridiana parte XXV M. abest. Mons Elatus ibi nobilis. Ipsa circuitu colligit XXXVI M. Ab ea Ithaca XV M. distat, in qua mons Neritus. Tota vero circuitu patet XXV M. pass. Ab ea Araxum Peloponnesi promontorium XII M. pass. Ante hanc in alto Asteris, Prote: ante Zacynthum XXXV M. pass. in Eurum ventum Strophades duae, ab aliis Plotae dictae. Ante Cephaleniam Letoia. Ante Pylum tres Sphagiae: et totidem ante Messenen Oenussae.

In Asinaeo sinu tres Thyrides: in Laconico Teganusa, Cothon, Cythera cum oppido, ante Porphyris appellata. Haec sita est a Maleae promontorio V M. pass. ancipiti propter angustias ibi navium ambitu. In Argolico, Pityusa, Irine, Ephyre: contra Hermionium agrum Tiparenus, Aperopia, Colonis, Aristera: contra Troezenium Calauria, quingentos passus distans: Plateis, Belbina, Lasia, Baucidias. Contra Epidaurum Cecryphalos, Pityonesos VI millibus passuum a continente. Ab hac Aegina liberae conditionis XVII mill. pass. cuius XX M. pass. praeternavigatio est. Eadem autem a Piraeeo Atheniensium portu XX M. pass. abest, ante Oenone vocitata. Spiraeo promontorio obiacent Eleusa, Dendros, Craugiae duae, Caeciae duae, Selachusa, Cenchreis, Aspis. Sunt et in Megarico sinu Methurides quatuor. Aegila autem XV M. pass. a Cythera, eademque a Cretae Phalasarna oppido XXV mill. passuum.

XX. Ipsa Creta altero latere ad austrum, altero ad septemtrionem versa, inter ortum occasumque porrigitur, centum urbium clara fama. Dosiades eam a

Crete nympha: Hesperidis filia, Anaximander: a rege Curetum, Philistides Mallotes: Crates primum Aeriam dictam: deinde postea Curetin, et Macaron nonnulli a temperie caeli appellatam existimavere. Latitudine nusquam quinquaginta M. passuum excedens, et circa mediam sui partem maxime patens, longitudinem implet CCLXX M. passuum, circuitum DLXXXIX, flectensque se in Creticum pelagus ab ea dictum, qua longissima est ad orientem Sammonium promontorium adversum Rhodo: ad occidentem Criumetopon Cyrenas versus expellit. Oppida eius insignia, Phalasarne, Etea, Cisamum, Pergamum, Cydon, Minoum, Apteron, Pantomatrium, Amphimalla, Rhithymna, Panhormum, Cytaeum, Apollonia, Matium, Heraclea, Miletos, Ampelos, Hierapytna, Lebena, Hierapolis: et in mediterraneo, Gortyna, Phaestum, Gnossus, Polyrrhenium, Myrina, Lycastus, Rhamnus, Lyctus, Dium, Asum, Pyloros, Rhytion, Elatos, Pharae, Holopyxos, Lasos, Eleuthernae, Therapnae, Marathusa, Cylissos: et aliorum circiter LX oppidorum memoria exstat. Montes: Cadistus, Idaeus, Dictynnaeus, Corycus. Ipsa abest promontorio suo, quod vocatur Criumetopon, ut prodit Agrippa, a Cyrenarum promontorio Phycunte, CXXV mill. passuum. Item Cadisto. A Malea Peloponnesi LXXV. A Carpatho insula, promontorio Sammonio LX mill. in Favonium ventum. Haec inter eam et Rhodum interiacet.

Reliquae circa eam: ante Peloponnesum duae Corycae, totidem Mylae: et latere septemtrionali, dextra Cretam habenti contra Cydoniam Leuce, et duae Budroae. Contra Matium, Dia. Contra Itanum promontorium Onisia, Leuce: contra Hierapytnam, Chrysa, Gaudos. Eodem tractu Ophiussa, Butoa, Aradus: circumvectisque Criumetopon, tres Musagores appellatae. Ante Sammonium promontorium,

Phoce, Platiae, Sirnides, Naulochos, Armendon, Zephyre.

At in Hellade, etiamnum in Aegaeo, Lichades, Scarphia, Caresa, Phocaria, compluresque aliae ex adverso Atticae sine oppidis, et ideo ignobiles. Sed contra Eleusina, clara Salamis: ante eam Psytalia: a Sunio vero Helene quinque mill. pass. distans. Dein Ceos ab ea totidem, quam nostri quidam dixere Ceam, Graeci et Hydrussam. Avulsa Euboeae, quingentis longa stadiis fuit quondam: mox quatuor fere partibus, quae ad Boeotiam vergebant, eodem mari devoratis, oppida habet reliqua, Iulida, Carthaeam: intercidere Coressus, Poeeessa. Ex hac profectam delicatiorem feminis vestem, auctor est Varro.

XXI. Euboea et ipsa avulsa Boeotiae, tam modico interfluente Euripo, ut ponte iungatur: a meridie promontoriis duobus, Geraesto ad Atticam vergente, ad Hellespontum Caphareo insignis: a septemtrione, Cenaeo: nusquam latitudinem ultra XL M. passuum extendit, nusquam intra duo M. contrahit: sed in longitudinem universae Boeotiae, ab Attica Thessaliam usque, praetenta in CL mill. pass. circuitu vero trecenta sexaginta quinque. Abest ab Hellesponto parte Capharei CCXXV mill. passuum, urbibus clara quondam, Pyrrha, Porthmo, Neso, Cerintho, Oreo, Dio, Aedepso, Ocha, Oechalia: nunc Chalcide, cuius ex adverso in continenti Aulis est: Geraesto, Eretria, Carysto, Oritano, Artemisio, fonte Arethusa, flumine Lelanto, aquisque calidis, quae Ellopiae vocantur, nobilis: notior tamen marmore Carystio. Antea vocitata est Chalcodotis, aut Macris, ut Dionysius et Ephorus tradunt: ut Aristides, Macra: ut Callidemus, Chalcis, aere ibi primum reperto: ut Menaechmus, Abantias: ut Poetae vulgo, Asopis.

XXII. Extra eam in Myrtoo multae, sed maxime

illustres Glauconnesos, et Aegilia. Et a promontorio Geraesto, circa Delum in orbem sitae (unde et nomen traxere) Cyclades. Prima earum Andrus cum oppido, abest a Geraesto X mill. pass., a Ceo XXXIX mill. Ipsam Myrsilus Cauron, deinde Antandron cognominatam tradit: Callimachus Lasiam, alii Nonagriam, Hydrussam, Epagrin. Patet circuitu XCVI mill. pass. Ab eadem Andro passus mille, et a Delo quindecim mill. Tenos, cum oppido in XV mill. pass. porrecta, quam, propter aquarum abundantiam, Aristoteles Hydrussam appellatam ait, aliqui Ophiussam. Ceterae: Myconos cum monte Dimasto: a Delo quindecim mill. pass. Scyros, Siphnus, ante Meropia, et Acis appellata, circuitu viginti octo mill. passuum. Seriphus duodecim, Prepesinthus, Cythnos. Ipsaque longe clarissima, et Cycladum media, ac templo Apollinis et mercatu celebrata, Delos: quae diu fluctuata, ut proditur, sola motum terrae non sensit. Ad M. Varronis aetatem, Mucianus prodidit bis concussam. Hanc Aristoteles ita appellatam prodidit, quoniam repente apparuerit enata. Aeglosthenes Cynthiam, alii Ortygiam, Asteriam, Lagiam, Chlamydiam, Cynaethum, Pyrpilen igne ibi primum reperto. Cingitur quinque mill. passuum: assurgit Cyntho monte. Proxima ei Rhene, quam Anticlides Celadussam vocat: item Artemin Hellanicus. Syros, quam circuitu patere viginti mill. pass. prodidere veteres, Mucianus centum sexaginta. Oliaros, Paros cum oppido, ab Delo XXXVIII mill. marmore nobilis, quam primo Platean, postea Minoida vocarunt. Ab ea septem mill. quingentis Naxus, a Delo XVIII cum oppido, quam Strongylen, dein Dian, mox Dionysiada a vinearum fertilitate, alii Siciliam minorem aut Callipolin appellarunt. Patet circuitu septuaginta quinque mill. pass., dimidioque maior est quam Paros.

XXIII. Et hactenus quidem Cycladas servant: ceteras, quae sequuntur, Sporadas. Sunt autem Helene, Phacussa, Nicasia, Schinussa, Pholegandros: et a Naxo decem et septem mill. passuum Icaros, quae nomen mari dedit, tantundem ipsa in longitudinem patens, cum oppidis duobus, tertio amisso: ante vocata Doliche et Macris et Ichthyoessa. Sita est ab exortu solstitiali Deli quinquaginta mill. pass. Eadem a Samo triginta quinque mill. Inter Euboeam et Andrum decem mill. pass. freto. Ab ea Geraestum centum duodecim mill. quingenti pass. Nec deinde servari potest ordo. Acervatim ergo ponentur reliquae. Scyros: Ios a Naxo viginti quatuor mill. pass. Homeri sepulcro veneranda, longitudinis viginti quinque mill., ante Phoenice appellata. Odia, Letandros, Gyaros cum oppido, circuitu duodecim mill. passuum. Abest ab Andro sexaginta duobus mill. pass. Ab ea Syrnos octoginta mill. passuum. Cynaethus: Telos unguento nobilis, a Callimacho Agathussa appellata. Donusa, Patmos circuitu triginta mill. passuum: Corasiae, Lebinthus, Leros, Cinara, Sicinus, quae antea Oenoe: Hieracia quae Onus: Casus, quae Astrabe: Cimolus quae Echinussa, Melos cum oppido, quam Aristides Byblida appellat, Aristoteles Zephyriam, Callimachus Mimallida, Heraclides Siphnum et Acyton. Haec insularum rotundissima est. Post Machia: Hypere, quondam Patage; ut alii, Platage, nunc Amorgos: Polyaegos, Phyle, Thera, cum primum emersit, Calliste dicta. Ex ea avulsa postea Therasia: atque inter duas enata mox Automate, eadem Hiera: et in nostro aevo Thia iuxta eandem Hieram nata. Distat Ios a Thera viginti quinque mill. pass.

Sequuntur Lea, Ascania, Anaphe, Hippuris. Astypalaea liberae civitatis, circuitu LXXXVIII mill. passuum: abest a Cadisto Cretae CXXV mill. Ab ea

Platea sexaginta mill. Unde Camina triginta octo mill. Azibintha, Lanise, Tragia, Pharmacusa, Techedia Chalcia: Calydna, in qua oppidum Coos: Calymna, a qua Carpathum, quae nomen Carpathio mari dedit, XXV. mill. passuum. Inde Rhodum Africo vento quinquaginta M. pass. A Carpatho Cason VII M. A Caso Samonium Cretae promontorium XXX M. In Euripo autem Euboico, primo fere introitu, Petaliae quatuor insulae, et in exitu Atalante. Cyclades et Sporades ab oriente litoribus Icariis Asiae, ab occidente Myrtois Atticae, a septemtrione Aegaeo mari, a meridie Cretico et Carpathio inclusae, per DCC M. in longitudinem, et per CC in latitudinem iacent.

Pagasicus sinus ante se habet Eutychiam, Cicynethum, et Scyrum supra dictam, sed Cycladum et Sporadum extimam: Gerontiam, Scandilam: Thermaeus, Irrhesiam, Solimniam, Eudemiam. Neam, quae Minervae sacra est. Athos ante se quatuor: Peparethum cum oppido, quondam Euoenum dictam, novem M. passuum: Sciathum, quindecim M.: Imbrum cum oppido LXXXVIII M. passuum. Eadem abest a Mastusia Cherronesi XXV M. pass. Ipsa circuitu LXXII M. passuum, perfunditur amne Ilisso. Ab ea Lemnos viginti duo M., quae ab Atho LXXXVII M. passuum. Circuitu patet CXII M. D. pass. Oppida habet Hephaestiam et Myrinam, in cuius forum solstitio Athos eiaculatur umbram. Ab ea Thassos libera quinque M. passuum, olim Aeria vel Aethria dicta. Inde Abdera continentis, XXII M. passuum. Athos sexaginta duo M. Tantundem insula Samothrace, quae libera, ante Hebrum, ab Imbro triginta duo M., a Lemno viginti duo M. D., a Thraciae ora triginta octo M., circuitu triginta duo M., attollitur monte Saoce decem M. passuum altitudinis, vel importuosissima omnium. Callimachus eam antiquo

nomine Dardaniam vocat. Inter Cherronesum et Samothracen utrinque fere quindecim M. Halonesos: ultra Gethone, Lamponia, Alopeconnesus, haud procul a Coelo, Cherronesi portu, et quaedam ignobiles. Desertis quoque reddantur in hoc sinu, quarum modo inveniri potuerunt nomina! Desticos, Larnos, Cyssiros, Carbrusa, Calathusa, Scylla, Draconon, Arconesus, Diethusa, Scapos, Capheris, Mesate, Aeantion, Pateronnesos, Pateria, Calate, Neriphus, Polendos.

XXIV. Quartus e magnis Europae sinus, ab Hellesponto incipiens, Maeotidis ostio finitur. Sed totius Ponti forma breviter amplectenda est, ut facilius partes noscantur. Vastum mare praeiacens Asiae, et ab Europa porrecto Cherronesi litore expulsum, angusto meatu irrumpit in terras, septem stadiorum, ut dictum est, intervallo Europam auferens Asiae Primas angustias Hellespontum vocant. Hac Xerxes Persarum rex, constrato in navibus ponte, duxit exercitum. Porrigitur inde tenuis Euripus LXXXVI M. pass. spatio ad Priapum urbem Asiae, qua Magnus Alexander transcendit. Inde exspatiatur aequor, rursusque in arctum coit: laxitas Propontis appellatur: angustiae Thracius Bosphorus, latitudine D passuum, qua Darius pater Xerxis copias ponte transvexit. Tota ab Hellesponto longitudo CCXXXIX M. pass. Dein vastum mare, Pontus Euxinus, qui quondam Axenus, longe refugientes occupat terras, magnoque litorum flexu, retro curvatus in cornua, ab his utrinque porrigitur, ut sit plane arcus Scythici forma. Medio flexu iungitur ostio Maeotii lacus. Cimmerius Bosphorus id os vocatur, MMD. pass. latitudine.

At inter duos Bosphoros Thracium et Cimmerium directo cursu, ut auctor est Polybius, D. M. pass. intersunt. Circuitu vero totius Ponti vicies semel cen-

tena quinquaginta M., ut auctor est Varro et fere veteres. Nepos Cornelius trecenta millia quinquaginta adiicit. Artemidorus vicies novies centena XIX M. facit: Agrippa vicies et quater centena, et LX mill.; Mucianus, vicies et quater centena et XXV M. Simili modo de Europae latere mensuram alii quatuordecies centena LXXVIII M. D. determinavere: alii undecies centena septuaginta duo mill. M. Varro ad hunc modum metitur. Ab ostio Ponti Apolloniam CLXXXVII M. D. pass. Calatin tantundem. Ad ostium Istri CXXV. Ad Borysthenem CCL. Cherronesum Heracleotarum oppidum CCCLXXV M. pass. Ad Panticapaeum, quod aliqui Bosphorum vocant, extremum in Europae ora, CCXXII M. D., quae summa efficit tredecies centena, et triginta septem M. D. Agrippa a Byzantio ad flumen Istrum, DLX. Inde Panticapaeum DCXXX. Lacus ipse Maeotis, Tanain amnem ex Riphaeis montibus defluentem accipiens, novissimum inter Europam Asiamque finem, quater et decies centena, et sex passuum M. circuitu patere traditur. Ab aliis undecies centena, XXV M. Ab ostio eius ad Tanais ostium directo cursu CCCLXXXV M. pass. esse constat. Accolae sinus eius in mentione Thraciae dicti sunt Istropolim usque. Inde ostia Istri.

Ortus hic in Germaniae iugis montis Abnobae, ex adverso Raurici Galliae oppidi, multis ultra Alpes millibus, ac per innumeras lapsus gentes Danubii nomine, immenso aquarum auctu, et, unde primum Illyricum alluit, Ister appellatus, sexaginta amnibus receptis, medio ferme numero eorum navigabili, in Pontum vastis sex fluminibus evolvitur. Primum ostium Peuces: mox ipsa Peuce insula, a qua proximus alveus appellatus, XIX M. pass. magna palude sorbetur. Eodem alveo et super Istropolim lacus gignitur LXIII M. pass. ambitu: Halmyrin vocant.

Secundum ostium Naracustoma appellatur. Tertium Calonstoma, iuxta insulam Sarmaticam. Quartum Pseudostomon, et in insula Conopon diabasis: postea Boreostoma et Spireostoma. Singula autem ora tanta sunt, ut prodatur in quadraginta millia passuum longitudinis vinci mare, dulcemque intelligi haustum.

XXV. Ab eo in plenum quidem omnes Scytharum sunt gentes: variae tamen litori opposita tenuere: alias Getae, Daci Romanis dicti: alias Sarmatae, Graecis Sauromatae, eorumque Hamaxobii aut Aorsi: alias Scythae degeneres et a servis orti, aut Troglodytae: mox Alani et Rhoxalani. Superiora autem inter Danubium et Hercynium saltum, usque ad Pannonica hiberna Carnunti, Germanorumque ibi confinium, campos et plana Iazyges Sarmatae: montes vero et saltus pulsi ab his Daci ad Pathissum amnem. A Maro, sive is Duria est, a Suevis regnoque Vanniano dirimens eos, adversa Basternae tenent, aliique inde Germani. Agrippa totum eum tractum ab Istro ad Oceanum bis ad decies centena M. pass. in longitudinem, quatuor millibus et quadringentis in latitudinem, ad flumen Vistulam a desertis Sarmatiae, prodidit. Scytharum nomen usquequaque transit in Sarmatas atque Germanos. Nec aliis prisca illa duravit appellatio, quam qui extremi gentium harum ignoti prope ceteris mortalibus degunt.

XXVI. Verum ab Istro oppida, Cremniscos, Aepolium: montes Macrocremnii, clarus amnis Tyra, oppido nomen imponens, ubi antea Ophiusa dicebatur. In eodem insulam spatiosam incolunt Tyragetae. Abest a Pseudostomo Istri ostio centum triginta millibus passuum. Mox Axiacae, cognomines flumini, ultra quos Crobyzi: flumen Rhode, sinus Sagarius, portus Ordesus. Et a Tyra centum viginti millibus passuum flumen Borysthenes, lacusque et gens eo-

dem nomine, et oppidum a mari recedens quindecim millibus passuum: Olbiopolis et Miletopolis, antiquis nominibus. Rursus in litore portus Achaeorum. Insula Achillis, tumulo eius viri clara. Et ab centum viginti quinque millibus passuum peninsula, ad formam gladii in transversum porrecta, exercitatione eiusdem cognominata Dromos Achilleos: cuius longitudinem octoginta millium passuum tradit Agrippa. Totum eum tractum Tauri Scythae et Siraci tenent. Inde silvestris regio Hylaeum mare, quo alluitur, cognominavit: Enaecadloae vocantur incolae. Ultra Panticapes amnis, qui Nomadas et Georgos disterminat: mox Acesinus. Quidam Panticapen confluere infra Olbiam cum Borysthene tradunt: diligentiores Hypanin: tanto errore eorum, qui illum in Asiae parte prodidere.

Mare subit vasto recessu, donec quinque millium passuum intervallo absit a Maeotide, vasta ambiens spatia, multasque gentes. Sinus Carcinites appellatur, flumen Pacyris. Oppida: Naubarum, Carcine: a tergo lacus Buges, fossa emissus in mare. Ipse Buges a Coreto, Maeotis lacus sinu, petroso discluditur dorso. Recipit amnes Bugem, Gerrhum, Hypanin, ex diverso venientes tractu. Nam Gerrhus Basilidas et Nomadas separat. Hypanis per Nomadas et Hylaeos fluit manu facto alveo in Bugen, naturali in Coretum. Regio, Scythia Sendica nominatur.

Sed a Carcinite Taurica incipit, quondam mari circumfusa et ipsa, quaqua nunc iacent campi. Deinde vastis attollitur iugis. Triginta sunt eorum populi. Ex iis mediterranei XXIV. Sex oppida: Orgocyni, Characeni, Lagyrani, Tractari, Archilachitae, Caliordi. Iugum ipsum Scythotauri tenent. Clauduntur ab occidente Cherroneso, ab ortu Scythis Satarchis. In ora a Carcinite oppida: Taphrae, in ipsis

angustiis peninsulae: mox Heraclea Cherronesos, libertate a Romanis donatum. Megarice vocabatur antea, praecipui nitoris in toto eo tractu, custoditis Graeciae moribus, quinque millia pass. ambiente muro. Inde Parthenium promontorium, Taurorum civitas, Placia. Symbolon portus. Promontorium Criumetopon, adversum Carambi Asiae promontorio, per medium Euxinum procurrens CLXX M. pass. intervallo, quae maxime ratio Scythici arcus formam efficit. Ab eo Taurorum portus multi, et lacus. Oppidum Theodosia a Criumetopo CXXV M. pass., a Cherroneso CXLV M. pass. Ultra fuere oppida: Cytae, Zephyrium, Acrae, Nymphaeum, Dia. Restat longe validissimum in ipso Bosphori introitu Panticapaeum Milesiorum, a Theodosia LXXXVII M. pass., a Cimmerio vero oppido trans fretum sito M M D. (ut diximus) pass. Haec ibi latitudo Asiam ab Europa separat, eaque ipsa pedibus plerumque pervia, glaciato freto. Bosphori Cimmerii latitudo XII M. D. pass. Oppida habet, Hermisium, Myrmecium: intus insulam Alopecen. Per Maeotin autem ab extremo Isthmo, qui locus Taphrae vocatur, ad os Bosphori CCLX M. pass. longitudo colligitur.

A Taphris per continentem introrsus tenent Auchetae, apud quos Hypanis oritur; Neuri, apud quos Borysthenes; Geloni, Thussagetae, Budini, Basilidae, et caeruleo capillo Agathyrsi. Super eos Nomades: dein Anthropophagi. A Buge super Maeotin Sauromatae et Essedones. At per oram ad Tanaim usque Maeotae, a quibus lacus nomen accepit: ultimique a tergo eorum Arimaspi. Mox Riphaei montes, et assiduo nivis casu, pinnarum similitudine, Pterophoros appellata regio: pars mundi damnata a rerum natura, et densa mersa caligine: neque in alio, quam rigoris opere gelidisque Aquilonis conceptaculis.

Pone eos montes ultraque Aquilonem gens felix (si credimus) quos Hyperboreos appellavere, annoso degit aevo, fabulosis celebrata miraculis. Ibi creduntur esse cardines mundi, extremique siderum ambitus, semestri luce, et una die Solis aversi: non, ut imperiti dixere, ab aequinoctio verno in autumnum. Semel in anno solstitio oriuntur iis Soles, brumâque semel occidunt. Regio aprica, felici temperie, omni afflatu noxio carens. Domus iis nemora lucique, et deorum cultus viritim gregatimque; discordia ignota et aegritudo omnis. Mors non nisi satietate vitae, epulatis delibutoque senio luxu, ex quadam rupe in mare salientibus. Hoc genus sepulturae beatissimum. Quidam eos in prima parte Asiae litorum posuere, non in Europa, quia sunt ibi simili consuetudine et situ, Attacorum nomine. Alii medios fecere eos inter utrumque Solem, Antipodum occasum exorientemque nostrum: quod fieri nullo modo potest, tam vasto mari interveniente. Qui non alibi, quam in semestri luce constituere eos, serere matutinis, meridie metere, occidente Sole foetus arborum decerpere, noctibus in specus condi tradiderunt. Nec libet dubitare de gente ea, cum tot auctores prodant frugum primitias solitos Delon mittere Apollini, quem praecipue colunt. Virgines ferebant eas, hospitiis gentium per annos aliquot venerabiles: donec, violata fide, in proximis accolarum finibus deponere sacra ea instituere, hique ad conterminos deferre, atque ita Delon usque. Mox et hoc ipsum exolevit. Sarmatiae, Scythiae, Tauricae, omnisque a Borysthene amne tractus longitudo DCCCCLXXX M., latitudo DCCXVII M., a M. Agrippa tradita est. Ego incertam in hac terrarum parte mensuram arbitror.

XXVII. Verum instituto ordine reliqua huius sinus dicantur; et maria quidem eius nuncupavimus. Hellespontus insulas non habet in Europa dicendas.

In Ponto duae, M D. pass. ab Europa, XIV M. ab ostio, Cyaneae, ab aliis Symplegades appellatae, traditaeque fabulis inter se concurrisse: quoniam parvo discretae intervallo, ex adverso intrantibus geminae cernebantur, paulumque deflexa acie, coeuntium speciem praebebant. Citra Istrum Apolloniatarum una, LXXX M. a Bosphoro Thracio, ex qua M. Lucullus Capitolinum Apollinem advexit. Inter ostia Istri quae essent, diximus. Ante Borysthenem Achillea est supra dicta, eadem Leuce et Macaron appellata. Hanc temporum horum demonstratio a Borysthene CXL M. ponit, a Tyra CXX M., a Peuce insula quinquaginta M. Cingitur circiter decem M. pass. Reliquae in Carcinite sinu, Cephalonnesos, Rhosphodusa, Macra. Non est omittenda multorum opinio, priusquam digrediamur a Ponto, qui maria omnia interiora illo capite nasci, non Gaditano freto, existimavere, haud improbabili argumento: quoniam aestus semper e Ponto profluens, nunquam reciprocetur.

Exeundum deinde est, ut extera Europae dicantur, transgressisque Riphaeos montes, litus Oceani septemtrionalis in laeva, donec perveniatur Gades, legendum. Insulae complures sine nominibus eo situ traduntur. Ex quibus ante Scythiam, quae appellatur Raunonia, unam abesse diei cursu, in quam veris tempore fluctibus electrum eiiciatur, Timaeus prodidit. Reliqua litora incertâ signata famâ. Septemtrionalis Oceanus: Amalchium eum Hecataeus appellat, a Paropamiso amne, qua Scythiam alluit, quod nomen eius gentis lingua significat congelatum. Philemon Morimarusam a Cimbris vocari, hoc est, mortuum mare, usque ad promontorium Rubeas: ultra deinde Cronium. Xenophon Lampsacenus, a litore Scytharum tridui navigatione, insulam esse immensae magnitudinis, Baltiam, tradit. Eandem Pytheas Basiliam nominat. Feruntur et Oonae, in qui-

bus ovis avium et avenis incolae vivant. Aliae, in quibus equinis pedibus homines nascantur, Hippopodes appellati. Fanesiorum aliae, in quibus nuda alioquin corpora praegrandes ipsorum aures tota contegant.

Incipit inde clarior aperiri fama ab gente Ingaevonum, quae est prima inde Germaniae. Sevo mons ibi immensus, nec Riphaeis iugis minor, immanem ad Cimbrorum usque promontorium efficit sinum, qui Codanus vocatur, refertus insulis: quarum clarissima Scandinavia est, incompertae magnitudinis, portionem tantum eius, quod sit notum, Hillevionum gente D incolente pagis, quae alterum orbem terrarum eam appellat. Nec est minor opinione Eningia. Quidam haec habitari ad Vistulam usque fluvium a Sarmatis, Venedis, Sciris, Hirris tradunt. Sinum Cylipenum vocari: et in ostio eius insulam Latrin. Mox alterum sinum Lagnum, conterminum Cimbris. Promontorium Cimbrorum excurrens in maria longe peninsulam efficit, quae Cartris appellatur. Tres et viginti inde insulae Romanorum armis cognitae. Earum nobilissimae, Burchana, Fabaria nostris dicta, a frugis similitudine sponte provenientis. Item Glessaria, a succino militiae appellata: a Barbaris Austrania, praeterque Actania.

XXVIII. Toto autem hoc mari ad Scaldim usque fluvium, Germanicae accolunt gentes haud explicabili mensura: tam immodica prodentium discordia est. Graeci et quidam nostri, vicies quinquies centena millia passuum oram Germaniae tradiderunt. Agrippa cum Rhaetia et Norico longitudinem DCLXXXXVI millia passuum, latitudinem CXLVIII M. Rhaetiae prope unius maiore latitudine, sane circa excessum eius subactae. Nam Germania multis postea annis, nec tota, percognita est. Si coniectare permittitur, haud multum orae deerit Graecorum

opinione, et longitudini ab Agrippa proditae. Germanorum genera quinque: Vindili; quorum pars Burgundiones: Varini, Carini, Guttones. Alterum genus, Ingaevones; quorum pars Cimbri, Teutoni, ac Chaucorum gentes. Proximi autem Rheno Istaevones; quorum pars Cimbri mediterranei: Hermiones; quorum Suevi, Hermunduri, Chatti, Cherusci. Quinta pars Peucini, Basternae, supra dictis contermini Dacis. Amnes clari in Oceanum defluunt, Guttalus, Vistillus sive Vistula, Albis, Visurgis, Amisius, Rhenus, Mosa. Introrsus vero, nullo inferius nobilitate, Hercynium iugum praetenditur.

XXIX. In Rheno ipso, prope centum M. pass. in longitudinem, nobilissima Batavorum insula, et Cannenufatum: et aliae Frisiorum, Chaucorum, Frisiabonum, Sturiorum, Marsaciorum, quae sternuntur inter Helium ac Flevum. Ita appellantur ostia, in quae effusus Rhenus, ab septemtrione in lacus, ab occidente in amnem Mosam se spargit: medio inter haec ore, modicum nomini suo custodiens alveum.

XXX. Ex adverso huius situs Britannia insula, clara Graecis nostrisque monumentis, inter septemtrionem et occidentem iacet: Germaniae, Galliae, Hispaniae, multo maximis Europae partibus magno intervallo adversa. Albion ipsi nomen fuit, cum Britanniae vocarentur omnes: de quibus mox paulo dicemus. Haec abest a Gessoriaco Morinorum gentis litore, proximo traiectu quinquaginta M., circuitu vero patere tricies octies centena viginti quinque M. Pytheas et Isidorus tradunt: triginta prope iam annis notitiam eius Romanis armis non ultra vicinitatem silvae Caledoniae propagantibus. Agrippa longitudinem DCCC M. pass. esse: latitudinem CCC M. credit. Eandem Hiberniae latitudinem; sed longitudinem CC M. passuum minorem. Super eam haec sita abest brevissimo transitu a Silurum gente XXX

M. pass. Reliquarum nulla CXXV M. circuitu amplior proditur. Sunt autem XL Orcades, modicis inter se discretae spatiis. Septem Acmodae, et XXX Haebudes: et inter Hiberniam ac Britanniam, Mona, Monapia, Ricina, Vectis, Limnus, Andros. Infra vero Siambis, et Axantos. Et ab adverso in Germanicum mare sparsae Glessariae, quas Electridas Graeci recentiores appellavere, quod ibi electrum nasceretur. Ultima omnium, quae memorantur, Thule: in qua solstitio nullas esse noctes indicavimus, Cancri signum Sole transeunte, nullosque contra per brumam dies. Hoc quidam senis mensibus continuis fieri arbitrantur. Timaeus historicus a Britannia introrsus sex dierum navigatione abesse dicit insulam Mictim, in qua candidum plumbum proveniat. Ad eam Britannos vitilibus navigiis corio circumsutis navigare. Sunt qui et alias prodant, Scandiam, Dumnam, Bergos: maximamque omnium Nerigon, ex qua in Thulen navigetur. A Thule unius diei navigatione mare concretum, a nonnullis Cronium appellatur.

XXXI. Gallia omnis Comata uno nomine appellata, in tria populorum genera dividitur, amnibus maxime distincta. A Scalde ad Sequanam Belgica. Ab eo ad Garunnam Celtica, eademque Lugdunensis. Inde ad Pyrenaei montis excursum Aquitanica, Aremorica ante dicta. Universam oram decies octies centena millia passuum Agrippa: Galliarum inter Rhenum et Pyrenaeum atque Oceanum ac montes Gebennam et Iuram, quibus Narbonensem Galliam excludit, longitudinem CCCCXX M. passuum, latitudinem CCCXVIII computavit. A Scaldi incolunt extera Toxandri pluribus nominibus. Deinde Menapii, Morini, Oromansaci iuncti pago, qui Gessoriacus vocatur: Britanni, Ambiani, Bellovaci. Introrsus Castologi, Atrebates, Nervii liberi, Veromandui, Sueconi, Suessiones liberi, Ulmanetes liberi, Tungri, Su-

nuci, Frisiabones, Betasi, Leuci liberi, Treveri liberi antea, et Lingones foederati, Remi foederati, Mediomatrici, Sequani, Raurici, Helvetii. Coloniae: Equestris, et Rauriaca. Rhenum autem accolentes, Germaniae gentium in eadem provincia, Nemetes, Tribochi, Vangiones: hinc Ubii, Colonia Agrippinensis, Guberni, Batavi, et quos in insulis diximus Rheni.

XXXII. Lugdunensis Gallia habet Lexovios, Vellocasses, Galletos, Venetos, Abrincatuos, Osismios: flumen clarum Ligerim. Sed peninsulam spectatiorem excurrentem in Oceanum a fine Osismiorum circuitu DCXXV M. pass, cervice in latitudinem CXXV M. Ultra eam Nannetes. Intus autem Hedui foederati, Carnuti foederati, Boii, Senones, Aulerci, qui cognominantur Eburovices, et qui Cenomanni, Meldi liberi, Parisii, Trecasses, Andegavi, Viducasses, Bodiocasses, Unelli, Cariosvelites, Diablindi, Rhedones, Turones, Atesui, Secusiani liberi, in quorum agro colonia Lugdunum.

XXXIII. Aquitanicae sunt Ambilatri, Anagnutes, Pictones, Santones liberi: Bituriges liberi cognomine Ubisci: Aquitani, unde nomen provinciae, Sediboniates. Mox in oppidum contributi Convenae, Begerri, Tarbelli Quatuorsignani, Cocossates Sexsignani, Venami, Onobrisates, Belendi, saltus Pyrenaeus. Infraque Monesi, Osquidates montani, Sibyllates, Camponi, Bercorcates, Bipedimui, Sassumini, Vellates, Tornates, Consoranni, Ausci, Elusates, Sottiates, Osquidates campestres, Succasses, Tarusates, Basabocates, Vassei, Sennates, Cambolectri Agesinates Pictonibus iuncti. Hinc Bituriges liberi, qui Cubi appellantur. Dein Lemovices, Arverni liberi, Gabales. Rursus Narbonensi provinciae contermini Ruteni, Cadurci, Antobroges, Tarneque amni discreti a Tolosanis Petrocori. Maria circa oram: ad Rhe-

num septemtrionalis Oceanus, inter Rhenum et Sequanam Britannicus, inter eum et Pyrenaeum Gallicus. Insulae complures Venetorum, quae et Veneticae appellantur, et in Aquitanico sinu Uliarus.

XXXIV. A Pyrenaei promontorio Hispania incipit, angustior non Gallia modo, verum etiam semetipsa, ut diximus, immensum quantum hinc Oceano, illinc Iberico mari comprimentibus. Ipsa Pyrenaei iuga ab exortu aequinoctiali fusa in occasum brumalem, breviores latere septemtrionali quam meridiano Hispanias faciunt. Proxima ora citerioris est, eiusdemque Tarraconensis situs: a Pyrenaeo per oceanum, Vasconum saltus: Olarso: Vardulorum oppida: Morosgi, Menosca, Vesperies, Amanum portus, ubi nunc Flaviobriga colonia. Civitatum IX regio Cantabrorum, flumen Sanda, portus Victoriae Iuliobrigensium. Ab eo loco fontes Iberi quadraginta millia passuum. Portus Blendium. Orgenomesci e Cantabris. Portus eorum Vereasueca. Regio Asturum, Noega oppidum: in peninsula, Paesici. Et deinde conventus Lucensis, a flumine Navilubione, Cibarci, Egovarri cognomine Namarini, Iadoni, Arrotrebae, promontorium Celticum. Amnes: Florius, Nelo. Celtici cognomine Neriae, superque Tamarici, quorum in peninsula tres arae Sestianae Augusto dicatae: Capori, oppidum Noela. Celtici cognomine Praesamarci, Cileni. Ex insulis nominandae, Corticata, et Aunios. A Cilenis, conventus Bracarum, Heleni, Gravii, castellum Tyde, Graecorum sobolis omnia. Insulae Cicae. Insigne oppidum Abobrica. Minius amnis, IV M. pass. ore spatiosus. Leuni, Seurbi. Bracarum oppidum Augusta, quos supra Gallaecia. Flumen, Limia: Durius amnis ex maximis Hispaniae, ortus in Pelendonibus, et iuxta Numantiam lapsus, dein per Arevacos Vaccaeosque, disterminatis ab Asturia Vettonibus, a Lusitania Gal-

laecis, ibi quoque Turdulos a Bracaris arcens. Omnisque dicta regio a Pyrenaeo metallis referta, auri, argenti, ferri, plumbi nigri albique.

XXXV. A Durio Lusitania incipit: Turduli veteres, Paesuri: flumen Vacca. Oppidum Talabrica. Oppidum, et flumen Aeminium. Oppida: Conimbrica, Collippo, Eburobritium. Excurrit deinde in altum vasto cornu promontorium, quod alii Artabrum appellavere, alii Magnum, multi Olisiponense, ab oppido terras, maria, caelum disterminans. Illo finitur Hispaniae latus, et a circuitu eius incipit frons: septemtrio hinc, oceanusque Gallicus, occasus illinc et oceanus Atlanticus. Promontorii excursum LX M. prodidere, alii XC M. pass. Ad Pyrenaeum inde non pauci duodecies centena et quinquaginta millia, et ibi gentem Artabrum, quae nunquam fuit, manifesto errore. Arrotrebas enim, quos ante Celticum diximus promontorium, hoc in loco posuere literis permutatis.

Erratum et in amnibus inclytis. Ab Minio, quem supra diximus, CC M. pass. (ut auctor est Varro) abest Aeminius, quem alibi quidam intelligunt, et Limaeam vocant, Oblivionis antiquis dictus, multumque fabulosus. Ab Durio Tagus CC M. passuum, interveniente Munda. Tagus auriferis arenis celebratur. Ab eo CLX M. pass. promontorium. Sacrum e media prope Hispaniae fronte prosilit quatuordecies centena millia pass. Inde ad Pyrenaeum, medium colligi Varro tradit. Ad Anam vero, quo Lusitaniam a Baetica discrevimus, CXXVI M. passuum, a Gadibus CII M. pass. additis. Gentes: Celtici, Turduli, et circa Tagum Vettones. Ab Ana ad Sacrum, Lusitani. Oppida memorabilia a Tago in ora, Olisipo equarum e Favonio vento conceptu nobile: Salacia cognominata urbs imperatoria: Merobrica:

Promontorium Sacrum: et alterum Cuneus. Oppida: Ossonoba, Balsa, Myrtilis.

Universa provincia dividitur in conventus tres, Emeritensem, Pacensem, Scalabitanum. Tota populorum XLVI, in quibus coloniae sunt quinque, municipium civium Rom. unum: Latii antiqui tria: stipendiaria, XXXVI. Coloniae: Augusta Emerita, Anae fluvio apposita: Metallinensis: Pacensis, Norbensis, Caesariana cognomine. Contributa sunt in eam Castra Iulia, Castra Caecilia. Quinta est Scalabis, quae Praesidium Iulium vocatur. Municipium civium Rom. Olisipo, Felicitas Iulia cognominatum. Oppida veteris Latii: Ebora, quod item Liberalitas Iulia: et Myrtilis ac Salacia, quae diximus. Stipendiariorum, quos nominare non pigeat, praeter iam dictos in Baeticae cognominibus, Augustobrigenses, Ammienses, Aranditani, Arabricenses, Balsenses, Caesarobricenses, Caperenses, Caurenses, Colarni, Cibilitani, Concordienses, Elbocorii, Interannienses, Lancienses, Mirobrigenses, qui Celtici cognominantur: Medubrigenses, qui Plumbarii: Ocelenses, qui et Lancienses: Turduli qui Barduli, et Tapori. Lusitaniam cum Asturia et Gallaecia patere longitudine DXL M. pass., latitudine DXXXVI M. Agrippa prodidit. Omnes autem Hispaniae, a duobus Pyrenaei promontoriis per maria, totius orae circuitu pass. vigesies novies centena, et viginti duo millia colligere existimantur, ab aliis vigesies sexies centena millia.

XXXVI. Ex adverso Celtiberiae complures sunt insulae, Cassiterides dictae Graecis, a fertilitate plumbi: et e regione Arrotrebarum promontorii, Deorum sex, quas aliqui Fortunatas appellavere. In ipso vero capite Baeticae, ab ostio freti pass. XXV mill. Gadir, longa (ut Polybius scribit) XII mill., lata III mill. passuum. Abest a continente proxima parte minus pedes DCC., reliqua plus septem mill. pas-

suum. Ipsius spatium XV M. passuum est. Habet oppidum civium Romanorum, quod appellatur Augusta urbs Iulia Gaditana. Ab eo latere, quo Hispaniam spectat, passibus fere centum, altera insula est longa III M. pass. lata, in qua prius oppidum Gadium fuit. Vocatur ab Ephoro et Philistide Erythia: a Timaeo et Sileno Aphrodisias: ab indigenis Iunonis. Maiorem Timaeus Cotinussam apud eos vocatam ait: nostri Tartesson appellant, Poeni Gadir, ita Punica lingua septem significante. Erythia dicta est, quoniam Tyrii Aborigines eorum orti ab Erythraeo mari ferebantur. In hac Geryones habitasse a quibusdam existimantur, quorum armenta Hercules abduxerit. Sunt qui aliam esse eam, et contra Lusitaniam arbitrentur, eodemque nomine quondam ibi appellatam.

XXXVII. Peracto ambitu Europae, reddenda consummatio est, ne quid non in expedito sit, noscere volentibus. Longitudinem eius Artemidorus atque Isidorus a Tanai usque Gades bis et octuagies centena, et quatuordecim M. prodiderunt. Polybius latitudinem Europae ab Italia ad Oceanum scripsit undecies centena et quinquaginta M. esse, etiam tum incomperta magnitudine eius. Est autem ipsius Italiae (ut diximus) undecies centena et viginti M. ad Alpes. Unde per Lugdunum ad portum Morinorum Britannicum, qua videtur mensuram agere Polybius, tredecies centena M. XVIII. Sed certior mensura ac longior ad occasum Solis aestivi ostiumque Rheni per castra legionum Germaniae ab iisdem dirigitur Alpibus, quindecies centena et XLIII M. passuum. Hinc deinde Africa atque Asia dicentur.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER V.

AFRICAM Graeci Libyam appellavere, qua mare ante eam Libycum incipiens Aegyptio finitur. Nec alia pars terrarum pauciores recipit sinus, longe ab occidente litorum obliquo spatio. Populorum eius oppidorumque nomina vel maxime sunt ineffabilia, praeterquam ipsorum linguis, et alias castella ferme inhabitant.

I. Principio terrarum Mauritaniae appellantur, usque ad C. Caesarem Germanici filium regna, saevitia eius in duas divisae provincias. Promontorium oceani extimum Ampelusia nominatur a Graecis. Oppida fuere Lissa et Cotta ultra columnas Herculis: nunc est Tingi, quondam ab Antaeo conditum; postea a Claudio Caesare, cum coloniam faceret, appellatum Traducta Iulia. Abest a Belone, oppido Baeticae, proximo traiectu XXX M. pass. Ab eo XXV M. pass. in ora oceani colonia Augusti Iulia Constantia Zilis, regum ditioni exemta, et iura in Baeticam petere iussa: et ab ea XXXII M. pass. colonia a Claudio Caesare facta Lixos, vel fabulosissime antiquis narrata. Ibi regia Antaei, certamenque cum Hercule: et Hesperidum horti. Affunditur aestuarium e mari flexuoso

meatu, in quo draconis custodiae instar fuisse nunc interpretantur. Amplectitur intra se insulam, quam solam e vicino tractu aliquanto excelsiore, non tamen aestus maris inundat. Exstat in ea et ara Herculis, nec praeter oleastros aliud, ex narrato illo aurifero nemore. Minus profecto mirentur portentosa Graeciae mendacia de iis et amne Lixo prodita, quì cogitent nostros nuper paulo minus monstrifica quaedam de iisdem tradidisse. Praevalidam hanc urbem maioremque Carthagine magna: praeterea ex adverso eius sitam, et prope immenso tractu ab Tingi: quaeque alia Cornelius Nepos avidissime credidit. Ab Lixo XL M. in mediterraneo altera Augusti colonia est Babba, Iulia Campestris appellata: et tertia Banasa, LXXV M., Valentia cognominata. Ab ea XXXV M. pass. Volubile oppidum, tantundem a mari utroque distans. At in ora a Lixo quinquaginta M. amnis Subur, praeter Banasam coloniam defluens, magnificus et navigabilis. Ab eo totidem M. pass. oppidum Sala, eiusdem nominis fluvio impositum, iam solitúdinibus vicinum, elephantorumque gregibus infestum; multo tamen magis Autololum gente, per quam iter est ad montem Africae vel fabulosissimum, Atlantem. E mediis hunc arenis in caelum attolli prodiderunt, asperum, squalentem, qua vergat ad litora oceani, cui cognomen imposuit: eundem opacum nemorosumque, et scatebris fontium riguum, qua spectat Africam, fructibus omnium generum sponte ita subnascentibus, ut nunquam satietas voluptatibus desit. Incolarum neminem interdiu cerni: silere omnia, haud alio, quam solitudinum, horrore: subire tacitam religionem animos propius accedentium, praeterque horrorem elati super nubila, atque in viciniam lunaris circuli. Eundem noctibus micare crebris ignibus, Aegipanum Satyrorumque lascivia impleri, tibiarum ac fistulae cantu, tympanorumque

et cymbalorum sonitu strepere. Haec celebrati auctores prodidere, praeter Herculi et Perseo laborata ibi. Spatium ad eum immensum incertumque.

Fuere et Hannonis Carthaginiensium ducis commentarii, Punicis rebus florentissimis explorare ambitum Africae iussi: quem secuti plerique e Graecis nostrisque, et alia quidem fabulosa, et urbes multas ab eo conditas ibi prodidere, quarum nec memoria ulla, nec vestigium exstat.

Scipione Aemiliano res in Africa gerente, Polybius Annalium conditor, ab eo accepta classe, scrutandi illius orbis gratia circumvectus, prodidit, a monte eo ad occasum versus saltus plenos feris, quas generat Africa, ad flumen Anatin CCCCLXXXV M. pass. Ab eo Lixum CCV M. passuum, a Gaditano freto CXII M. passuum abesse. Inde sinum, qui vocetur Saguti. Oppidum in promontorio Mulelacha. Flumina Subur et Salam. Portum Rutubis a Lixo CCXIII M. pass. Inde promontorium Solis: portum Risardir: Gaetulos Autololes: flumen Cosenum: gentes Scelatitos et Masatos. Flumen Masatat: flumen Darat, in quo crocodilos gigni. Deinde sinum DCXVI M. pass. includi montis Barce promontorio excurrente in occasum, quod appellat Surrentium. Postea flumen Palsum, ultra quod Aethiopas Perorsos, quorum a tergo Pharusios. Iis iungi mediterraneos Gaetulos Daras. At in ora Aethiopas Daratitas, flumen Bambotum, crocodilis et hippopotamis refertum. Ab eo montes perpetuos usque ad eum, quem Theon ochema dicemus. Inde ad promontorium Hesperium navigatione dierum ac noctium decem, in medio eo spatio Atlantem locavit, a ceteris omnibus in extremis Mauritaniae proditum.

Romana arma primum Claudio principe in Mauritania bellavere, Ptolemaeum regem a C. Caesare interemtum ulciscente liberto Aedemone, refugienti-

busque barbaris ventum constat ad montem Atlantem. Nec solum consulatu perfunctis atque e Senatu ducibus, qui tum res gessere, sed Equitibus quoque Rom., qui ex eo praefuere ibi, Atlantem penetrasse, in gloria fuit. Quinque sunt (ut diximus) Rom. coloniae in ea provincia, perviumque fama videri potest. Sed id plerumque fallacissimum experimento deprehenditur: quia dignitates, cum indagare vera pigeat, ignorantiae pudore mentiri non piget: haud alio fidei proniore lapsu, quam ubi falsae rei gravis auctor exsistit. Et quidem minus minor, incomperta quaedam esse equestris ordinis viris, iam vero et Senatum inde intrantibus, quam luxuriae; cuius efficacissima vis sentitur atque maxima, cum ebori citroque silvae exquirantur, omnes scopuli Gaetuli muricibus ac purpuris.

Indigenae tamen tradunt in ora ab Sala centum quinquaginta mill. passuum: flumen Asanam marino haustu, sed portu spectabile: mox amnem quem vocant Fut: ab eo ad Dyrin (hoc enim Atlanti nomen esse eorum lingua, convenit) ducenta mill. passuum interveniente flumine, cui nomen est Vior. Ibi fama, exstare circa vestigia habitati quondam soli, vinearum palmetorumque reliquias.

Suetonius Paulinus, quem Consulem vidimus, primus Romanorum ducum transgressus quoque Atlantem aliquot millium spatio, prodidit de excelsitate quidem eius, quae ceteri: imas radices densis altisque repletas silvis incognito genere arborum, proceritatem spectabilem esse enodi nitore, frontes cupressis similes, praeterque gravitatem odoris tenui eas obduci lanugine: quibus addita arte, posse, quales e bombyce, vestes confici. Verticem altis etiam aestate operiri nivibus. Decumis se eo pervenisse castris, et ultra ad fluvium, qui Ger vocaretur, per solitudines nigri pulveris eminentibus interdum velut exustis

cautibus, loca inhabitabilia fervere, quanquam hiberno tempore, expertum. Qui proximos inhabitent saltus, refertos eléphantorum ferarumque et serpentium omni genere, Canarios appellari. Quippe victum eius animalis promiscuum his esse, et dividua ferarum viscera. Iunctam Aethiopum gentem, quos Perorsos vocant, satis constat. Iuba Ptolemaei pater, qui primus utrique Mauritaniae imperavit, studiorum claritate memorabilior etiam, quam regno, similia prodidit de Atlante: praeterque gigni ibi herbam, euphorbiam nomine, ab inventore medico suo appellatam. Cuius lacteum succum miris laudibus celebrat in claritate visus, contraque serpentes et venena omnia, privatim dicato volumine. Et satis superque de Atlante.

Tingitaniae provinciae longitudo CLXX. M. pass. est. Gentes in ea: quondam praecipua Maurorum, unde nomen, quos plerique Maurusios dixerunt. Attenuata bellis ad paucas recidit familias. Proxima illi Massaesylorum fuerat, sed simili modo exstincta est. Gaetulae nunc tenent gentes, Baniurae, multoque validissimi Autololes: et horum pars quondam Vesuni; qui avulsi his propriam fecere gentem, versi ad Aethiopas. Ipsa provincia ab oriente montuosa, fert elephantos. In Abila quoque monte, et quos Septem fratres a simili altitudine appellant: ii freto imminent iuncti Abilae. Ab his ora interni maris. Flumen Tamuda navigabile, quondam et oppidum. Flumen Laud, et ipsum navigiorum capax. Rusadir oppidum et portus, Malvana fluvius navigabilis.

Siga oppidum ex adverso Malachae in Hispania sitae, Syphacis regia, alterius iam Mauritaniae. Namque diu regum nomina obtinuere, ut Bogudiana appellaretur extima: itemque Bocchi, quae nunc Caesariensis. Ab ea portus Magnus a spatio appellatus, civium Romanorum oppidum. Amnis Mulucha, Boc-

chi Massaesylorumque finis. Quiza Xenitana peregrinorum oppidum, Arsennaria Latinorum, tribus millibus passuum a mari. Cartenna colonia Augusti, legio secunda. Item colonia eiusdem, deducta cohorte praetoria, Gunugi. Promontorium Apollinis: oppidumque ibi celeberrimum Caesarea, antea vocitatum Iol, Iubae regia, a Divo Claudio coloniae iure donata: eiusdem iussu deductis veteranis, Oppidum novum: et Latio dato, Tipasa. Itemque a Vespasiano Imperatore eodem munere donatum Icosion. Colonia Augusti Rusconiae. Rusucurium civitate honoratum a Claudio. Rusazus colonia Augusti. Salde colonia eiusdem. Item Igilgili. Oppidum Tucca impositum mari, et flumini Ampsagae. Intus colonia Augusta, quae item Succabar: item Tubusuptus. Civitates: Timici, Tigavae. Flumina: Sardabal, Aves, Nabar: gens Macurebi: flumen Usar: gens Nabades. Flumen Ampsaga, abest a Caesarea CCXXXII millibus passuum. Utriusque Mauritaniae longitudo decies triginta novem mill., latitudo quadringentorum sexaginta septem mill. passuum.

II. Ab Ampsaga Numidia est, Massinissae clara nomine, Metagonitis terra a Graecis appellata: Numidae vero Nomades a permutandis pabulis, mapalia sua, hoc est, domus, plaustris circumferentes. Oppida: Cullu, Rusicade, et ab ea quadraginta octo M. passuum in mediterraneo colonia Cirta, Sittianorum cognomine: et alia intus Sicca: liberumque oppidum Bulla Regia. At in ora Tacatua, Hippo Regius, flumen Armua. Oppidum Tabraca civium Romanorum. Tusca fluvius, Numidiae finis: nec praeter marmoris Numidici ferarumque proventum aliud insigne.

III. A Tusca, Zeugitana regio, et quae proprie vocetur Africa, est. Tria promontoria: Candidum: mox Apollinis, adversum Sardiniae: Mercurii, adversum Siciliae, in altum procurrentia, duos efficiunt sinus

Hipponensem, proximum ab oppido, quod Hipponem dirutum vocant, Diarrhytum a Graecis dictum, propter aquarum irrigua. Cui finitimum Theudalis, immune oppidum, longius a litore. Dein promontorium Apollinis, et in altero sinu Utica, civium Romanorum, Catonis morte nobilis: flumen Bagrada. Locus, Castra Cornelia: colonia Carthago, magnae in vestigiis Carthaginis: colonia Maxulla. Oppida: Carpi, Misua, et liberum Clupea in promontorio Mercurii. Item libera Curubis, Neapolis. Mox Africae ipsius alia distinctio. Libyphoenices vocantur, qui Byzacium incolunt. Ita appellatur regio CCL M. pass. per circuitum, fertilitatis eximiae, cum centesima fruge agricolis foenus reddente terra. Hic oppida libera, Leptis, Adrumetum, Ruspina, Thapsus. Inde Thenae, Macomades, Tacape. Sabrata contingens Syrtim minorem, ad quam Numidiae et Africae ab Ampsaga longitudo DLXXX M. passuum: latitudo, qua cognitum est, CC M. Ea pars, quam Africam appellavimus, dividitur in duas provincias, veterem et novam, discretas fossa inter Africanum sequentem et reges, Thenas usque perducta, quod oppidum a Carthagine abest CCXVI M. pass.

IV. Tertius sinus dividitur in geminos, duarum Syrtium vadoso ac reciproco mari diros. Ad proximam, quae minor est, a Carthagine CCC M. pass. Polybius tradit: ipsam centum M. passuum aditu, CCC M. ambitu. Et terra autem, siderum observatione, ad eam per deserta arenis, perque serpentes iter est. Excipiunt saltus repleti ferarum multitudine: et introrsus elephantorum solitudines, mox deserta vasta, ultraque Garamantes, ab Augylis dierum XII itinere distantes. Super illos fuere gens Psylli, super quos lacus Lycomedis, desertis circumdatus. Augylae ipsi medio fere spatio locantur ab Aethiopia, quae ad occidentem vergit, et a regione quae duas

Syrtes interiacet, pari utrinque intervallo: sed litore inter duas Syrtes, CCL M. passuum. Ibi civitas Oeensis, Cinyps fluvius ac regio. Oppida: Neapolis, Gaphara, Abrotonum, Leptis altera, quae cognominatur magna. Inde Syrtis maior, circuitu DCXXV, aditu autem CCCXII M. passuum. Inde accolit gens Cisipadum. In intimo sinu fuit ora Lotophagôn, quos quidam Alachroas dixere, ad Philaenorum aras: ex arena sunt eae. Ab his non procul a continente palus vasta amnem Tritonem nomenque ab eo accipit, Pallantias appellata Callimacho, et citra minorem Syrtim esse dicta: a multis vero inter duas Syrtes. Promontorium, quod maiorem includit, Borion appellatur. Ultra Cyrenaica provincia.

Ad hunc finem Africa a fluvio Ampsaga populos XXVI habet, qui Romano parent imperio. In his colonias VI, praeter iam supra dictas, Uthinam, Tuburbin. Oppida civium Romanorum XV; ex quibus in mediterraneo dicenda Azuritanum, Abutucense, Aboriense, Canopicum, Chilmanense, Simittuense, Thunusidense, Tuburnicense, Tynidrumense, Tibigense, Ucitana duo, maius et minus: Vagense. Oppidum Latinum unum Usalitanum. Oppidum stipendiarium unum, Castris Corneliis. Oppida libera triginta: ex quibus dicenda intus Acolitanum, Acharitanum, Avinense, Abziritanum, Canopitanum, Melzitanum, Materense, Salaphitanum, Tusdritanum, Tiphicense, Tunicense, Theudense, Tagestense, Tigense, Ulusubritanum, Vagense aliud, Visense, Zamense. Ex reliquo numero non civitates tantum, sed pleraeque etiam nationes iure dici possunt: ut Natabudes, Capsitani, Misulani, Sabarbares, Massyli, Nisives, Vamacures, Ethini, Mussini, Marchubii, et tota Gaetulia ad flumen Nigrin, qui Africam ab Aethiopia dirimit.

V. Cyrenaica, eadem Pentapolitana regio, illustra-

tur Hammonis oraculo, quod a Cyrenis abest CCCC M. passuum: fonte Solis: urbibus maxime quinque, Berenice, Arsinoe, Ptolemaide, Apollonia, ipsa Cyrene. Berenice, in Syrtis extimo cornu est, quondam vocata Hesperidum supradictarum, vagantibus Graeciae fabulis. Nec procul ante oppidum fluvius Lethon, lucus sacer, ubi Hesperidum horti memorantur. Abest a Lepti CCCLXXV M. passuum. Ab ea Arsinoe, Teuchira vocitata, XLIII M. passuum. Et deinde Ptolemais, antiquo nomine Barce, XXII M. passuum. Mox XL M. passuum promontorium Phycus per Creticum mare excurrit, distans CCCL M. passuum a Taenaro Laconicae promontorio, a Creta vero ipsa CXXV M. Post id Cyrene, a mari undecim M. passuum. A Phycunte Apolloniam XXIV M. passuum, ad Cherronesum LXXXVIII M. passuum. Unde Catabathmum CCXVI M. passuum. Accolunt Marmaridae, a Paraetonii ferme regione ad Syrtin usque maiorem porrecti. Post eos Ararauceles, et iam in ora Syrtis Nasamones, quos antea Mesammones Graeci appellavere, ab argumento loci, medios inter arenas sitos. Cyrenaicus ager XV M. passuum latitudine a litore, arboribus fertilis habetur. Intus eodem spatio frugibus tantum: mox triginta M. passuum latitudine, et CCL M. passuum longitudine, lasere modo.

Post Nasamones Asbistae et Macae vivunt. Ultra eos Hammanientes duodecim dierum itinere a Syrtibus maioribus ad occidentem, et ipsi quaquaversus arenis circumdati: puteos tamen haud difficiles binûm ferme cubitorum inveniunt altitudine, ibi restagnantibus Mauritaniae aquis. Domos sale montibus suis exciso, ceu lapide, construunt. Ab his ad Troglodytas hiberni occasus plaga dierum IV iter, cum quibus commercium gemmae tantum, quam carbunculum vocamus, ex Aethiopia invectae. Intervenit

ad solitudines Africae, supra minorem Syrtin dictas, versa Phazania, ubi gentem Phazaniorum, urbesque Alelen et Cillabam subegimus. Item Cydamum e regione Sabratae. Ab his mons longo spatio in occasum ab ortu tendit, Ater nostris dictus a natura adusto similis, aut Solis repercussu accenso. Ultra eum deserta: Matelgae oppidum Garamantum: itemque Debris, affuso fonte, a medio die ad mediam noctem aquis ferventibus, totidemque horis ad medium diem rigentibus: clarissimumque oppidum Garama caput Garamantum: omnia armis Rom. superata, et a Cornelio Balbo triumphata: uni huic omnium externo curru et Quiritium iure donato: quippe Gadibus genito civitas Romana cum Balbo maiore patruo data est. Et hoc mirum, supra dicta oppida ab eo capta, auctores nostros prodidisse: ipsum in triumpho, praeter Cidamum et Garamam, omnium aliarum gentium urbiumque nomina ac simulacra duxisse, quae iere hoc ordine: Tabidium oppidum, Niteris natio, Negligemela oppidum, Bubeium natio vel oppidum, Enipi natio, Thuben oppidum: mons nomine Niger: Nitibrum, Rapsa, oppida: Discera natio, Debris oppidum, flumen Nathabur, Thapsagum oppidum, Nannagi natio, Boin oppidum, Pege oppidum, flumen Dasibari. Mox oppida continua, Baracum, Buluba, Alasi, Balsa, Galla, Maxala, Zizama: Mons Gyri, in quo gemmas nasci titulus praecessit. Ad Garamantas iter inexplicabile adhuc fuit, latronibus gentis eius puteos (qui sunt non alte fodiendi, si locorum notitia adsit) arenis operientibus. Proximo bello, quod cum Oeensibus Romani gessere auspiciis Vespasiani Imperatoris, compendium viae quatridui deprehensum est. Hoc iter vocatur Praeter caput saxi. Finis Cyrenaicus Catabathmos appellatur, oppidum, et vallis repente convexa. Ad eum terminum Cyrenaica Africa a Syrti minore decies centena LX M. passuum in

longitudine patet: in latitudine, qua cognitum est, DCCC.

VI. Quae sequitur regio, Mareotis Libya appellatur, Aegypto contermina. Tenent Marmaridae, Adyrmachidae: dein Mareotae. Mensura a Catabathmo ad Paraetonium LXXXVI M. passuum. In eo tractu vicus Apis interest, nobilis religione Aegypti locus. Ab eo Paraetonium LXII M. passuum. Inde Alexandriam CC millia passuum: latitudo CLXIX est. Eratosthenes a Cyrenis Alexandriam terrestri itinere DXXV M. prodidit. Agrippa totius Africae a mari Atlantico cum inferiore Aegypto tricies centena et XL M. passuum longitudinem. Polybius et Eratosthenes diligentissimi existimati, ab oceano ad Carthaginem magnam, undecies centena M. passuum: ab ea Canopicum Nili proximum ostium quindecies centena et viginti octo M. pass. fecerunt. Isidorus a Tingi Canopum tricies et quinquies centena et quadraginta novem M. passuum: Artemidorus XL minus quam Isidorus.

VII. Insulas non ita multas complectuntur haec maria. Clarissima est Meninx, longitudine XXV M. passuum, latitudine XXII, ab Eratosthene Lotophagitis appellata. Oppida habet duo, Meningem ab Africae latere, et altero Thoar: ipsa a dextro Syrtis minoris promontorio passibus CC sita. Ab ea centum M. pass. contra laevum, Cercina, cum urbe eiusdem nominis libera, longa XXV M. pass., lata dimidium eius, ubi plurimum: at in extremo non plus quinque M. pass. Huic perparva, Carthaginem versus, Cercinitis ponte iungitur. Ab his quinquaginta M. fere passuum Lopadusa, longa VI M. passuum. Mox Gaulos et Galata, cuius terra scorpionem, dirum animal Africae, necat. Dicuntur et in Clupea emori: cuius ex adverso Cosyra cum oppido. At contra Carthaginis sinum duae Aegimori arae, sco-

puli verius, quam insulae, inter Siciliam maxime et Sardiniam. Auctores sunt, et has quondam habitatas subsedisse.

VIII. Interiori autem ambitu Africae ad meridiem versus, superque Gaetulos, intervenientibus desertis, primi omnium Libyaegyptii, deinde Leucaethiopes habitant. Super eos Aethiopum gentes Nigritae, a quo dictum est flumine: Gymnetes Pharusii, iam oceanum attingentes, et quos in Mauritaniae fine diximus, Perorsi. Ab his omnibus vastae solitudines orientem versus, usque Garamantes, Augylasque et Troglodytas: verissima opinione eorum, qui desertis Africae duas Aethiopias superponunt, et ante omnes Homeri, qui bipertitos tradit Aethiopas, ad orientem occasumque versos. Nigri fluvio eadem natura, quae Nilo: calamum et papyrum et easdem gignit animantes, iisdemque temporibus augescit. Oritur inter Tareleos Aethiopas et Oecalicas. Horum oppidum Mavin quidam solitudinibus imposuerunt, Atlantas iuxta eos, Aegipanas semiferos, et Blemmyas, et Gamphasantas, et Satyros, et Himantopodas, Atlantes degeneres sunt humani ritus, si credimus. Nam neque nominum ullorum inter eos appellatio est, et Solem orientem occidentemque dira imprecatione contuentur, ut exitialem ipsis agrisque: neque insomnia visunt, qualia reliqui mortales. Troglodytae specus excavant. Hae illis domus, victus serpentium carnes, stridorque, non vox: adeo sermonis commercio carent. Garamantes matrimoniorum exsortes, passim cum feminis degunt. Augylae inferos tantum colunt. Gamphasantes nudi, proeliorumque expertes, nulli externo congregantur. Blemmyis traduntur capita abesse, ore et oculis pectori affixis. Satyris, praeter figuram, nihil moris humani, Aegipanum, qualis vulgo pingitur, forma. Himantopodes loripedes quidam, quibus serpendo ingredi natura est.

Pharusii quondam Persae, comites fuisse dicuntur Herculis ad Hesperidas tendentis. Nec de Africa plura quae memorentur, occurrunt.

IX. Adhaeret Asia, quam patere a Canopico ostio ad Ponti ostium Timosthenes vicies sexies centena et triginta novem M. passuum tradidit. Ab ore autem Ponti ad os Maeotis Eratosthenes sedecies centena et quadraginta quinque M. pass. Universam vero cum Aegypto ad Tanain, Artemidorus et Isidorus ter et sexagies centena et septuaginta quinque M. pass. Maria eius complura ab accolis traxere nomina: quare simul indicabuntur. Proxima Africae incolitur Aegyptus, introrsus ad meridiem recedens, donec a tergo praetendantur Aethiopes. Inferiorem eius partem Nilus, dextra laevaque divisus, amplexu suo determinat, Canopico ostio ab Africa, ab Asia Pelusiaco, CLXX M. passuum intervallo. Quam ob causam inter insulas quidam Aegyptum retulere: ita se findente Nilo, ut triquetram terrae figuram efficiat. Ideo multi Graecae literae vocabulo, Delta appellavere Aegyptum. Mensura ab unitate alvei, unde se primum findit in latera, ad Canopicum ostium CXLVI M., ad Pelusiacum CCLVI M. est. Summa pars contermina Aethiopiae, Thebais vocatur. Dividitur in praefecturas oppidorum, quas nomos vocant: Ombiten, Apollopoliten, Hermonthiten, Thiniten, Phaturiten, Coptiten, Tentyriten, Diospoliten, Antaeopoliten, Aphroditopoliten, Lycopoliten. Quae iuxta Pelusium est regio, nomos habet, Pharbaethiten, Bubastiten, Sethroiten, Taniten. Reliqua autem Arabicum, Hammoniacum tendentem ad Hammonis Iovis oraculum, Oxyrynchiten, Leontopoliten, Atharrhabiten, Cynopoliten, Hermopoliten, Xoiten, Mendesium, Sebennyten, Cabasiten, Latopoliten, Heliopoliten, Prosopiten, Panopoliten, Busiriten, Onuphiten, Saiten, Ptenethu, Phthemphu, Naucratiten, Meteli-

ten, Gynaecopoliten, Menelaiten, Alexandriae regione. Item Lybiae Mareotis: Heracleopolites est in insula Nili, longa passuum quinquaginta M., in qua et oppidum Herculis appellatum. Arsinoitae duo sunt: hi et Memphites, usque ad summum Delta perveniunt. Cui sunt contermini ex Africa duo Oasitae. Quidam ex his aliqua nomina permutant, et substituunt alios nomos, ut Heroopoliten, Crocodilopoliten. Inter Arsinoiten autem ac Memphiten lacus fuit, circuitu CCL M. passuum: aut, ut Mucianus tradit, CCCCL M. et altitudinis quinquaginta passuum, manu factus: a rege, qui fecerat, Moeridis appellatus. Inde LXXII M. passuum abest Memphis, quondam arx Aegypti regum: unde ad Hammonis oraculum XII dierum iter est; ad scissuram autem Nili, quod appellavimus Delta, XV M. passuum.

X. Nilus incertis ortus fontibus, it per deserta et ardentia: et immenso longitudinis spatio ambulans, famaque tantum inermi quaesitu cognitus, sine bellis, quae ceteras omnes terras invenere. Originem (ut Iuba rex potuit exquirere) in monte inferioris Mauritaniae, non procul oceano habet, lacu protinus stagnante, quem vocant Nilidem. Ibi pisces reperiuntur alabetae, coracini, siluri. Crocodilus quoque inde ob argumentum hoc Caesareae in Iseo dicatus ab eo spectatur hodie. Praeterea observatum est, prout in Mauritania nives imbresve satiaverint, ita Nilum increscere. Ex hoc lacu profusus indignatur fluere per arenosa et squalentia, conditque se aliquot dierum itinere. Mox alio lacu maiore in Caesariensis Mauritaniae gente Massaesylûm erumpit, et hominum coetus veluti circumspicit, iisdem animalium argumentis: iterum arenis receptus conditur rursus XX dierum desertis ad proximos Aethiopas: atque ubi iterum senserit hominem, prosilit, fonte (ut verisimile est) illo, quem Nigrin vocavere. Inde Africam

ab Aethiopia dispescens, etiamsi non protinus populis, feris tamen et belluis frequens, silvarumque opifex, medios Aethiopas secat, cognominatus Astapus; quod illarum gentium lingua significat aquam e tenebris profluentem. Insulas ita innumeras spargit, quasdamque tam vastae magnitudinis, ut, quanquam rapida celeritate, tamen dierum quinque cursu non breviore transvolet: circa clarissimam earum Meroen Astabores laevo alveo dictus, hoc est, ramus aquae venientis e tenebris: dextro vero Astusapes, quod latentis significationem adiicit: nec ante Nilus, quam se totum aquis concordibus rursus iunxit. Sic quoque etiamnum Siris, ut ante, nominatus per aliquot millia, et in totum Homero Aegyptus, aliisque Triton: subinde insulis impactus, totidem incitatus irritamentis: postremo inclusus montibus, nec aliunde torrentior, vectus aquis properantibus ad locum Aethiopum, qui Catadupi vocantur, novissimo catarracte inter occursantes scopulos non fluere immenso fragore creditur, sed ruere. Postea lenis et confractis aquis domitaque violentia, aliquid et spatio fessus, multis quamvis faucibus in Aegyptium mare se evomit. Certis tamen diebus auctu magno per totam spatiatus Aegyptum, foecundus innatat terrae.

Causas huius incrementi varias prodidere: sed maxime probabiles, Etesiarum eo tempore ex adverso flantium repercussum, ultra in ora acto mari: aut imbres Aethiopiae aestivos, iisdem Etesiis nubila illo ferentibus e reliquo orbe. Timaeus Mathematicus occultam protulit rationem: Phialam appellari fontem eius, mergique in cuniculos ipsum amnem, vapore anhelantem fumidis cautibus, ubi conditur. Verum Sole per eos dies cominus facto, extrahi ardoris vi, et suspensum abundare, ac ne devoretur, abscondi. Id evenire a Canis ortu, per introitum Solis in Leonem, contra perpendiculum fontis sidere stante, cum

in eo tractu absumantur umbrae. Plerisque e diverso opinatis largiorem fluere, ad septemtrionem Sole discedente, quod in Cancro et Leone evenit; ideoque tunc minus siccari. Rursus in Capricornum et austrinum polum reverso sorberi: et ob id parcius fluere. Sed Timaeo si quis extrahi posse credat, umbrarum defectus iis diebus et locis sine fine adest.

Incipit crescere Luna nova, quaecunque post solstitium est, sensim modiceque Cancrum Sole transeunte; abundantissime autem Leonem. Et residit in Virgine, iisdem, quibus accrevit, modis. In totum autem revocatur intra ripas in Libra, ut tradit Herodotus, centesimo die. Cum crescit, reges aut praefectos navigare eo, nefas iudicatum est. Auctus per puteos mensurae notis deprehenduntur. Iustum incrementum est cubitorum XVI. Minores aquae non omnia rigant: ampliores detinent, tardius recedendo. Hae serendi tempora absumunt solo madente: illae non dant sitiente. Utrumque reputat provincia. In duodecim cubitis famem sentit, in tredecim etiamnum esurit: quatuordecim cubita hilaritatem afferunt: quindecim securitatem: sedecim delicias. Maximum incrementum ad hoc aevi fuit cubitorum decem et octo Claudio principe: minimum quinque, Pharsalico bello, veluti necem Magni prodigio quodam flumine aversante. Cum stetere aquae, apertis molibus admittuntur. Ut quaeque liberata est terra, seritur. Idem amnis unus omnium nullas exspirat auras.

Ditionis Aegypti esse incipit a fine Aethiopiae Syene: ita vocatur peninsula mille passuum ambitu, in qua Castra sunt, latere Arabiae: et ex adverso insulae IV Philae, DC M. passuum a Nili fissura, unde appellari diximus Delta. Hoc spatium edidit Artemidorus, et in eo CCL oppida fuisse. Iuba CCCC M. passuum. Aristocreon ab Elephantide ad mare DCCL M. passuum. Elephantis insula intra novissimum

catarracten IV M. passuum, et supra Syenen XVI M. habitatur, navigationis Aegyptiae finis, ab Alexandria DLXXX M. pass. In tantum erravere suprascripti. Ibi Aethiopicae conveniunt naves. Namque eas plicatiles humeris transferunt, quoties ad catarractas ventum est.

XI. Aegyptus super ceteram antiquitatis gloriam XX M. urbium sibi Amase regnante habitata praefert: nunc quoque multis, etiamsi ignobilibus, frequens. Celebratur tamen Apollinis: mox Leucotheae: Diospolis magna, eadem Thebe portarum centum nobilis fama: Coptos Indicarum Arabicarumque mercium Nilo proximum emporium. Mox Veneris oppidum, et iterum Iovis, ac Tentyris: infra quod Abydus, Memnonis regia et Osiris templo inclytum, VII M. CCCCC passuum in Libyam remotum a flumine. Dein Ptolemais, et Panopolis, ac Veneris iterum. Et in Libyco Lycon, ubi montes finiunt Thebaidem. Ab iis oppida Mercurii, Alabastron, Canum, et supra dictum Herculis. Deinde Arsinoe, et iam dicta Memphis: inter quam et Arsinoiten nomon, in Libyco, turres, quae pyramides vocantur: Labyrinthus in Moeridis lacu nullo addito ligno exaedificatus: et oppidum Crialon. Unum praeterea intus et Arabiae conterminum claritatis magnae, Solis oppidum.

Sed iure laudetur in litore Aegyptii maris Alexandria, a Magno Alexandro condita, in Africae parte, ab ostio Canopico XII M. passuum iuxta Mareotim lacum, qui locus antea Rhacotes nominabatur. Metatus est eam Dinochares architectus pluribus modis memorabili ingenio, XV M. passuum laxitate insessa, ad effigiem Macedonicae chlamydis orbe gyrato laciniosam, dextra laevaque anguloso procursu: iam tum tamen quinta situs parte regiae dicata.

Mareotis lacus a meridiana urbis parte, euripo e Canopico ostio mittitur mediterraneo commercio, in-

sulas quoque plures amplexus, triginta M. passuum traiectu, CL ambitu, ut tradit Claudius Caesar. Alii schoenos in longitudinem patere XL faciunt, schoenumque stadia triginta: ita fieri longitudinis CL M. pass., tantundem et latitudinis.

Sunt in honore et intra decursus Nili multa oppida, praecipue quae nomina dedere ostiis, non omnibus, (XII enim reperiuntur, superque quatuor, quae ipsi falsa ora appellant) sed celeberrimis septem, proximo Alexandriae Canopico, deinde Bolbitino, Sebennytico, Phatnitico, Mendesico, Tanitico, ultimoque Pelusiaco. Praeterea Butos, Pharbaethos, Leontopolis, Athribis, Isidis oppidum, Busiris, Cynopolis, Aphrodites, Sais, Naucratis: unde ostium quidam Naucraticum nominant, quod alii Heracleoticum, Canopico, cui proximum est, praeferentes.

XII. Ultra Pelusiacum Arabia est, ad Rubrum mare pertinens, et odoriferam illam, ac divitem et beatae cognomine inclytam. Haec Catabanum et Esbonitarum et Scenitarum Arabum vocatur, sterilis, praeterquam ubi Syriae confinia attingit, nec nisi Casio monte nobilis. His Arabes iunguntur, ab oriente Canchlei, a meridie Cedrei, qui deinde ambo Nabataeis. Heroopoliticus vocatur, alterque Aelaniticus sinus Rubri maris in Aegyptum vergentis, CL M. passuum intervallo inter duo oppida, Aelana, et in nostro mari Gazam. Agrippa a Pelusio Arsinoen Rubri maris oppidum, per deserta CXXV M. passuum tradit: tam parvo distat ibi tanta rerum naturae diversitas.

XIII. Iuxta Syria litus occupat, quondam terrarum maxima, et pluribus distincta nominibus. Namque Palaestina vocabatur, qua contingit Arabas, et Iudaea, et Coele, dein Phoenice: et qua recedit intus, Damascena: ac magis etiamnum meridiana, Babylonia. Et eadem Mesopotamia inter Euphratem et Ti-

grin: quaque transit Taurum, Sophene: citra vero etiam Comagene. Et ultra Armeniam Adiabene, Assyria ante dicta: et ubi Ciliciam attingit, Antiochia. Longitudo eius inter Ciliciam et Arabiam, CCCCLXX M. passuum est. Latitudo a Seleucia Pieria ad oppidum in Euphrate Zeugma, CLXXV M. passuum. Qui subtilius dividunt, circumfundi Syria Phoenicen volunt: et esse oram maritimam Syriae, cuius pars sit Idumaea et Iudaea, deinde Phoenice, deinde Syria. Id quod praeiacet mare totum, Phoenicium appellatur. Ipsa gens Phoenicum in magna gloria literarum inventionis, et siderum, navaliumque ac bellicarum artium.

XIV. A Pelusio Chabriae castra, Casius mons, delubrum Iovis Casii, tumulus Magni Pompeii. Ostracine Arabia finitur, a Pelusio LXV M. passuum. Mox Idumaea incipit, et Palaestina, ab emersu Sirbonis lacus, quem quidam CL M. passuum circuitu tradidere: Herodotus Casio monti applicuit: nunc est palus modica. Oppida: Rhinocolura, et intus Rhaphaea: Gaza, et intus Anthedon: mons Angaris. Regio per oram Samaria. Oppidum Ascalo liberum, Azotus: Iamniae duae, altera intus. Ioppe Phoenicum, antiquior terrarum inundatione, ut ferunt. Insidet collem praeiacente saxo, in quo vinculorum Andromedae vestigia ostendunt. Colitur illic fabulosa Ceto. Inde Apollonia: Stratonis turris, eadem Caesarea, ab Herode rege condita: nunc colonia prima Flavia, a Vespasiano Imperatore deducta: Finis Palaestines centum octoginta novem mill. passuum, a confinio Arabiae: deinde Phoenice. Intus autem Samariae oppida: Neapolis, quod antea Mamortha dicebatur: Sebaste, in monte, et altiore Gamala.

XV. Supra Idumaeam et Samariam Iudaea longe lateque funditur. Pars eius Syriae iuncta, Galilaea vocatur: Arabiae vero et Aegypto proxima Peraea,

asperis dispersa montibus, et a ceteris Iudaeis Iordane amne discreta. Reliqua Iudaea dividitur in toparchias decem, quo dicemus ordine: Hiericuntem palmetis consitam, fontibus irriguam: Emmaum, Lyddam, Ioppicam, Acrabatenam, Gophniticam, Thamniticam, Bethleptephenen, Orinen, in qua fuere Hierosolyma, longe clarissima urbium orientis, non Iudaeae modo: Herodium cum oppido illustri eiusdem nominis.

Iordanis amnis oritur e fonte Paneade, qui cognomen dedit Caesareae, de qua dicemus: amnis amoenus, et quatenus locorum situs patitur, ambitiosus, accolisque se praebens, velut invitus Asphaltiten lacum dirum naturâ petit, à quo postremo ebibitur, aquasque laudatas perdit pestilentibus mixtas. Ergo ubi prima convallium fuit occasio, in lacum se fundit, quem plures Genesaram vocant, XVI M. passuum longitudinis, VI M. latitudinis, amoenis circumseptum oppidis: ab oriente, Iuliade, et Hippo: a meridie, Tarichea, quo nomine aliqui et lacum appellant: ab occidente Tiberiade, aquis calidis salubri.

Asphaltites nihil praeter bitumen gignit: unde et nomen. Nullum corpus animalium recipit: tauri camelique fluitant. Inde fama, nihil in eo mergi. Longitudine excedit centum M. passuum, latitudine maxima XXV implet, minima sex. Prospicit eum ab oriente Arabia Nomadum, a meridie Machaerûs, secunda quondam arx Iudaeae, ab Hierosolymis. Eodem latere est calidus fons medicae salubritatis Callirrhoe, aquarum gloriam ipso nomine praeferens. Ab occidente litora Esseni fugiunt, usque qua nocent: gens sola, et in toto orbe praeter ceteras mira, sine ulla femina, omni Venere abdicata, sine pecunia, socia palmarum. In diem ex aequo convenarum turba renascitur, large frequentantibus, quos vita fessos ad mores eorum fortunae fluctus agitat. Ita per se-

culorum millia (incredibile dictu) gens aeterna est, in qua nemo nascitur. Tam foecunda illis aliorum vitae poenitentia est. Infra hos Engadda oppidum fuit, secundum ab Hierosolymis fertilitate, palmetorumque nemoribus: nunc alterum bustum. Inde Masada castellum in rupe, et ipsum haud procul Asphaltite. Et hactenus Iudaea est.

XVI. Iungitur ei latere Syriae Decapolitana regio, a numero oppidorum, in quo non omnes eadem observant. Plurimi tamen Damascum ex epoto riguis amne Chrysorrhoa fertilem: Philadelphiam, Rhaphanam, omnia in Arabiam recedentia. Scythopolin, (antea Nysam a Libero Patre, sepulta nutrice ibi) Scythis deductis. Gadara, Hieromiace praefluente, et iam dictum Hippon: Dion, Pellam aquis divitem, Galasam, Canatham. Intercursant cinguntque has urbes tetrarchiae, regionum instar singulae, et in regna contribuuntur, Trachonitis, Paneas, in qua Caesarea cum supradicto fonte: Abila, Arca, Ampeloessa, Gabe.

XVII. Hinc redeundum est ad oram, atque Phoenicen. Fuit oppidum Crocodilôn, est flumen: memoria urbium, Dorum, Sycaminum. Promontorium Carmelum, et in monte oppidum, eodem nomine, quondam Ecbatana dictum. Iuxta Getta, Iebba: rivus Pagida, sive Belus, vitri fertiles arenas parvo litori miscens. Ipse e palude Cendevia a radicibus Carmeli profluit. Iuxta colonia Claudii Caesaris Ptolemais, quae quondam Ace. Oppidum Ecdippa. Promontorium Album. Tyrus quondam insula, praealto mari septingentis passibus divisa, nunc vero Alexandri oppugnantis operibus continens, olim partu clara, urbibus genitis, Lepti, Utica, et illa Romani imperii aemula, terrarum orbis avida, Carthagine: etiam Gadibus extra orbem conditis. Nunc omnis eius nobilitas conchylio atque purpura constat. Cir-

cuitus XIX M. passuum est, intra Palaetyro inclusa. Oppidum ipsum XXII stadia obtinet. Inde Sarepta, et Ornithon oppida: et Sidon artifex vitri, Thebarumque Boeotiarum parens. A tergo eius mons Libanus orsus, mille quingentis stadiis Simyram usque porrigitur, qua Coele Syria cognominatur. Huic par, interveniente valle, mons adversus Antilibanus obtenditur quondam muro coniunctus. Post eum introrsus Decapolitana regio est, praedictaeque cum ea tetrarchiae, et Palaestinae tota laxitas. At in ora etiamnum subiecta Libano, fluvius Magoras: Berytus colonia, quae Felix Iulia appellatur. Leontos oppidum: flumen Lycos: Palaebyblos: flumen Adonis. Oppida: Byblos, Botrys, Gigarta, Trieris, Calamos: Tripolis, quam Tyrii et Sidonii et Aradii obtinent. Orthosia, Eleutheros flumen. Oppida: Simyra, Marathos, contraque Arados septem stadiorum oppidum et insula, ducentos passus a continente distans. Regio, in qua supradicti desinunt montes, et, interiacentibus campis, Bargylus mons incipit.

XVIII. Hinc rursus Syria, desinente Phoenice. Oppida: Carne, Balanea, Paltos, Gabale: promontorium, in quo Laodicea libera: Diospolis, Heraclea, Charadrus, Posidium. Deinde promontorium Syriae Antiochiae. Intus ipsa Antiochia libera, Epidaphnes cognominata, Oronte amne dividitur: in promontorio autem Seleucia libera, Pieria appellata.

Super eam mons eodem, quo alius, nomine, Casius. Cuius excelsa altitudo quarta vigilia orientem per tenebras Solem adspicit, brevi circumactu corporis, diem noctemque pariter ostendens. Ambitus ad cacumen XIX M. pass. est: altitudo per directum, IV. At in ora amnis Orontes, natus inter Libanum et Antilibanum iuxta Heliopolin. Oppidum Rhosos: et a tergo Portae, quae Syriae appellantur, intervallo Rhosiorum montium et Tauri. In ora oppidum

Myriandros: mons Amanus, in quo oppidum Bomitae. Ipse ab Syris Ciliciam separat.

XIX. Nunc interiora dicantur. Coele habet Apamiam, Marsya amne divisam a Nazerinorum tetrarchia: Bambycen, quae alio nomine Hierapolis vocatur, Syris vero Magog. Ibi prodigiosa Atargatis, Graecis autem Derceto dicta, colitur: Chalcidem cognominatam ad Belum, unde regio Chalcidene fertilissima Syriae. Et inde Cyrrhestice Cyrrhum: Gazatas, Gindarenos, Gabenos: tetrarchias duas, quae Granucomatae vocantur, Emesenos, Hylatas, Ituraeorum gentem, et qui ex iis Baetarreni vocantur: Mariammitanos: tetrarchiam, quae Mammisea appellatur: Paradisum, Pagras, Pinaritas, Seleucias praeter iam dictam duas, quae ad Euphraten, et quae ad Belum vocantur, Cardytenses. Reliqua autem Syria habet, (exceptis quae cum Euphrate dicentur), Arethusios, Beroeenses, Epiphaneenses. Ad Orientem Laodicenos, qui ad Libanum cognominantur, Leucadios, Larissaeos, praeter tetrarchias in regna descriptas barbaris nominibus XVII.

XX. Et de Euphrate hoc in loco dixisse aptissimum fuerit. Oritur in praefectura Armeniae maioris Caranitide, ut prodidere ex iis, qui proxime viderant, Domitius Corbulo, in monte Aba: Licinius Mucianus sub radicibus montis, quem Capoten appellant, supra Zimaram, XII M. passuum, initio Pyxirates nominatus. Fluit Derxenen primum, mox Anaiticam, Armeniae regiones a Cappadocia excludens. Dascusa abest a Zimara LXXV M. passuum. Inde navigatur Pastonam quinquaginta M. passuum; Melitenen Cappadociae XXIV M. passuum; Elegiam Armeniae decem M. passuum, acceptis fluminibus Lyco, Arsania, Arsano. Apud Elegiam occurrit ei Taurus mons: nec resistit, quanquam XII M. pass. latitudine praevalens. Omiram vocant irrumpentem: mox ubi per-

fregit, Euphraten, tum quoque saxosum ac violentum. Arabiam inde laeva, Oreôn dictam regionem, trischoena mensura, dextraque Commagenen disterminat; pontis tamen, etiam ubi Taurum expugnat, patiens. Apud Claudiopolin Cappadociae, cursum ad occasum Solis agit. Primum hunc illi in pugna Taurus aufert: victusque et abscissus sibimet, alio modo vincit, ac fractum expellit in meridiem. Ita naturae dimicatio illa aequatur, hoc eunte quo vult, illo prohibente ire qua velit. A catarractis iterum navigatur; XL M. passuum inde Commagenes caput Samosata.

XXI. Arabia supra dicta, habet oppida: Edessam, quae quondam Antiochia dicebatur, Callirrhoen a fonte nominatam: Carrhas clade Crassi nobiles. Iungitur praefectura Mesopotamiae, originem ab Assyriis trahens, in qua Anthemusia et Nicephorium oppida. Mox Arabes, qui Retavi vocantur: horum caput Singara. A Samosatis autem, latere Syriae, Marsyas amnis influit. Cingilla Commagenen finit, Imme civitas incipit. Oppida alluuntur Epiphania et Antiochia, quae ad Euphraten vocantur. Item Zeugma, LXXII millibus passuum a Samosatis, transitu Euphratis nobile. Ex adverso Apamiam Seleucus, idem utriusque conditor, ponte iunxerat. Qui cohaerent Mesopotamiae, Rhoali vocantur. At in Syria oppida, Europum, Thapsacum quondam, nunc Amphipolis. Arabes Scenitae. Ita fertur usque Uram locum, in quo conversus ad Orientem relinquit Syriae Palmirenas solitudines, quae usque ad Petram urbem, et regionem Arabiae Felicis appellatae, pertinent.

Palmira urbs nobilis situ, divitiis soli, et aquis amoenis, vasta undique ambitu arenis includit agros, ac velut terris exemta a rerum natura, privata sorte inter duo imperia summa, Romanorum Parthorumque, et prima in discordia semper utrinque cura. Ab-

est a Seleucia Parthorum, quae vocatur ad Tigrin, CCCXXXVIII mill. passuum: a proximo vero Syriae litore, CCIII millibus: et a Damasco viginti septem propius.

Infra Palmirae solitudines Stelendena regio est, dictaeque iam Hierapolis ac Beroea et Chalcis. Ultra Palmiram quoque ex solitudinibus iis aliquid obtinet Emesa: item Elatium, dimidio propior Petrae, quàm Damascus. A Sura autem proxime est Philiscum, oppidum Parthorum ad Euphratem. Ab eo Seleuciam dierum decem navigatio, totidemque fere Babylonem. Scinditur Euphrates a Zeugmate octoginta tribus millibus passuum circa vicum Massicen: et parte laeva in Mesopotamiam vadit per ipsam Seleuciam, circa eam praefluenti infusus Tigri. Dexteriore autem alveo Babylonem, quondam Chaldaeae caput, petit, mediamque permeans, item quam Otrin vocant, distrahitur in paludes. Increscit autem et ipse Nili modo statis diebus, paulum differens, ac Mesopotamiam inundat, Sole obtinente vicesimam partem Cancri: minui incipit in Virgine, et Leone transgresso. In totum vero remeat in vicesima nona parte Virginis.

XXII. Sed redeamus ad oram Syriae, cui proxima est Cilicia. Flumen Diaphanes, mons Crocodilus, portae Amani montis. Flumina: Andricus, Pinarus, Lycus: sinus Issicus. Oppidum Issos, inde Alexandria: flumen Chlorus, oppidum Aegae liberum, amnis Pyramus, portae Ciliciae: oppida, Mallos, Magarsos, et intus Tarsos. Campi Aleii: oppida Cassipolis, Mopsos liberum, Pyramo impositum: Thynos, Zephyrium, Anchiale. Amnes: Saros, Cydnus Tarsum liberam urbem procul a mari secans: Regio Celenderitis cum oppido. Locus Nymphaeum, Soloe Cilicii, nunc Pompeiopolis: Adana, Cibyra, Pinara, Pedalie, Ale, Selinûs, Arsinoe, Iotape, Doron. Iuxta-

que mare Corycos, eodem nomine oppidum, et portus, et specus. Mox flumen Calycadnus. Promontorium Sarpedon. Oppida: Holmoe, Myle. Promontorium et oppidum Veneris, a quo proxime Cyprus insula. Sed in continenti oppida, Myanda, Anemurium, Coracesium, finisque antiquus Ciliciae Melas amnis. Intus autem dicendi Anazarbeni, qui nunc Caesarea: Augusta, Castabala, Epiphania, quae antea Oeniandos: Eleusa, Iconium: Seleucia supra amnem Calycadnum, Tracheotis cognomine, a mari relata, ubi vocabatur Holmia. Praeterea intus flumina, Liparis, Bombos, Paradisus. Mons Imbarus.

XXIII. Ciliciae Pamphyliam omnes iunxere, neglecta gente Isaurica. Oppida eius intus, Isaura, Clibanus, Lalasis: decurrit autem ad mare Anemurii regione supra dicti. Simili modo omnibus, qui eadem composuere, ignorata est contermina illi gens Homonadum, quorum intus oppidum Homona. Cetera castella XLIV inter asperas convalles latent.

XXIV. Insident verticem Pisidae, quondam Solymi appellati: quorum colonia Caesarea, eadem Antiochia. Oppida: Oroanda, Sagalessos.

XXV. Hos includit Lycaonia in Asiaticam iurisdictionem versa, cum qua conveniunt Philomelienses, Tymbriani, Leucolithi, Pelteni, Tyrienses. Datur et tetrarchia ex Lycaonia, qua parte Galatiae contermina est, civitatum XIV, urbe celeberrima Iconio. Ipsius Lycaoniae celebrantur Thebasa in Tauro: Hyde in confinio Galatiae atque Cappadociae. A latere autem eius super Pamphyliam veniunt Thracum soboles, Milyae, quorum Arycanda oppidum.

XXVI. Pamphylia, ante Mopsopia appellata. Mare Pamphylium Cilicio iungitur. Oppida eius: Side et in monte Aspendum, Pletenissum, Perga. Promontorium Leucolla. Mons Sardemisus. Amnes

Eurymedon iuxta Aspendum fluens: Catarractes, iuxta quem Lyrnessus et Olbia, ultimaque eius orae Phaselis.

XXVII. Iunctum ei mare Lycium est, gensque Lycia: unde vastum sinum Taurus mons, ab Eois veniens litoribus, Chelidonio promontorio disterminat. Immensus ipse, et innumerarum gentium arbiter, dextro latere septemtrionalis, ubi primum ab Indico mari exsurgit, laevo meridianus, et ad occasum tendens: mediamque distrahens Asiam, nisi opprimenti terras occurrerent maria. Resilit ergo a septemtrione: flexusque immensum iter quaerit, velut de industria rerum natura subinde aequora opponente, hinc Phoenicium, hinc Ponticum, illinc Caspium et Hyrcanium, contraque Maeoticum lacum. Torquetur itaque collisus inter haec claustra, et tamen victor, flexuosus evadit usque ad cognata Riphaeorum montium iuga, numerosis nominibus et novis, quacunque incedit, insignis: Imaus prima parte dictus, mox Emodus, Paropamisus, Circius, Chambades, Paryadres, Choatras, Oreges, Oroandes, Niphates, Taurus: atque ubi se quoque exsuperat, Caucasus: ubi brachia emittit, subinde tentanti maria similis, Sarpedon, Coracesius, Cragus, iterumque Taurus: etiam ubi dehiscit, seque populis aperit, portarum tamen nomine unitatem sibi vindicans, quae alibi Armeniae, alibi Caspiae, alibi Ciliciae vocantur. Quin etiam confractus, effugiens quoque maria, plurimis se gentium nominibus hinc et illinc implet: a dextra Hyrcanius, Caspius: a laeva Paryadres, Moschicus, Amazonicus, Coraxicus, Scythicus appellatus. In universum vero Graece Ceraunius.

XXVIII. In Lycia igitur, a promontorio eius oppidum Simena, mons Chimaera noctibus flagrans, Hephaestium civitas, et ipsa saepe flagrantibus iugis: Oppidum Olympus ibi fuit: nunc sunt montana, Ga-

gae, Corydalla, Rhodiopolis. Iuxta mare, Limyra cum amne, in quem Arycandus influit: et mons Massycites: Andriaca civitas, Myra. Oppida: Apyre, et Antiphellos, quae quondam Habessus: atque in recessu Phellus. Deinde Pyrrha, itemque Xanthus a mari XV M. passuum, flumenque eodem nomine. Deinde Patara, quae prius Sataros: et in monte, Sidyma. Promontorium Cragus. Ultra, par sinus priori. Ibi Pinara, et quae Lyciam finit Telmessus. Lycia quondam LXX oppida habuit, nunc XXXVI habet. Ex his celeberrima, praeter supra dicta, Canas, Candyba, ubi laudatur Oenium nemus, Podalia, Choma praefluente Adesa: Cyaneae, Ascandalis, Amelas, Noscopium, Tlos, Telandrus. Comprehendit in mediterraneis Cabaliam, cuius tres urbes, Oenoanda, Balbura, Bubon. A Telmesso Asiaticum mare, sive Carpathium, et quae proprie vocatur Asia. In duas eam partes Agrippa divisit. Unam inclusit ab oriente Phrygia et Lycaonia, ab occidente Aegaeo mari, a meridie Aegyptio, a septemtrione Paphlagonia. Huius longitudinem CCCCLXX M. passuum, latitudinem CCCXX M. fecit. Alteram determinavit ab oriente, Armenia minore: ab occidente, Phrygia, Lycaonia, Pamphylia: a septemtrione, provincia Pontica: a meridie, mari Pamphylio: longam DLXXV M. pass., latam CCCXXV M.

XXIX. In proxima ora Caria est, mox Ionia: ultra eam Aeolis. Caria mediae Doridi circumfunditur, ad mare utroque latere ambiens. In ea promontorium Pedalium. Amnis Glaucus deferens Telmessum. Oppida: Daedala, Crya fugitivorum. Flumen Axon, oppidum Calynda. Amnis Indus in Cibyratarum iugis ortus, recipit LX perennes fluvios, torrentes vero amplius centum. Oppidum Caunos liberum, deinde Pyrnos. Portus Cressa, a quo Rhodus insula XX M. Locus Loryma. Oppida: Tisanusa, Paridion, Lary-

mna. Sinus Thymnias. Promontorium Aphrodisias. Oppidum Hyda. Sinus Schoenus. Regio Bubassus. Oppidum fuit Acanthus, alio nomine Dulopolis. Est in promontorio Gnidos libera, Triopia, dein Pegusa et Stadia appellata. Ab ea Doris incipit.

Sed prius terga et mediterraneas iurisdictiones indicasse conveniat. Una appellatur Cibyratica. Ipsum oppidum Phrygiae est. Conveniunt eo XXV civitates, celeberrima urbe Laodicea. Imposita est Lyco flumini, latera alluentibus Asopo et Capro: appellata primo Diospolis, dein Rhoas. Reliqui in eo conventu, quos nominare non pigeat, Hydrelitae, Themisones, Hierapolitae. Alter conventus a Synnada accipit nomen. Conveniunt Lycaones, Appiani, Eucarpeni, Dorylaei, Midaei, Iulienses, et reliqui ignobiles populi XV. Tertius Apamiam vadit, ante appellatam Celaenas, dein Ciboton. Sita est in radice montis Signiae, circumfusa Marsya, Obrima, Orga, fluminibus in Maeandrum cadentibus. Marsyas ibi redditur, ortus, ac paulo mox conditus, ubi certavit tibiarum cantu cum Apolline, Aulocrenis: ita vocatur convallis decem M. passuum ab Apamia, Phrygiam petentibus. Ex hoc conventu deceat nominare Metropolitas, Dionysopolitas, Euphorbenos, Acmonenses, Peltenos, Silbianos. Reliqui ignobiles IX.

Doridis in sinu, Leucopolis, Hamaxitos, Elaeus, Euthene. Dein Cariae oppida, Pitaium, Eutane, Halicarnassus. Sex oppida contributa ei sunt a Magno Alexandro, Theangela, Sibde, Medmassa, Euranium, Pedasum, Telmissum. Habitatur inter duos sinus, Ceramicum et Iasium. Inde Myndos, et ubi fuit Palaemyndus, Nariandus, Neapolis, Caryanda, Termera libera, Bargyla, et a quo sinus Iasius, oppidum Iasus.

Caria interiorum nominum fama praenitet: quippe ibi sunt oppida, Mylasa libera, Antiochia, ubi fuere Seminethos et Cranaos oppida: nunc eam circum-

fluunt Maeander, et Orsinus. Fuit in eo tractu et Maeandropolis. Est Eumenia Cludro flumini apposita, Glaucus amnis, Lysias oppidum, et Orthosia: Berecynthius tractus, Nysa: Trallis, eadem Evanthia, et Seleucia, et Antiochia dicta. Alluitur Eudone amne, perfunditur Thebaide. Quidam ibi Pygmaeos habitasse tradunt. Praeterea sunt Thydonos, Pyrrha, Eurome, Heraclea, Amyzon, Alabanda libera, quae conventum eum cognominavit: Stratonicea libera, Hynidos, Ceramus, Troezene, Phorontis. Longinquiores eodem disceptant foro, Orthronienses, Halydienses, seu Hippini, Xystiani, Hydissenses, Apolloniatae, Trapezopolitae, Aphrodisienses liberi. Praeter haec sunt Coscinus, Harpasa apposita fluvio Harpaso, quo et Trallicon cum fuit, alluebatur.

XXX. Lydia autem perfusa flexuosi amnis Maeandri recursibus, super Ioniam procedit, Phrygiae ab exortu Solis vicina, ad septemtrionem Mysiae, meridiana parte Cariam amplectens, Maeonia ante appellata. Celebratur maxime Sardibus in latere Tmoli montis, qui antea Timolus appellabatur, vitibus consitus, et ex eo profluente Pactolo, eodemque Chrysorrhoa, ac fonte Tarne: a Maeoniis civitas ipsa Hyde vocitata est, clara stagno Gygaeo. Sardiana nunc appellatur ea iurisdictio. Conveniuntque in eam extra praedictos, Macedones Cadueni, Philadelpheni, et ipsi in radice Tmoli Cogamo flumini appositi Maeonii, Tripolitani: iidem et Antoniopolitae Maeandro alluuntur: Apollonoshieritae, Mesotimolitae, et alii ignobiles.

XXXI. Ionia ab Iasio sinu incipiens, numerosiore ambitu litorum flectitur. In ea primus sinus Basilicus, Posideum promontorium et oppidum, oraculum Branchidarum appellatum, nunc Didymaei Apollinis, a litore stadiis viginti. Et inde centum octoginta,

Miletus Ioniae caput, Lelegeis ante, et Pityusa, et Anactoria nominata, super octoginta urbium per cuncta maria genetrix; nec fraudanda cive Cadmo, qui primus prosam orationem condere instituit. Amnis Maeander ortus e lacu in monte Aulocrene, plurimisque affusus oppidis, et repletus fluminibus crebris, ita sinuosus flexibus, ut saepe credatur reverti: Apamenam primum pervagatur regionem, mox Eumeneticam, ac dein Bargyleticos campos: postremo Cariam placidus, omnesque eos agros fertilissimo rigans limo, ad decimum a Mileto stadium lenis illabitur mari. Inde mons Latmus. Oppida, Heraclea montis eius cognominis: Carica, Myûs, quod primo condidisse Iones narrantur, Athenis profecti: Naulochum, Priene. In ora quae Trogilia appellatur, Gessus amnis. Regio omnibus Ionibus sacra, et ideo Panionia appellata. Iuxta a fugitivis conditum (uti nomen indicio est) Phygela fuit, et Marathesium oppidum. Supra haec Magnesia Maeandri cognomine insignis, a Thessalica Magnesia orta. Abest ab Epheso XV M. passuum: Trallibus eo amplius MMM. Antea Thessaloce et Androlitia nominata: et litori apposita Derasidas insulas secum abstulit mari. Intus et Thyatira alluitur Lyco, Pelopia aliquando, et Euhippa cognominata.

In ora autem Manteium, Ephesus Amazonum opus, multis antea expetita nominibus: Alopes, cum pugnatum apud Troiam est, mox Ortygia, et Morges vocata est, et Smyrna cognomine Trachea, et Samornion, et Ptelea. Attollitur monte Pione, alluitur Caystro in Cilbianis iugis orto, multosque amnes deferente, et stagnum Pegaseum, quod Phyrites amnis expellit. Ab his multitudo limi est, qua terras propagat, mediisque iam campis Syrien insulam adiecit. Fons in urbe Callipia, et templum Dianae complexi e diversis regionibus duo Selinuntes. Ab Epheso

Manteium aliud Colophoniorum, et intus ipsa Colophon, Haleso affluente. Inde Apollinis Clarii fanum, Lebedos: fuit et Notium oppidum. Promontorium Coryceon, mons Mimas CCL M. passuum excurrens, atque in continentibus campis residens. Quo in loco Magnus Alexander intercidi planitiem eam iusserat VII M. D passuum longitudine, ut duos sinus iungeret, Erythrasque cum Mimante circumfunderet. Iuxta eas fuere oppida Pteleon, Helos, Dorion: nunc est Aleon fluvius, Corynaeum Mimantis promontorium, Clazomenae, Parthenie, et Hippi, Chytrophoria appellatae cum insulae essent: Alexander idem per duo stadia continenti adnexuit. Interiere intus Daphnûs et Hermesia, et Sipylum, quod ante Tantalis vocabatur, caput Maeoniae, ubi nunc est stagnum Sale: obiit et Archaeopolis substituta Sipylo, et inde illi Colpe, et huic Lebade.

Regredientibus inde abest XII M. passuum ab Amazone condita, restituta ab Alexandro, in ora Smyrna, amne Melete gaudens, non procul orto. Montes Asiae nobilissimi in hoc tractu fere explicant se, Mastusia a tergo Smyrnae, et Termetis, Olympi radicibus iunctus. Is in Dracone desinit, Draco in Tmolo, Tmolus in Cadmo, ille in Tauro. A Smyrna Hermus campos facit, et nomini suo adoptat. Oritur iuxta Doryleum Phrygiae civitatem, multosque colligit fluvios, inter quos Phrygem, qui nomine genti dato, a Caria eam disterminat: Hyllum, et Cryon, et ipsos Phrygiae, Mysiae, Lydiae amnibus repletos. Fuit in ore eius oppidum Temnos: nunc in extremo sinu Myrmeces scopuli, oppidum Leuce in promontorio, quod insula fuit, finisque Ioniae Phocaea.

Smyrnaeum conventum magna pars Aeoliae, quae mox dicetur, frequentat: praeterque, Macedones Hyrcani cognominati, et Magnetes a Sipylo. Ephesum vero alterum lumen Asiae, remotiores conve-

niunt Caesarienses, Metropolitae, Cilbiani inferiores et superiores. Mysomacedones, Mastaurenses, Briullitae, Hypaepeni, Dioshieritae.

XXXII. Aeolis proxima est, quondam Mysia appellata, et quae Hellesponto adiacet Troas. Ibi a Phocaea, Ascanius portus. Dein fuerat Larissa: sunt Cyme, Myrina, quae Sebastopolim se vocat: intus Aegae, Attalia, Posidea, Neontichos, Temnos. In ora autem Titanus amnis, et civitas ab eo cognominata. Fuit et Grynia, nunc tantum portus soli, insula apprehensa. Oppidum Elaea, et ex Mysia veniens Caicus amnis. Oppidum Pitane, Canaius amnis. Intercidere Canae, Lysimachia, Atarnea, Carene, Cisthene, Cilla, Cocylium, Thebe, Astyre, Chrysa, Palaescepsis, Gergithos, Neandros: nunc est Perperene civitas, Heracleotes tractus, Coryphas oppidum: amnes, Grylios, Ollius. Regio Aphrodisias, quae antea Politice Orgas. Regio Scepsis. Flumen Evenum, cuius in ripis intercidere Lyrnessos, et Miletos. In hoc tractu Ida mons. Et in ora, quae sinum cognominavit et conventum, Adramytteos olim Pedasus dicta. Flumina: Astron, Cormalos, Eryannos, Alabastros, Hieros ex Ida. Intus mons Gargara, eodemque nomine oppidum. Rursus in litore Antandros, Edonis prius vocata, deinde Cimmeris: et Assos, eadem Apollonia. Fuit et Palamedium oppidum. Promontorium Lecton disterminans Aeolida et Troada. Fuit et Polymedia civitas, et Chrysa, et Larissa alia. Smintheum templum durat. Intus Colone intercidit. Deportant Adramytteum negotia, Apolloniatae a Rhyndaco amne, Erezii, Miletopolitae, Poemaneni, Macedones Aschilacae, Polichnaei, Pionitae, Cilices Mandacadeni: in Mysia Abrettini, et Hellespontii appellati, et alii ignobiles.

XXXIII. Troadis primus locus Hamaxitos: dein Cebrenia: ipsaque Troas, Antigonia dicta, nunc

Alexandria, colonia Romana. Oppidum Nee. Scamander amnis navigabilis, et in promontorio quondam Sigeum oppidum. Dein portus Achaeorum, in quem influit Xanthus Simoenti iunctus: stagnumque prius faciens Palaescamander. Ceteri Homero celebrati, Rhesus, Heptaporus, Caresus, Rhodius vestigia non habent. Granicus diverso tractu in Propontida fluit. Est tamen et nunc Scamandria civitas parva, ac M D passus remotum a portu Ilium immune, unde omnis rerum claritas. Extra sinum sunt Rhoetea litora, Rhoeteo, et Dardanio, et Arisbe, oppidis habitata. Fuit et Achilleon, oppidum iuxta tumulum Achillis conditum a Mitylenaeis, et mox Atheniensibus, ubi classis eius steterat in Sigeo. Fuit et Aeantium, a Rhodiis conditum in altero cornu, Aiace ibi sepulto, XXX stad. intervallo a Sigeo, et ipso statione classis suae. Supra Aeolida, et partem Troadis, in mediterraneo est, quae vocatur Teuthrania, quam Mysi antiquitus tenuere. Ibi Caicus amnis iam dictus oritur. Gens ampla per se, etiam cum totum Mysia appellaretur. In ea Pioniae, Andera, Cale, Stabulum, Conisium, Tegium, Balcea, Tiare, Teuthranie, Sarnaca, Haliserne, Lycide, Parthenium, Thymbre, Oxyopum, Lygdamum, Apollonia, longeque clarissimum Asiae Pergamum, quod intermeat Selinus, praefluit Cetius profusus Pindaso monte. Abest haud procul Elaea, quam in litore diximus. Pergamena vocatur eius tractus iurisdictio. Ad eam conveniunt Thyatireni, Mygdones, Mosyni, Bregmenteni, Hieracometae, Perpereni, Tiareni, Hierolophienses, Hermocapelitae, Attalenses, Pantaenses, Apollonidienses, aliaeque inhonorae civitates. A Rhoeteo Dardanium oppidum parvum abest stadia LXX. Inde XVIII M. promontorium Trapeza, unde primum concitat se Hellespontus. Ex Asia interiisse gentes tradit Eratosthenes, Solymorum, Lelegum,

Bebrycum, Colycantiorum, Trepsedorum. Isidorus Arimos: et Capretas, ubi sit Apamia condita a Seleuco rege, inter Ciliciam, Cappadociam, Cataoniam, Armeniam. Et quoniam ferocissimas gentes domuisset, initio Dameam vocatam.

XXXIV. Insularum ante Asiam prima est in Canopico ostio Nili, a Canopo Menelai gubernatore (ut ferunt) dicta. Altera iuncta ponte Alexandriae, colonia Caesaris dictatoris, Pharos: quondam diei navigatione distans ab Aegypto; nunc e turri nocturnis ignibus cursum navium regens. Namque fallacibus vadis Alexandria, tribus omnino aditur alveis mari, Stegano, Posideo, Tauro.

In Phoenicio deinde mari est ante Ioppen Paria, tota oppidum, in qua obiectam belluae Andromedam ferunt: et iam dicta Arados: inter quam et continentem, quinquaginta cubita alto mari, (ut auctor est Mucianus) e fonte dulcis aqua tubo coriis facto, usque a vado trahitur.

XXXV. Pamphylium mare ignobiles insulas habet. Cilicium ex quinque maximis Cyprum, ad ortum occasumque Ciliciae ac Syriae obiectam, quondam IX regnorum sedem. Huius circuitum Timosthenes CCCCXXVIII M. D. prodidit. Isidorus CCCLXXV M. Longitudinem inter duo promontoria, Dinaretum et Acamanta, quod est ad occasum, Artemidorus CLXII D. Timosthenes CC. Vocatam ante Acamantida, Philonides: Cerastin Xenagoras, et Aspeliam, et Amathusiam, et Macariam: Astynomus Crypton, et Coliniam. Oppida in ea XV. Nea Paphos, Palaepaphos, Curias, Citium, Corineum, Salamis, Amathûs, Lapethos, Soloe: Tamaseus, Epidarum, Chytri, Arsinoe: Carpasium, Golgi. Fuere et ibi Cinyria, Marium, Idalium. Abest ab Anemurio Ciliciae quinquaginta M. passuum. Mare, quod praetenditur, vocant Aulona Cilicium. In eodem situ Eleusa insula est:

et quatuor, ante promontorium ex adverso Syriae, Clides: rursusque ab altero capite Stiria. Contra Neampaphum Hierocepia. Contra Salamina Salaminiae.

In Lycio autem mari Illyris, Telendos, Attelebussa, Cypriae tres steriles, et Dionysia, prius Caretha dicta. Deinde contra Tauri promontorium pestiferae navigantibus Chelidoniae totidem. Ab iis cum oppido Leucolla, Pactyae: Lasia, Nymphais, Macris, Megista, cuius civitas interiit. Multae deinde ignobiles. Sed contra Chimaeram Dolichiste, Chirogylium, Crambussa, Rhoge, Enagora VIII M. passuum, Daedaleôn duae, Cryeon tres, Strongyle, et contra Sidyma Antiochi, Glaucumque versus amnem Lagusa, Macris, Didymae, Helbo, Scope, Aspis: et in qua oppidum interiit, Telandria: proximaque Cauno Rhodussa.

XXXVI. Sed pulcherrima et libera Rhodos, circuitu CXXV mill. passuum: aut si potius Isidoro credimus, CIII. Habitata urbibus, Lindo, Camiro, Ialyso, nunc Rhodo. Distat ab Alexandria Aegypti DLXXVIII M. ut Isidorus tradit: ut Eratosthenes CCCCLXIX M., ut Mucianus, D, a Cypro CLXVI. Vocitata est antea Ophiusa, Asteria, Aethraea, Trinacria, Corymbia, Poeeessa, Atabyria ab rege: deinde Macaria, et Oloessa. Rhodiorum insulae, Carpathus, quae mari nomen dedit: Casos, Achne olim: Nisyros distans ab Gnido XII mill. D, Porphyris antea dicta. Et eodem tractu media inter Rhodum Gnidumque Syme. Cingitur XXXVII mill. D. Portus benigne praebet octo. Praeter has circa Rhodum Cyclopis, Steganos, Cordylusa, Diabetae IV, Hymos, Chalce cum oppido, Seutlusa, Narthecusa, Dimastos, Progne: et a Gnido, Cisserussa, Therionarce: Calydne cum tribus oppidis, Notio, Nisyro, Mendetero: et in Arconneso oppidum Ceramus. In Cariae ora

quae vocantur Argiae, numero viginti, et Hyetussa, Lepsia, Leros.

Nobilissima autem in eo sinu Cos, ab Halicarnasso quindecim mill. passuum distans, circuitu centum: ut plures existimant, Merope vocata: Cea, ut Staphylus: Meropis, ut Dionysius: dein Nymphaea. Mons ibi Prion: et Nisyron abruptam illi putant, quae Porphyris antea dicta est. Hinc Caryanda cum oppido. Nec procul ab Halicarnasso Pidosus. In Ceramico autem sinu Priaponnesos, Hipponnesos, Psyra, Mya, Lampsemandus, Passala, Crusa, Pyrrhe, Sepiussa, Melano: paulumque a continente distans, quae vocata est Cinaedopolis, probrosis ibi relictis a rege Alexandro.

XXXVII. Ioniae ora Tragias, et Corseas habet, et Icaron, de qua dictum est: Laden, quae prius Late vocabatur: atque inter ignobiles aliquot, duas Camelidas Mileto vicinas: Mycalae, Trogilias tres: Psilon, Argennon, Sandalion: Samon liberam, circuitu octoginta septem mill. passuum: aut, ut Isidorus, centum: Partheniam primum appellatam, Aristoteles tradit: postea Dryusam, deinde Anthemusam. Aristocritus adiicit Melamphyllum, dein Cyparissiam: alii Parthenoarusam, Stephanen. Amnes in ea, Imbrasus, Chesius, Ibettes. Fontes: Gigartho, Leucothea. Mons Cercetius. Adiacent insulae, Rhypara, Nymphaea, Achillea.

XXXVIII. Par claritate ab ea distat XCIIII M. passuum cum oppido Chios libera, quam Aethaliam Ephorus prisco nomine appellat: Metrodorus et Cleobulus Chiam, a Chione nympha: aliqui a nive: et Macrin, et Pityusam. Montem habet Pellenaeum, marmor Chium. Circuitu CXXV M. passuum colligit, ut veteres tradidere, Isidorus IX millia adiicit. Posita est inter Samum, et Lesbum, ex adverso maxime Erythrarum.

Finitimae sunt, Thallusa, quam alii Daphnusam scribunt: Oenussa, Elaphitis, Euryanassa, Arginusa cum oppido. Iam hae circa Ephesum, et quae Pisistrati vocantur: Anthinae, Myonnesos, Diarrheusa. In utraque oppida intercidere. Poroselene cum oppido: Cerciae, Halone, Commone, Illetia, Lepria, et Rhesperia, Procusae, Bolbulae, Phanae, Priapos, Syce, Melane, Aenare, Sidusa, Pela, Drymusa, Anhydros, Scopelos, Sycussa, Marathussa, Psile, Perirrheusa, multaeque ignobiles. Clara vero in alto Teos cum oppido, a Chio LXXI M. D passuum, tantundem ab Erythris.

Iuxta Smyrnam sunt Peristerides, Carteria, Alopece, Elaeussa, Bachina, Pystira, Crommyonesos, Megale. Ante Troada, Ascaniae, Plateae III. Dein Lamiae, Plitaniae duae, Plate, Scopelos, Getone, Arthedon, Coelae, Lagussae, Didymae.

XXXIX. Clarissima autem Lesbos, a Chio LXV M. passuum: Himerte et Lasia, Pelasgia, Aegira, Aethiope, Macaria appellata fuit, novem oppidis inclyta. Ex iis Pyrrha hausta est mari, Arisbe terrarum motu subversa. Antissam Methymna traxit in seipsam: novem urbibus Asiae in XXXVII M. passuum vicina. Et Agamede obiit, et Hiera. Restant Eresos, Pyrrha, et libera Mytilene, annis M D potens. Tota insula circuitur, ut Isidorus, CLXVIII M. passuum, ut veteres, CXCV M. Montes habet Lepethymnum, Ordymnum, Macistum, Creonem, Olympum. A proxima continente abest VII M. D passuum. Insulae appositae, Sandaleôn, Leucae quinque. Ex iis Cydonea, cum fonte calido. Argenussae ab Aege IV M. passuum distant. Dein Phellusa, Pedna. Extra Hellespontum adversa Sigeo litori adiacet Tenedus, Leucophrys dicta, et Phoenice, et Lyrnessos. Abest a Lesbo LVI M. passuum, a Sigeo XII M. D.

XL. Impetum deinde sumit Hellespontus, et mare

incumbit, vorticibus limitem fodiens, donec Asiam abrumpat Europae. Promontorium id appellavimus Trapezam: ab eo decem mill. passuum, Abydum oppidum, ubi angustiae septem stadiorum. Deinde Percote oppidum: et Lampsacum, antea Pityusa dictum. Parium colonia, quam Homerus Adrastiam appellavit. Oppidum Priapos, amnis Aesepus: Zelia, Propontis: ita appellatur, ubi se dilatat mare. Flumen Granicum, Artace portus, ubi oppidum fuit. Ultra insula, quam continenti iunxit Alexander, in qua oppidum Milesiorum Cyzicum, antea vocitatum Arctonnesos, et Dolionis, et Dindymis, cuius a vertice mons Dindymus. Mox oppida: Placia, Ariacos, Scylace, quorum a tergo mons Olympus, Mysius dictus: civitas Olympena. Amnes: Horisius, et Rhyndacus, ante Lycus vocatus. Oritur in stagno Artynia iuxta Miletopolim: recipit Maceston, et plerosque alios, Asiam Bithyniamque disterminans. Ea appellata est Cronia, dein Thessalis, dein Maliande, et Strymonis. Hos Homerus Halizonas dixit, quando praecingitur gens mari. Urbs fuit immensa Attusa nomine: nunc sunt XII civitates, inter quas Gordiu-come, quae Iuliopolis vocatur; et in ora Dascylos. Deinde flumen Gebes: et intus Helgas oppidum, quae Germanicopolis, alio nomine Booscoete: sicut Apamea, quae nunc Myrlea Colophoniorum: flumen Etheleum, antiquus Troadis finis, et Mysiae initium. Postea sinus, in quo flumen Ascanium: oppidum Bryllion: amnes, Hylas, et Cios, cum oppido eiusdem nominis, quod fuit emporium non procul accolentis Phrygiae, a Milesiis quidem conditum; in loco tamen qui Ascania Phrygiae vocabatur. Quapropter non alibi aptius de ea dicatur.

XLI. Phrygia Troadi superiecta, populisque a promontorio Lecto ad flumen Etheleum praedictis, septemtrionali sui parte Galatiae contermina: me-

ridiana Lycaoniae, Pisidiae, Mygdoniaeque: ab oriente Cappadociam attingit. Oppida ibi celeberrima, praeter iam dicta, Ancyra, Andria, Celaenae, Colossae, Carina, Cotyaion, Ceranae, Conium, Midaion. Sunt auctores, transisse ex Europa Mysos, et Brygas, et Thynos, a quibus appellantur Mysi, Phryges, Bithyni.

XLII. Simul dicendum videtur et de Galatia, quae superposita, agros maiori ex parte Phrygiae tenet, caputque quondam eius Gordium. Qui partem eam insedere Gallorum, Tolistobogi et Voturi et Ambitui vocantur: qui Maeoniae et Paphlagoniae regionem, Trocmi. Praetenditur Cappadocia, a septemtrione et Solis ortu, cuius uberrimam partem occupavere Tectosages ac Teutobodiaci. Et gentes quidem hae. Populi vero ac tetrarchiae omnes, numero CXCV. Oppida: Tectosagum, Ancyra: Trocmorum, Tavium: Tolistobogorum, Pesinûs. Praeter hos celebres, Attalenses, Arasenses, Comenses, Dioshieronitae, Lystreni, Neapolitani, Oeandenses, Seleucenses, Sebasteni, Timoniacenses, Thebaseni. Attingit Galatia et Pamphyliae Cabaliam: et Milyas, qui circa Barin sunt, et Cyllanticum, et Oroandicum Pisidiae tractum. Item Lycaoniae partem Obigenen. Flumina sunt in ea, praeter iam dicta, Sangarium, et Gallus, a quo nomen traxere Matris Deûm sacerdotes.

XLIII. Nunc reliqua in ora, a Cio intus in Bithynia Prusa, ab Hannibale sub Olympo condita: inde Nicaeam XXV millia passuum interveniente Ascanio lacu. Deinde Nicaea in ultimo Ascanio sinu, quae prius Olbia: et Prusa item altera sub Hypio monte. Fuere Pythopolis, Parthenopolis, Coryphanta. Sunt in ora amnes, Aesius, Bryazon, Plataneus, Areus, Aesyros, Gendos, qui et Chrysorrhoas. Promontorium, in quo Megarice oppidum fuit. Inde Craspedites sinus vocabatur, quoniam id oppidum velut in lacinia

erat. Fuit et Astacum, unde et ex eo Astacenus idem sinus. Fuit et Libyssa oppidum, ubi nunc Hannibalis tantum tumulus. Est in intimo sinu Nicomedia Bithyniae praeclara. Leucatas promontorium, quo includitur Astacenus sinus, a Nicomedia XXXVII M. D. Rursusque coeuntibus terris angustiae pertinentes usque ad Bosphorum Thracium. In iis Chalcedon libera, a Nicomedia LXII D, Procerastis antea dicta, dein Colpusa, postea Coecorum oppidum, quod locum eligere nescissent, septem stadiis distante Byzantio, tanto feliciore omnibus modis sede. Ceterum intus in Bithynia colonia Apamena, Agrippenses, Iuliopolitae, Bithynion. Flumina: Syrium, Lapsias, Pharmacias, Alces, Crynis, Lilaeus, Scopius, Hieras, qui Bithyniam et Galatiam disterminat. Ultra Chalcedona Chrysopolis fuit. Deinde Nicopolis, a qua nomen etiamnum sinus retinet: in quo portus Amyci: deinde Naulochum promontorium: Estiae templum Neptuni. Bosphorus D passuum intervallo Asiam Europae iterum auferens, abest a Chalcedone XII M. D passuum. Inde fauces primae VIII M. DCCL passuum, ubi Phinopolis oppidum fuit. Tenent oram omnem Thyni, interiora Bithyni. Is finis Asiae est, populorumque CCLXXXII, qui ad eum locum a sinu Lyciae numerantur. Spatium Hellesponti et Propontidis ad Bosphorum Thracium CCXXXIV M. passuum diximus. A Chalcedone Sigeum Isidorus CCCXXII M. D passuum tradit.

XLIV. Insulae in Propontide ante Cyzicum Elaphonnesus, unde Cyzicenum marmor: eadem Neuris et Proconnesus dicta. Sequuntur Ophiusa, Acanthus, Phoebe, Scopelos, Porphyrione, Halone cum oppido, Delphacia, Polydora, Artacaeon cum oppido. Est et contra Nicomediam Demonnesos. Item ultra Heracleam adversa Bithyniae Thynias, quam barbari Bithyniam vocant. Est et Antiochia: et contra fau-

ces Rhyndaci Besbicos decem et octo mill. circuitu. Est et Elaea, et duae Rhodussae, Erebinthodes, Megale, Chalcitis, Pityodes.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER VI.

1. Pontus Euxinus, antea ab inhospitali feritate Axenos appellatus, peculiari invidia naturae sine ullo fine indulgentis aviditati maris, et ipse inter Europam Asiamque funditur. Non fuerat satis oceano ambisse terras, et partem earum aucta inanitate abstulisse: non irrupisse fractis montibus, Calpeque Africae avulsa tanto maiora absorbuisse, quam reliquerit, spatia: non per Hellespontum Propontida infudisse, iterum terris devoratis: a Bosphoro quoque in aliam vastitatem panditur nulla satietate, donec exspatianti lacus Maeotii rapinam suam iungant. Invitis hoc accidisse terris, indicio sunt tot angustiae atque tam parva naturae repugnantis intervalla, ad Hellespontum octingentorum septuaginta quinque passuum: ad Bosphoros duos, vel bubus meabili transitu: unde nomen ambobus, et iam quaedam in dissociatione germanitas concors. Alitum quippe cantus canumque latratus invicem audiuntur: vocis etiam humanae commercia, inter duos orbes manente colloquio, nisi cum id ipsum auferunt venti. Mensuram Ponti a Bosphoro ad Maeotium lacum quidam fecere quatuordecies centenûm, ac triginta et octo mill. passuum. Eratosthenes centum minorem. Agripp

a Chalcedone ad Phasin decies centena mill. Inde Bosphorum Cimmerium trecenta sexaginta mill. Nos intervalla generatim ponemus comperta in nostro aevo, quando etiam in ipso ore Cimmerio pugnatum est. Ergo a faucibus Bosphori est amnis Rhebas, quem aliqui Rhesum dixerunt. Deinde Psillis, portus Calpas: Sagaris fluvius ex inclytis. Oritur in Phrygia, accipit vastos amnes, inter quos Tembrogium et Gallum. Idem Sangarius a plerisque dictus: a quo incipiunt Mariandyni sinus, oppidumque Heraclea Lyco flumini appositum. Abest a Ponti ore millibus ducentis: portus Acone, veneno aconito dirus, specus Acherusia. Flumina: Paedopides, Callichorum, Sonautes. Oppidum Tium, ab Heraclea triginta octo mill. passuum. Fluvius Billis.

II. Ultra quem gens Paphlagonia, quam Pylaemeniam aliqui dixerunt, inclusam a tergo Galatia. Oppidum Mastya Milesiorum, deinde Cromna. Quo loco Henetos adiicit Nepos Cornelius, a quibus in Italia ortos cognomines eorum Venetos credi postulat. Sesamum oppidum, quod nunc Amastris. Mons Cytorus, a Tio LXIII M. passuum. Oppida: Cimolis, Stephane: amnis Parthenius. Promontorium Carambis vasto excursu, abest a Ponti ostio CCCXXV M. passuum: vel, ut aliis placuit, CCCL M. Tantundem a Cimmerio, aut ut aliqui maluere, CCCXII M. D. Fuit et oppidum, eodem nomine, et aliud inde Armene: nunc est colonia Sinope, a Cytoro CLXIV M. Flumen Evarchum: Gens Cappadocum, oppidum Gaziura, et Gazelum: amnis Halys, a radicibus Tauri per Cataoniam Cappadociamque decurrens. Oppida: Gangre, Carusa, Amisum liberum, a Sinope CXXX M. passuum. Eiusdemque nominis sinus tanti recessus, ut Asiam paene insulam faciat, CC M. passuum haud amplius per continentem ad Issicum Ciliciae sinum. Quo in omni tractu proditur, tres tantum gen-

tes Graecas iure dici, Doricam, Ionicam, Aeolicam, ceteras Barbarorum esse. Amiso iunctum fuit oppidum Eupatoria, a Mithridate conditum. Victo eo, Pompeiopolis utrumque appellatum est.

III. Cappadocia intus habet coloniam Claudii Caesaris Archelaidem, quam praefluit Halys. Oppida: Comana, quod Sarus: Neocaesaream, quod Lycus: Amasiam, quod Iris in regione Gazacena. In Colopena vero Sebastiam et Sebastopolin. Haec parva, sed paria supra dictis. Reliqua sui parte Melitam, a Semiramide conditam, haud procul Euphrate: Diocaesaream, Tyana, Castabala, Magnopolim, Zelam: et sub monte Argaeo Mazacam, quae nunc Caesarea nominatur. Cappadociae pars praetenta Ar meniae maiori, Melitene vocatur: Commagenae, Ca taonia: Phrygiae, Garsauritis, Sargarausene, Cam manene: Galatiae, Morimene: ubi disterminat eo Cappadox amnis, a quo nomen traxere, antea Leu cosyri dicti. A Neocaesarea supradicta minorem Ar meniam Lycus amnis disterminat. Est et Ceraunu intus clarus. In ora autem ab Amiso oppidum et flu men Chadisia, Lycastum, a quo Themiscyrena regio

IV. Iris flumen deferens Lycum. Civitas Ziela in tus, nobilis clade Triarii, et victoria C. Caesaris: i ora amnis Thermodon, ortus ad castellum, quod vo cant Phanaroeam, praeterque radices Amazonii mon tis lapsus. Fuit oppidum eodem nomine, ut alia quin que: Amazonium, Themiscyra, Sotira, Amasia, Co mana: nunc Manteium. Gentes Genetarum, Chaly bum. Oppidum Cotyorum. Gentes: Tibareni, Mossy ni notis signantes corpora. Gens, Macrocephali, op pidum Cerasûs, portus Chordule. Gentes: Bechire Buzeri. Flumen Melas. Gens, Macrones: Sidene, flu menque Sidenum, quo alluitur oppidum Polemoniu ab Amiso CXX M. passuum. Inde flumina: Iasoniu Melanthium: et ab Amiso LXXX M. passuum, Pha

nacea oppidum, Tripolis castellum et fluvius. Item Philocalea, et sine fluvio Liviopolis: et a Pharnacea centum M. passuum, Trapezûs liberum, vasto monte clausum. Ultra quod gens Armenochalybes, a maiore Armenia XXX M. passuum distans. In ora ante Trapezunta flumen Pyxites: ultra vero gens Sannorum Heniochorum. Flumen Absarum, cum castello cognomine in faucibus, a Trapezunte CXL M. passuum. Eius loci a tergo montium Iberia est: in ora vero Heniochi, Ampreutae, Lazi. Flumina: Acampsis, Isis, Mogrus, Bathys. Gentes Colchorum. Oppidum Matium, flumen Heracleum, promontorium eodem nomine, clarissimusque Ponti Phasis. Oritur in Moschis: navigatur quamlibet magnis navigiis XXXVIII M. D passuum. Inde minoribus longo spatio, pontibus CXX pervius. Oppida in ripis habuit complura: celeberrima, Tyndarida, Circaeum, Cygnum, et in faucibus Phasin. Maxime autem inclaruit Aea, XV M. passuum a mari, ubi Hippos et Cyaneos vasti amnes e diverso in eum confluunt. Nunc habet Surium tantum, et ipsum ab amne influente ibi cognominatum, usquequo magnarum navium capacem esse diximus. Et alios accipit fluvios, magnitudine numeroque mirabiles, inter quos Glaucum. In ore eius, insulae sine nomine, ab Absaro LXX M. Inde aliud flumen Charien. Gens Salae, antiquis Phthirophagi dicti, et Suani. Flumen Cobum e Caucaso per Suanos fluens. Dein Rhoas. Regio Ecrectice. Amnes: Singames, Tarsuras, Astelephas, Chrysorrhoas. Gens Absilae, castellum Sebastopolis, a Phaside centum M. passuum. Gens Sannigarum, oppidum Cygnus, flumen et oppidum Penius. Deinde multis nominibus Heniochorum gentes.

V. Subiicitur Ponti regio Colchica, in qua iuga Caucasi ad Riphaeos montes torquentur, ut dictum est, altero latere in Euxinum et Maeotin devexa, al-

tero in Caspium et Hyrcanium mare. Reliqua litora ferae nationes tenent, Melanchlaeni, Coraxi urbe Colchorum Dioscuriade, iuxta fluvium Anthemunta, nunc deserta: quondam adeo clara, ut Timosthenes in eam CCC nationes, dissimilibus linguis, descendere prodiderit. Et postea a nostris CXXX interpretibus negotia ibi gesta. Sunt qui conditam eam ab Amphito et Telchio, Castoris ac Pollucis aurigis putent, a quibus ortam Heniochorum gentem feram constat. A Dioscuriade oppidum Heracleum: distat a Sebastopoli LXX M. passuum. Achaei, Mardi, Cercetae: post eos Serri, Cephalotomi. In intimo eo tractu Pityûs, oppidum opulentissimum, ab Heniochis direptum est. A tergo eius Epageritae, Sarmatarum populus in Caucasi iugis: post quem Sauromatae. Ad hos profugerat Mithridates Claudio principe, narravitque Thallos iis esse confines, qui ab oriente Caspii maris fauces attingerent: siccari eas aestu recedente. In ora autem iuxta Cercetas, flumen Icarusa, cum oppido Hiero et flumine, ab Heracleo CXXXVI M. Inde promontorium Crunoe, a quo supercilium arduum tenent Toretae. Civitas Sindica, ab Hiero LXVII M. D passuum. Flumen Setheries. Inde ad Bosphori Cimmerii introitum LXXXVIII M. D passuum.

VI. Sed ipsius peninsulae, inter Pontum et Maeotim lacum excurrentis, non amplior LXVII M. D passuum longitudo est: latitudo nusquam infra duo iugera. Eionem vocant. Ora ipsa Bosphori, utrinque ex Asia atque Europa, curvatur in Maeotin. Oppida, in aditu Bosphori primo Hermonassa, dein Cepi Milesiorum. Mox Stratoclia et Phanagoria, et paene desertum Apaturos, ultimoque in ostio Cimmerium, quod antea Cerberion vocabatur. Inde Maeotis lacus, in Europa dictus.

VII. A Cimmerio accolunt Maeotici, Vali, Serbi, Arrechi, Zingi, Psesii. Dein Tanain amnem, gemino

ore influentem, colunt Sarmatae, Medorum (ut ferunt) soboles, et ipsi in multa genera divisi. Primo Sauromatae Gynaecocratumeni, unde Amazonum connubia. Dein Evazae, Cottae, Cicimeni, Messeniani, Costobocci, Choatrae, Zigae, Dandari, Tussagetae, Turcae, usque ad solitudines saltuosis convallibus asperas: ultra quas Arimphaei, qui ad Riphaeos pertinent montes. Tanain ipsum Scythae Silin vocant, Maeotin Temerinda, quod significat matrem maris. Oppidum in Tanais quoque ostio fuit. Tenuere finitima primi Cares, dein Clazomenii et Maeones, postea Panticapenses.

Sunt qui circa Maeotin ad Ceraunios montes has tradant gentes. A litore Napitas; supraque Essedones Colchis iunctos, montium cacuminibus. Dein Carmacas, Oranos, Autacas, Mazacas, Cantocaptas, Agamathas, Picos, Rhymozolos, Ascomarcos: et ad iuga Caucasi Icatalas, Imaduchos, Ramos, Anclacas, Tydios, Carastaseos, Authiandas. Lagoum amnem ex montibus Catheis, in quem defluit Opharus: ibi gentes Caucadas, Opharitas: Amnes, Menotharum, Imityem ex montibus Cissiis, inter Acdeos, Carnas, Uscardeos, Accisos, Gabros, Gogaros. Circaque fontem Imityis, Imityos, et Aparthenos. Alii influxisse eo Scythas Auchetas, Atarneos, Asampatas. Ab his Tanaitas et Inapaeos viritim deletos. Aliqui flumen Ocharium labi per Cantecos et Sapeos: Tanain vero transisse Phatareos, Herticeos, Spondolicos, Synhietas, Amassos, Issos, Catazetos, Tagoros, Catonos, Neripos, Agandeos, Mandareos, Satarcheos, Spaleos.

VIII. Peracta est interior ora, omnesque accolae: nunc reddatur ingens in mediterraneo sinus: in quo multa aliter, ac veteres, proditurum me non eo infitias, anxia perquisita cura, rebus nuper in eo situ gestis a Domitio Corbulone, regibusque inde missis supplicibus, aut regum liberis obsidibus. Ordiemur

autem a Cappadocum gente. Longissime haec Ponticarum omnium introrsus recedens, minorem Armeniam, maioremque, et Commagenen laevo suo latere transit: dextra vero omnes in Asia dictas gentes, plurimis superfusa populis: magnoque impetu scandens ad ortum Solis et Tauri iuga, transit Lycaoniam, Pisidiam, Ciliciam: vadit super Antiochiae tractum, et usque ad Cyrrhesticam eius regionem, parte sua, quae vocatur Cataonia, contendit. Itaque ibi longitudo Asiae duodecies centena quinquaginta M. passuum efficit: latitudo, DCXL M.

IX. Armenia autem maior incipiens a Paryadris montibus, Euphrate amne (ut dictum est) aufertur Cappadociae: et qua discedit Euphrates, Mesopotamiae, haud minus claro amne Tigri. Utrumque fundit ipsa, et initium Mesopotamiae facit, inter duos amnes iturae. Quod iter est ibi, tenent Arabes Orei. Sic finem usque in Adiabenen perfert. Ab ea transversis iugis inclusa, latitudinem in laeva pandit ad Cyrum amnem transversa in Araxem: longitudinem vero ad minorem usque Armeniam, Absaro amne in Pontum defluente, et Paryadris montibus, qui fundunt Absarum, discreta ab illa.

X. Cyrus oritur in Heniochiis montibus, quos alii Coraxicos vocavere: Araxes eodem monte, quo Euphrates, VI M. passuum intervallo: auctusque amne Musi, et ipse (ut plures existimavere) a Cyro defertur in Caspium mare.

Oppida celebrantur in minore, Caesarea, Aza, Nicopolis: in maiore, Armosata Euphrati proximum, Tigri Carcathiocerta: in excelso autem Tigranocerta: at in campis iuxta Araxem Artaxata. Universae magnitudinem Aufidius quinquagies centena M. prodidit. Claudius Caesar longitudinem a Dascusa ad confinium Caspii maris, ter et decies centena M. passuum: latitudinem dimidium eius, a Tigranocerta ad

Iberiam. Dividitur (quod certum est) in praefecturas, quas *στρατηγίας* vocant, quasdam ex iis vel singula regna quondam, barbaris nominibus CXX. Claudunt eam ab oriente montes, sed non statim, Ceraunii, nec Adiabene regio. Quod interest spatii, Sopheni tenent: ab his iuga: ultra Adiabeni tenent. Per convalles autem proximi Armeniae sunt Menobardi, et Moscheni. Adiabenen Tigris, et montes invii cingunt. Ab laeva eius regio Medorum est, et prospectus Caspii maris. Ex oceano hoc (ut suo loco dicemus) infunditur, totumque Caucasiis montibus cingitur. Incolae per confinium Armeniae nunc dicentur.

XI. Planitiem omnem a Cyro usque, Albanorum gens tenet: mox Iberum, discreta ab iis amne Alazone, in Cyrum e Caucasiis montibus defluente. Praevalent oppida, Albaniae, Cabalaca: Iberiae, Harmastis iuxta flumen, Neoris: regio Thasie, et Triare usque ad Paryadros montes. Ultra sunt Colchicae solitudines, quarum a latere ad Ceraunios verso, Armenochalybes habitant et Moschorum tractus ad Iberum amnem in Cyrum defluentem: et infra eos Sacassani, et deinde Macrones ad flumen Absarum. Sic plana ac devexa obtinentur. Rursus ab Albaniae confinio, tota montium fronte gentes Silvorum ferae, et infra Lubienorum: mox Diduri et Sodii.

XII. Ab his sunt portae Caucasiae, magno errore multis Caspiae dictae, ingens naturae opus montibus interruptis repente: ubi fores obditae ferratis trabibus, subter medias amne diri odoris fluente, citraque in rupe castello, quod vocatur Cumania, communito ad arcendas transitu gentes innumeras: ibi loci, terrarum orbe portis discluso, ex adverso maxime Harmastis oppidi Iberum. A portis Caucasiis per montes Gordyaeos, Valli, Suarni indomitae gentes, auri tamen metalla fodiunt. Ab iis ad Pontum usque He-

niochorum plura genera, mox Achaeorum. Ita se habet terrarum sinus e clarissimis.

Aliqui inter Pontum et Caspium mare CCCLXXV M. passuum, non amplius interesse tradiderunt: Cornelius Nepos CCL M. Tantis iterum angustiis infestatur Asia. Claudius Caesar a Cimmerio Bosphoro ad Caspium mare CL M. prodidit: eaque perfodere cogitasse Nicatorem Seleucum, quo tempore a Ptolemaeo Ceranno sit interfectus. A portis Caucasiis ad Pontum CC M. passuum esse constat fere.

XIII. Insulae in Ponto Planctae, sive Cyaneae, sive Symplegades. Deinde Apollonia, Thynias dicta, ut distingueretur ab ea, quae est in Europa. Distat a continente passibus M., cingitur tribus M. Et contra Pharnaceam Chalceritis, quam Graeci Ariam dixerunt, sacramque Marti, et in ea volucres cum ad venis pugnasse, pennarum ictu.

XIV. Nunc omnibus, quae sunt interiora Asiae, dictis, Riphaeos montes transcendat animus, dextra que litori oceani incedat. Tribus hic e partibus cael alluens Asiam: Scythicus a septemtrione, ab oriente Eous, a meridie Indicus vocatur, varieque per sinus et accolas in complura nomina dividitur. Verum Asiae quoque magna portio apposita septemtrioni, iniuria sideris rigentis, vastas solitudines habet. Ab extremo Aquilone ad initium orientis aestivi, Scytha sunt. Extra eos ultraque Aquilonis initia Hyperboreos aliqui posuere, pluribus in Europa dictos. Primum inde noscitur promontorium Celticae Lytarmis fluvius Carambucis, ubi lassata cum siderum vi Riphaeorum montium deficiunt iuga. Ibique Arimphaeos quosdam accepimus, haud dissimilem Hyperboreis gentem. Sedes illis nemora, alimenta baccae capillus iuxta feminis virisque in probro existimatur ritus clementes. Itaque sacros haberi narrant, inviolatosque esse etiam feris accolarum populis: ne

ipsos modo, sed illos quoque, qui ad eos profugerint. Ultra eos plane iam Scythae, Cimmerii, Cissianthi, Georgi, et Amazonum gens. Haec usque ad Caspium et Hyrcanium mare.

XV. Nam et irrumpit Scythico oceano in aversa Asiae, pluribus nominibus accolarum appellatum, celeberrimis duobus, Caspio et Hyrcanio. Non minus hoc esse quam Pontum Euxinum, Clitarchus putat. Eratosthenes ponit et mensuram: ab exortu et meridie, per Cadusiae et Albaniae oram quinquies mille CCCC stad. Inde per Anariacas, Amardos, Hyrcanos, ad ostium Oxi fluminis, quater mille DCCC stad. Ab eo ad ostium Iaxartis MM. CCCC. Quae summa efficit quindecies centena septuaginta quinque mill. passuum. Artemidorus hinc detrahit viginti quinque M. passuum. Agrippa Caspium mare, gentesque quae circa sunt, et cum his Armeniam determinans, ab oriente oceano Serico, ab occidente Caucasi iugis, a meridie Tauri, a septemtrione oceano Scythico, patere qua cognitum est, CCCCXC M. passuum, in longitudinem: CCXC M. in latitudinem prodidit. Non desunt vero, qui eius maris universum circuitum a freto vicies et quinquies centenis M. passuum tradunt.

Irrumpit autem arctis faucibus, et in longitudinem spatiosis. At ubi coepit in latitudinem pandi, lunatis obliquatur cornibus: velut ad Maeotium lacum ab ore descendens, sicilis (ut auctor est M. Varro) similitudine. Primus sinus appellatur Scythicus: utrinque enim accolunt Scythae, et per angustias inter se commeant: hinc Nomades, et Sauromatae multis nominibus, illinc Abzoae non paucioribus. Ab introitu dextra, mucronem ipsum faucium tenent Udini Scytharum populus. Dein per oram Albani (ut ferunt) ab Iasone orti: ante quos mare quod est, Albanum nominatur. Haec gens superfusa montibus Caucasiis, ad Cyrum amnem, Armeniae confinium atque

Iberiae, descendit ut dictum est. Supra maritima eius Udinorumque gentem, Sarmatae, Utidorsi, Aroteres praetenduntur: quorum a tergo indicatae iam Amazones Sauromatides. Flumina per Albaniam decurrunt in mare, Casius et Albanus: deinde Cambyses in Caucasiis ortus montibus: mox Cyrus in Coraxicis, ut diximus. Oram omnem a Casio praealtis rupibus inaccessam, patere CCCCXXV millibus passuum auctor est Agrippa. A Cyro Caspium mare vocari incipit: accolunt Caspii.

Corrigendus est error in hoc loco multorum, eorum etiam, qui in Armenia res proxime cum Corbulone gessere. Namque hi Caspias appellavere portas Iberiae, quas Caucasias diximus vocari: situsque depicti et inde missi, hoc nomen inscriptum habent. Et Neronis principis comminatio, ad Caspias portas tendere dicebatur; cum peteret illas, quae per Iberiam in Sarmatas tendunt, vix ullo propter appositos montes aditu ad Caspium mare. Sunt autem aliae, Caspiis gentibus iunctae: quod dignosci non potest, nisi comitatu rerum Alexandri Magni.

XVI. Namque Persarum regna, quae nunc Parthorum intelligimus, inter duo maria, Persicum et Hyrcanium Caucasiis iugis attolluntur. Utrinque per devexa laterum Armeniae maiori, a frontis parte, quae vergit in Commagenen, Sophene (ut diximus) copulatur, eique Adiabene Assyriorum initium: cuius pars est Arbelitis, ubi Darium Alexander debellavit, proxima Syriae. Totam eam Macedones Mygdoniam cognominaverunt, a similitudine. Oppida: Alexandria, item Antiochia, quam Nisibin vocant. Abest ab Artaxatis DCCL M. passuum. Fuit et Ninus imposita Tigri, ad Solis occasum spectans, quondam clarissima. Reliqua vero fronte, qua tendit ad Caspium mare, Atropatene, ab Armeniae Otene regione discreta Araxe. Oppidum eius Gazae, ab Artaxatis

CCCCL M. passuum: totidem ab Ecbatanis Medorum, quorum pars sunt Atropateni.

XVII. Ecbatana caput Mediae Seleucus rex condidit: a Seleucia magna DCCL M. passuum: a portis vero Caspiis vicies centenis M. Reliqua Medorum oppida, Phazaca, Aganzaga, Apamia Rhaphane cognominata. Causa portarum nominis eadem, quae supra, interruptis angusto transitu iugis, ita ut vix singula meent plaustra, longitudine VIII M. passuum, toto opere manu facto. Dextra laevaque ambustis similes impendent scopuli, sitiente tractu per XXVIII M. passuum. Angustias impedit corrivatus salis e cautibus liquor, atque eâdem emissus. Praeterea serpentium multitudo, nisi hieme, transitum non sinit.

Adiabenis connectuntur Carduchi quondam dicti, nunc Cordueni, praefluente Tigri: his Pratitae, Paredoni appellati, qui tenent Caspias portas. Iis a latere altero occurrunt deserta Parthiae et Citheni iuga. Mox eiusdem Parthiae amoenissimus sinus, qui vocatur Choara. Duae urbes ibi Parthorum, oppositae quondam Medis: Calliope, et alia in rupe Issatis quondam. Ipsius vero Parthiae caput Hecatompylos abest a portis CXXXIII M. passuum. Ita Parthorum quoque regna foribus discluduntur. Egressos portis excipit protinus gens Caspia, ad litora usque, quae nomen portis et mari dedit. Laeva, montuosa. Ab ea gente retrorsus ad Cyrum amnem produntur CXXV M. passuum. Ab eodem amne si subeatur ad portas DCC M. passuum. Hunc enim cardinem Alexandri Magni itinera fecere, ab iis portis ad Indiae principium, stadia quindecim millia sexcenta octoginta prodendo: ad Bactra oppidum, quod appellant Zariaspa, tria millia septingenta. Inde ad Iaxartem amnem quinque.

XVIII. A Caspiis ad orientem versus regio est, Apavortene dicta, et in ea fertilitatis inclytae locus Da-

reium. Mox gentes Tapyri, Anariacae, Stauri, Hyrcani, a quorum litoribus idem mare Hyrcanium vocari incipit, a flumine Sideri. Citra id amnes Maxeras, Stratos, omnia ex Caucaso. Sequitur regio Margiane, apricitatis inclytae, sola in eo tractu vitifera, undique inclusa montibus amoenis, ambitu stadiorum mille quingentorum, difficilis aditu propter arenosas solitudines per CXX M. passuum, et ipsa contra Parthiae tractum sita: in qua Alexander Alexandriam condiderat. Qua diruta a barbaris, Antiochus Seleuci filius, eodem loco restituit Syriam. Nam interfluente Margo, qui corrivatur in Zotale, is maluerat illam Antiochiam appellari. Urbis amplitudo circuitu LXX stad. In hanc Orodes Romanos, Crassiana clade captos deduxit. Ab huius excelsis per iuga Caucasi protenditur ad Bactros usque gens Mardorum, fera, sui iuris. Ab eo tractu gentes Ochani, Chomari, Berdrigei, Harmatotrophi, Bomarei, Comani, Marucaei, Mandrueni, Iatii. Flumina: Mandrum, Gridinum: ultraque Chorasmii, Candari, Attasini, Paricani, Sarangae, Parrhasini, Maratiani, Nasotiani, Aorsi, Gelae, quos Graeci Cadusios appellavere, Matiani. Oppidum Heraclea, ab Alexandro conditum: quod deinde subversum ac restitutum, Antiochus Achaida appellavit: Derbices, quorum medios fines secat Oxus amnis, ortus in lacu Oxo: Syrmatae, Oxydracae, Heniochi, Bateni, Saraparae, Bactri, quorum oppidum Zariaspe (quod postea Bactrum) a flumine appellatum est. Gens haec obtinet aversa montis Paropamisi, ex adversus fontes Indi: includitur flumine Ocho. Ultra Sogdiani, oppidum Panda, et in ultimis eorum finibus Alexandria ab Alexandro Magno conditum. Arae ibi sunt ab Hercule ac Libero Patre constitutae, item Cyro, et Semiramide, atque Alexandro: finis omnium eorum ductus ab illa parte terrarum, includente flumine Iaxarte, quod Scythae

Silin vocant: Alexander militesque eius, Tanain putavere esse. Transcendit eum amnem Demodamas, Seleuci et Antiochi regum dux, quem maxime sequimur in iis: arasque Apollini Didymaeo statuit.

XIX. Ultra sunt Scytharum populi. Persae illos Sacas in universum appellavere a proxima gente, antiqui Aramaeos, Scythae ipsi Persas, Chorsaros: et Caucasum montem, Graucasum, hoc est, nive candidum. Multitudo populorum innumera: et quae cum Parthis ex aequo degat. Celeberrimi eorum Sacae, Massagetae, Dahae, Essedones, Ariacae, Rhymmici, Paesicae, Amardi, Histi, Edones, Camae, Camacae, Euchatae, Cotieri, Antariani, Pialae, Arimaspi, antea Cacidari, Asaei, Oetei. Ibi Napaei interiisse dicuntur, et Apellaei. Nobilia apud eos flumina, Mandragaeum et Caspasium. Nec in alia parte maior auctorum inconstantia: credo propter innumeras vagasque gentes. Haustum ipsius maris dulcem esse et Alexander Magnus prodidit: et M. Varro, talem perlatum Pompeio, iuxta res gerenti Mithridatico bello, magnitudine haud dubie influentium amnium victo sale. Adiicit idem, Pompeii ductu exploratum, in Bactros septem diebus ex India perveniri ad Icarum flumen, quod in Oxum influat: et ex eo per Caspium in Cyrum subvectas, quinque non amplius dierum terreno itinere, ad Phasin in Pontum Indicas posse devehi merces. Insulae toto eo mari multae, vulgata una maxime Tazata.

XX. A Caspio mari Scythicoque oceano in Eoum cursus inflectitur, ad orientem conversa litorum fronte. Inhabitabilis eius prima pars, a Scythico promontorio, ob nives: proxima inculta, saevitiâ gentium. Anthropophagi Scythae insident, humanis corporibus vescentes. Ideo iuxta vastae solitudines, ferarumque multitudo, haud dissimilem hominum immanitatem obsidens. Iterum deinde Scythae. Ite-

rumque deserta cum belluis, usque ad iugum incubans mari, quod vocant Tabin. Nec ante dimidiam ferme longitudinem eius orae quae spectat aestivum orientem, inhabitatur illa regio.

Primi sunt hominum, qui noscantur, Seres, lanicio silvarum nobiles, perfusam aqua depectentes frondium canitiem: unde geminus feminis nostris labor redordiendi fila, rursumque texendi. Tam multiplici opere, tam longinquo orbe petitur, ut in publico matrona transluceat. Seres mites quidem, sed et ipsi feris persimiles coetum reliquorum mortalium fugiunt, commercia exspectant. Primum eorum noscitur flumen Psitaras, proximum Cambari: tertium Lanos, a quo promontorium Chryse: sinus Cyrnaba: flumen Atianos: sinus, et gens hominum Attacorûm, apricis ab omni noxio afflatu seclusa collibus, eadem, qua Hyperborei degunt, temperie. De iis privatim condidit volumen Amometus, sicut Hecataeus de Hyperboreis. Ab Attacoris gentes Phruri, et Tochari: et iam Indorum Casiri, introrsus ad Scythas versi, humanis corporibus vescuntur. Nomades quoque Indiae vagantur. Sunt qui ab Aquilone contingi ab ipsis et Ciconas dixere, et Brysanos.

XXI. Sed unde plane constent gentes, Emodi montes assurgunt, Indorumque gens incipit, non Eoo tantum mari adiacens, verum et meridiano, quod Indicum appellavimus: quaeque pars orienti adversa recto praetenditur spatio, ad flexum et initium Indici maris decies et octies centena XXXV M. passuum colligit. Deinde qua flectitur in meridiem vicies et sexies centena LXXV M. pass. ut Eratosthenes tradit, usque ad Indum amnem, qui est ab occidente finis Indiae. Complures autem totam ipsius longitudinem XL dierum noctiumque velifico navium cursu determinavere: et a septemtrione ad meridiem vicies et octies centena quinquaginta M. passuum. Agrippa longitudi-

nis tricies et ter centenûm, latitudinis ter et vicies prodidit. Posidonius ab aestivo Solis ortu ad hibernum exortum metatus est eam, adversam Galliae statuens, quam ab occidente aestivo ad occidentem hibernum metabatur totam a Favonio. Itaque adversam eius venti afflatu iuvari Indiam, salubremque fieri, haud dubia ratione docuit. Alia illius caeli facies, alii siderum ortus: binae aestates in anno, binae messes, media inter illas hieme Etesiarum flatu: nostra vero bruma lenes ibi aurae, mare navigabile. Gentes ibi et urbes innumerabiles, si quis omnes persequi velit. Etenim patefacta est non modo Alexandri Magni armis, regumque qui ei successere, circumvectis etiam in Hyrcanium mare et Caspium Seleuco et Antiocho, praefectoque classis eorum Patrocle: verum et aliis auctoribus Graecis, qui cum regibus Indicis morati (sicut Megasthenes, et Dionysius a Philadelpho missus ex ea causa) vires quoque gentium prodidere. Non tamen est diligentiae locus, adeo diversa et incredibilia traduntur. Alexandri Magni comites in eo tractu Indiae, quem armis subegerant, scripserunt quinque millia oppidorum fuisse, nullum Cominus, gentes IX. Indiamque tertiam partem esse terrarum omnium, multitudinem populorum innumeram, probabili sane ratione. Indi enim prope gentium soli nunquam migravere finibus suis. Colliguntur a Libero Patre ad Alexandrum Magnum reges eorum CLIV, annis sex mill. CCCCLI adiiciunt et menses tres. Amnium mira vastitas. Proditur Alexandrum nullo die minus stadia sexcenta navigasse in Indo, nec potuisse ante menses quinque enavigare, adiectis paucis diebus: et tamen minorem Gange esse constat. Seneca etiam apud nos tentata Indiae commentatione sexaginta amnes eius prodidit, gentes duodeviginti centumque. Par labor sit montes enumerare. Iunguntur inter se Imaus, Emodus, Paropamisus,

Caucasus, a quibus tota decurrit in planitiem immensam, et Aegypto similem.

Verum ut terrena demonstratio intelligatur, Alexandri Magni vestigiis insistamus. Diognetus et Baeton itinerum eius mensores, scripsere, a portis Caspiis Hecatompylon Parthorum, quot diximus millia esse: inde Alexandriam Ariôn, quam urbem is rex condidit, DLXVI mill. Inde ad Prophthasiam Drangarum CXCIX mill. Inde ad Arachosiorum oppidum DXV mill. Inde Ortospanum CCL mill. Inde Alexandri oppidum quinquaginta M. In quibusdam exemplaribus diversi numeri reperiuntur: hanc urbem sub ipso Caucaso esse positam. Ab ea ad flumen Copheta, et oppidum Indorum Peucolaitin, CCXXVII mill. Inde ad flumen Indum et oppidum Taxila, sexaginta mill. Ad Hydaspen fluvium clarum, CXX mill. Ad Hypasin non ignobiliorem, XXIX. CCCXC. qui fuit Alexandri itinerum terminus, exsuperato tamen amne, arisque in adversa ripa dicatis. Epistolae quoque regis ipsius consentiunt his. Reliqua inde Seleuco Nicatori peragrata sunt: ad Hesidrum, CLXVIII mill. Iomanem amnem tantundem. Exemplaria aliqua adiiciunt quinque millia passuum. Inde ad Gangem CXII mill. Ad Rhodapham CXIX mill. Alii CCCXXV mill. in hoc spatio produnt. Ad Calinipaxa oppidum, CLXVII. D. alii CCLXV M. Inde ad confluentem Iomanis amnis, et Gangis, DCXXV M. plerique adiiciunt XIII mill. ad oppidumque Palibothra CCCCXXV. Ad ostium Gangis DCXXXVIII mill. passuum.

Gentes, quas memorare non pigeat, a montibus Emodis, quorum promontorium Imaüs vocatur, incolarum lingua nivosum significante, Isari, Cosyri, Izgi, et per iuga Chisiotosagi, multarumque gentium cognomen Brachmanae, quorum Maccocalingae. Flumina: Prinas, et Cainas (quod in Gangem influit) ambo navigabilia. Gentes: Calingae proximi mari, et

supra Mandei, Malli, quorum mons Mallus, finisque eius tractus est Ganges.

XXII. Hunc alii incertis fontibus, ut Nilum, rigantemque vicina eodem modo, alii in Scythicis montibus nasci dixerunt. Influere in eum XIX amnes. Ex iis navigabiles, praeter iam dictos, Condochatem, Erannoboam, Cosoagum, Sonum. Alii cum magno fragore ipsius statim fontis erumpere, deiectumque per scopulosa et abrupta, ubi primum molles planities contingat, in quodam lacu hospitari: inde lenem fluere, ubi minimum, VIII millia passuum latitudine: ubi modicum, stadiorum centum: altitudine nusquam minore passuum XX. novissima gente Gangaridum Calingarum: regia Parthalis vocatur. Regi LX mill. peditum, equites mille, elephanti DCC in procinctu bellorum excubant.

Namque vita mitioribus populis Indorum multipartita degitur. Alii tellurem exercent, militiam alii capessunt, merces alii suas evehunt: res publicas optimi ditissimique temperant, iudicia reddunt, regibus assident. Quintum genus celebratae illic, et prope in religionem versae sapientiae deditum, voluntaria semper morte vitam accenso prius rogo finit. Unum super haec est semiferum, ac plenum laboris immensi, et quo supra dicta continentur, venandi elephantes domandique. Iis arant, iis vehuntur, haec maxime novere pecuaria: iis militant, dimicantque pro finibus. Delectum in bella, vires, et aetas, atque magnitudo faciunt.

Insula in Gange est magnae amplitudinis gentem continens unam, Modogalingam nomine. Ultra siti sunt Modubae, Molindae, Uberae cum oppido eiusdem nominis magnifico, Galmodroesi, Preti, Calissae, Sasuri, Passalae, Colubae, Orxulae, Abali, Taluctae. Rex horum peditum L M. equitum IV M. elephantos CCCC in armis habet. Validior dein-

de gens Andarae, plurimis vicis, XXX oppidis, quae muris turribusque muniuntur, regi praebet peditum C M. equitum MM, elephantos M. Fertilissimi sunt auri Dardae, Setae vero argenti.

Sed omnium in India prope, non modo in hoc tractu, potentiam claritatemque antecedunt Prasii, amplissima urbe ditissimaque Palibothra : unde quidam ipsam gentem Palibothros vocant, immo vero tractum universum a Gange. Regi eorum peditum sexcenta M. equitum XXX M. elephantorum IX M. per omnes dies stipendiantur : unde coniectatio ingens opum est. Ab iis in interiore situ Monedes et Suari, quorum mons Maleus, in quo umbrae ad septemtrionem cadunt hieme, aestate in austrum, per senos menses. Septemtriones eo tractu semel in anno apparere, nec nisi XV diebus, Baeton auctor est : hoc idem pluribus locis Indiae fieri, Megasthenes. Austrinum polum Indi Dramasa vocant. Amnis Iomanes in Gangem per Palibothros decurrit inter oppida Methora et Clisobora. A Gange versa ad meridiem plaga, tinguntur Sole populi, iam quidem infecti, nondum tamen Aethiopum modo exusti : quantum ad Indum accedunt, tantum colore praeferunt sidus. Indus statim a Prasiorum gente, quorum in montanis Pygmaei traduntur. Artemidorus inter duos amnes semel et vicies centena M. pass. interesse tradit.

XXIII. Indus, incolis Sindus appellatus, in iugo Caucasi montis, quod vocatur Paropamisus, adversus Solis ortum effusus, et ipse undeviginti recipit amnes. Sed clarissimos, Hydaspem, quatuor alios afferentem : Cantabram, tres. Per se vero navigabiles Acesinem, et Hypasin : quadam tamen aquarum modestia nusquam latior quinquaginta stadiis, aut altior XV passus : amplissimam insulam efficiens, quae Prasiane nominatur : et aliam minorem, quae Patale. Ipse per duodecies centena quadraginta M.

pass. (parcissimis auctoribus) navigatus, et quodam Solis comitatu in occasum versus, oceano infunditur. Mensuram in ora ad eum ponam, ut invenio, generatim, quanquam inter se nullae congruunt. Ab ostio Gangis ad promontorium Calingôn, et oppidum Dandagula DCXXV mill. passuum. Ad Tropina duodecies centena XXV M. pass. Ad Perimulae promontorium, ubi est celeberrimum Indiae emporium, DCCL. Ad oppidum in insula, quam supra diximus, Patalam, DCXX M. pass.

Gentes montanae inter eum et Iomanem, Cesi, Cetriboni silvestres: deinde Megallae, quorum regi quingenti elephanti, peditum equitumque numerus incertus: Chrysei, Parasangae, Asangae, tigri fera scatentes. Armant peditum XXX mill. elephantos CCC, equites DCCC. Hos includit Indus, montium corona circumdatos et solitudinibus per DCXXV M. Infra solitudines, Dari, Surae, iterumque solitudines per CLXXXVII M. pass. plerumque arenis ambientibus haud alio modo, quam insulas mari. Infra deserta haec Maltecorae, Singae, Marohae, Rarungae, Moruni. Hi montium qui perpetuo tractu oceani orae praetenti, incolae, liberi et regum expertes, multis urbibus montanos obtinent colles. Nareae deinde, quos claudit mons altissimus Indicorum Capitalia. Huius incolae, alio latere late auri et argenti metalla fodiunt. Ab iis Oraturae, quorum regi elephanti quidem decem, sed amplae vires peditum: Varetatae, qui sub rege elephantos non alunt, fiducia equitum peditumque. Odomboerae, Salabastrae. Horatae urbe pulchra, fossis palustribus munita: per quas crocodili, humani corporis avidissimi, aditum nisi ponte non dant. Et aliud apud illos laudatur oppidum Automela, impositum litori, quinque amnium in unum confluente concursu, emporio nobili. Regi eorum elephanti M. DC, peditum CL M.

equitum quinque M. Pauperior Charmarum rex elephantos LX, parvasque reliquas vires habet. Ab iis gens Pandae, sola Indorum regnata feminis. Unam Herculi sexus eius genitam ferunt, ob idque gratiorem, praecipuo regno donatam. Ab ea deducentes originem imperitant CCC oppidis, peditum CL M. elephantis quingentis. Post hanc trecentarum urbium Syrieni, Derangae, Posingae, Buzae, Gogiarei, Umbrae, Nereae, Brancosi, Nobundae, Cocondae, Nesei, Pedatrirae, Solobriasae, Olostrae Patalen insulam attingentes: a cuius extremo litore ad Caspias portas decies ac novies centena, et XXV M. produntur.

Hinc deinde accolunt Indum adversum evidenti demonstratione Amatae, Bolingae, Gallitalutae, Dimuri, Megari, Ordabae, Mesae. Ab his Uri, Sileni: mox deserta in CCL M. passuum. Quibus exsuperatis Organagae, Abaortae, Sibarae, Suertae: et ab iis solitudines prioribus pares. Dein Sarophages, Sorgae, Baraomatae, Umbrittaeque, quorum XII nationes, singulisque binae urbes. Aseni trium urbium incolae. Caput eorum Bucephala, Alexandri regis equo (cui fuerat hoc nomen) ibi sepulto conditum. Montani super hos Caucaso subiecti, Soleadae, Sondrae: transgressisque Indum, et cum eo decurrentibus Samarabriae, Sambruceni, Bisambritae, Osii, Antixeni, Taxillae, cum urbe celebri, iam in plana demisso tractu, cui universo nomen Amandae. Populi quatuor, Peucolaitae, Arsagalitae, Geretae, Asoi.

Etenim plerique ab occidente non Indo amne determinant, sed adiiciunt quatuor satrapias, Gedrosos, Arachotas, Arios, Paropamisadas, ultimo fine Cophete fluvio: quae omnia Ariorum esse, aliis placet. Nec non et Nysam urbem plerique Indiae adscribunt, montemque Merum, Libero Patri sacrum unde origo fabulae, Iovis femine editum. Item Asta-

canos gentem, vitis, et lauri, et buxi, pomorumque omnium in Graecia nascentium fertilem. Quae memoranda, et prope fabulosa, de fertilitate terrae ac genere frugum arborumque, aut ferarum aut volucrum et aliorum animalium traduntur, suis quaeque locis in reliqua parte operis commemorabuntur. Quatuor vero satrapiae mox paulo, ad Taprobanen insulam festinante animo.

Sed ante sunt aliae, Patale, quam significavimus in ipsis faucibus Indi, triquetra figura, CCXX M. passuum latitudine. Extra ostium Indi, Chryse et Argyre, fertiles metallis, ut credo. Nam quod aliqui tradidere, aureum argenteumque iis solum esse, haud facile crediderim. Ab iis XX M. pass. Crocala. Ab ea XII M. pass. Bibaga, ostreis et conchyliis referta. Deinde Toralliba IX M. pass. a supra dicta, multaeque ignobiles.

XXIV. Taprobanen alterum orbem terrarum esse, diu existimatum est, Antichthonum appellatione. Ut liqueret insulam esse, Alexandri Magni aetas resque praestitere. Onesicritus, classis eius praefectus, elephantos ibi maiores bellicosioresque, quam in India, gigni scripsit: Megasthenes flumine dividi, incolasque Palaeogonos appellari, auri margaritarumque grandium fertiliores, quam Indos. Eratosthenes et mensuram prodidit, longitudinis VII M. stad. latitudinis quinque M. nec urbes esse, sed vicos septingentos. Incipit ab Eoo mari, inter ortum occasumque Solis Indiae praetenta, et quondam credita XX dierum navigatione a Prasiana gente distare: mox, quia papyraceis navibus, armamentisque Nili peteretur, ad nostrarum navium cursus, VII dierum intervallo taxato. Mare interest vadosum, senis non amplius altitudinis passibus, sed certis canalibus ita profundum, ut nullae ancorae sidant: ob id navibus utrinque prorae, ne per angustias alvei circumagi sit

necesse. Magnitudo ad terna millia amphorûm. Siderum in navigando nulla observatio. Septemtrio non cernitur: sed volucres secum vehunt, emittentes saepius, meatumque earum terram petentium comitantur. Nec plus quaternis mensibus anno navigant. Cavent a solstitio maxime centum dies, tum illo mari hiberno.

Hactenus a priscis memorata: nobis diligentior notitia Claudii principatu contigit, legatis etiam ex insula advectis. Id accidit hoc modo: Annii Plocami, qui maris Rubri vectigal a fisco redemerat, libertus circa Arabiam navigans, Aquilonibus raptus praeter Carmaniam, XV die Hippuros portum eius invectus, hospitali regis clementia sex mensium tempore imbutus alloquio, percontanti postea narravit Romanos et Caesarem. Mirum in modum in auditis iustitiam ille suspexit, quod pares pondere denarii essent in captiva pecunia, cum diversae imagines indicarent a pluribus factos. Et hoc maxime solicitatus ad amicitiam, legatos quatuor misit, principe eorum Rachia. Ex iis cognitum, D esse oppida, portum contra meridiem, appositum oppido Palaesimundo, omnium ibi clarissimo, ac regia CC M. plebis. Stagnum intus Megisba, CCCLXXV M. passuum ambitu, insulas pabuli tantum fertiles complexum. Ex eo duos amnes erumpere: Palaesimundum, iuxta oppidum eiusdem nominis, influentem in portum tribus alveis, quinque stadiorum arctissimo, XV amplissimo: alterum ad septemtriones Indiamque versum, Cydara nomine. Proximum esse Indiae promontorium, quod vocetur Coliacum, quatridui navigatione, medio in cursu Solis insula occurrente. Mare id colore perviridi, praeterea fruticosum arboribus, iubas earum gubernaculis deterentibus. Septemtriones Vergiliasque apud nos, veluti novo caelo, mirabantur. Ne Lunam quidem apud ipsos, nisi ab octava

ad XVI supra terram adspici fatentes. Canopum lucere noctibus, sidus ingens et clarum. Sed maxime mirum iis erat, umbras suas in nostrum caelum cadere, non in suum: Solemque a laeva oriri, et in dexteram occidere potius, quam e diverso. Iidem narravere, latus insulae, quod praetenderetur Indiae, X M. stad. esse ab oriente hiberno. Ultra montes Emodos, Seras quoque ab ipsis adspici, notos etiam commercio: patrem Rachiae commeasse eo: advenis sibi Seras occursare. Ipsos vero excedere hominum magnitudinem, rutilis comis, caeruleis oculis, oris sono truci, nullo commercio linguae. Cetera eadem, quae nostri negotiatores. Fluminis ulteriore ripa merces positas iuxta venalia tolli ab his, si placeat permutatio: non aliter odio iustiore luxuriae, quam si perducta mens illuc usque cogitet, quid, et quo petatur, et quare.

Sed ne Taprobane quidem, quamvis extra orbem a natura relegata, nostris vitiis caret. Aurum argentumque et ibi in pretio. Marmor testudinis simile, gemmae margaritaeque in honore multo praestantiores: et totius luxuriae nostrae cumulus. Ipsorum opes maiores esse dicebant, sed apud nos opulentiae maiorem usum. Servum nemini: non in diem aut interdiu somnum: aedificia modice ab humo exstantia; annonam nunquam augeri: non fora litesve esse: coli Herculem: eligi regem a populo senecta clementiaque, liberos non habentem: et si postea gignat, abdicari, ne fiat hereditarium regnum. Rectores ei a populo XXX dari: nec nisi plurium sententia quenquam capitis damnari: sic quoque appellationem esse ad populum: LXX iudices dari: si liberent ii reum, amplius triginta, iis nullam esse dignationem, gravissimo probro. Regi cultum Liberi Patris, ceteris Arabum. Regem, si quid delinquat, morte multari, nullo interimente, aversantibus cun-

ctis, et commercia etiam sermonis negantibus. Festa venatione absumi: gratissimam eam tigribus elephantisque constare. Agros diligenter coli: vitis usum non esse, pomis abundare. Esse et in piscatu voluptatem, testudinum maxime, quarum superficie familias habitantium contegi: tanta reperiri magnitudine. Vitam hominum centum annis modicam. Haec comperta de Taprobane.

XXV. Quatuor satrapiae, quas in hunc locum distulimus, ita se habent. A proximis Indo gentibus, montana. Capissene habuit Capissam urbem, quam diruit Cyrus. Arachosia cum oppido et flumine eiusdem nominis, quod quidam Cophen dixere, à Semiramide conditum. Amnis Erymanthus praefluens Parabesten Arachosiorum. Proximos iis a meridie ad partem Arachotarum faciunt Gedrosos, et a septemtrione Paropamisadas: Cartana oppidum sub Caucaso, quod postea Tetragonis dictum. Haec regio est ex adverso. Bactrianorum deinde, cuius oppidum Alexandria, a conditore dictum. Syndraci, Dangalae, Parapiani, Cantaces, Maci. Ad Caucasum, Cadrusi: oppidum ab Alexandro conditum.

Infra haec omnia, ora ab Indo: Ariana regio ambusta fervoribus, desertisque circumdata, multa tamen interfusa opacitate: cultores congregat circa duos maxime fluvios, Tonderon et Arosapen. Oppidum Artàcoana. Arius amnis, qui praefluit Alexandriam ab Alexandro conditam. Patet oppidum stad. XXX, multoque pulchrius, sicut antiquius, Artacabane, iterum ab Antiocho munitum, stad. L. Dorisci gens. Amnes: Pharnacotis, Ophradus. Prophthasia oppidum Zariasparum: Drangae, Evergetae, Zarangae, Gedrusi. Oppida: Peucolais, Lymphorta: Methoricorum desertum. Amnis Manais: Augutturi gens. Flumen Borru: gens Urbi. Flumen navigabile Pomanus Pandarum finibus. Item Cabirus Suarorum, ostio por-

tuosus. Oppidum Condigramma. Flumen Cophes. Influunt in eum navigabilia Sadarus, Parospus, Sodinus.

Arianae partem esse Daritin aliqui volunt, mensuramque produnt utriusque longitudine decies et novies centena L, latitudine dimidio minore, quam Indiae. Alii Gedrusos, et Pasires posuere per CLXXXIII mill. passuum. Mox Ichthyophagos Oritas, propria non Indorum lingua loquentes, per CC mill. passuum. Inde posuere Arbiorum gentem per CC mill. Ichthyophagos omnes Alexander vetuit piscibus vivere. Ultra, deserta: deinde Carmania, ac Persis, atque Arabia.

XXVI. Sed priusquam haec generatim persequamur, indicare convenit, quae prodit Onesicritus, classe Alexandri circumvectus in mediterranea Persidis ex India, narrata proxime a Iuba: dein eam navigationem, quae his annis comperta servatur hodie. Onesicriti et Nearchi navigatio nec nomina habet mansionum, nec spatia: primumque Xylenopolis ab Alexandro condita, unde ceperunt exordium, iuxta quod flumen, aut ubi fuerit, non satis explanatur. Haec tamen digna memoratu produntur. Arbis oppidum a Nearcho conditum in navigatione ea. Flumen Nabrum navium capax: contra insula distans LXX stad. Alexandria condita a Leonnato iussu Alexandri in finibus gentis, Argenûs portu salubri. Flumen Tuberum navigabile, circa quod Pasirae. Deinde Ichthyophagi tam longo tractu, ut XX dierum spatio praenavigaverint. Insula, quae Solis appellatur, et eadem cubile Nympharum, rubens, in qua nullum non animal absumitur, incertis causis. Ori gens: flumen Carmaniae Hytanis, portuosum et auro fertile. Ab eo primum septemtriones apparuisse adnotavere. Arcturum nec omnibus cerni noctibus, nec totis unquam. Achaemenidas usque illo te-

nuisse. Aeris et ferri metalla, et arsenici, et minii exerceri. Inde promontorium Carmaniae est, ex quo in adversa ora ad gentem Arabiae Macas traiectus distat L M. passuum. Insulae tres, quarum Oracla tantum habitatur aquosa, a continenti XXV M. passuum. Insulae IV iam in sinu ante Persida. Circa has hydri marini vicenûm cubitorum adnatantes terruere classem. Insula, Acrotadus: item Gauratae, in quibus Chiani gens. Flumen Hyperis in medio sinu Persico, onerariarum navium capax. Flumen Sitiogagus, quo Pasargadas septimo die navigatur. Flumen navigabile Heratemis: insula sine nomine. Flumen Granis modicarum navium capax, per Susianen fluit: dextra eius accolunt Deximontani, qui bitumen perficiunt. Flumen Zarotis ostio difficili, nisi peritis: insulae duae parvae: inde vadosa navigatio palustri similis, per euripos tamen quosdam peragitur. Ostium Euphratis. Lacus, quem faciunt Eulaeus et Tigris iuxta Characem. Inde Tigri Susa. Festos dies ibi agentem Alexandrum invenerunt septimo mense, postquam digressus ab iis fuerat Patalis, tertio navigationis. Sic Alexandri classis navigavit. Postea a Syagro Arabiae promontorio Patalen Favonio, quem Hippalum ibi vocant, peti certissimum videbatur decies et ter centenûm XXXII M. passuum aestimatione.

Secuta aetas propiorem cursum tutioremque indicavit, si ab eodem promontorio Zigerum, portum Indiae, peteret. Diuque ita navigatum est, donec compendia invenit mercator, lucroque India admota est. Quippe omnibus annis navigatur, sagittariorum cohortibus impositis: etenim piratae maxime infestant. Nec pigebit totum cursum ab Aegypto exponere, nunc primum certa notitia patescente. Digna res, nullo anno minus H-S quingenties imperii nostri exhauriente India, et merces remittente, quae apud

nos centuplicato veneant. Duo millia passuum ab Alexandria abest oppidum Iuliopolis. Inde navigant Nilo Coptum CCCIII mill. passuum, qui cursus Etesiis flantibus peragitur XII diebus. A Copto camelis itur, aquationum ratione mansionibus dispositis. Prima appellatur Hydreum, XXXII mill. Secunda in monte, diei itinere. Tertia in altero Hydreumate, a Copto XCV mill. Deinde in monte. Mox ad Hydreum Apollinis, a Copto CLXXXIV mill. pass. Rursus in monte. Mox ad novum Hydreum a Copto CCXXXIII mill. pass. Est et aliud Hydreum vetus, Troglodyticum nominatur, ubi praesidium excubat diverticulo duûm millium. Distat a novo Hydreumate IV mill. passuum. Inde Berenice oppidum, ubi portus Rubri maris, a Copto CCLVIII M. passuum. Sed quia maior pars itineris conficitur noctibus propter aestus, et stativis dies absumuntur, totum a Copto Berenicen iter duodecimo conficitur die.

Navigare incipiunt aestate media ante Canis ortum, aut ab exortu protinus: veniuntque circiter XXX die Ocelim Arabiae, aut Canen thuriferae regionis. Est et tertius portus, qui vocatur Muza, quem Indica navigatio non petit, nec nisi thuris odorumque Arabicorum mercatores. Intus oppidum: regia eius appellatur Saphar, aliudque Save. Indos autem petentibus utilissimum est ab Oceli egredi. Inde vento Hippalo navigant diebus quadraginta ad primum emporium Indiae Muzirim, non expetendum propter vicinos piratas, qui obtinent locum nomine Nitrias: neque est abundans mercibus. Praeterea longe a terra abest navium statio, lintribusque afferuntur onera, et regeruntur. Regnabat ibi, cum proderem haec, Celebothras. Alius utilior portus gentis Necanidôn, qui vocatur Barace. Ibi regnat Pandion, longe ab emporio mediterraneo distante oppido, quod vocatur Modusa. Regio autem, ex qua pi-

per monoxylis lintribus Baracen convehunt, vocatur Cottonara: quae omnia gentium, portuumve, aut oppidorum nomina apud neminem priorum reperiuntur. Quo apparet mutari locorum status. Ex India renavigant mense Aegyptio Tybi incipiente, nostro Decembri: aut utique Mechiris Aegyptii intra diem sextum, quod fit intra Idus Ianuarias nostras: ita evenit, ut eodem anno remeent. Navigant autem ex India vento Vulturno: et cum intravere Rubrum mare, Africo vel Austro. Nunc revertemur ad propositum.

XXVII. Carmaniae oram patere duodecies centena L M. passuum Nearchus scripsit. Ab initio eius ad flumen Sabin centum M. passuum. Inde vineas coli et arva ad flumen Andanin, XXV M. spatio. Regio vocatur Armuzia. Oppida Carmaniae, Zethis, et Alexandria.

XXVIII. Irrumpit deinde et in hac parte geminum mare in terras, quod Rubrum dixere nostri, Graeci Erythraeum a rege Erythra, aut, ut alii, Solis repercussu talem reddi colorem existimantes: alii ab arena terraque, alii tali aquae ipsius natura. Sed in duos dividitur sinus. Is qui ab oriente est, Persicus appellatur, vicies et quinquies centena M. passuum circuitu, ut Eratosthenes tradit. Ex adverso est Arabia, cuius duodecies centena mill. passuum est longitudo. Rursus altero ambitur sinu Arabico nominato. Oceanum qui influit, Azanium appellant. Persicum introitum V mill. passuum latitudinis, alii quatuor fecerunt. Ab eo ad intimum sinum recto cursu undecies centena XXV M. propemodum constat esse, et situm eius humani capitis effigie. Onesicritus et Nearchus ab Indo amne in sinum Persicum, atque illinc Babylonem Euphratis paludibus, scripserunt vicies et quinquies centena M. passuum esse.

In Carmaniae angulo sunt Chelonophagi, testudinum superficie casas tegentes, carne vescentes. A flumine Arbi promontorium ipsum inhabitant, praeter capita toto corpore hirti, coriisque piscium vestiti. Ab horum tractu Indiam versus Caicandrus deserta insula in oceano, L M. passuum traditur: iuxtaque eam freto interfluente Stoidis, quaestuosa margaritis. A promontorio Carmanis iunguntur Armozei. Quidam interponunt Arbios, CCCCII millia passuum toto litore. Ibi portus Macedonum, et arae Alexandri in promontorio. Amnes: Saganos: dein Daras, et Salsos. Ab eo promontorium Themisteas, insula Aphrodisias habitatur. Inde Persidis initium ad flumen Oroatin, quo dividitur ab Elymaide. Contra Persidem insulae, Philos, Casandra, Aracia cum monte praealto Neptuno sacra. Ipsa Persis adversus occasum sita obtinet litora DL M. passuum: etiam in luxum dives, in Parthorum iam pridem translata nomen. Horum de imperio nunc paucis.

XXIX. Regna Parthorum duodeviginti sunt omnia: ita enim dividunt provincias, circa duo (ut diximus) maria, Rubrum a meridie, Hyrcanum a septemtrione. Ex iis undecim, quae superiora dicuntur, incipiunt a confinio Armeniae, Caspiisque litoribus: pertinent ad Scythas, cum quibus ex aequo degunt. Reliqua septem regna inferiora appellantur. Quod ad Parthos attinet, semper fuit Parthia in radicibus montium saepius dictorum, qui omnes eas gentes praetexunt. Habet ab ortu Arios, a meridie Carmaniam et Arianos, ab occasu Pratitas Medos, a septemtrione Hyrcanos, undique desertis cincta. Ulteriores Parthi Nomades appellantur: citra, deserta: ab occasu urbes eorum, quas diximus, Issatis et Calliope: ab oriente aestivo, Europum: ab hiberno, Mania: in medio Hecatompylos, Arsacae regia: Nisaea Parthyenes nobilis, ubi Alexandropolis a conditore.

Necessarium est in hoc loco signare et Medorum situm, terrarumque faciem circumagere ad Persicum mare, quo facilius deinde reliqua noscantur. Namque Media ab occasu transversa oblique Parthiae occurrens, utraque regna includit. Habet ergo ipsa ab ortu Caspios, et Parthos: a meridie Sittacenen, et Susianen, et Persida: ab occasu Adiabenen: a septemtrione Armeniam. Persae Rubrum mare semper accoluere, propter quod is sinus Persicus vocatur. Regio ibi maritima, Syrtibolos. Qua vero ipsa subit ad Medos, Climax Megale appellatur locus, arduo montis ascensu per gradus, introitu angusto, ad Persaepolin caput regni, dirutum ab Alexandro. Praeterea habet in extremis finibus Laodiceam, ab Antiocho conditam. Inde ad orientem Magi obtinent Passagardas castellum, in quo Cyri sepulcrum est: et horum Ecbatana oppidum translatum ab Dario rege ad montes. Inter Parthos et Arianos excurrunt Paraetaceni. His gentibus et Euphrate, inferiora regna includuntur. Reliqua dicemus a Mesopotamia, excepto mucrone eius, Arabumque populis, in priore dictis volumine.

XXX. Mesopotamia tota Assyriorum fuit, vicatim dispersa, praeter Babylona, et Ninum. Macedones eam in urbes congregavere, propter ubertatem soli. Oppida, praeter iam dicta, habet Seleuciam, Laodiceam, Artemitam: item in Arabum gente, qui Orei vocantur, et Mardani, Antiochiam, quae a praefecto Mesopotamiae Nicanore condita Arabis vocatur. Iunguntur his Arabes introrsus Eldamarii. Supra quos ad Pellacontam flumen Bura oppidum, Salmani, et Masei Arabes. Gordyaeis vero iuncti Aloni, per quos Zerbis fluvius in Tigrin cadit, Azones, Silici montani, et Orontes, quorum ad occidentem oppidum Gaugamela: item Sue, in rupibus. Supra Silici Classitae, per quos Lycus ex Armenia fertur: Absi-

dris ad hibernum exortum, Azochis oppidum. Mox in campestribus oppida: Diospage, Polytelia, Stratonice, Anthemûs. In vicinia Euphratis Nicephorion, quod, ut diximus, Alexander iussit condi propter loci opportunitatem. Dicta est in Zeugmate Apamia, ex qua orientem petentes excipit oppidum apprime munitum, quondam stadiorum LXX amplitudine, et satraparum regia appellatum, quo tributa conferebantur, nunc in arcem redactum. Durant, ut fuerant, Hebata, et ductu Pompeii Magni terminus Romani Imperii Oruros, a Zeugmate ducentis quinquaginta millibus passuum. Sunt qui tradunt Euphratem Gobaris praefecti opere diductum, ubi eum diximus findi, ne praecipiti cursu Babyloniam infestaret: ab Assyriis vero universis appellatum Armalchar, quod significat regium flumen. Qua derivatur, oppidum fuit Agrani e maximis, quod diruere Persae.

Babylon Chaldaicarum gentium caput diu summam claritatem obtinuit in toto orbe, propter quam reliqua pars Mesopotamiae Assyriaeque Babylonia appellata est, sexaginta millia passuum amplexa, muris ducenos pedes altis, quinquagenos latis, in singulos pedes ternis digitis mensura ampliore, quam nostra, interfluo Euphrate, mirabili opere utroque. Durat adhuc ibi Iovis Beli templum. Inventor hic fuit sideralis scientiae. Cetero ad solitudinem rediit, exhausta vicinitate Seleuciae, ob id conditae a Nicatore intra nonagesimum lapidem, in confluente Euphratis fossa perducti, atque Tigris: quae tamen Babylonia cognominatur, libera hodie ac sui iuris, Macedonumque moris. Ferunt ei plebis urbanae DC M. esse: situm vero moenium, aquilae pandentis alas: agrum totius Orientis fertilissimum. Invicem ad hanc exhauriendam, Ctesiphontem iuxta tertium ab ea lapidem in Chalonitide con-

didere Parthi, quod nunc caput est regnorum. Et postquam nihil proficiebatur, nuper Vologesus rex aliud oppidum Vologesocertam in vicino condidit. Sunt etiamnum in Mesopotamia oppida: Hipparenum, Chaldaeorum doctrina clarum et hoc, sicut Babylonii, iuxta fluvium Narragam, qui dedit civitati nomen. Muros Hipparenorum Persae diruere. Orcheni quoque, tertia Chaldaeorum doctrina, in eodem situ locantur, ad meridiem versi. Ab his Notitae et Orthophantae, et Graeciochantae.

Euphrate navigari Babylonem e Persico mari CCCCXII M. passuum tradunt Nearchus et Onesicritus. Qui vero postea scripsere, a Seleucia CCCCXL mill. Iuba a Babylone Characem CLXXV mill. passuum. Fluere aliqui ultra Babylonem continuo alveo, priusquam distrahitur ad rigua, LXXXVII mill. Universo autem cursu undecies centenis M. pass. Inconstantiam mensurae diversitas auctorum facit, cum Persae quoque schoenos et parasangas alii alia mensura determinent. Ubi desinit alveo munire, ad confinium Characis accedente tractu, statim infestant Attali latrones, Arabum gens. Ultra quos Scenitae. Ambitu vero Euphratis Nomades Arabiae, usque ad deserta Syriae, unde in meridiem flecti eum diximus, solitudines Palmirenas relinquentem. Seleucia abest a capite Mesopotamiae Euphratem navigantibus undecies centena XXV mill. passuum. A mari Rubro, si Tigri navigetur, CCCXX M. a Zeugmate DXXVII mill. Zeugma a Seleucia Syriae ad nostrum litus CLXXV mill. pass. Haec est ibi latitudo terrarum inter duo maria: Parthici vero regni DCI,CCCVXLI mill. passuum.

XXXI. Est etiamnum oppidum Mesopotamiae in ripa Tigris circa confluentes, quod vocant Digbam. Sed et de Tigri ipso dixisse conveniat. Oritur in regione Armeniae maioris, fonte conspicuo in plani-

tie. Loco nomen Elegosine est. Ipsius qua tardior fluit, Diglito: unde concitatur, a celeritate Tigris incipit vocari. Ita appellant Medi sagittam. Influit in lacum Arethusam, omnia illata pondera sustinentem, et nitrum nebulis exhalantem. Unum genus ei piscium est, idque transcurrentis non miscetur alveo, sicut nec e Tigri pisces in lacum transnatant. Fertur autem et cursu et colore dissimilis: transvectusque occurrente Tauro monte in specu mergitur: subterque lapsus a latere altero eius erumpit. Locus vocatur Zoroanda. Eundem esse manifestum est, quod demersa perfert. Alterum deinde transit lacum, qui Thospites appellatur: rursusque in cunicu los mergitur, et post XXV mill. passuum circa Nymphaeum redditur. Tam vicinum Arsaniae fluere eum in regione Arrhene Claudius Caesar auctor est, ut, cum intumuere, confluant, nec tamen misceantur: leviorque Arsanias innatat IV M. ferme spatio: mox divisus in Euphratem mergitur. Tigris autem ex Armenia, acceptis fluminibus claris Parthenia, ac Nicephorione, Arabas Oreos Adiabenosque disterminans, et quam diximus Mesopotamiam faciens, lustratis montibus Gordyaeorum circa Apamiam Mesenes oppidum, citra Seleuciam Babyloniam CXXV M. passuum divisus in alveos duos, altero meridiem ac Seleuciam petit, Mesenen perfundens: altero ad septemtrionem flexus, eiusdem gentis tergo campos Cauchas secat. Ubi remeavere aquae, Pasitigris appellatur. Postea recipit ex Media Choaspem: atque (ut diximus) inter Seleuciam et Ctesiphontem vectus, in lacus Chaldaicos se fundit, eosque LXX M. pass. amplitudine implet: mox vasto alveo profusus, dextra Characis oppidi infertur mari Persico X mill. passuum ore. Inter duorum amnium ostia XXV M. passuum fuere, aut (ut alii tradunt) VII M. utroque navigabili. Sed longo tempore Euphratem praeclu-

sere Orcheni, et accolae agros rigantes: nec nisi Pasitigri defertur in mare.

Proxima Tigri regio Parapotamia appellatur. In ea dictum est de Mesene. Oppidum eius Dibitach. Iungitur Chalonitis cum Ctesiphonte, non palmetis modo, verum et olea, pomisque, aliisque arbustis nobilis. Ad eam pervenit Zagrus mons, ex Armenia inter Medos, Adiabenosque veniens, supra Paraetacenen et Persidem. Chalonitis abest a Perside CCCLXXX M. pass. Tantum a Caspio mari et Assyriam abesse compendio itinerum aliqui tradunt.

Inter has gentes atque Mesenen Sittacene est, eadem Arbelitis, et Palaestine dicta. Oppidum eius Sittace Graecorum ab ortu est, et Sabata: ab occasu autem Antiochia, inter duo flumina Tigrin et Tornadotum. Item Apamia, cui nomen Antiochus matris suae imposuit, Tigris circumfunditur. Haec dividitur Archoo.

Infra est Susiane, in qua vetus regia Persarum Susa, a Dario Hystaspis filio condita: abest a Seleucia Babylonia CCCCL mill. pass. Tantundem ab Ecbatanis Medorum per montem Charbanum. In septemtrionali Tigris alveo oppidum est Babytace. Abest a Susis CXXXV M. passuum. Ibi mortalium soli aurum in odio contrahunt, id defodiunt, ne quo cui sit in usu. Susianis ad orientem versus iunguntur Oxii latrones, et Mizaeorum XL populi liberae feritatis. Supra eos patent Parthusi, Mardi, et Saitae, Hyi, qui praetenduntur supra Elymaida, quam Persidi in ora iunximus. Susa a Persico mari absunt CCL mill. passuum. Qua subiit ad eam classis Alexandri Pasitigri, vicus ad lacum Chaldaicum vocatur Aphle: unde Susa navigatione LXV M. D. passuum absunt. Susianis ab oriente proximi sunt Cossaei: supra Cossaeos ad septemtrionem Mesabatene sub

monte Cambalido, qui est Caucasi ramus: inde mollissimo transitu in Bactros.

Susianen ab Elymaide disterminat amnis Eulaeus, ortus in Medis, modicoque spatio cuniculo conditus, hac rursus exortus, et per Mesobatenen lapsus, circuit arcem Susorum, ac Dianae templum augustissimum illis gentibus, et ipse in magna caerimonia. Siquidem reges non ex alio bibunt, et ob id in longinqua portant. Recipit amnem Hedypnum, praeter Asylum Persarum venientem, Adunam ex Susianis. Oppidum iuxta eum Magoa, a Charace XV mill. passuum. Quidam hoc in extrema Susiane ponunt solitudinibus proximum.

Infra Eulaeum Elymais est, in ora iuncta Persidi, a flumine Oroati ad Characem, CCXL mill. passuum. Oppida eius, Seleucia, et Sosirate, apposita monti Casyro. Oram, quae praeiacet, minorum Syrtium vice diximus inaccessam coeno, plurimum limi deferentibus Brixia et Ortacea amnibus: madente et ipsa Elymaide in tantum, ut nullus sit, nisi circuitu eius, ad Persidem aditus. Infestatur et serpentibus, quos flumina deportant. Pars eius maxime invia, Characene vocatur ab oppido, Arabiae claudente regna, de quo dicemus, exposita prius M. Agrippae sententia. Namque is Mediam et Parthiam, et Persidem ab oriente Indo, ab occidente Tigri, a septemtrione Tauro, Caucaso, a meridie Rubro mari terminatas, patere in longitudinem ter et decies centena XX mill. pass. in latitudinem DCCCXL prodidit. Praeterea per se Mesopotamiam ab oriente Tigri, ab occasu Euphrate, a septemtrione Tauro, a meridie mari Persico inclusam, longitudine octingentorum mill. pass. latitudine CCCLX.

Charax, oppidum Persici sinus intimum, a quo Arabia Eudaemon cognominata excurrit, habitatur in colle manu facto inter confluentes, dextra Tigrin,

laeva Eulaeum, III mill. passuum laxitate. Conditum est primum ab Alexandro Magno: qui colonis ex urbe regia Durine (quae tum interiit) deductis, militumque inutilibus ibi relictis, Alexandriam appellari iusserat: pagumque Pellaeum, a patria sua, quem proprie Macedonum fecerat. Flumina id oppidum expugnavere. Postea Antiochus restituit quintus regum, et suo nomine appellavit. Iterumque infestatum Pasines Sogdonaci filius, rex finitimorum Arabum, quem Iuba satrapen Antiochi fuisse falso tradit, oppositis molibus restituit: nomenque suum dedit, emunito situ iuxta, in longitudinem III mill. pass., in latitudinem paulo minus. Prius fuit a litore stadiis X, et maritimum etiam ipsa inde portum habuit: Iuba vero prodente, L M. pass. Nunc abesse a litore CXX M. legati Arabum nostrique negotiatores, qui inde venere, affirmant. Nec ulla in parte plus aut celerius profecere terrae fluminibus invectae. Magis id mirum est, aestu longe ultra id accedente non repercussas. Hoc in loco genitum esse Dionysium, terrarum orbis situs recentissimum auctorem, constat, quem ad commentanda omnia in Orientem praemisit Divus Augustus, ituro in Armeniam ad Parthicas Arabicasque res maiore filio. Non me praeterit, nec sum oblitus, sui quemque situs diligentissimum auctorem visum nobis in introitu huius operis. In hac tamen parte arma Romana sequi placet nobis, Iubamque regem, ad eundem Caium Caesarem scriptis voluminibus de eadem expeditione Arabica.

XXXII. Arabia gentium nulli postferenda, amplitudine longissima, a monte Amano, a regione Ciliciae Comagenesque descendit, ut diximus, multis gentibus eorum deductis illo a Tigrane magno, sponte vero ad mare nostrum litusque Aegyptiacum, ut docuimus: nec non in media Syriae ad Libanum

montem penetrantibus Nubeis, quibus iunguntur Ramisi. Deinde Taranei, deinde Patami. Ipsa vero peninsula Arabia inter duo maria, Rubrum Persicumque procurrens, quodam naturae artificio ad similitudinem atque magnitudinem Italiae mari circumfusa, in eandem etiam caeli partem nulla differentia spectat. Haec quoque in illo situ felix. Populos eius a nostro mari usque ad Palmirenas solitudines diximus: reliqua nunc peragemus. Nomadas inde infestatoresque Chaldaeorum, Scenitae (ut diximus) claudunt et ipsi vagi, sed a tabernaculis cognominati, quae ciliciis metantur, ubi libuit. Deinde Nabataei oppidum includunt Petram nomine in convalle, paulo minus duûm mill. passuum amplitudinis, circumdatum montibus inaccessis amne interfluente. Abest a Gaza oppido litoris nostri DC M. a sinu Persico CXXXV M. Huc convenit utrumque bivium, eorum qui et Syria Palmiram petiere, et eorum qui ab Gaza venerunt. A Petra incoluere Omani ad Characem usque, oppidis quondam claris a Semiramide conditis, Abesamide et Soractia. Nunc sunt solitudines. Deinde est oppidum, quod Characenorum regi paret, in Pasitigris ripa, Forath nomine, in quod a Petra conveniunt: Characemque inde XII M. passuum secundo aestu navigant. E Parthico autem regno navigantibus vicus Teredon, infra confluentem Euphratis et Tigris, laeva fluminis Chaldaei obtinent, dextra Nomades Scenitae. Quidam et alia duo oppida longis intervallis Tigri praenavigari tradunt, Barbatiam, mox Thumatam: quod abesse a Petra decem dierum navigatione, nostri negotiatores dicunt, Characenorumque regi parere: et Apamiam sitam, ubi restagnatio Euphratis cum Tigri confluat. Itaque molientes incursionem Parthos operibus obiectis inundatione arceri.

Nunc a Charace dicemus oram, Epiphani primum

exquisitam. Locus ubi Euphratis ostium fuit: flumen Salsum: promontorium Chaldone: voragini similius, quam mari, per L M. pass. orae: flumen Achana: deserta C M. pass. usque ad insulam Icharam. Sinus Capeus, quem accolunt Gaulopes et Chateni. Sinus Gerraicus. Oppidum Gerra V M. pass. amplitudine, turres habet ex salis quadratis molibus. A litore L M. passuum, regio Attene. Ex adverso Tylos insula, totidem millibus a litore, plurimis margaritis celeberrima, cum oppido eiusdem nominis: iuxtaque altera minor, a promontorio eius XII M. D. pass. Ultra, magnas adspici insulas tradunt, ad quas non sit perventum. Huius ambitum CXII M. D. passuum, a Perside longius abesse, adiri uno alveo angusto. Insula Asgilia: Gentes: Nocheti, Zurachi, Borgodi, Cataraei, Nomades. Flumen Cynos. Ultra navigationem incompertam ab eo latere propter scopulos tradit Iuba, praetermissa mentione oppidi Omanorum Batrasabbes, et Omanae, quod priores celebrem portum Carmaniae fecere. Item Omnae et Athanae, quae nunc oppida maxime celebrari a Persico mari nostri negotiatores dicunt. A flumine Canis, ut Iuba tradit, mons adusto similis. Gentes Epimaranitae. Mox Ichthyophagi: insula deserta: gens, Bathymi. Eblitaei montes, insula Omoenus. Portus Machorbe: insulae Etaxalos, Onchobrice: gens, Chadaei. Insulae sine nominibus multae: celebres vero, Isura, Rhinnea, et proxima, in qua scriptae sunt stelae lapideae literis incognitis. Goboëa portus, Bragae insulae desertae. Gens Thaludaei. Dabanegotis regio. Mons Orsa cum portu. Sinus Duatus, insulae multae. Mons Tricoryphos. Regio Cardalena, insulae Solanidae, Capina. Item Ichthyophagorum. Deinde Glari. Litus Hammaeum, ubi auri metalla. Regio Canauna, gentes Apitami, Gasani. Insula Devade: fons Goralus. Insulae Calaeu

et Amnamethu. Gens Darrae. Insulae: Chelonitis: Ichthyophagôn multae, Eodanda deserta, Basag, multae Sabaeorum. Flumina: Thamar, Amnon: insulae Dolicae. Fontes: Daulotes, Dora. Insulae: Pteros, Labatanis, Coboris, Sambracate, et oppidum eodem nomine in continenti. A meridie insulae multae, maxima Camari. Flumen, Mysecros. Portus, Leupas. Scenitae Sabaei. Insulae multae. Emporium eorum Acila, ex quo in Indiam navigatur. Regio, Amithoscuta: Damnia. Mizi maiores et minores, Drimati. Naumachaeorum promontorium contra Carmaniam est. Distat quinquaginta mill. passuum. Mira res ibi traditur: Numenium ab Antiocho rege Mesenae praepositum, ibi vicisse eodem die classe, aestuque reverso iterum equitatu contra Persas dimicantem, et gemina trophaea eodem in loco Iovi ac Neptuno statuisse.

Insula in alto obiacet Ogyris, clara Erythra rege ibi sepulto. Distat a continente CXXV mill. passuum, circuitu CXII passuum. Nec minus altera clara in Azanio mari Dioscoridu, distans a Syagro extimo promontorio CCLXXX mill. pass.

Reliqui in continente a Noto etiamnum Ausaritae: inde in montes VIII dierum transitus. Gentes: Larendani, Catabani, Gebanitae pluribus oppidis, sed maximis, Nagia, et Tamna templorum LXV. Haec est amplitudinis significatio. Promontorium, a quo ad continentem Troglodytarum L M. pass. Toani, Ascitae, Chatramotitae, Tomabei, Antidalei, Lexianae, Agraei, Cerbani, Sabaei Arabum, propter thura clarissimi, ad utraque maria porrectis gentibus. Oppida eorum in Rubro litore: Marane, Marma, Corolia, Sabatha: intus oppida, Nascus, Cardava, Carnus, et quo merces odorum deferunt, Tomala. Pars eorum Atramitae, quorum caput Sabota, LX templa

muris includens. Regia tamen omnium Mariaba. Sinum obtinet XCIV M. pass. refertum insulis odoriferis. Atramitis in mediterraneo iunguntur Minaei: mare accolunt et Elamitae, oppida eiusdem nominis. Iis iuncti Cagulatae. Oppidum Sibi, quod Graeci Apaten vocant. Arsi, Codani, Vadei, oppido magno: Banasasaei, Lechieni: Sygaros insula, quam canes non intrant, expositique circa litora errando moriuntur. Sinus intimus, in quo Leanitae, qui nomen ei dedere. Regia eorum Agra, et in sinu Laeana, vel, ut alii, Aelana. Nam et ipsum sinum nostri Aelaniticum scripsere, alii Aelenaticum, Artemidorus Aleniticum, Iuba Laeaniticum. Circuitus Arabiae a Charace Laeana colligere proditur quadragies septies centena LXX M. Iuba paulo minus quadragies centenis M. putat. Latissima est a septemtrione inter oppida Heroum et Characem.

Nunc et reliqua mediterranea eius dicantur. Nabataeis Thimaneos iunxerunt veteres: nunc sunt Taveni, Suelleni, Arraceni, Areni: oppidum, in quo omnis negotiatio convenit. Hemuatae, Analitae: oppida, Domatha, Egra: Thamudeni, oppidum Badanatha. Carrei, oppidum Carriata: Achoali, oppidum Phoda: ac Minaei, a rege Cretae Minoe (ut existimant) originem trahentes: quorum Charmaei: oppidum XIV mill. pass. Mariaba Baramalacum, et ipsum non spernendum: item Carnon. Rhadamaei, et horum origo Rhadamanthus putatur frater Minois. Homeritae, Massala oppido. Hamirei, Gedranitae, Amprae, Ilisanitae, Bachilitae, Sammei, Amathei cum oppidis Nessa et Cennesseri. Zamareni cum oppidis Saiace, Scantate, Bacascami. Riphearma oppidum, quo vocabulo hordeum appellant. Autei et Ravi, Gyrei et Mathataei, Helmodenes cum oppido Ebode. Agacturi in montibus, oppido XX mill. passuum, in quo fons Emischabales, quod significat camelorum oppidum.

Ampelone colonia Milesiorum. Actrida oppidum: Calingii, quorum Mariaba oppidum significat dominos omnium. Oppida: Pallon, Urannimal iuxta flumen, per quod Euphratem emergere putant. Gentes Agrei, Ammonii. Oppidum Athene, Cauranani, quod significat ditissimos armento: Coranitae, Caesani, Choani. Fuerunt et Graeca oppida, Arethusa, Larissa, Chalcis; deleta variis bellis.

Romana arma solus in eam terram adhuc intulit Aelius Gallus, ex equestri ordine. Nam C. Caesar Augusti filius prospexit tantum Arabiam: Gallus oppida diruit, non nominata ab auctoribus qui ante scripserunt, Negram, Amnestrum, Nescam, Magusam, Tammacum, Labeciam, et supra dictam Mariabam, circuitu VI mill. passuum. Item Caripeta, quo longissime processit. Cetera explorata retulit: Nomades lacte et ferina carne vesci: reliquos vinum, ut Indos, palmis exprimere, oleum sesamae. Numerosissimos esse Homeritas: Minaeis fertiles agros palmetis arbustisque, in pecore divitias. Cerbanos et Agraeos armis praestare, maxime Chatramotitas. Carreis latissimos et fertilissimos agros. Sabaeos ditissimos silvarum fertilitate odorifera, auri metallis, agrorum riguis: mellis ceraeque proventu. De odoribus suo dicemus volumine. Arabes mitrati degunt, aut intonso crine: barba abraditur, praeterquam in superiore labro. Aliis et haec intonsa: mirumque dictu ex innumeris populis pars aequa in commerciis, aut latrociniis degit: in universum gentes ditissimae, ut apud quas maximae opes Romanorum Parthorumque subsistant, vendentibus quae e mari aut silvis capiunt, nihil invicem redimentibus.

XXXIII. Nunc reliquam oram Arabiae contrariam persequemur. Timosthenes totum sinum quatridui navigatione in longitudinem taxavit, bidui in latitu-

dinem, angustias VII mill. D. passus. Eratosthenes ab ostio decies et ter centena mill. in quamque partem. Artemidorus Arabiae latere decies septies centena quinquaginta mill. Troglodytico vero, undecies centena XXXVII M. pass. Ptolemaida usque. Agrippa decies septies centena XXII mill. passuum, sine differentiis laterum. Plerique latitudinem CCCCLXXV prodiderunt, faucesque hiberno orienti obversas, alii VI mill. alii VII mill. alii XII mill. passuum patere.

Situs autem ita se habet. A sinu Aelanitico alter sinus, quem Arabes Aeant vocant, in quo Hèroum oppidum est. Fuit et Cambysu inter Nelos et Marchadas, deductis eo aegris exercitus. Gens Tyra, Daneon portus: ex quo navigabilem alveum perducere in Nilum, qua parte ad Delta dictum decurrit, sexagies et bis centena mill. passuum intervallo (quod inter flumen et Rubrum mare interest) primus omnium Sesostris Aegypti rex cogitavit: mox Darius Persarum: deinde Ptolemaeus sequens: qui et duxit fossam latitudine pedum centum, altitudine XL, in longitudinem XXXVII mill. D. passuum usque ad Fontes amaros. Ultra deterruit inundationis metus, excelsiore tribus cubitis Rubro mari comperto, quam terra Aegypti. Aliqui non eam afferunt causam, sed ne immisso mari corrumperetur aqua Nili, quae sola potus praebet. Nihilominus iter totum terendo frequentatur a mari Aegyptio, quod est triplex: unum a Pelusio per arenas, in quo nisi calami defixi regant, via non reperitur, subinde aura vestigia operiente. Alterum vero duobus mill. passuum ultra Casium montem, quod a sexaginta mill. passuum redit in Pelusiacam viam. Accolunt Arabes Autei. Tertium a Gerrho (quod Adipson vocant) per eosdem Arabes sexaginta mill. passuum propius, sed asperum montibus, et inops aquarum. Eae viae omnes Arsinoen ducunt, conditam sororis nomine in sinu Charandra,

a Ptolemaeo Philadelpho, qui primus Troglodyticen excussit, et amnem qui Arsinoen praefluit, Ptolemaeum appellavit. Mox oppidum parvum est Aennum, pro quo alii Philoteram scribunt. Deinde sunt Azarei, ex Troglodytarum connubiis, Arabes feri. Insulae: Sapirene, Scytala: mox deserta ad Myoshormon, ubi fons Tadnos. Mons Aeas. Insula Iambe, portus multi. Berenice, oppidum matris Philadelphi nomine, ad quod iter a Copto diximus. Arabes Autei, et Gebadei.

XXXIV. Troglodytice, quam prisci Michoen, alii Midoen dixere. Mons Pentedactylos: insulae Stenae deirae aliquot, Halonnesi non pauciores: Cardamine, Topazos, quae gemmae nomen dedit. Sinus insulis refertus: ex iis quae Mareu vocantur, aquosae: quae Eratonos, sitientes. Regum ii praefecti fuere. Introrsus Candei, quos Ophiophagos vocant, serpentibus vesci assueti, neque alia regio fertilior earum.

Iuba, qui videtur diligentissime prosecutus haec, omisit in hoc tractu (nisi si exemplarium vitium est) Berenicen alteram, quae Panchrysos cognominata est: et tertiam, quae Epidires, insignem loco. Est enim sita in cervice longe procurrente, ubi fauces Rubri maris VII mill. D. passuum ab Arabia distant. Insula ibi Cytis, topazium ferens et ipsa.

Ultra silvae, ubi Ptolemais a Philadelpho condita ad venatus elephantorum, ob id Epitheras cognominata, iuxta lacum Monoleum. Haec est regio secundo volumine a nobis significata: in qua quadraginta quinque diebus ante solstitium, totidemque postea, hora sexta consumuntur umbrae, et in meridiem reliquis horis cadunt, ceteris diebus in septemtrionem: cum in Berenice, quam primam posuimus, ipso die solstitii sexta hora umbrae in totum absumantur, nihilque adnotetur aliud novi. DCII mill. passuum intervallo a Ptolemaide, res ingentis exempli, locus-

que subtilitatis immensae, mundo ibi deprehenso, cum indubitata ratione umbrarum Eratosthenes mensuram terrae prodere inde coeperit. Hinc Azanium mare: promontorium, quod aliqui Hispalum scripsere: lacus, Mandalum: insula Colocasitis, et in alto multae, in quibus testudo plurima. Oppidum Suche, insula Daphnidis, oppidum Aduliton. Aegyptiorum hoc servi a dominis profugi condidere. Maximum hic emporium Troglodytarum, etiam Aethiopum. Abest a Ptolemaide quinque dierum navigatione. Deferunt plurimum ebur, rhinocerotum cornua, hippopotamorum coria, chelyon testudinum, sphingia, mancipia. Supra, Aethiopes Aroteres: insulae, quae Aliaeu vocantur, item Bacchias et Antibacchias, et Stratonis. Hinc in ora Aethiopiae sinus incognitus, quod admiremur, cum ulteriora mercatores scrutentur. Promontorium, in quo fons Cucios, expetitus navigantibus. Ultra Isidis portus, decem dierum remigio ab oppido Adulitarum distans. In eum Troglodytis myrrha confertur. Insulae ante portum duae, Pseudopylae vocantur: interiores totidem, Pylae: in altera stelae lapideae literis ignotis. Ultra sinus Abalites. Insula Diodori, et aliae desertae: per continentem quoque deserta: oppidum Gaza, promontorium et portus Mossylicus, quo cinnamomum devehitur. Hucusque Sesostris exercitum duxit.

Aliqui unum Aethiopiae oppidum ultra ponunt in litore Baragaza. A Mossylico promontorio Atlanticum mare incipere vult Iuba, praeter Mauritanias suas Gadeis usque navigandum Coro. Cuius tota sententia hoc in loco subtrahenda non est. A promontorio Indorum, quod vocatur Lepteacra, ab aliis Drepanum, proponit recto cursu praeter Exustam, ad Malchu insulam quindecies centena mill. passuum esse. Inde ad locum quem vocant Sceneos, CCXXV M. Inde ad Insulam Adanu, centum quinquaginta

mill. passuum. Sic fieri ad apertum mare decies octies centena LXXV mill. passuum. Reliqui omnes propter Solis ardorem navigari posse non putaverunt. Quin et commercia ipsa infestant ex insulis Arabes Ascitae appellati, quoniam bubulos utres binos sternentes ponte piraticam exercent sagittis venenatis. Gentes Troglodytarum idem Iuba tradit Therothoas a venatu dictos, mirae velocitatis: sicut Ichthyophagos, natantes, ceu maris animalia: Bargenos, Zageras, Chalybas, Saxinas, Syrecas, Daremas, Domazanes. Quin et accolas Nili a Syene non Aethiopum populos, sed Arabum esse dicit usque Meroen. Solis quoque oppidum, quod non procul Memphi in Aegypti situ diximus, Arabas conditores habere. Sunt et qui ulteriorem ripam Aethiopiae auferant, annectantque Africae; ripas autem incolere propter aquam. Nos relicto cuique intelligendi arbitrio, oppida quo traduntur ordine utrinque ponemus.

XXXV. A Syene, et prius Arabiae latere, gens Catadupi. Deinde Syenitae. Oppida: Tacompson, quam quidam appellaverunt Thathicen, Aranium, Sesanium, Sandura, Nasaudum, Anadoma, Cumara, Peta et Bochiana, Leuphithorga, Tantarene, Moechindira, Noa, Gophoa, Gystate, Megeda, Lea, Rhemnia, Nupsia, Direa, Pataga, Bagada, Dumana, Rhadata, in quo felis aurea pro deo colebatur. Boron in mediterraneo, Mallos, proximum Meroae: sic prodidit Bion.

Iuba aliter: Oppidum in monte Megatichos, inter Aegyptum et Aethiopiam, quod Arabes Myrson vocavere. Deinde Tacompson, Aranium, Sesanium, Piden, Mamuda, Corambin, iuxta eam bituminis fontem: Hammodara, Prosda, Parenta, Mama, Tessara, Gallas, Zoton, Graucomen, Emeum, Pidibotas, Hebdomecontacometas, Nomadas in tabernaculis viventes: Cysten, Pemmam, Gadagalen, Paloin, Primin, Nupsin, Daselin, Patin, Gambreves, Magasen, Segasma-

la, Cranda, Denna, Cadeuma, Thena, Batha, Alana, Macum, Scammos, Goram in insula: ab iis Abala, Androcalim, Seren, Mallos, Agocen.

Ex Africae latere tradita sunt eodem nomine Tacompsos altera, sive pars prioris: Magora, Sea, Edosa, Pelenaria, Pyndis, Magusa, Bauma, Linitima, Spintum, Sydopta, Gensora, Pindicitora, Agugo, Orsima, Suasa, Maumarum, Urbim, Mulon, quod oppidum Graeci Hypaton vocarunt: Pagoargas, Zamnes, unde elephanti incipiant: Mamblia, Berresa, Cetuma. Fuit quondam et Epis oppidum contra Meroen, antequam Bion scriberet, deletum.

Haec sunt prodita usque Meroen: ex quibus hoc tempore nullum prope utroque latere exstat. Certe solitudines nuper renuntiavere principi Neroni missi ab eo milites praetoriani cum tribuno ad explorandum, inter reliqua bella et Aethiopicum cogitanti. Intravere autem et eo arma Romana Divi Augusti temporibus, duce P. Petronio, et ipso equestris ordinis praefecto Aegypti. Is oppida eorum expugnavit, quae sola invenerat, quo dicemus ordine: Pselcin, Primin, Aboccin, Phthurin, Cambusin, Attevan, Stadisin, ubi Nilus praecipitans se, fragore auditum accolis aufert. Diripuit et Napata. Longissime autem a Syene progressus est DCCCCLXX mill. passuum. Nec tamen arma Romana ibi solitudinem fecerunt. Aegyptiorum bellis attrita est Aethiopia, vicissim imperitando serviendoque, clara et potens etiam usque ad Troiana bella Memnone regnante: et Syriae imperitasse eam, nostroque litori, aetate regis Cephei, patet Andromedae fabulis.

Simili modo et de mensura eius varia prodidere: primus Dalion ultra Meroen longe subvectus. Mox Aristocreon, et Bion, et Basilis: Simonides minor etiam, quinquennio in Meroe moratus, cum de Aethiopia scriberet. Nam et Timosthenes classium Phil-

adelphi praefectus, sine mensura, dierum LX a Syene Meroen iter prodidit: Eratosthenes DCXXV mill. Artemidorus DC mill. Sebosus ab Aegypti extremis sedecies centena LXXV mill. passuum: unde proxime dicti duodecies centena L M. Verum omnis haec finita nuper disputatio est, quoniam a Syene DCCCLXXIII mill. Neronis exploratores renuntiavere his modis: A Syene Hieran sycaminon LIV mill. passuum. Inde Tama LXXII millia passuum. Regionem Euonymiton Aethiopum primam, CXX, Acinam LIV mill. Pitaran XXV, Tergedum, CVI mill. Insulam Gagauden esse in medio eo tractu. Inde primum visas aves psittacos, et ab altera (quae vocatur Artigula) animal sphingion, a Tergedo cynocephalos. Inde Napata LXXX mill. Oppidum id parvum inter praedicta solum. Ab eo ad insulam Meroen CCCLX M. Herbas circa Meroen demum viridiores, silvarumque aliquid apparuisse, et rhinocerotum elephantorumque vestigia. Ipsum oppidum Meroen ab introitu insulae abesse LXX. mill. passuum: iuxtaque aliam insulam Tadu dextro subeuntibus alveo, quae portum faceret. Aedificia oppidi pauca. Regnare feminam Candacem, quod nomen multis iam annis ad reginas transiit. Delubrum Hammonis et ibi religiosum, et toto tractu sacella. Ceterum cum potirentur rerum Aethiopes, insula ea magnae claritatis fuit. Tradunt armatorum CCL mill. dare solitam, artificum CCCC M. alere. Reges Aethiopum XLV et hodie traduntur. Universa vero gens Aetheria appellata est, deinde Atlantia, mox a Vulcani filio Aethiope Aethiopia.

Animalium hominumque effigies monstriferas circa extremitates eius gigni minime mirum, artifici ad formanda corpora effigiesque caelandas mobilitate ignea. Ferunt certe ab orientis parte intima gentes esse sine naribus, aequali totius oris planitie. Alias

superiore labro orbas, alias sine linguis. Pars etiam ore concreto et naribus carens, uno tantum foramine spirat, potumque calamis avenae trahit, et grana eiusdem avenae sponte provenientis ad vescendum. Quibusdam pro sermone nutus motusque membrorum est. Quibusdam ante Ptolemaeum Lathurum regem Aegypti ignotus fuit usus ignium. Quidam et Pygmaeorum gentem prodiderunt inter paludes, ex quibus Nilus oriretur.

In ora autem, ubi desiimus, continui montes, ardentibus similes rubent. Troglodytis et Rubro mari a Meroe tractus omnis superponitur: a Napata tridui itinere ad Rubrum litus, aqua pluvia ad usum compluribus locis servatur, fertilissima regione, quae interest, auri. Ulteriora Atabuli, Aethiopum gens tenet. Deinde contra Meroen Megabari, quos aliqui Adiabaras nominavere, oppidum habent Apollinis. Pars eorum Nomades, quae elephantis vescitur. Ex adverso in Africae parte Macrobii. Rursus a Megabaris Memnones et Davelli, dierumque viginti intervallo Critensi. Ultra eos Dochi, deinde Gymnetes semper nudi. Mox Anderae, Mathitae, Mesagebes, Hipporeae, atri coloris tota corpora rubrica illinunt. At ex Africae parte Medimni. Deinde Nomades cynocephalorum lacte viventes, Olabi, Syrbotae, qui octonûm cubitorum esse dicuntur.

Aristocreon Libyae latere a Meroe oppidum Tolen dierum quinque itinere tradit. Inde dierum duodecim Esar Aegyptiorum oppidum, qui Psammetichum fugerint. In eo produntur annis trecentis habitasse. Contra in Arabico latere Daron oppidum esse eorum. Bion autem Sapen vocat, quod ille Esar, et ipso nomine advenas ait significari. Caput eorum in insula, Sembobitin: et tertium in Arabia, Sai. Inter montes autem et Nilum Symbari sunt, Paluogges: in ipsis vero montibus Asachae multis nationibus. Abesse a

mari dicuntur dierum quinque itinere. Vivunt elephantorum venatu. Insula in Nilo Semberritarum, reginae paret. Ab ea Nubei Aethiopes dierum octo itinere. Oppidum eorum Nilo impositum, Tenupsis. Sambri, apud quos quadrupedes omnes sine auribus, etiam elephanti. At ex Africae parte Ptoembari, Ptoemphanae, qui canem pro rege habent, motu eius imperia augurantes: Auruspi oppido longe a Nilo sito. Postea Achisarmi, Phaliges, Marigeri, Casamarri.

Bion alia oppida in insulis tradit, a Sembobiti Meroen versus dierum toto itinere viginti. Proximae insulae oppidum Semberritarum sub regina; et aliud Asar: alterius oppidum Daron. Tertiam Medoen vocant, in qua oppidum Asel. Quartam eodem, quo oppidum, nomine Garoden. Inde per ripas oppida: Navos, Modundam, Andatim, Setundum, Colligat, Secande, Navectabe, Cumi, Agrospi, Aegipam, Candrogari, Arabam, Summaram.

Regio supra Sirbitum, ubi desinunt montes, traditur a quibusdam habere maritimos Aethiopas, Nisicastes, Nisitas, quod significat ternûm et quaternûm oculorum viros: non quia sic sint, sed quia sagittis praecipua contemplatione utantur. Ab ea vero parte Nili, quae supra Syrtes maiores, oceanumque meridianum protenditur, Dalion vocatos esse dicit, pluvia tantum aqua utentes Cisoros, Longoporos. Ab Oecalicibus dierum quinque itinere Usibalcos, Isuelos, Pharusos, Valios, Cispios. Reliqua deserta. Deinde fabulosa. Ad occidentem versus Nigroe, quorum rex unum oculum habeat in fronte. Agriophagi, pantherarum et leonum carnibus maxime viventes. Pamphagi, omnia mandentes. Anthropophagi humana carne vescentes. Cynamolgi, caninis capitibus. Artabatitae quadrupedum ferarum modo vagi. Deinde Hesperii, Perorsi, quos in Mauritaniae confinio diximus. Pars quaedam Aethiopum locustis tantum vivit,

fumo et sale duratis in annua alimenta: ii quadragesimum annum vitae non excedunt.

Aethiopum terram universam cum mari Rubro patere in longitudinem semel et vicies centena LXX mill. passuum: in latitudinem cum superiore Aegypto duodecies centena XCVIII M. Agrippa existimavit. Quidam longitudinem ita diviserunt: a Meroe Sirbitum, XII dierum navigationem. Ab ea XII ad Davellos. Ab iis ad oceanum Aethiopicum sex dierum iter. In totum autem ab oceano ad Meroen DCXXV M. passuum esse inter auctores fere convenit: inde Syenen, quantum diximus. Sita est Aethiopia ab oriente hiberno ad occidentem hibernum. Meridiano cardine silvae ebeno maxime virent: a media eius parte imminens mari mons excelsus, aeternis ardet ignibus, Theôn ochema dictus Graecis: a quo navigatio quatridui ad promontorium, quod Hesperion ceras vocatur, confine Africae iuxta Aethiopas Hesperios. Quidam et in eo tractu modicos colles amoena opacitate vestitos Aegipanum Satyrorumque produnt.

XXXVI. Insulas toto eo mari et Ephorus complures esse tradidit, et Eudoxus, et Timosthenes: Clitarchus vero Alexandro regi renuntiatam adeo divitem, ut equos incolae talentis auri permutarent. Alteram, ubi sacer mons opacus silva repertus esset, distillantibus arboribus odore mirae suavitatis. Contra sinum Persicum Cerne nominatur insula adversa Aethiopiae, cuius neque magnitudo, neque intervallum a continente constat, Aethiopas tantum populos habere proditur. Ephorus auctor est, a Rubro mari navigantes in eam non posse propter ardores ultra quasdam columnas (ita appellantur parvae insulae) provehi. Polybius in extrema Mauritania contra montem Atlantem a terra stadia octo abesse prodidit Cernen. Nepos Cornelius ex adverso maxime Cartha-

ginis a continente passus mille: non ampliorem circuitu duobus millibus. Traditur et alia insula contra montem Atlantem, et ipsa Atlantis appellata. Ab ea quinque dierum navigatione solitudines ad Aethiopas Hesperios et promontorium, quod vocavimus Hesperion ceras, inde primum circumagente se terrarum fronte in occasum ac mare Atlanticum. Contra hoc quoque promontorium Gorgades insulae narrantur, Gorgonum quondam domus, bidui navigatione distantes a continente, ut tradit Xenophon Lampsacenus. Penetravit in eas Hanno Poenorum Imperator, prodiditque hirta feminarum corpora, viros pernicitate evasisse: duarumque Gorgonum cutes argumenti et miraculi gratia in Iunonis templo posuit, spectatas usque ad Carthaginem captam. Ultra has etiamnum duae Hesperidum insulae narrantur. Adeoque omnia circa haec incerta sunt, ut Statius Sebosus a Gorgonum insulis praenavigatione Atlantis dierum XL ad Hesperidum insulas cursum prodiderit, ab iis ad Hesperu ceras unius. Nec Mauritaniae insularum certior fama est. Paucas modo constat esse ex adverso Autololum, a Iuba repertas, in quibus Gaetulicam purpuram tingere instituerat.

XXXVII. Sunt, qui ultra eas Fortunatas putant esse, quasdamque alias: quarum numero idem Sebosus etiam spatia complexus, Iunoniam abesse a Gadibus DCCL mill. passuum tradit. Ab ea tantundem ad occasum versus Pluvialiam, Caprariamque: in Pluvialia non esse aquam, nisi ex imbribus. Ab iis CCL mill. passuum Fortunatas contra laeva Mauritaniae in IX horam Solis: vocari Convallem a convexitate, et Planariam a specie: Convallis circuitum CCC mill. passuum. Arborum ibi proceritatem ad centum XIV pedes adolescere.

Iuba de Fortunatis ita inquisivit: sub meridie quoque positas esse prope occasum, a Purpurariis DCXXV

mill. passuum, sic ut CCL supra occasum navigetur: deinde per LXXV mill. passuum ortus petatur. Primam vocari Ombrion nullis aedificiorum vestigiis: habere in montibus stagnum, arbores similes ferulae: ex quibus aqua exprimatur, ex nigris amara, ex candidioribus potui iucunda. Alteram insulam Iunoniam appellari, in ea aediculam esse tantum lapide exstructam. Ab ea in vicino eodem nomine minorem. Deinde Caprariam lacertis grandibus refertam. In conspectu earum esse Nivariam, quae hoc nomen accepit a perpetua nive, nebulosam. Proximam ei Canariam vocari a multitudine canum ingentis magnitudinis; ex quibus perducti sunt Iubae duo: apparentque ibi vestigia aedificiorum. Cum autem omnes copia pomorum et avium omnis generis abundent, hanc et palmetis caryotas ferentibus, ac nuce pinea abundare. Esse copiam et mellis. Papyrum quoque et siluros in amnibus gigni: infestari eas belluis, quae expellantur assidue, putrescentibus.

XXXVIII. At abunde orbe terrarum extra intra indicato, colligenda in arctum mensura aequorum videtur. Polybius a Gaditano freto longitudinem directo cursu ad os Maeotis, tricies et quater centena XXXVII mill. D passuum prodidit. Ab eodem initio ad orientem recto cursu Siciliam duodecies centena LX mill. D passuum, Cretam CCCLXXV M. passuum, Rhodum CLXXXIII M. D passuum: Chelidonias tantundem: Cyprum CCCXXII M. passuum. Inde Syriae Seleuciam Pieriam CXV mill. D passuum. Quae computatio efficit vicies quater centena XL M. passuum. Agrippa hoc idem intervallum a freto Gaditano ad sinum Issicum per longitudinem directam tricies et quater centena XL passuum mill. taxat, in quo haud scio an sit error numeri, quoniam idem a Siculo freto Alexandriam cursus duodecies centena L mill. passuum tradidit. Universus autem circuitus per si-

nus dictos ab eodem exordio colligit ad Maeotin lacum, centies centena LVI mill. passuum. Artemidorus adiicit DCCLIII mill. Idem cum Maeotide centies septuagies et ter centena XC M. passuum esse tradit. Haec est mensura inermium, et pacata audacia fortunam provocantium hominum. Nunc ipsarum partium magnitudo comparabitur, utcunque difficultatem afferet auctorum diversitas. Aptissime tamen spectabitur ad longitudinem latitudine addita. Est ergo ad hoc praescriptum Europae magnitudo octogies bis centena XCIV mill. passuum. Africae (ut media ex omni varietate prodentium sumatur computatio) efficit longitudo tricies septies centena XCIV mill. Latitudo, qua colitur, nusquam ducenta quinquaginta millia passuum excedit. Sed quoniam a Cyrenaica eius parte nongentorum decem millium passuum eam fecit Agrippa, deserta eius ad Garamantas usque, qua noscebantur, complectens; universam mensuram, quae venit in computationem, quadragies sexies centena VIII mill. passuum efficit. Asiae longitudo in confesso est ter et sexagies centena LXXV mill. passuum. Latitudo sane computetur ab Aethiopico mari Alexandriam iuxta Nilum sitam, ut per Meroen et Syenen mensura currat, decies octies centena LXXV mill. passuum. Apparet ergo, Europam paulo minus dimidia Asiae parte maiorem esse, quam Asiam. Eandem altero tanto et sexta parte Africae ampliorem, quam Africam. Quod si misceantur omnes summae, liquido patebit, Europam totius terrae tertiam esse partem et octavam paulo amplius: Asiam vero quartam et quartamdecimam, Africam autem quintam et insuper sexagesimam.

XXXIX. His addemus etiamnum unam Graecae inventionis sententiam vel exquisitissimae subtilitatis, ut nihil desit in spectando terrarum situ: indicatisque regionibus noscatur, et cum qua cuique earum

societas sit, sive cognatio dierum ac noctium, quibusque inter se pares umbrae et aequa mundi convexitas. Ergo reddetur hoc etiam, terraeque universae in membra caeli digerentur. Plura sunt autem haec segmenta mundi, quae nostri circulos appellavere, Graeci parallelos.

Principium habet Indiae pars versa ad austrum. Patet usque Arabiam et Rubri maris accolas. Continentur Gedrosi, Persae, Carmani, Elymaei, Parthyene, Aria, Susiane, Mesopotamia, Seleucia cognominata Babylonia, Arabia ad Petras usque, Syria Coele, Pelusium, Aegypti inferiora, quae Χώρα vocatur Alexandriae, Africae maritima, Cyrenaica oppida omnia, Thapsus, Adrumetum, Clupea, Carthago, Utica, uterque Hippo, Numidia, Mauritania utraque, Atlanticum mare, columnae Herculis. In hoc caeli circumflexu aequinoctii die media, umbilicus, quem Gnomonem vocant, VII pedes longus, umbram non amplius IV pedes longam reddit. Noctis vero dieique longissima spatia horas XIV aequinoctiales habent, brevissima e contrario X.

Sequens circulus incipit ab India vergente ad occasum, vadit per medios Parthos, Persaepolin, citima Persidis, Arabiam citeriorem, Iudaeam, Libani montis accolas. Amplectitur Babylonem, Idumaeam, Samariam, Hierosolymam, Ascalonem, Ioppen, Caesaream, Phoenicen, Ptolemaidem, Sidonem, Tyrum, Berytum, Botryn, Tripolin, Byblum, Antiochiam, Laodiceam, Seleuciam, Ciliciae maritima, Cypri austrina, Cretam, Lilybaeum in Sicilia, septemtrionalia Africae et Numidiae. Umbilicus aequinoctio XXXV pedum, umbram viginti quatuor pedes longam facit. Dies autem noxque maxima quatuordecim horarum aequinoctialium est, accedente iis quinta parte unius horae.

Tertius circulus ab Indis Imao proximis oritur.

Tendit per Caspias portas Mediae proximas, Cataoniam, Cappadociam, Taurum, Amanum, Issum, Cilicias portas, Solos, Tarsum, Cyprum, Pisidiam, Pamphyliae Siden, Lycaoniam, Lyciae Patara, Xanthum, Caunum, Rhodum, Coum, Halicarnassum, Gnidum, Dorida, Chium, Delum, Cycladas medias, Gythium, Maleam, Argos, Laconiam, Elin, Olympiam, Messeniam Peloponnesi, Syracusas, Catinam, Siciliam mediam, Sardiniae austrina, Carteiam, Gades. Gnomonis centum unciae, umbram septuaginta septem unciarum faciunt. Longissimus dies est aequinoctialium horarum quatuordecim atque dimidiae, cum trigesima parte unius horae.

Quarto subiacent circulo, quae sunt ab altero latere Imai, Cappadociae austrina, Galatia, Mysia, Sardis, Smyrna, Sipylus, Tmolus mons Lydiae, Caria, Ionia, Trallis, Colophon, Ephesus, Miletos, Samos, Chios, Icarium mare, Cycladum septemtrionales, Athenae, Megara, Corinthus, Sicyon, Achaia, Patrae, Isthmos, Epirus, septemtrionalia Siciliae, Narbonensis Galliae exortiva, Hispaniae maritima a Carthagine nova, et inde ad occasum. Gnomoni XXI. pedum respondent umbrae XVII pedum: longissimus dies habet aequinoctiales horas quatuordecim, et duas tertias unius horae.

Quinto continentur segmento ab introitu Caspii maris, Bactra, Iberia, Armenia, Mysia, Phrygia, Hellespontus, Troas, Tenedus, Abydos, Scepsis, Ilium, Ida mons, Cyzicum, Lampsacum, Sinope, Amisum, Heraclea in Ponto, Paphlagonia, Lemnus, Imbrus, Thasus, Cassandria, Thessalia, Macedonia, Larissa, Amphipolis, Thessalonice, Pella, Aedessa, Beroea, Pharsalia, Carystum, Euboea Boeotûm, Chalcis, Delphi, Acarnania, Aetolia, Apollonia, Brundisium, Tarentum, Thurii, Locri, Rhegium, Lucani, Neapolis, Puteoli, Tuscum mare, Corsica, Baleares, Hispania

media. Gnomoni septem pedes, umbrae sex. Magnitudo diei summa horarum aequinoctialium quindecim.

Sexta comprehensio, qua continetur urbs Roma, amplectitur Caspias gentes, Caucasum, septemtrionalia Armeniae, Apolloniam supra Rhyndacum, Nicomediam, Nicaeam, Chalcedonem, Byzantium, Lysimachiam, Cherronesum, Melanem sinum, Abderam, Samothraciam, Maroneam, Aenum, Bessicam, Thraciam, Maedicam, Paeoniam, Illyrios, Dyrrachium, Canusium, Apuliae extima, Campaniam, Etruriam, Pisas, Lunam, Lucam, Genuam, Liguriam, Antipolin, Massiliam, Narbonem, Tarraconem, Hispaniam Tarraconensem mediam, et inde per Lusitaniam. Gnomoni pedes novem, umbrae octo. Longissima diei spatia, horarum aequinoctialium quindecim, addita nona parte unius horae: aut, ut Nigidio placuit, quinta.

Septima divisio ab altera Caspii maris ora incipit: vaditque supra Calatim, Bosphorum, Borysthenem, Tomos, Thraciae aversa, Triballos, Illyrici reliqua, Adriaticum mare, Aquileiam, Altinum, Venetiam, Vicetiam, Patavium, Veronam, Cremonam, Ravennam, Anconam, Picenum, Marsos, Pelignos, Sabinos, Umbriam, Ariminum, Bononiam, Placentiam, Mediolanum, omniaque ab Apennino: transque Alpes Galliam Aquitanicam, Viennam, Pyrenaeum, Celtiberiam. Umbilico triginta quinque pedum, umbrae triginta sex, ut tamen in parte Venetiae exaequetur umbra gnomoni: amplissima dies horarum aequinoctialium quindecim, et quintarum partium horae trium.

Hactenus antiquorum exacta celebravimus. Sequentium diligentissimi, quod superest terrarum tribus assignavere segmentis. A Tanai per Maeotin lacum et Sarmatas usque Borysthenem, atque ita per

Dacos partemque Germaniae, Gallias, Oceani litora amplexi, quod esset horarum sedecim. Alterum per Hyperboreos et Britanniam, horarum decem et septem. Postremum Scythicum a Riphaeis iugis in Thulen, in quo dies continuarentur (ut diximus) noctesque per vices. Idem et ante principia, quae fecimus, posuere circulos duos. Primum per insulam Meroen, et Ptolemaidem, in Rubro mari ad elephantorum venatus conditam: ubi longissimus dies duodecim horarum esset, dimidia hora amplior. Secundum per Syenen Aegypti euntem, qui esset horarum tredecim. Iidemque singulis dimidia horarum spatia usque ad ultimum adiecere circulis. Et hactenus de terris.